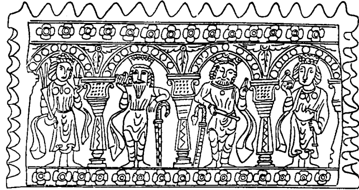
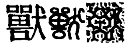
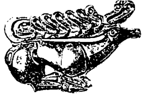

A MAGYAROK TÖRTÉNETE

Tárih-i Üngürüsz
Madzsar Tárihi

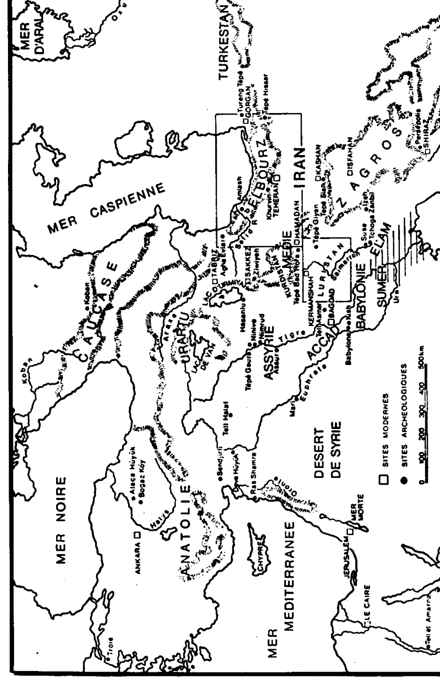
II. Nagy Szittya Történelmi Világkongresszus

Prof. Dr. Blaskovics József, CSc,

A MAGYAROK TÖRTÉNETE

Mahmúd Terdzsüman

MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETE

Tárih-i Ungürüsz

vagyis

Üngürüsz története

Az 1740. évi Névtelen

MAGYAR TÖRTÉNET

Macar Tárihi

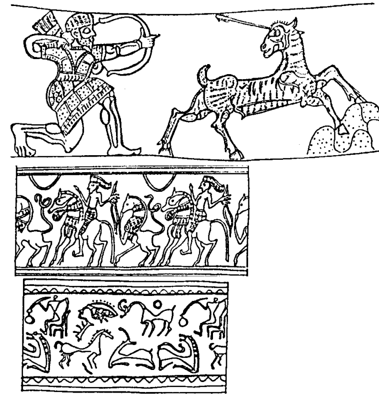
vagyis

Madzsar Tárihi

II. Nagy Szittya Történelmi Világkongresszus Cleveland, Ohio

1988. május

A két munkát török kéziratból fordította, a jegyzeteket és az utószókat írta DR. BLASKOVICS JÓZSEF

Az előszót írta, valamint az amerikai kiadást szervezte és szerkesztette GEÖNCZEÖL GYULA

Az eredeti fordítás, melyet a Magvető Könyvkiadóval készítettünk elő, nevezetesen Szalay Károly szerkesztő közreműködésével, 1981 nyarán készült el.

1982 és 1988 között ezen a szövegen dr. Blaskovics József további finomításokat eszközölt, Mindezt SIB.mOS nemzetközi hírű turkológus szakemberrel értekezve, mivel a török kézirat különleges jellegénél fogva azt immár csak szakemberek tudják értelmezni.

Ezeket a változásokat dr. Blaskovics Józseffel való levelezésem közepette gyűjtöttem össze, majd azokat újra és újra egyeztettük. Mindennemű vitát eleve elkerülendő, ezeket a változásokat pontosan bejelöltem a szövegben (1, 17. o,) G. *G}'.*

© Dr. Blaskovics József, 1982/ 1988

Printed by *Classic Printing Corporation,* 9527 Madison Avenue, Cleveland, Ohio 44102, II S A.

Üngürüsz igék üzenete az emelkedő nemzethez egy új kor hajnalán

Minden új kor kialakulásának esélye az abban a korban élők tudásában és belső lelki kultúráltságuk mélyreható, minőségi megváltozása lehetőségében rejlik. Minden ilyen új kor *alapköveül* az az ismeretanyag szolgál, amely egy adott társadalom ösztönös életigényére alapozva, annak mindenkor jelenlévő tehetségei révén képes létrehozni az újabb korok szellemi, lelki és anyagi természetű értékeinek *minőségiekben* különböző megjelenési formáit: az irodalomban, építészetben, művészetekben, gazdasági életben, államszervezésben, igazságszolgáltatásban, stb. Mindezt tehát az alapok megalkotásával kezdődően.

Egyáltalában véve elmondható, hogy csakis azon társadalmak alkalmasak a belülről, önmagukból kiinduló, minőségileg jellemezhető átalakulásra, melyek hajlandók, érettek arra, hogy szellemi és lelki örökségük mélységes ismeretében mindezt képesek legyenek újjáteremteni. Olyan kifejezési, megjelenési formákban, hogy a társadalom széles rétegei számára, annak minőségi átalakítását célzón, közérthetően, harmóniát biztosító közegként és erkölcsi mértékegységként szolgáljanak. Egyúttal közvetítsék és magukba foglalják azokat a legmélyebb, legősibb és legbecsesebb értékeket, melyek az adott környezetet, népet, nemzetet, fajtát/fajt jellemzik.

Egy társadalom csakis saját gyökerein át újulhat meg. Hasonlóképpen, mint egy növény, melyet letarolt idejének vihara. Az a társadalom, amely belső viszályoktól korlátozva működésképtelenné vált, rendszerint és bizonyíthatóan, idegen befolyás és hamis igék tisztelete következtében pusztul. Nemhogy maga a nép, de az iskolázott réteg számottevő hányada is, mégpedig az iskolarendszerbe beszűrődő értéktelen, idegen ideológiák átvétele miatt. Az ilyen egyén rendszerint *csak nyelvében marad (magyarnak), sokszor szégyellvén azt is, mint* "alsórendűt".

Ilyen idegen irányzat pl. az ún. "*urbánus*", melynek két, esetleg három dimenziós ideológiai rendszere van, s mely közvetlen jelenben és mennyiségi kategóriákban gondolkodik. Számára a nép tömeg csupán, melyben a minőség az osztályharc révén pusztítható el, s ahol minden múltba nyúló gyökér elvágatik, kiírtatik. Az egyetlen, a nyelv a "*közvetlen érintkezés*" szükségszerű technikai eszközévé alacsonyodik. Igaz, magyar viszonylatban ez az osztályharc kiirtotta a "labancidők" idegen osztályát, mely az ősi népet nyúzta. Viszont kiirtotta a még megmaradt nemzeti arisztokráciát, mely együtt élt-halt a nemzettel. S most szellemi arisztokráciánkat irtja ez a racionalizmus.

Azt a kultúrahordozó réteget, amely ősi hagyományunk felkutatója, feltárója és helyrehozója. Ennek a kialakuló szellemi elitnek, csoportnak az a feladata, hogy egy olyan *sokdimenziós nemzettudatot dolgozzon ki,* mely tükrözi szellemiségünket, lelkiségünket. Felismerje, értse történelmi ismereteink alapján küldetésünket a múlt és jövő között.

Mindez megindult, elsősorban népismeretünkből kiindulóan, majd történelmi értékeink felkutatása irányában. A baj az, hogy mindez főleg *ösztönös* és nem *tudatos* tevékenység, hiszen a tudatosság ezen folyamat értését és alkalmazását teszi lehetővé, ezzel egyidejűleg a minőségi fejlődés lehetőségének kialakítását biztosítva a nép számára. Tehát egy *keretre* van szükség, melyben mindez érthetővé és elérhetővé tehető. Ezért fontos jelenség, esemény egy olyan mű felbukkanása, mint a TARIH-I ÜNGÜRÜSZ, melyről még legnagyobb (racionalista) ellenzői is elismerik, hogy "*van benne rendszer*".

Tanulmányozva történelmünket, sokszor kimutatható, hogy hazafias, de szellemiségünket nem kielégítően ismerő vezetőink, legyenek bár arisztokrata, vagy köznépből származóak, súlyos hibákat követtek el. Bizony nincs veszedelmesebb, mint a tudatlanságban, műveletlenségben, elidegenedettségben, kozmopolitizmusan fogamzott cselekvőképesség.

Ezt felismerve nem véletlen, hogy annyi kérdés merül fel bennünk. "*Kik vagyunk*", "*honnét jöttünk*", "*merre tartunk*"? Mi a nép, nemzet, haza, őshaza, faj (fajta) értelme, jelentése, fogalma? A kérdés a nép szintjén kerül elő, érthetően. Hiszen a nép a minőségi átalakulás közege. A nép önmagában már egy csoport különbözősége a környezetben. Van egy gondolathordozó, szellemi, lelki rétege, mely ennek a különbözőségnek az elmélyítésén dolgozik, annak minőségi jellemzői kifejlesztése, elmélyítése, általá-

nosítása érdekében. Ez a gondolat nemzetté változtatja a csoportot, kultúrát alakít, mely magaskultúrába fejlődhet. Kultúrszellemének kiteljesedése az életfolyamat hosszában virágzik fel. Tehát a nemzet ezen kultúra méhében alakul. A kultúra viszont hitből és misztikából születik, melynek gondolkodási rendszere és hatósugara van. Mindez rendszerint valamely dinasztiával összefüggésben, hiszen a dinasztia által a rendszert képező résztörténetek közti időbeli szakadékok áthidalhatók. Ugyanakkor a dinasztia gondoskodik arról, hogy a mindezt jellemző lelkiséget, érzéseket szenvedélyes jelképrendszerré fejlessze. A dinasztia egyúttal a folytonosság jelképe, mely elősegíti a társadalom számára életfontosságú ösztönrendszer kialakítását, amelyre különösen akkor van szükség, amikor a dinasztia kihalásával kialakuló politikai, ideológiai szakadékot a társadalom fennmaradása érdekében át kell hidalni. Vagyis problémáink megoldását a helyes hagyományrendszer fel- és megismerése nagymértékben elősegíti. Ugyanakkor a faji kérdés helyes megítélése mindezt geopolitikai értelemben tárja fel. A faj (fajta) ugyanis azon népcsoportok, népek áramlatainak összessége, közege, melyeknek azonos, vagy rokon, szellemi, történelmi, politikai öröksége van. Mi magyarok azért találunk rokon népeket szerte Eurázsiában, mert a kultúra, mely mindannyiunk irányába kisugárzott, azonos vezetőgondolat örökségét őrzi. S mindez a TARIH-I ÜNGÜRÜSZBEN (TÜ), nyomon követhető.

1971 nyarán dr. Zakar András bizalmasan közölte velem, hogy tudomására jutott egy feldolgozatlan, ősi irat holléte. Csak azt nem tudta, hogy az Akadémia, illetve az Istambulban őrzött kézirat azonos-e. Ezért számtalan kísérletet tettünk, hogy a kézirat másolatát Istambulból beszerezzük. Ez azonban nehéz feladatnak bizonyult. Az Akadémia bennfentesei ugyanis Istambulban elintézték, hogy ottani barátaik zárolják az anyagot. A Pozsonyi Egyetemi Könyvtárban azonban ismertem valakit (korábban ott dolgoztam), ők megkérték az anyagot Törökországból, de a filmeket így sem engedték továbbítani. Azonban dr. Zakarnak volt egy barátja az UNESCO római irodájában, aki repülőre ült és amikor ez az angliai úr belépett Istambulban a levéltárba (*Tárih-i üngürüs, Nur-i Osmaniye Kütüphanesi No. 3386, 63-101 yapraklari*), az elképedt levéltáros az UNESCO képviselőjének

elmondta, hogy "*itt hever a filmmásolat már régóta, és nem értik, mi ez a felfordulás*!" Bezzeg mi tudtuk!

Az Akadémia eme fura gyülekezete ugyanis nem tudta eldönteni, hogy a pesti kézirat és az istambuli egyezik-e. És ez a legjobb bizonyíték arra nézve is, hogy nem az zavarta őket, hogy a pesti kéziratot lefordítjuk – elolvasni persze ők sem tudták –, hanem az, hogy meg voltak rémülve annak puszta gondolatától is, hogy egy ilyen ősi irat tartalma a magyar nép kezébe kerül, annak mindennapi olvasmányos Bibliájává válik, írók, művészek gyönyörködjenek benne, kutassuk, stb. Ráadásul Budenz József, az ő Nagy Haynauista Szentjük eredetileg zárolta az anyagot.

Mivel dr. Zakar András nem akarta, hogy neve előforduljon az Akadémián, barátját, a visszavonultan élő dr. Sárkány Kálmánt kérte meg (mindezt megelőzően), hogy filmmásolatot kérjen ki az Akadémia Keleti Gyűjteményében lévő TÜ kéziratáról. Mivel senki sem értett az anyaghoz, a nemtörődöm alkalmazottak rendes könyvtári kölcsönzés keretében kiadták a filmet a kéziratról. Azonban mi sem tudtuk lefordítani, és ekkor dr. Zakar megkérdezte, vajon ismerek-e olyan turkológust, aki kitűnően beszél magyarul és törökül is. Nos, készen voltam a válasszal, mivel a prágai Ady Endre Diákkör révén volt tudomásom dr. Blaskovics Józsefről, aki értékes pályafutása révén a Károly Egyetemen és a magyarok között nagy tiszteletnek örvendett.

A diákok csak Józsi bácsinak szólították, mert szerénysége nem engedte a végnélküli címismétlést. (Hosszú lenne még a lista is felsorolni az egyetemek, intézmények nevét, amelyek taggá, díszdoktorrá választották.) Tehát rendes felvidéki magyar kezébe került a TÜ ügye, ami nagy szerencse. Más aligha vállalta volna, hogy ezt a rendkívül nehéz szöveget lefordítsa, gyönyörű magyar nyelvezetbe illessze, mely párosulva a rokon török nép színes, keleties kifejező világával, eredeti környezetben szólaltatja meg a TÜ ősi igéit, történetét. Ebből tanítsuk gyermekeinket a magyar nyelv, kultúra szeretetére!

Amikor Pesten kiderült, hogy kezünkben a szöveg, a Magyar Nemzet cikke nyomán, (Józsi bácsi Lévára küldte a fordított részeket szüleim házához, onnan hordtuk at egyenként a részeket Pestre), kitört az idegesség az Akadémián. Azonban Illyés Gyula mellénk állott, s vele az Írószövetség tekintélye, es az írók javaré-

sze is. Hiába fenyegette az Akadémia levélben dr. Blaskovicsot, dr. Sárkányt, a filmet nem adtuk Vissza, ellenben másolatokat készítettünk róla, és amikor dr. Sárkánynak Vissza kellett adnom a filmet, már minden biztonságba volt helyezve. Dr. Sárkány perektől, letartóztatásoktól félt.

Ekkor történt, hogy Kolozsvári Grandpierre Endrével meglátogattuk az Akadémia alelnökét, Ligeti Alajost, aki kifogasolta, hogy Józsi bácsi egyszer a Mátyás pincében elmúlatott 100 forintot, és ez "*nem helyes*". Mikor ennek ellenére kijelentettem, hogy az sem helyes, hogy JÓZSI bácsi eddig 34 kéziratát nem tudta kiadni ebben a környezetben, elgondolkozott, es azt mondta: "*hát, az baj*". Majd felajánlotta, ha a TÜ kiadásától elállunk, ő megígéri, hogy a Felvidékre vonatkozó török adóösszeírások anyagát, egy hatalmas munkát, seggit kiadni Erre közöltem, hogy a TÜ ügyében nincs alku, az meg fog jelenni. Erre dühösen kiabálni kezdett: "*Akkor véres fejjel fognak visszavonulni*!" Közben kihátráltunk az ajtó felé.

Ligeti kifogásolta Endre jelenlétét, hiszen őt eredetileg nem jelentettem be. Nyilván zavarta, hogy van tanú. Viszont Illyés támogatása révén az első nagy tanulmány, K. G. Endréé megjelent az írószövetség lapjában, a Kortársban. Azonban a második rész már nem jelenhetett meg, mert Aczél György megtiltotta. Viszont egyre szélesebb körben tárgyalták az ügyet, s a nyilvánosság segít.

Ez idő tájt a Magvető részéről Szalay Károly kezdett foglalkozni a kiadással. Korábban számos kiadót letiltottak. A Helikont, Gondolatot, sőt a pozsonyi Madách kiadót is, ami külön szemtelenség volt.

Józsi bácsi a támadások következtében időnként el volt keseredve, de szerencsére elkészült a kézirat teljes magyar fordítása. U.i. Prága messze van, és egy idő után neki csak a jó híreket engedtem elmondani. Közben kiérkeztem Clevelandba, és a Szittyakürtben egy rövid közleményt adtam közre, hogy a teljes kézirat nálam van. Ez sokat segített, mert a Magvető nagyon korlátozott példányszámban, de megjelentette az anyagot. 1982 tavaszán, a könyvnapon az is órák leforgása alatt kelt el. Ezekre az állapotokra jellemző, hogy alig fél év elteltével az eredetileg 35 forintos könyvet 800 forintért árulták. Ezzel kitűnt az is, hogy a TÜ érté-

ke, tartalma valóban rendkívüli az értő, érző, emelkedő nemzet szemében. Nyugaton rendkívül fontos a megjelentetése, hiszen otthon is azt remélik, hogy majd külföldön kiadják, s akkor haza fog szivárogni. Igen fontos az is, hogy a világszerte csapatokban élő magyarság megismerje és elterjessze a könyvet. Mi igyekszünk olcsón kaphatóvá tenni.

Fontos esemény volt Az ősi Chorezm kiadása is, hiszen ébren tartotta a TÜ iránti lelkesedést. Ráadásul egy hasonlóan elszabotált ügy rendezése volt.

Józsi bácsi lelkesedése leírhatatlan volt a könyv kiadása alkalmával, mert tudta, hogy ez a TÜ kiadásának előkészítése. Jóllehet, időközben újabb csatát vesztett, ezúttal Hazai Györggyel szemben, aki időközben hangadó turkológus és fő cenzor lett. Hazai korábban Berlinben volt vendégtanár, és akkor még azt üzente Pestre, hogy ha hazajön, "*vér fog folyni*". Ezzel el is érhette a "*legnagyobb elismerést*", mert az Akadémiai Kiadó igazgatójává tették meg. Első tette az volt, hogy dr. Blaskovics József. Nagy Defterjének, az említett török adóösszeírás kéziratának kiadását megakadályozta. Dr. Blaskovics válaszát az Akadémiai Kiadó elutasító levelére a Függelékben közlöm, vele együtt Szeidovitz Éva, írói álnevén Apor Éva levelét is, melyet az Akadémia nevében írt. Meg kell jegyeznem, hogy ez utóbbi levél számos törvénytelenséget tartalmaz. Sérti a könyvtárak alakításával és használatával kapcsolatos rendelkezéseket. Elfelejti, hogy minden fordítás önálló alkotói terméknek számít, s kizárólag akkor támadható, ha a fordítás minősége kifogásolható. Erről azonban szó sincs. Egy filmmásolatot nem érdemes kéziratként forgalmazni külföldön. A fordítónak tehát a fordítás szövegére szerzői joga van. Mahmúd tolmács szerzői joga is lejárt 50 évvel halála után. Utódairól sem tudunk. Könyvtárban más számára is szabad kölcsönözni a törvény szerint, sőt, másolatot is szabad készíteni. Dr. Sárkány a másolás (tetemes) költségeit pedig kifizette. A levél úgy tünteti fel a két nevezett akadémiát, mintha azok egy nemzetközi rendőrszervezet részei, vagy hálózat lennének.

Az üggyel kapcsolatban – mindez 17 éve tart – feltornyosult levélhalmaz is feldolgozásra vár. Akkor talán az egész történet hozzáférhető lesz a nagyközönség számára.

De most térjünk vissza a lényegre. A Krónikára.

A TÜ-vel töltött hosszú évek során megfigyelhettem, mint alakul át szemléletem a szöveget illetően, tekintve, hogy számos új szempontot az idők folyamán kezd az ember felismerni. Ezeknél az ősi iratoknál a szerkezet kutatása nagyon fontos, mivel egymásba illeszkedő részeit csak így tudjuk elválasztani egymástól. {gy van ez a Bibliában is, melynek legrégibb rétege azonos forrásból merít, mint a TÜ. Ráadásul a Nimróddal jellemzett réteg a TÜ-ben az ún. vízözön előtti időből őriz töredékeket, melyek önmagukban is önálló egységeket képviselnek.

A múlt században és azóta is, felgyorsuló ütemben bontakoztak ki azon régészeti kutatások és ősi kultúrák feltárása, melyeknek adatai tükrében a TÜ titokzatos üzenetére fényt lehet deríteni. A Nimród név először az Asszír rétegben tűnt fel, mégpedig Ninivében (668-626 Kr. e.). A területet az északról dél felé vonuló szumeroidák lakták korábban, amint ezt a leletek igazolták. Ebben az időben a környező hegyes területet északi irányban ezen szumeroidák őseinek leszármazottai lakták, akik nem örültek a Babilon felől ellenük kifejlesztett Asszíriának. A Nimród hagyomány is Babilonból érkezik Asszírba. A megtalált 12 tábla szövege három szóval kezdődik: "*Sha Nagbu Imuru*." S ez az asszíroknál az egyesített hagyomány gyűjtemény elnevezésévé vált.

A Kr. e. 2000 körüli Babilonban Gilgames neve fémjelzi ezt a már akkor is számos és különböző időben keletkezett önálló történetet, mítoszt összedolgozó történetet, melynek Gilgames a központi alakja. Ez az anyag Nippurban került napvilágra. Ebből kiderült, hogy hősünk Erech vagy Uruk városába mint hódító érkezett. Gilgames egyúttal a tavasz Nap-istennek, Tammuz, vagy Damuzzi szerepét veszi át. Gilgames sumér nevét számos vita kiséri (pl. Izbudar, Gis'saks, stb.).

A TÜ-ben ezt a szerepet "*egy hatalmas bégfi, nevét Kattarnak mondták*" képviseli. A névben felismerhető a szumeroida Khatti, "*Hittita*", Hurri, Khorezm név, amely Phöniciában a Kha néven ismert napisten nevében maradt fenn. Kattar tehát egy ős, főpap emlékét idézi fel, hasonlóan, mint Gilgames, akinek neve elemzésekor bivalyszerű, állatokkal, oroszlánokkal birkózó, a tűz papja kerül elénk.

Az asszirológusok meglehetősen összekavarták a neveket és kevés jó munkát találni, amely ebben a babiloni zűrzavarban az

eredeti anyagot helyesen értelmezi. Őseink az eredeti hagyományokat elemeiben megőrizték az évezredes szkíta, vagy szaka művészetben. Ezért álljon itt néhány adat a nagy ős, Gil-ga-mesről, aki Napimádó és a tűz papja. Az Atya-Isten fia, Istár anyaistennő csábításának ellenáll. Hatalmas termetű és erejű. A 12 tábla 12 hónapot jelképez, tehát csillagászati mítosz is egyben. Megöli a szarvasmarhákat pusztító oroszlánt. Megbirkózik egy szarvassal, vagy antiloppal és egy hatalmas bölénnyel. Két ökröt fürdet két folyó között. Megöli a sárkányt. Nyugaton keresi a napnyugta hegységeit, hogy felkutassa a *halhatatlanság füvét* és megtalálja azt. Barátja, az emberbika Enkidu, vagy Aebani, aki korán meghal. Atkel a "*Halál vizein*", és élve visszatér. Gyakran ábrázolják oroszlánfejjel, hegyes lándzsával. Viszont nem tisztelték Istenként. Mint látható, ezek az elemek a szkíta világ művészetét gazdagítják. Szinte minden kincs beszél, egy ősi, fontos mondát tartalmaz, ír le.

Kattar szerint a testvérpár édesanyja ANKISZA volt. Sok keresgélés után bukkantam Hugo Radau könyvére, amely végre elvezetett a TÜ legzseniálisabb adatainak megértéséhez. A név, AN-KI-SZA ugyanis az a kiindulópont, mely felé a Nimród hagyományt követve eljuthatunk, és ami a *"kezdet kezdete*" az emberiség történetében. AN-Isten a sumérok első és legrégibb istene, aki magában foglalja a két nemet, aki önmagát teremtette és képes önmagából nemzeni és szülni önmaga képét, fiát, vagyis önön magát. O az, aki a fény forrása, a napsugarak kibocsátója, a gondolkodó és a gondolat, az alany és a tárgy, a teremtő és a teremtett, az ősi és annak mása, az élet forrása, és az élet maga. Vagyis AN az alkotója mindkettőnek *(mindennek* = sa Kis-sat AN-KI) és ő maga a *minden* (An = same). A sumérok történelem előtti időkben egy hármasságban hittek: az Atya=AN, a Fiú= ENLIL és az anya, fiatalasszony, vagy menyasszony = AN, vagy KI. Később Enlil kezdte birtokolni atyja szerepét, átvéve az AN nevet. Ezáltal azonban a hármasság, háromszög szentháromsággá vált. Minden hármasság és szentháromság Erekhből származik, így AN = Atya, ég, vagy a menny; Enlil = Fiú és a természet erői; és AN/KI = Anya és a Föld. Tehát az utód fokozatosan a földön kezdte alkalmazni azt, amit az Égen látott. Hét isten örökölte tulajdonságaikat. Anu, Bel, Ea, Sin, Samas, Ramman és Istár, mégpedig

Enlilen keresztül. Az első város és templom Erech lett, vagyis É-An-na, amelyet így is neveztek Gi-par- 7. Innen származik tehát Hunor és Magyar, Kattar főpap és népét vezető bölcs szerint. Az istenek nevei pedig követnek bennünket, amerre népünk jár. Pl. Ister a Duna neve, Bal neve megtalálható Decebal nevében, aki egyik legnagyobb hősünk, stb. Nem hiszem, hogy Pannonijja római neve a kenyértermelésre utal. Az AN szót lehet a szóban felismerni, vagyis legalábbis Anu istenét. A rómaiaknak újdonság lehetett a kenyér és a fejlett mezőgazdasággal való találkozásuk. Tudjuk, hogy az emberiség első mezőgazdasági forradalmát a szumeroidák indították. Így Kína ősi földrajzi neveiben mindenhol megtalálható az AN-fennsíkot, és a KI, az éggel szembenálló földet jelölő szótag.

Érdekes az is, hogy Mahmúd tolmács különbséget tesz a Madzsar népnév, illetve Hunor és Magor neve között. Nos, a Maga, Mada, Méd a napot imádót jelöli. Az egymással vadászó testvérpár a Gilgames mondakör két égi eredetű, majd földi hősére emlékeztet. Gilgames is építkezik, templomot épít, stb. A TÜ testvérpárja is monostorba vonul. Tanulni.

A monostort Adzsem határán építik, és ez Luristánnak felel meg, hiszen Mahmúd tolmács szerencsénkre kora elnevezéseit alkalmazta a földrajzi nevekre.

A monostor építését azonban a "*csodálatos színekben pompázott*"-ként jellemzett vad feltűnése ösztönözte. A vadat Nimród környezetében "*szaglászta*" a testvérpár, – tehát a hagyományt követve. A csodálatos színek a Napot jellemzik, és a tudomány, melyet el kellett sajátítaniok, öt évet vett igénybe. Akkor sem "*helyeselhető*" még a "*világi élet iránti vágy*".

Ezután azonban a Szkítia felé való vonulás kezdődik. Az ősi hagyomány kifelé mutat Mahmúd Perzsiájából, amely Mezopotámia. Ugyanis uralmi változás következtében mások kerülnek ott a trónra. Valószínűleg Eurázsia füves sztyeppés világa a magas fejlettségű mezőgazdasági kultúrára épült, mindig bonyolultabb állattenyésztés térhódítása is késztető erő. És ilyenkor égi jelként számbavehető az *ősi hagyomány*. Kolozsvári Grandpierre Endre említett tanulmánya, mely a Pannonijja felé mutató ősi jeleket elemzi, ezért figyelemre méltó kísérlet, hiszen a vízözön előtti és Gilgamessel jellemzett hagyomány misztériumon túlmutató anya-

gát ismeri fel a TÜ ezen ősi rétegében. Azon ne csodálkozzunk, hogy gyűlölködő és vad támadások érték, hiszen azok támadják, akik el akarják pusztítani a TÜ és a magyar nép ősi emlékezését. *A magyar szellemi réteg, az írók kötelessége a számontartás, mentés*. Vagy nem magyar írók. Endre javaslata Hunor népét illetően 12-8 ezer évvel ezelőtt a Kárpát-medencében tehát nem túlzott. Az Üngürüsz népet a meghatározatlan ősidőbe datálni, mint ősi közeget, ugyancsak jogos. Borisz Perlov szumerológus joggal hívta fel a figyelmet Tatárlakával kapcsolatban a szumeroidák 7 ezer évvel ezelőtti jelenlétére a Kárpát-medencében, mégpedig fejlettebb írásbeliséggel, mint a két folyóvidékéé. A tatárlaki ugyanis ezer évvel korábbi annál. A TÜ tehát a honviszszafoglalások különböző eseteit kíséri figyelemmel, és érdekes, amint Attila megjelenésekor (110. fólia) ezt írja:

"Jobb és baloldalán arany, ezüst és acél karosszékeken
Üngürüsz fejedelmei, hősei és főurai ültek, s némelyikük
karba tett kézzel szolgálatára készen állt."

Vagyis nemhogy Árpádékat, de Attilát és már Hunort is így várták Üngürüsz urai. Ez magyarázat arra nézve is, miért változik meg a hunok és Hunor neve Hüngürüszre. Attila a közös ős fia volt. Nem csoda, ha várták, és mikor megérkezett, tisztelték. Tehát a Hunor névvel, illetve az Üngürüsz névvel a népet jellemezték, Magor neve a vallás, ismeretek, magyar vallást jelenthette. Ennek a függőlegesen ható kultúrának van egy vízszintes iránya is, amelyet Chen Moon Geum asszony, a Pekingi Egyetem professzora jellemzett a denyeperi bronz kultúra terjedésével. Ez Dzsidijja, vagy Szkítia kultúrája, mely behatol egészen Kínába. (Levelét a Függelékben közlöm.)

Sok a vita arról, hogy vajon Trója története miért került az anyagba, Nagy Sándor terjedelmes történetéről nem is beszélve. Nos, Kattar azért mondja el ezeknek a hurrita korban, főleg Észak-Mezopotámiából kiáramló rokonnépeknek a történetét, mert erre alapozza a jogot, hogy a Chorezm birtokában lévő Hunor népe Panonijjából "*a tőle keletre és nyugatra fekvő országokat*" elfoglalja. A hurrita problémát már Tolsztov is ismerteti, de napjainkban I. M. Diakonoff professzor, azonkívül az Altyn-depe feltárása révén híressé vált V. M. Masson tárgyalja részletesen.

Különösen Diakonoff végzett alapos munkát, és ebben a trójaiakat a hittita-hurri birodalmi együttes részeként ismerteti. Nem véletlen, hogy a trójaiak üngürüsz felé menekültek. A régi britt iratok viszont ismertetik Merlin mágus és médiai pap tevékenységét, sőt kapcsolatteremtésüket Párizs népével, tekintve hogy azok is valamennyien trójai eredetűek voltak.

Nagy Sándorról viszont Kőrösi Csoma Sándor írja a következőket:

> *"A párthusok négy évszázadon át Róma hatalmának vetélytársai voltak... a parthusok barátai voltak a görögöknek... ők ugyanazon híres nép, amely a "GETA" név alatt szerepelt. Mithriades pl. a Párthus dinasztiából származott. Macedoniának Róma által történő meghódítása után valószínű, hogy a parthus vezérek a Duna felé vonultak vissza rokonaikhoz, s régi gyűlöletük folytán meg nem szűntek a római birodalmat portyázó hadaikkal zaklatni... Nagy Sándor maga a párthus nemzetből származott, könnyen megérthetjük sikeres hadjáratait Ázsiában, és azt is, hogy a görög birodalom oly soká fenntartotta magát Bactriában!!!" (1. 373. o.)*

Csoma az, aki figyelmeztet (Shakya), Buda szkíta eredetére, mely tanítást és a Shambhala mondakört a tibetiek őrizték meg. Ez tiszta szumeroid hagyomány és Csoma ezt felismerte a magyar nyelv révén a szanszkrit ősi rétegében. (Pl. Attila temetése és a Csoma által leírt Buddháé teljesen egyezik.) Kattar vezér tehát nagyon jó és hiteles történész, azaz mágus pap lehetett, hogy mindezt ilyen zseniális logikai sorrendben tartotta és mondta el.

Az említett Geta népnév tehát az üngürtisz népre vonatkozik. Ugyanúgy, mint a Daha, vagy dák. Decebalus, rómaiasított név. A "*c*"-t cs-nek ejtik. Ezenkívül a „*-lus*" végződés latin, vagyis Dakabal-lal van dolgunk, aki eredeti értelemben földi "*bálvány*", fiatal hős volt, aki a rómaiak ellen harcolt (Daca-saka-szkíta). Országát sohasem foglalták el, hiszen a rómaiak 400 év véres harcai révén csak a Dunántúlt és Erdély egyes részeit hódították meg. Ezért "*Dahabalnak*" mint Gilgameshez hasonló hősnek emléket kell állítanunk!!!

Szinte kétévenként indítottak a rómaiak hadjáratot. Amikor ők nyugton voltak, az üngürüszök támadtak. A TÜ ennek is emléket állít. Róma azért érte el ekkor legnagyobb kiterjedését, mert beleütközött a párthus-hun-szkíta falba. Bebizonyította azt is ez a római kultúra, hogy lényegesen alacsonyabbrendű. Attila Róma megtörésével a rabszolgatartó rendszer (a beszélő szerszám) rendszerét szüntette meg Európában, ezzel új korszaknak nyitva utat. Ezért nevezik Attilát annyi nép hagyományában hősnek, míg a rómaiak átkozzák, amin nincs mit csodálkozni. De egyúttal ezért is bosszantó, hogy Rómából hozzák nekünk azt a hitet, amelyet a sumir Gilgames mágus papjai terjesztettek el Egyiptomig és onnan Rómába. Komolyabb írók megírják, hogy a Melkizedek papi rend Ábrám sumér vezér korában a termékeny félhold dal jellemzett terület nyugati ágának központjában, Sumér bukását követően vált vallási központtá. Ezt dr. Zakar kutatta. Jézus ugyanis Melkizedek-rend szerinti pap volt. Szumeroid mágus pap.

Az élet és a nemzeti távlat kiteljesedése a Blaskovics Józsefeket igazolja. Az örökösen jelenlévő tehetséget a hagyomány önti új formába, mely megvalósítja az eredeti gondolatot az új körülmények között. A hagyomány és géniusz, mely örökletes, minőségi jellemző, teremti meg egy szerves környezet életösztönét, és biztosítja az életfolyamat örök tisztaságát. A kultúra szelleme mindig ez a szerves életfolyamat, mely kultúrája és történelmi jellegét tekintve sajátosan egyedi tünemény. A történelem folyamata nem áll meg, és új, minőségileg jellemezhető hagyományt teremt. így válik az egyén névtelenül a történelem részévé, és a gondolat hordozójává. A történelem nem hoz létre tökéletes rendszereket, de lehetővé teszi a történelmi küldetés teljesítését és ez meghatározza a kimagasló egyéniségek feladatait. Ezek a nagyszerű egyének hidalják át a történelmi szakadékokat egy nemzet életében, a hagyomány megalapozásával és átmentésével a jövő nemzedékei számára. Vagyis a történelem saját tulajdonunkká kell váljon, és a magyar szellemi életnek tárgyilagos képet kell adnia a magyarságról. Szellemóriásaink ezt megértették. Nimród, Hunor, Mao-tun, Decebal, Attila, Baján, Árpád, Róbert Károly, Mátyás király, a Zrínyiek, Széchenyi, Németh László, Illyés Gyula, stb. Csurka István például az önépítés lehetőségeit kutatja. A megmaradt *szellemi mag stratégiáját,* igazolva a fenti szabá-

lyok helyességét. Vele legfrissebb szellemi embereink gyülekeznek olyan kérdések meghatározása érdekében, mint a politikától független ember életstratégiája, a sikert igénylő, nemzeti jellege önépítés magyar programjának szempontjai, majd mindennek közös megvalósítása, a *közösségi szellem* kialakulása által.

Szellemi életünk egyik súlyos hibája, hogy történelmi ítélő képességünket gátolja "*európaiságunk*" üres ismételgetése, melynek bizonygatásában egy többre hivatott szellemiség bénul meg. Ez a szellemi "*önmagunkrövidrezárására*" méreteiben a középkortól megfigyelhetően a racionalista irányzatok elterjedésével egyenes arányban erősödött, és fő oka jelen állapotainknak. Ennek szigorúan véget kell vetni, és ezeket az *elemeket* ki kell gyomlálni a magyar szellemi, lelki életből. Reformokat kell bevezetni minden téren: vallásban, művészetben, irodalomban, politikai gondolkodásban. Európa különben is két racionalista, vagy félracionalista hatalom között van megosztva, és mint kultúra, éppen ezért megszűnt hatni. Új időket élünk, fel kell zárkózni. Megengedhetetlen, hogy egy halott földrész összes civilizációs betegségét végigszenvedjük, mindezt önostorzóan.

A TÜ ugyanis mindvégig a szellemi mag küzdelmének története is egyben. A II. fólián így erről ezt olvashatjuk: "*Hunor népéből tízezer ember gyűlt össze, és a nem rendkívüli teremtményekből is kétszáznyolcvanezer férfi gyülekezett össze...*" Vagyis ezen a "*csodálatos hadseregen*" belül volt egy *szumeroid mag*. A vezető, kultúrahordozó réteg, melynek volt egy meghatározó ideológiája, szelleme, programja.

A hagyomány jelenléte olyan erő volt, hogy az maga a vezetésre is alkalmatlan, de vezető szerepbe kerülő egyén teljesítményeit is sikerrel koronázta, mivel a környezet hagyomány értése révén helyreigazította, amit a véletlenszerűség elrontott volna. A szumeroidák és utódaik egy központi mag hagyományművelése segítségével egy új, minőségiekben jelentkező fejlettségi szintet voltak képesek létrehozni. A középkori magyar királyság különösen a nemzetalkotó dinasztia ezen örökség ismerete birtokában volt képes a társadalom érdekeit megvédeni, illetve azt fejleszteni. Ezen dinasztia és a hagyomány racionalista szellemű összezavarása vezetett mai romlott állapotukhoz, és a kiút ebből a zsákutcából mindennek felismerése – széleskörben, valamint szellemi életünk átszervezése és a minőségi jellemzők kifejlesztésében egy mély hagyomány alapján kultúrálisan, politikailag, sőt geopolitikai értelemben.

Nagy, és nehéz munka volt a TARIH-I ÜNGÜRÜSZ ügyét idáig fejleszteni. S ezzel az előszószerű vázlattal kívánta bevezetni azt a harcot, ami mindannyiunkra vár. Nem hiszem, hogy vannak törpe idők és törpe generációk. Csak szűkített dimenziók vannak, és azokból a szellem embereinek kell először kitömi. Utána mind. Hunor, Magor, és az üngürüszök "*csodálatos népe*".

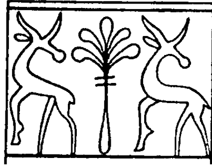
G e ö n c z e ö l   G y u l a

(A szerkesztő megjegyzései:

A jelen munkában az eredeti könyv megjelenési alakjától eltérünk. Az első kiadáshoz képest megjelölt változásokat itt átvezetjük.

A lábjegyzeteket nem külön szakaszban, hanem a megjelenés hely lapaljára szerkesztettük.

A margón keretben látható számok az eredeti török kézirat oldalszámát jelölik. A név- és tárgymutatóban szereplő oldalszámok ezekre hivatkoznak.)

Tárih-i Üngürüsz

1 Határtalan köszönet és megszámlálhatatlan dicsőség a feltétlenül létező Padisahnak![1] Annak, aki az "*elemek világát*"[2] vidékekkel és városokkal töltötte meg, s mindegyik élére olyan teremtményt állított, "*melyhez hasonló nincs a világban*"[3] Megszámlálhatatlan ima annak az "*Uralkodónak*"[4], aki minden nagy várost egy padisah parancsa alá rendelt, s ezen "*szent mondás*"[5] kegyes értelmébe foglalta: "*mindegyikünk pásztor, és mindegyikünk felelős a nyájáért*."[6]

Vers:

Nézd a világot, [melyet] a nagy Teremtő,
a Nagyság és Szépség[7] *ajándékozott [nekünk],*
egyeseket igazhívőkké tett az Isten,
másokat hitetlenséggel büntetett.
A teremtett [világ][8] *és a teremtett [lények] dicsőségének*[9]

---

[1] *Feltétlenül létező* = az egy igaz Istennek, Allahnak első és legfontosabb tulajdonsága. A feltétlenül létező Padisah = Allah, a Világmindenség Ura.

[2] *Elemek világa* = az ókori bölcselet szerint a világ négy elemből állt: tűz, víz, levegő és föld. Az elemek világa = a világmindenség.

[3] A padisahokat a keleti írók a "világ legtökéletesebb teremtményeinek" nevezték, akikhez hasonló nincs a földön.

[4] *A világmindenség uralkodója* = Allah.

[5] *Szent mondása" a Hadisz* = Mohamed prófétának vagy az első kalifáknak a vallásos élettel kapcsolatos mondásai, kijelentései, melyeket a szájhagyomány őrzött meg, és csak később gyűjtötték össze s foglalták írásba. A több kötetes kanonizált gyűjtemény a Koránon kívül az iszlám vallás legfontosabb forrása és szent könyve.

[6] Arab nyelvű Hádisz-idézet.

[7] *Nagyság és Szépség* = Allah állandó jelzői.

[8] *A teremtett világ dicsősége* = Mohamed próféta.

dicséretére
a szellő jázmin-szóró üdvözlete töméntelen
és a rózsaillatú imádságok parfümjének illatozása töméntelen.

A próféták pecsétjének,[10] Allah próféta ragyogó virágoskertjének legyen adományozva és ajándékozva [az ima és hála], aki prófétaságának eljövetelével a megvetendő hitetlenség műveit és a pogányságot elűzvén eltávolította. Továbbá: népe, fiai és társai számára legyen [adományozva a dicsőség], amiért az iszlám vallást a *ser^{c}rel*[11] tették [olyan] világossá, mint a nappal. "*Adja áldását rájuk Allah, és az ö összes segítőtársairal*".[12] 2

De folytassuk: a boldogság naphoz hasonló trónjának fejedelme[13] és a kalifátus trónjának koronaviselője, korszakunk Szülejmán szultánja,[14] korunkban a világ ura.

Vers:

A föld felszínén levő területek lovagja,
a világ-országnak és [igaz] vallásnak padisahja,
aki igazsága fényével beragyogja a világot,
aki a hitetlenség sötétje elleni [harcban] nem kíméli a fáradságot,
aki a hitetleneknek szűkké teszi a világot,
aki az ellenség földjét felperzseli,
aki éjjel-nappal győzedelmeskedik az ellenségen,
s fejükre különféle büntetést szab.
Ki ez a sah, ha kérdezed, fordulj hozzám,

---

[9] *A teremtett lények dicsősége* = Mohamed próféta.

[10] *A próféták pecsétje* = Mohamed próféta, a próféták sorában az utolsó, aki mint egy "pecsét", lezárja a próféták sorát.

[11] *A "serc"* = az iszlám törvényeinek és előírásainak összessége.

[12] *Adja áldását rájuk Allah" és az ő összes segítőtársaira* = gyakran használt arab szent mondás.

[13] *A boldogság trónjának fejedelme* = Szülejmán szultán, akit a török történelem a "törvényhozó" (kanuni) melléknévvel tisztelt meg. A török történelemben 1., az európaiban sokszor II. Szulejmán (1520-1566) vagy Szolimán néven ismeretes.

[14] *Szülejmán* = a bibliai Salamon király. A szultánok gyakran használt állandó jelzője. Itt szójáték, Szülejmán szultán mint Bölcs Salamon.

hallgasd meg szavamat, oh, tiszteletreméltó [olvasó]:
a világ hét Sávjának[15] *uralkodója,*
őexcellenciája, korszakunk Szülejmán szultánja.
Oh, Istenem, adj hosszú életet a mi sahunknak,
és szépítsd meg minden napját I

Próza: Abban az időben, amikor Ő[16] kardjának csapásával el-
3 foglalta üngürüsz tartományának várait, néhány vár népe [még] Pícs királyának hódolt.

Mivel ezek [a várak] nem hódoltak meg, és nem vetették alá magukat a padisah parancsának, tengernyi hadat vont össze ellenük, megtámadta őket, és a [Korán] harminc fejezetének[17] a jegyében legyőzte.

Usztolni Belgirád nevű várban egy latin nyelvű könyv került a kezembe. Midőn megtekintettem, [láttam, hogy] üngürüsz tartományának a régi időktől fogva való történelmét tartalmazza. Hogyan virágzott fel, miért és mi módon lett a neve üngürüsz, Budin nevű fővárosát miért nevezték Budinnak, s régi fővárosuknak mi volt a neve, kik voltak a királyaik egymás után, mikor és kik ellen harcoltak és háborúskodtak, mennyi ideig uralkodtak, és hogyan töltötték életüket.

4 Mindezt nyilvánosságra igyekezvén hozni, [én] ez a szegény és nyomorult szolga,[18] Terdzsüman Mahmúd lelkesen elhatároztam, hogy [ezt] a könyvet lefordítom. Bárcsak eljönne az ideje annak, hogy korunk padisahja és jelen korszakunkban a világ ura [nekem], ennek a szegénynek és hitványnak az ajándékát nemes tekintetére méltatná, és [engem], szolgáját kegyeiben méltóztatna részesíteni.

Rubá[19]

---

[15] Az ókori csillagászok az északi földgömböt (tehát az akkor ismert világot) hét éghajlati világsávra vagy világövre (iklim) osztották fel.
[16] Ő = Szülejmán szultán.
[17] A Korán 30 fejezetre (szakaszra = dzsüz), illetőleg 114 szúrára tagolódik.
[18] *Szegény és nyomorult szolga* = Allah alázatos (a föld porához hasonló) szolgája, vagyis "Én", Mahmúd Terdzsüman.
[19] Rubá'i. versfajta aaaa, vagy aaaxa rímeléssel és sajátos verslábbal:
mafáilun mafáilun fa'lun, azaz / u — u — / u — u — /
/ — — / vagyis ti-tá-ti-tá/ ti-tá-ti-tá / tá-tá.
mafáilun mafáilun fa'lun. = perzsa eredetű négysoros versfajta.

Óh, Uram, esküszöm, hogy a nún szúra[20] *értelmében*
és ami abban meg van írva,
állandóan növekedjék az ö hatalma,
amíg létezni fognak az *egek és földek.*

Az évszázadok hírnökei és a hírek elmondói ilyenképpen adták elő. A régi időkben a Madzsar törzs nemzetsége Nemród gyermekeitől származott. Nemródnak volt egy Ankisza nevű felesége, s ettől a feleségétől két fia született. Az egyiket Magornat, a másikat Hunornak hívták. Ők voltak Nemród első fiai, és állandóan atyjuk palotájában tartózkodtak. Egy nap Nemród vadászatra ment, és magával vitte a fiait is. Vadászat közben Nemród egy el- 5
ejtendő vadra bukkant. Azonnal nyomába eredt, és üldözni kezdte. Fiai is mindenfelé vadat kémleltek, s egyszer csak egy csodálatos vad tűnt fel előttük, amely csodálatos színekben pompázott. Önkénytelenül is a vad után fordultak lovaikkal vágtában. A vad azonban elmenekült, és Adzsem [tartomány][21] határán a hegyek közé érve eltűnt.

A két királyfi, bármily soká kereste a vadat, nem találta meg. Sem a nevét, sem a fajtáját nem ismerték. A két királyfi gyorsan elfáradt, a szomorúság és a bánat tengerébe merült. Azután azon tanácskoztak, hogy mitevők legyenek. Majd visszatértek atyjukhoz, és arra kérték, hogy Adzsem határán, azon a hegyes vidéken egy monostort építtessen számukra, amelyben lemondva a világról lakhatnak, és a világ népétől visszavonulva saját gondjukkal foglalkozhatnak.

Nemród kérésüket meghallgatta, és parancsot adott, hogy
azon a helyen egy monostort építsenek. Miután a monostor fel- 6
épült és elkészült, a két királyfi beleköltözött, hogy saját hitvallásuk szerinti imádságokkal foglalkozva jó ideig ott töltsék életüket. Ők azután azon a helyen sok hónapon és éven keresztül laktak. A világi néppel nem érintkeztek, imádsággal és alázatossággal, [elmélkedéssel] foglalkoztak, s a világ örömeiről lemondtak.

Ily módon öt évig laktak a monostorban, és ott nyugodtan éltek. A hatodik év kezdetén azonban a két legény elméjét megra-

---

[20] A szúrákat kezdő szavukról (betűjükről) szokták elnevezni.
[21] *Adzsem szerhaddlari* = Perzsia végvidékei, azaz a mai Észak-Kaukázus.

gadta a világ [örömeinek az] íze. Szívük rejtekében felébredt a hatalom utáni vágy.

Mikor ezek ilyen [lelki]állapotban voltak, egy nap egy titokzatos személy érkezett hozzájuk. Elmagyarázta nekik a világi hatalom [lényegét] és az uralkodás utáni vágyat, s [ezzel] őket megrendítette. A két legény ennek a személynek megtévesztö [elbeszélése következtében] elhatározta, hogy a monostort elhagyja, mert [elméjük] a hatalom utáni vággyal volt elfoglalva.

Abban az időben Adzsem országának közelében egy bégnek két csodaszép lánya volt. Magor és Hunor ezt a két lányt feleségül vette.

7 Miután ez így történt, a hírmondó szavai azt bizonyítják, hogy üngürüsz népe Hunor nemzetségéből származott. Mivel Hunor neve később Hüngürüszre változott. Nemród halála után Hunor egész népével apósához, a tatár kánhoz[22] folyamodott, és őnála telepedett le. A kán is megtisztelte őt, és Adzsem szomszédságában egy egész ország fejedelemségét adományozta neki.

Midőn Nemród meghalt, Adzsem trónjára egy másik fejedelem került. Azt a vidéket pedig, [melynek Hunor volt a fejedelme], Dzsiddija tartománynak nevezték. Tatár tartomány volt, amely Szamarkandtól a Fekete-tengerig terjed.

Egy nap Adzsem országának padisahja Kosztantinije fejedelme ellen hadjáratot indított, és emiatt Dzsidijja országának uralkodójától segítséget kért. Dzsiddija fejedelme segítségül Hunor népéből, akik tatárok voltak, húszezer katonát gyűjtött össze, és Adzsem padisahjához küldte [ezt a sereget]. Amikor Adzsem padisahja is Kosztantinije ellen ment, az említett Hunor népét támadás érte, mely aztán ily módon elvált Adzsem padisahjától, és Pannonija tartományába költözött.

8 Amikor abba a tartományba érkeztek, látták, hogy csodálatosan bőséges folyamai vannak nagy számban, sok gyümölcse és bő

[22] A tatár kán vagy a tatár tartomány bárhol előforduló fogalma történetírói viszszavetítés; a XVI. századi Krimi Kánság, vagy kán területének jelölését a korábbi évszázadokra, sőt évezredekre is felhasználta, amikor a kán és a kánság nem is létezett. Tehát Mahmúd Terdzsüman a XVI. századi földrajzi elhelyezkedés szerint írta le a hunok, majd a magyarok vándorlás át a Duna mellé, a változásokat nem vette figyelembe.

termése van annak az országnak, és az ő nyelvükön [azaz Hunor népének a nyelvén] beszélnek [az ottani népek].

"*Mikor kerül a kezünkbe ennél jobb ország*?" – mondták [Hunorék]. Ennél az oknál fogva Hunor népe [békés] megegyezéssel annak az országnak a királyához ment, alattvalójává vált, és az ország különféle helyein letelepedett. Pannonija királya pedig örült, hogy az ő keze alatt telepedtek le, s [ebből] megértette, hogy az ő alattvalóivá váltak. De mihelyt Hunor népe itt letelepedett, Dzsiddija tartományába [az ott maradt] Hunor népéhez és bégjeihez ügyes kémeket küldtek, azzal [a megbízással], hogy az ottani Hunor-bégek gyűjtsenek katonákat, és jöjjenek be [ide], ebbe a gazdag országba. Eközben a. '.kán meghalt. Az egész ország Hunomak, Nemród fiának alattvalója lett.

Néhány bég [azonban] nem akart [Hunor] alattvalója lenni, más [független] bégségeket alakítottak. De abban az időben meg- 9
érkezett Dzsidijjába, Hunor népének bégjeihez az említett kém, és hírül hozta Pannonija tartományának tulajdonságait.

Azok pedig megértették, hogy nincs több olyan bővelkedő tartomány, mint Pannonija. Ez oknál fogva Dzsidijja és Hunor népének bégjei nagy hadsereget gyűjtöttek, és ez volt az oka annak is, hogy Hunor népe Panonijja ellen jött.

Egy másik elbeszélés szerint így szól a történet: Egy napon Hunor összegyűjtötte törzsének tekintélyes előkelőit, és vadászatra indult. Vadászat közben egy hegyhát mögül váratlanul egy vad tűnt fel előttük, mely csodálatos színekben pompázott, de egy másik törzs [tartománya] felé elmenekült. Mikor [Hunor a vadat] megpillantotta, azonnal megragadta a szívét ez a szerencsés jel. Így szólt:

"*Ha ezt a vadat elejtem, ebben az országban sikerül elérnünk a nyugalmat, de ha nem sikerül elejtenem, sorsszerűen el kell foglalnunk Panonijja tartományát, melyről [kedvező] híreket kaptunk*!" így határozott, s ezzel a gondolattal azonnal a vad után vágtatott.

A vad pedig menekült, s amint egy másik törzs [tartományá- 10
nak] határához értek, Hunor már-már megközelítette, de azon a helyen, ahol zsákmányul kellett volna esnie, a vad eltűnt a szeme elöl. Hogy hivják és mi fajta, nem tudta.

Mikor Hunor ezt a helyzetet látta, így szólt a mellette levő előkelőségekhez: "*Ez nem a véletlen dolga. Ez jel és utalás nekem és népemnek, hogy végül is ebben az országban nem élhetünk. Ennek az az orvossága és gyógyszere, hogy más országban kell letelepednünk*" – mondta. De azután még sok idő telt el.

A másik ok, [amiért Hunor más országban akart letelepedni] az volt, hogy Hunor Dzsidijja népével nem volt igazi (békés] kapcsolatban, nem élt velük barátságban. A szomszédos országokat is megtámadta, sok országot harccal és erőszakkal leigázott, melyek megértették, hogy [Hunornak] ellenállni nem képesek. ők [Hunorék] pedig azon gondolkoztak, hogy saját hatalmuk alá hajtják Pannanija tartományát és a nyugati országokat.

11 Az itt kifejtett okoknál fogva Nemród fia, Hunor katonaságot kezdett gyűjteni. Mikor Hunor népe összegyűlt, megszámlálták és összeírták. Látták, hogy Hunor népéből tízezer ember gyűlt össze, és a nem rendkívüli teremtményekből[23] is kétszáznyolcvanezer férfi gyülekezett össze. Mikor Hunor ezt a csodálatos óriási hadsereget összegyűjtötte, élete nem lett hozzá hü, és közben eltávozott ebből a világból.

De Hunor rokonai között volt egy hatalmas bégfi, nevét Kattarnak mondták. Hunor utódául őt választották meg a hadsereg fővezérévé. Kattar fővezér tanácsülésére összejöttek az összes bégek, és tanácsot tartottak, melyik vidékre fognak vonulni.

A hadsereg bégjei közül mindegyik szót emelt és beszédet mondott. Kattar kán azonban nagyon értelmes és okos ember volt, sokat tapasztalt személyiség, aki mélyen tudott gondolkozni. A bégek javaslatait egyáltalában nem találta elfogadhatóknak, egy kis idő múlva azonban felemelte a fejét, tekintetét a bégekre és a katonanépre vetette, és így szólt:

12 "*Ha akarjátok, hogy menjünk és székhelyünkké tegyük az elfoglalandó [általatok javasolt] országot, akkor a tőle keletre és nyugatra fekvő országokat is el kell foglalnunk, meghódítanunk, és sok tartományt kell legyőznünk és alattvalónkká tennünk. Most azonban az a szükséges, hogy Panonija tartománya ellen menjünk*!"

[23] A "*nem rendkívüli teremtmények*"-en a más (közönséges) népeket érti. Ezekkel szemben Hunor népe "rendkívüli") azaz nem közönséges, átlagon felüli, előkelő s vitéz nép.

Valamennyi bég helyeselte Kattar szavait, és felesküdött [neki].

Azután Kattar fővezér Hunor népe bégjeinek nagy ékesszólással elmondta Pannonija tartományának tulajdonságait.

"*Az említett tartomány elleni elhatározásunknak az oka a következő* – mondta. – *Amikor a hét világsáv és [minden] idők örökké győzedelmes padisahja [Iszkender] elhatározta, hogy először a keleti tartományok alapos leigázása után a nyugati tartományok ellen vonul, legelőször Panonijja tartományának elfoglalását rajzolta meg szívében. Budinnak és azoknak a vidékeknek elfoglalását és székhelyévé tevését tartotta szerencsésnek, Ezért Iszkender elindult, elfoglalta [Pannoniját], és ezt a székhelyet szerencsésnek tartotta. Azután Pécs székhelye ellen indult, [és azt is] elfoglalta.* 13
Ennek a két székhelynek az elfoglalása következtében a Nimcse, Leh, Cseh, Firenk és sok más tartomány bégjeit sebesítette meg, harccal és erővel parancsának engedelmességére és meghódolásra kényszerítette."

Amikor Hunor bégjei Kattar fővezérnek ezt az elbeszélését hallották, mindnyájan megcsodálták Kattar szavait, és helyeselték tervét.

"*Milyen, csodálatos* – mondták –, *hogy nekünk ezt a történetet elbeszélted. Vajon Iszkender hol született, kitől származott, ki volt az apja és anyja? Mely tartományok ellen indult először, melyik padisahot győzte le és tette le trónjáról? Kegyeskedjél nekünk elmondani, mi volt az oka annak, hogy Pannonija ellen indult? Ennek a titkát magyarázd el nekünk alaposan*!!"

Mivel Kattar fővezér Hunor népének bégjeitől ilyen unszolást látott, belekezdett Iszkender történetének elbeszélésébe, és a (következőket] mondta:

Iszkender Rúm padisahjainak tizenegyedik [ős-] atyjától 14
származott. Rúm székhelye a régi időkben Macsje-Donja tartományában volt. A Filibétől Kavaláig elterülő tartományt Macsedonjának hívják. Kezdetben innét származtak Rúm padisahjai. Mivelhogy annak előtte Rúm tartományának várai mind különálló bégségek voltak. Atina és Szelanik és az azon a vidéken levő nagy városok bégjei, hasonlóan Venedik bégjeihez, egy-egy

darab vidéken uralkodtak. Királyaik nem voltak. De az egész Amavud és Mora tartománynak voltak királyaik.

Azokban az időkben Atina és Szelanik bégjei nagyon gazdagok voltak. Sok katonájuk és a tenger színén hajóhaduk volt. Úgyhogy amikor két ízben Adzsem padisahjai Rúm tartományának elfoglalására hadjáratot indítottak, Atina bégjei sok katonával szembefordultak velük, és a harcban Adzsem padisahjainak sok 15
katonáját leverték, Végül is az adzsem' katonaság kudarcot vallott, és a Rúm tartományokból ismét országukba futott.

Abban az időben Filibe és Kavala között három-négy királyság is volt. De azokban az időkben Mora tartományában volt egy nagyon kiváló bégfi, Karalunak hívták, Egy nap álmot látott, mely csodálkozásba és ámulatba ejtette. Összehívatta tehát a város csillagjósait, és álmának értelmét kérdezte tőlük. Azok pedig, noha mindegyikük okos és bölcs férfiú volt, a gondolkozás tengerébe merültek. Végül is közös véleményre jutottak, és ezt mondták:

"*Hatalmas királyfi, álmának a jelentése a következő: Ön az okozója annak, hogy Adissza tartomány, melyet Törökországban*
16 [-----][24]*nak hívnak, és a Mora tartományban fekvő Korint nevű székesváros, melyet Törökországban* [-----]*nak hívnak, ezek is az összes Rúm tartományoknak székes váraivá lettek, De hogy a Rúm tartományok padisahsága Öntől jöjjön létre, [ahhoz] először az kellene, hogy Rúm padisahsága Filibétől egészen Kaváláig és Arnavud tartományig terjedjen, [és fenn álljon] egészen a tizedik atyáig*[25] *[leszármazottig], s tőle származzon egy padisah, aki foglalja el ezeket a többi tartományokat, és az is szükséges, hogy az Ön után jövő padisahok sírjai Adissza várában legyenek [elhelyezve]. Mert ha egy padisah ezt az elrendezést megbontaná, azoknak a tartományoknak a trónja attól a padisahtól átszállana egy más világtáj uralkodójára. De akármelyik vár ellen indul, hogy azt ostrom alá vegye, esős napon induljon el, úgyhogy ez az alkalom az Öné legyen*." Ennyit mondtak, s aztán elhallgattak.

Amikor a királyfi a csillagjósoktól ezt a jóslatot hallotta, nagyon megörült. Azután Morában összegyűjtött egy csomó hozzá hű bégfit és katonaságot, [-----] tartományába ment, és harccal elfoglalta Szerezt és Diramát. Azoknak a vidékeknek a királyait is legyőzte.

17 Aztán [-----] vára ellen indult, és ostrom alá vette. Mivel esős napon indult hadba, győzött. Aztán Filibét és Gömildzsint foglalta el. Ádám próféta[26] időszámítása szerinti négyezer-háromszázkilencvenegyedik évben[27] abban a városban nagy ünnepi összejövetelt tartott, és trónra lépett. Háromféle koronát csináltatott: egyet vasból, egyet búzaszalmából és egyet aranyból.

Több napot időzött a várban, aztán visszament Mora tartományába, Korint trónjára, és katonaságot gyűjtött.

Azután az Aviuna környéki királyokat tette le trónjukról, és tartományaikat elfoglalta. De Atina és Szelanik és az azon a vidé-

---

[24] [-----] = így jelöltem a kéziratban üresen hagyott helyeket. Mahmúd Terdzsüman több helyen ilyen a sorokban üres közöket hagyott ki a neveknek, hogy folyamatosan írhasson fekete tintával. Az üresen hagyott hézagokba piros_tintával utólagosan volt szokás a neveket beírni. Ez azonban valami oknál fogva elmaradt, s így hiányzanak a piros tintás névbeírások.

[25] A tizedik atya (leszármazott) makedóniai Nagy Fülöp volt, Nagy Sándor apja. Mahmúd Terdzsüman adatai szerint a "Tíz Atya" a következő:
1. *atya* = Karalu; Ádám próféta időszámítása szerint a 4391. évben = i. e. 814-ben lépett trónra. Uralkodott 27 évig.
2. atya = Karalu fia, 1. Pertika, a 4416. évben = i. e. 789-ben. Uralkodott 37 évig.
3. atya = Argaiosz, 1. Pertika fia, a 4453. évben = i. e. 752-ben. Uralkodott 55 évig.
4. atya = 1. Filiposz a 4508. évben = i. e. 697-ben. Uralkodott 42 évig.
5. atya = 1. Filiposz fia) a 455°. évben = i. e. 655-ben. Uralkodott 13 évig.
6. atya = 1. Amintasz, a 4563. évben = i. e. 642-ben. Uralkodott 19 évig.
7. atya = 1. Iszkender, a 4572. évben = i. e. 633-ban. Uralkodott 38 évig.
8. atya = II. Amintasz, Karalu ivadéka, a 4610. évben = i. e. 595-ben. Uralkodott 18 évig. 18
9. atya = II. Iszkender, a 4628. évben = i. e. 577-ben.
10. atya = III. Filiposz, Nagy Sándor apja, a 464°. évben = i. e. 565-ben.
Nagy Sándor (Iszkender) tehát a 11. leszármazott.
Több tévedés is van a Mahmúd számításában: 1. Amintasz csak kilenc évig uralkodott, Mahmúd tizenkilencet említ. Nagy Fülöp nem 4640-ben, hanem 4846-ban lépett a trónra (i. e. 359-ben).
Nagy Sándor húszéves korában lépett a trónra, Mahmúd huszonöt évesnek mondja. (Szül. i. e. 356-ban = Ádám i. sz. 4849, trónra lépése 4869-ben volt = i. e. 336-ban)

[26] Ádámot, az első embert, a mohamedánok egyúttal első prófétának tisztelik.

[27] "*Ádám próféta időszámítása*" - Ádám teremtésével kezdődik az ómacedón szoláris kalendárium szerint. (i. sz. = 52°5).

ken levő néhány nagy város bégjeivel barátságot tartott fenn, mert azok abban az időben katonailag erősebbek voltak nála. Iszlamboi és Edrene bégjeivel is barátságot és jó szomszédságot tartott fenn. Ilyen módon huszonhét évig uralkodott, azután egy nap a végzet vánkosára tette le a fejét, és azt a végrendeletet hagyta, hogy az utána következő padisahokat [is] abban a várban temessék el. Azután a testének fészkéből kirepülö Lélek-madár[28] elrepült a Kaf-Adenre. Alattvalói meggyászolták és eltemették őt az anyaföldbe.

Így szokott lenni ezen a világon:
Az ünneplés gyásszal végződik,
[Ezért] ne légy büszke a világ dicsőségére,
Ne hódolj a világ örömeinek, csalódni fogsz!
Oh ember, ez a világ-lakóhely egy madár[fészek],
Sok madár repült ki [már] ebből az ódon fészekből.

Így szól a krónikás szava, mivelhogy az a padisah a világ mulandósága elöl lezárta szemét.

Volt azonban egy fia, Pertikának hívták. Mihelyt a padisah meghalt, fia, Pertika került a trónra Ádám próféta időszámítása szerint négyezer-négyszáztizenhatban.[29] Végül is beleesett a végzet kútjába, és lemondott az Élet vizéről.[30] Neki is volt egy fia, akit [-----]nak hívtak. Mihelyt apja meghalt, és a törvények szerint
eltemették abban a várban. Ádám próféta időszámítása szerint 19
négyezer-négyszázötvenháromban ő került a trónra. Ötvenöt évig uralkodott, és sok fia volt. De valamennyi meghalt, csak egy fia maradt, akit Filiposznak hívtak. De ez egy másik asszonytól volt. Apja azonban ezt a fiát nem szerette. Több ízben is elhatározta, hogy megöleti. De nem talált a megöletésére semmi okot.

---

[28] A "*lélek-madár*" keleti mesebeli madár, más néven Anka vagy Zümrüd-Anka, mely a Kaf hegyén él, a dél-arábiai Adenben.

[29] *Ádám próféta i. sz.* 4416 = i. e. 789.

[30] Az "*élet vize*" (ábihaját) sokat szerepel a keleti népek irodalmában. A legenda szerint ez mesebeli forrásvíz, s aki iszik belőle, halhatatlanná válik, Egyedül Hizir próféta (Éliás, Iljasz) tudta, hol van a forrása, és ivott is belőle. Nagy Sándornak (Iszkendernek) is az volt a célja, hogy felkutassa az "élet vizének" forrását, ezért indított hadjáratot Kelet felé. De a "sötétség országában" elvesztette kalauzát, Éliás prófétát, s ezért a csodaforrást' nem találta meg.

Sok idő telt el közben, végül erre az uralkodóra is rászegezte sebező szemét a halál, s a végzet vihara elsüllyesztvén testének hajóját, átadta a halálnak, szemét pedig lezárta a világ elöl.

Oh, lélek, hallgasd meg, milyen a világi helyzet:
Állandóan fúj a Végzet szele,
Szüntelenül fúj a Végzet szele a világon,
Sok-sok sahnak elvágja az életét.
Tele vágyakozással bárhogy is cselekszünk,
Felforgatja azt a Végzet katonája,
Sahokat taszít le trónjukról,
Könnyeivel a földet tulipánszínűvé teszi.
Ez az a sah, [akinek] igazságossága tüzes vashoz 'hasonló,
A Serc egén ő a Hold[31]*, mennyei [fényességű]*
Ezüst testű szépség ez, [mely] nem tűr ellenmondást,
A szava cukor, ajkai gyöngyök.
20 *Nem mondja: Hadd éljen a világ ölén!*
Nem mondja: Életed folyása hadd menjen, hadd teljen l
Sah, koldus és dervis, mindenki, aki él
A végén mindenkit elnyel ez a föld.
Oh, halál, keserves halál, diadalmas haját.
Akárhova futok, egyszer hozzája ér utam,
Végül is a sors köve eltalálja korodat [életedet],
De ha kegyét adja, élj akár ezer évig 1

Így szólnak az elbeszélő szavai. Végül is a padisah meghalt.

Fia, Filiposz az Ádám próféta időszámítása szerinti négyezer-ötszáznyolcadik évben lett padisah, és lépett apja trónjára. Ő is hosszú ideig volt sah, negyvenkét évi uralkodás után egy fia született, akit [-----]nak hívtak.

Egy nap azonban Filiposz is megbetegedett, és meghalt. Utána Ádám próféta időszámítása szerint a négyezer-ötszázötvenedik évben a fia került a trónra, és padisah lett. Tizenhárom évig padisahoskodott, azután kiitta a halál borát, és lehunyta szemét a

---

[31] A Hold képviseli a keleti költészetben a szépség legtökéletesebb fokát, főleg a telihold.

világ elől.

Neki is volt egy fia, akit [Amintasz]nak hívtak. Mikor az apja
21 meghalt, fia [Amintasz] lépett a trónra, és padisah lett Ádám próféta időszámítása szerint négyezer-ötszázhatvanháromban. Ez az Amintasz pedig a világ evés-ivásától, csókjaitól és ölelésétől elcsábítva tizenkilenc évig könnyelműen padisahoskodott. Végül is az idő pohárnoka átnyújtotta neki a végzet poharát, és testét semmivé tette.

Egy felnőtt fia maradt, akit Iszkendernek hívtak. Iszkender, mihelyt apja elköltözött a világból, helyette padisah lett, Ádám próféta időszámítása szerint a négyezer-ötszázhetvenkettedik évben. Harmincnyolc évig igazságosan' uralkodott, végül ő is a túlvilágra költözött.

Mivel nem maradt utódul fia, egy morai herceg, aki Kirobo padisah dinasztiájából származott és [-----]nak hívták, lett a padisah, és Ádám próféta időszámítása szerint a négyezerhatszáztizedik évben lépett a trónra. Ennek a padisahnak nem volt fia, de volt egy lánya.

Ennek a királyi lánynak volt egy fia, s ez lépett a szultáni 22
trónra. Harmincnyolc évig padisahoskodott, és Arnavud tartomány királyának a lányát vette feleségül, akitől három fia született. Az egyiket Iszkendernek, a másikat Pertikasznak, a legkisebbet pedig Filiposznak hívták, aki Iszkender-i Rúminak[32] volt az apja.

Ő is [-----] ideig időzött az ország trónján, de egy nap öt is leterítette az Idők Aggastyánja a sors pisztolylövésével, és a föld mélyét jelölte ki [neki] lakóhelyéül.

Amikor Amintam meghalt, legnagyobbik fia, Iszkender lett a padisah, és Ádám próféta időszámítása szerint négyezer-hatszázhuszonnyolcban a trónra lépett. Apja még életében öt, Iszkender, a legnagyobbik fiát jelölte ki utódjának, kisebbik fiát, Filiposzt pedig Tebe város biztosává és parancsnokává nevezte ki. Apjuk halála után [tehát] Iszkender lett a padisah, aki aztán test- 23
vérét Tebe város helytartóságában megerősítette.

---

[32] *Rúm = az európai Görögország, Rúmi* = görögországi. Nagy Sándor állandó jelzője: Iszkender-i Rúmi.

Ő maga Korint városába ment [-----], ott tanácsülést tartott, és nagyszámú katonaságot gyűjtött össze. Azután [-----] bégjei ellen hadjáratot indított. Annak a tartománynak a bégjei azonban értesültek jöveteléről, ők is hadsereget gyűjtöttek, és készenlétben várták. Egy nap, amikor Iszkender seregével behatolt a tartományaikba, a két fél előcsapatai összecsaptak. Mindkét oldalon sok ember esett el, azután a seregek szétváltak. Éjjelre a két sereg egymással szemben ütött tábort. Mindkét oldalon erős őrséget állítottak fel. Mindkét sereg kikiáltói kihirdették, hogy a szultáni harc másnap lesz. A kikiáltás reggelig folyt.

Mikor reggel lett, megperdültek a kis és nagy dobok, felug- 24
ráltak lovaikra, és a csatatérre vágtattak, úgyhogy a lovak lába alól felszálló por mindkét sereget porfelhőbe burkolta. A nagy porból nem lehetett megkülönböztetni a fehér lovat a feketétől.

Egy idő múlva hirtelen heves szél kerekedett, s mindkét seregről elfújta a port. Mihelyt a két fél katonái meg tudták egymást különböztetni, azonnal egymásra támadtak. Ki a kardját rántotta elő, ki a pajzsát kapta kézbe, és rárontottak az ellenfélre. A lódobogástól, a haldoklók ordításától a csatatérnek ítéletnapi képe volt. Így [borzalmasan] folyt a csata, hogy azt leírni sem lehet. Végül is az Isten alkalmat adott Iszkendernek, hogy az ellenséget letörje. Sok bég hányatott kardélre, sokan pedig elmenekültek.

Iszkender a legyőzött bégeknek és hadseregüknek vagyonát zsákmányul ejtette, az országot adófizetésre kötelezte, s azután visszatért trónjára.

Közben a padisahnak volt egy kedves vezíre, aki egy atinai bég családjából származott. Ez a vezír a padisah anyjával szeretkezett. Az asszonya vezírrel egyetértésben elhatározta, hogy fiát megöli, ~ ezt a bégfit, aki most a padisahnak vezíre, teszi meg
helyette padisahhá, és a trónra ülteti. Már többször elhatározta, 25
hogy [fiát] megmérgezi, de ezt sohasem tudta végrehajtani, mert a padisah nagyon óvatos volt.

Erről a vezírről azonban senki sem tételezte fel ezt az aljasságot. De a csillagjósok közül néhányan többször figyelmeztették a padisahot, hogy ettől az Ajesztesz nevű egyéntől óvakodjon, mivelhogy annak a vezírnek Ajesztesz volt a neve. Mikor azonban [Ajesztesz] meghallotta, hogy a csillagjósok mit mondtak a padisahnak, a padisahhoz jött, és sírva fakadt.

"*Hatalmas padisah* - mondta neki. - *Irigylik, hogy kegyeidben vagyok, azért beszélnek így. Hatalmas padisahom, ha tőlem valami alávalóságot tapasztalt, íme, itt a nyakam, ime, itt a kardja! De ha az igaz, [amit mondanak], az általuk említett Ajesztesz nem én vagyok, hanem [-----] tartományban, melyet hatalmas padisahom elfoglalt, a saját helyébe kinevezett Ajesztesz nevű helytartó. Olyan hír is érkezett onnan, hogy árulási szándéka van. Annak az oka, hogy ezt eddig nem terjesztettem fel hatalmas padisahomnak, pedig az, hogy ennek [a dolognak] a kifürkészésére embereket küldtem, akik mihelyt megérkeznek, azonnal tudni fogjuk, hogy áll a helyzet*."

Szívében pedig az volt a szándéka, hogy azt a 26 fiatalembert
26 veszélybe keverje és elveszejtse, mert nagyon félt tőle. Közben eltelt néhány nap, a vezír ismét a padisah elé járult, és jelentette, hogy az [-----] [nevű] bég [tényleg] lázadó lett.

A padisah rögtön parancsot adott: "*Azonnal vezessétek elém*!"

Küldöttek mentek a fiatalemberhez, és tudtára adták a helyzetet. Az az ártatlan pedig a padisah parancsa szerint elindult, hogy [a padisah] küszöbéhez jöjjön. Mivel a vezír tudta, hogy a bég el fog jönni, félt, hogy kiderül az igazság, mihelyt a bég találkozik a padisahhal. Ezért elhatározta, hogy a padisah elé járul. így szólt:

"*Hatalmas padisah, nem méltó hozzánk, hogy az ilyen árulót a színe előtt fogadja. Mihelyt megjön, anélkül hogy találkozna a padisahhal, az ügyet szükséges befejezni*."

A padisah a vezír szavának hitelt adott, s mihelyt az a szeren-
27 csétlen megérkezett, maga elé sem bocsátotta azt az ártatlant, hanem kivégeztette.

Azután a vezír saját csatlósai közül őrparancsnokokat nevezett ki a padisah kapujához [testőrségül], hogy szükség esetén támogatói legyenek.

Annak a vezírnek volt egy nagyon szép kertje. A padisah is volt néhányszor abban a kertben. A vezír és a padisah anyja ismét [összebeszéltek, és] elhatározták, hogy a padisahot meghívják abba a kertbe, és ott majd alkalmat találnak [a meggyilkolására]. Ekkor hét éve volt annak, hogy a padisah a trónra lépett. Egy nap a vezír a padisah anyjának a segítségével kertjében nagy vendégséget rendezett a padisah

számára, ott alkalmat talált, és a padisahot megölte. Másrészt a padisah anyja is alkalmat talált azon az éjjelen, és Pertika nevű fiát megölette. Miután ez a világ boszorkánya a saját szenvedélyének lett a rabja, szeretője szerelméért a saját szemefényeit [szeretteit] elpusztította. Azután a vezír került a trónra, és ő lett a padisah. Csatlós parancsnokai és több bég segítettek neki.

Azután ez a boszorkány lakodalmat rendezett, és a vezír felesége lett. De Filiposzt Jlem tudták megnyerni. Ennek az volt az oka, hogy Tebe város biztosa volt, nem mutatott [komoly] hajlan- 28
dóságot a padisahság támogatására, mivelhogy a vezír került a trónra, aki alávalóan elárulta saját jótevőjét, hogy a világi szultánságot elnyerhesse.

[Filiposz] Atina bégjeivel egyetértésben elhatározta, hogy azt az országot és a trónörökséget megszerzi Atina bégjeinek. Mikor ezt a tervét az ország bégjei és előkelői meghallották, Atina bégjeinek ellenségeivé váltak. Egy titkos helyen összejöttek, ahova meghívták az akkori előkelőségeket és a csillagjósokat, és [arra kérték őket], hogy ennek a dolognak a végét kutassák ki, és ennek a kalandnak milyen véget vessenek. Azok pedig, mivel az elmélkedés tengerébe el voltak merülve, és sok tudomány gyöngyeinek a birtokában voltak, ezt mondták:

"*Ennek az országnak a trónöröklődési jogát Amintam padisah nemzetsége biztosíthatja. Ami azt jelenti, hogy Amintam padi-* 29
sahnak a saját fia lép a trónra, hogy az alkalom és Isten segítsége az ő kezében legyen, mert ha ezek nem lesznek [a birtokában], akkor a trónörökség biztosan kicsúszik a kezünkből."

Mikor az ország bégjei a csillagjósoktól ezt a hírt hallották, tudták, hogy nincs más megoldás, Filiposzt [kell trónra juttatni], aki [valódi] királyfi, aki most Tebe városának a biztosa. Sok bég pedig Filiposz okosságát és hősiességét dicsérte. Azonnal meg is esküdtek a bégek mindnyájan, hogy a trónra került bégfit megölik, és azután visszatértek a királyi palotába. Néhány napon belül alkalmat találtak, és a három év óta uralkodó padisahot megölték.

Ami jót-rosszat tett az ember, azt megtalálja,
Ez az én szavam hozzád, oh, tiszteletreméltó [olvasó],
Amit tettél, magadhoz csatolva melletted marad,

Akármi történik, ismét eléri lelkedet,
Ha rosszat teszel, a végét figyelni kell,
Mint az árnyék, egy nap az utadba kerül,
Ha rosszat akartál tenni, oh, ember,
Hagyd abba a dolgot, igyekezz jót tenni.

30 Próza:

Azután Filiposzt Ádám próféta időszámítása szerint négyezer-hatszáznegyvenben trónra léptették és padisahhá választották. Filiposz azért lett padisah, mert az ország szerette őt. A szomszédos ellenségekkel szemben barátságot színlelt, és mindnyájukkal kibékült.

Azután, hogy bosszút álljon Atina bégjein, hadjáratot indított ellenük. De azok hírül vették, hogy Filiposz padisah ellenük jön, készenlétbe helyezték hadseregüket, és szembeszálltak vele. De a padisah nagyon okos és tettre kész ember volt, sebben a csatában megverte és megsebesítette Atina bégjeit. A harc folyamán sok sebesült béget ejtett fogságba, de a végén szabadon bocsátotta őket.

Azután [-----] tartománya ellen indult. Annak a bégjei is hadsereget gyűjtöttek, és szembeszálltak vele. Hatalmas csata keletkezett, de a végén azokat is legyőzte, és sok ezer kiváló katonát hányatott kardélre.

32 Azután annak a tartománynak a fővárosa ellen indult, melyet Larisszának hívnak, és ostrom alá fogta. Néhány napon belül azt is elfoglalta. Azután [-----] vára ellen indult, azt is bevette. Azután az azon a környéken fekvő várakat és tartományokat foglalta el. Azután az ottani tartományok népéből nagy hadsereget gyűjtött. Atina, Szelanik és más legyőzött bégek vagyonát zsákmányul ejtve visszatért Koront trónjára.

Mivel a legmagasztosabb Isten ennyi segítséget és alkalmat adott neki, elhatározta, hogy egy hatalmas várost fog alapítani. Ezzel a gondolattal összehívta korának csillagjósait, és így szólt hozzájuk:

"*Egy várat akarok építtetni, de most az [a kérdés], hol építsük és mikor kezdjük el az építkezést*?" - kérdezte tőlük.

A csillagjósok pedig a tudomány tengerébe merültek, [és azt mondták, hogy] azon a helyen egy hegy tetejére, ahol ma Filibe

városa terül el. Azon a helyen találták alkalmasnak a vár építését, amely majd székhely lesz. Ezt ajánlották a padisahnak. A padisah is alkalmasnak és megfelelőnek találta azt a helyet, mert onnan minden irányba-könnyfi lesz hadjáratot indítani. Összehívta [ismét] a csillagjósokat, hogy állapítsák meg az építkezés megkezdésére alkalmas időpontot.

A csillagjósok pedig az Ádám próféta időszámítása szerinti négyezer-hatszázötvenharmadik évben[33] egy napot szerencsés időpontnak találtak a vár építésének a megkezdésére. Azon a napon elkezdték ásni az alapokat. Amikor az alapokat ásták, egy lófejet találtak [a földben]. A padisah azonnal megparancsolta, hogy azon a helyen az ö számára építsenek egy palotát. A vezérek és az ország bégjei a padisah tervén nagyon csodálkoztak, és így szóltak a padisahhoz:

"*Hatalmas padisah, mit jelentsen ez a lófej*? "

A padisah így válaszolt nekik:

"*Ez a lófej azt jelenti, hogy az [itt építendő] vár miatt az embert [azaz: engem] az ítélet napjáig meg fogják emlegetni, és ez a város a hét világöv padisahjainak a kezében lesz még akkor is, ha az építendő vár leomlik, mert helyén virágzó város fog épülni*! "

Jóslata után, rövid időn belül, azon a helyen egy város [épült 33
fel], melyet Burdzsubárnak neveztek, és a várat, mely körülvette, Filipre változtatták, mivelhogy az ö neve Filiposz volt. Ma ennek Törökországban Filibe a neve.

Azután [-----] padisahjának egy követte 1 gazdag ajándékokat küldött, és feleségül kérte annak a padisahnak a lányát. Annak a padisahnak azonban két csodaszép lánya volt. Az egyiknek Türüadesz, a másiknak Olimpia volt a neve. Mivel Türüadesz nevű lányát már Epiro tartománya padisahjának adták feleségül, ezért Filiposz padisah [-----] padisahjától a [másik] lányát kérte. Az pedig, látván Filiposz padisah hatalmát és tekintélyét, kérését teljesítette, és Olimpia [nevű] lányát feleségül adta hozzá. Iszkender-i Rúmi ettől [az asszonytól] született.

Azután valami oknál fogva ellenséges viszonyba került Erija padisahjával, aki felesége testvérének volt a férje, és sereggel in-
dult ellene. Az pedig Filiposz padisah elöl elmenekült. 34

[33] *Ádám i. sz.* 4653 = i. e. 638.

Azután Filiposz Epiro tartományának székhelye ellen indult, és ostrom alá fogta. Miközben néhány nap óta folyt az ostrom, egy nap váratlanul egy kilőtt nyíl a várból Filiposz padisah jobb szemébe fúródott, és kivájta. Néhány napon belül azonban a várőrség kimerült, és kegyelmet kért. Filiposz padisah azonban nem állt bosszút jobb szemének megvakításáért, és mind valamennyiüknek kegyelmet adott.

35 Azután [-----] vidékére ment, az ottani tartomány bégjeivel is nagy csatározásokat folytatott, végül is mindnyájukat kardélre hányva tartományaikat elfoglalta.

Azután a tatár tartomány elleni indult, azt is meghódította. És az azon a vidéken levő többi országot is kardjával és eszének erejével meghódolásra kényszerítette. Azután [-] városa ellen indult, melyet ma Isztambulnak neveznek. [-----] padisahja volt. Ádám próféta időszámítása szerint a négyezer-ötszáznegyvenkettedik[34] esztendőben alapították. De abban az időben nem olyan volt, mint most. ő fényességének, a világoltalmazó[35] padisahnak, szultán Szülejmán sah palotájának a székhelye volt. Vártornyai és erődítményei roppant erősek voltak. Valami miatt a vár népe fellázadt [saját] padisahja ellen. Ő pedig hét évig ostromolta a várat. Időközben, anélkül hogy bevette volna, eltávozott a világból. A várnak mostani erődítményeit sok évszázaddal később Konsztantin nevű padisah építtette.

Mivel Filiposz ennek a padisahnak a nemzetségéből származott, 36 ezért bosszúból a vár ellen indult, és ostrom alá fogta. Néhány napi ostromlás után (ostromzárként) őrségül egy csomó kiváló katonát hagyott ott, ö maga pedig Ker[-----] tartományába ment, és sok várat elfoglalt.

Közben Kosztantinije városa belefáradt az ostromba, meghódolt Filiposz padisahnak, és nagyon magas hadisarcot fizetett. Ebből a hadisarcból Ádám próféta időszámítása szerinti négyezerhatszázötvenötödik évben[36] Filiposz építette fel a Kavala melletti

[34] *Ádám i. sz.* 4542 = i. e. 663.

[35] *A világ oltalmazója (álempenáh)* = a bibliai Bölcs Salamon állandó jelzője, amit a szultán állandó címeként is használtak.

[36] *Ádám i. sz.* 4655 = i. e. 640.

Dirama kerületben fekvő Filibét, úgyhogy Kosztantinije városának elfoglalása ezzel egyidejűleg van megemlítve.

Innen szerencsésen felkerekedett, és átkelt az Eszter folyón, mely a Madzsar tartományból Erdel határán a Tunába folyik, és Szidijja tartományába érkezett. Annak az országnak a bégjei összevonták katonáikat, és szembeszálltak Filiposz padisahhal. 37 Hatalmas csata kezdődött, végül azonban Filiposz padisah legyőzte őket. Abból az országból húszezer asszony- és fiúfoglyot ejtett, és állatokból is hatalmas zsákmányt szerzett. Ezüst és arany azonban semmi sem került a kezére.

Miután Filiposz azt az országot felperzselte és lerombolta, vágyakozva indult vissza trónjára. Amikor azonban el akarta hagyni azt a [--] tartományt, annak a tartománynak a bégjei Filiposz zsákmányából részesedést kértek.

"*Mivel még folyton nem adtál nekünk részesedést* – így szóltak –, *vagy adsz nekünk részt [a zsákmányból], vagy nem eresztünk útra*!"

Mikor ezt mondták, a padisah haragra lobbant, és harcra határozta el magát. Annak a tartománynak a népe azonban sereget gyűjtött, és szembeszállt a padisahhal. Roppant heves küzdelem kezdődött. Mivel Filiposz padisah saját magában elbizakodva lebecsülte ellenfeleit, katonáinak nagy részét az ellenség lekaszabolta, 38 az alatta levő lovat is megölte, őt magát pedig megsebesítette, és Szidijja tartományában szerzett zsákmányának nagy részét is elvette.

Filiposz padisah azonban saját sebes ülését eltitkolta, vidáman és frissen tért vissza székhelyére. De [elterjedt] az a rossz hír, hogy a padisah Szidijja tartományában megsebesült, és Rúm tartományában meghalt.

Eközben Adzsem padisahjának támogatásában bízva Atina bégjei Szelanik bégjeivel együtt fellázadtak. A padisah a trónján ülve hallgatta ezeket a híreket, azonnal összevonta seregeit, és ellenük indult. Mihelyt azok hírül vették, hogy a padisah ellenük jön, azonnal összegyűjtötték seregeiket, és szembeszálltak vele. Ebben a csatában Filiposz nagyon kimerült, és kénytelen volt velük kibékülni. Atina bégjei ennek roppant megörültek. Szerfölött 39 örültek annak, hogy Filiposz padisah most nekik barátjuk lett, mert attól féltek, hogy ismét hadsereggel jön majd ellenük. Ezért

pompás ajándékokat készítettek elő, kiváló követekkel Filiposzhoz küldték, és kapcsolataikat megerősítették.

Azután Filiposz Koront nevű székvárába ment. Onnan Rúm bégjeinek leveleket küldött, [és felszólította őket, hogy] a várak és államok bégjei követeket küldjenek hozzá [Korontba], és mindnyájan küldjenek a padisahnak bizonyos számú katonát [is], hogy aztán Adzsem padisahja, Dáráb ellen hadjáratra indulhassanak.

Miközben így intézkedtek, egy nap, amikor a legfelső tanács ülésezett, híre jött, hogy a követek már mind összejöttek. Filiposz mindegyiküket illő módon megtisztelte, aztán visszaküldte a saját országukba azzal a paranccsal, hogy gyűjtsenek katonaságot.

A követek visszatértek országukba, és bégjeiknek előterjesz-
40 tették a padisah parancsát. Azok pedig a padisah parancsa szerint
összegyűjtötték katonáikat, összeírták és [Korontba] küldték. Ekkor látták, hogy kétszázezer gyalogos és tizenötezer lovas gyűlt össze. A padisah [további] parancsát várták, mert időközben Filiposz már elhatározta, hogy Adzsem padisahja ellen hadjáratra indul.

Közben [Filiposz] vadászaton volt, és egy másik padisahnak a lányát vette el feleségül, és csak azután [a lakodalom után] szándékozott elindulni Adzsem padisahja ellen. Ugyanis [Filiposz] Iszkender anyját elhagyta, mert azt hitte, hogy [Iszkender] nem az ö fia. Iszkender pedig abban az időben jött a világra. Filiposz azonban egyáltalában nem szerette Iszkendert, és mindig
41 intette bégjeit, hogy: "*Vigyázzatok, nehogy az én helyembe öt te-*
gyétek a trónra, ha meghalok! Mert ha másik fiam nem lesz, akkor saját magatok közül válasszatok egy alkalmas bégfit a szultánságra, nehogy Iszkender lépjen az én trónomra, és helyemen padisah legyen!"

"*De gyere és lásd [kedves olvasó], hogy mi lett Allah végzése, mert a tervet a sors rendelése megváltoztatja*."

Lásd te tehát Isten rendelését,
Hány embernek a tervét megváltoztatta.
Akárki is az az ember, aki tervez,
Az [isteni] rendelés a tervét meghiúsítja.
Amit Allah elrendelt, az ellen tervet szőni nagy bűn.
Nem hajolt meg Isten rendelésének Filiposz,

[mert] így szólt bégjeihez: "Ej, nemzetem összessége!
Utánam Iszkendert [nem szabad] sahhá tenni,
a szultanátust félteni [kell] tőle,
[mert] ő nem az én fiam, tudjátok meg,
s eszerint cselekedjetek!"
Végül is, oh, lélek, lásd Isten rendelését:
Kétségtelen, hogy Iszkender került a trónra sahnak.

[-----] Mi gyerünk tovább: [Ezt] Iszkender anyja [is elismer- 42
te], mert az összes bégek előtt ezt mondta:

"*A fiam, Iszkender, nem a padisahtól van, mert egy éjjel, amikor aludtam, egy súlyos valami nehezedett rám. Mikor álmomból felriadtam, agyon voltam izzadva, és teljesen össze voltam törődve. Teljes világosan tudom, hogy attól kezdve voltam teherben, és fiam, Iszkender akkor fogantatott. Mivel apja nagyon indulatos ember volt, mindenféle gondolatai támadtak, végül is indulatában elhatározta, hogy Iszkendert megöli. De a vezírek ettől eltanácsolták: Lássuk meg, mit hoz majd az idő*!"

Ez volt az oka annak, hogy Filiposz elhagyta Olimpia asszonyt.

Időközben Iszkender a tizenhetedik életévébe lépett. Mikor látta, hogy apjával mi a helyzet, anyjával tanácsot tartott fejük [= életük] sorsa felett. Egy nap anyja váratlanul felkerekedett, fiát, Iszkendert is magával vitte Epi-Kajir tartományába, melyet török nyelven Arnavud tartományának [neveznek]. Arnavud tartományában a mai Iszkenderijje [városát] ez az Iszkender alapította.

Anyjának volt egy testvére, azt is Iszkendernek hívták. ő volt
annak az egész vidéknek a padisahja. Ehhez mentek. [ő volt az, 43
aki] később Iszkender parancsára hadseregével a nyugati országok ellen viselt hadjáratot. Meghódította egész Leh-, Cseh-, és Alamanországot, s végül Firenk tartományában a Firencsi király cselvetése következtében seregestül elpusztult.

Mikor Iszkender és anyja megérkeztek [az asszony] testvéréhez, az anyja állandóan arra bujtogatta testvérét, hogy indítson hadjáratot férje, Filiposz ellen. Miközben ezek ezt tervezték, Filiposz padisah egy másik padisah lányát vette el [feleségül], és éppen készülődtek a lakodalomra. Filiposz leveleket és vőfélyeket

küldött széjjel, és [kihirdettette, hogy] "*Ezen és ezen a napon lesz Rúm padisahjának a lakodalma*".

44 A lakodalom előkészületei éppen befejeződtek, mikor Iszkender és anyja meghallották ezt a bírt. A gondolkodás tengerébe merültek, és azt mondták, hogy valamit tenni kell, hogy Filiposz padisah ne érje el a célját.

Abban az időben a padisah szolgálatában volt egy bégfi, Vizinutun nevű, aki valami miatt nem kedvelte, hanem szívből gyűlölte a padisahot. Ezt Iszkender anyja tudta. Azonnal az a gondolata támadt, hogy annak a bégfinek hatalmas vagyont fizet, hogy ölje meg a padisahot. Mikor ezt a tervet megszőtte, az említett bégfinek Iszkender anyja titokban óriási [értékű] kincseket küldött, hogy találjon alkalmat a lakodalmi ünnepség alatt a padisah meggyilkolás ára.

Iszkender anyja ennek a bégfinek olyan [hatalmas] összeget küldött, hogy az e világi kincsektől elkápráztatva jótevőjének életére tört, és éjjel-nappal azzal a gondolattal foglalkozott, hogy

45 a padisahot megöli. Eközben elérkezett a padisah lakodalmának a napja is. Azon a napon a padisah tiszteletére különféle ünnepségeket rendeztek. A padisah is lelkesedni kezdett a lakodalmi ünnepségek és az elveendő lány utáni vágyakozás következtében, s hogy a lakodalmi estén az összes népet és az ünnepséget feszélyezetlenül szemlélhesse, álruhába öltözött.

Aközben a bégfi észrevette, hogy a padisah álruhába öltözött. "*Ennél jobb alkalmam nem lesz*", mondta [magában]. Ő is azonnal átöltözött, leste a megfelelő pillanatot, és a padisah után lopódzott. Mivel éjszaka van, nem lehet az embereket megismerni, gondolta a bégfi. A nép közé vegyült, és kihasználva az alkalmat, a padisahhal megitatta a halál borát, elveszejtvén {:St, anélkül, hogy elérte volna célját [a lakodalmat].

[--------------------]

Mivel Iszkender apja, Filiposz huszonöt éven keresztül viselte az uralkodói koronát és töltötte uralkodásának időszak át,

45 éppen negyvenhét évet élt, végül is a sors kancsója teletöltötte élete poharát, és ö kiitta a halál borát.

Az Idők Korszaka elfordította arcát Filiposz padisahtól. Halála után a padisahnak Iszkenderen kívül más fia is maradt, az pedig egy másik ország padisahja mellett tartózkodott, s Rúm trónja

iránt sem viselkedett nagy szeretettel. Időközben a szomszédos bégek, az ország bégjei és a vezírek mind egymásnak estek, mindegyikük Rúm trónját akarta [megkaparintani]. Mivel az ország népe nem volt egységes, és a körülöttük levő szomszédok is ellenségek voltak, lesték az alkalmat, és hadsereget kezdtek gyűjteni.

Mikor ezt a padisahtól maradt öreg vezírek és bégek látták, tudták, hogy ennek nem lesz jó vége.

Ezért tanácskozásra jöttek össze, és megtárgyalták, kit tegyenek a trónra. A végén látták, hogy ha nem tudnak megegyezni abban, kit válasszanak padisahul, az ország [feletti hatalom] kicsúszik a kezükből. Azonnal elhatározták, hogy Iszkendert ültetik a 47
trónra, s padisahnak teszik meg, mert igazságossága, hősiessége, okossága és bőkezűsége mindenfelé ismeretes volt. Emiatt határozták el Iszkendernek trónra ültetését. A bégek mindvalamennyien, mivel az ellenségtől való félelem is gyötörte őket, ezt a határozatot ésszerűnek találták, és elfogadták.

Azután az előkelő bégek hírvivőt küldtek Iszkenderhez, hogy jöjjön a trónra. Mihelyt Iszkender a Rúm tartományok eseményeit meghallotta, édesanyja testvérétől segítségül egy csomó katonát vett maga mellé, és Rúm tartományába ment. Abban az időben Iszkender éppen betöltötte a huszonötödik életévét, és Ádám próféta időszámítása szerint a négyezer-nyolcszázhatvanharmadik évben szerencsésen a trónra lépett és padisah lett.

Abban az időben azonban Adzsem országában volt egy padi- 48
sah, akit Dárjusznak neveztek, s Törökországban Dáráb sah néven emlegetnek. A harcban nagy hős volt, úgyhogy kardjával és bátorságával az arab, adzsem és az anatóliai tartományokat, egészen Burszáig, padisahsága alá hajtotta. Az azokon a területeken levő összes bégek alávetették magukat parancsainak.

Másrészt pedig, amikor Iszkender trónra lépett, sok vár és ország bégje, akiket apja legyőzött és engedelmességre szorított; mivel Filiposz padisah már meghalt, Iszkender lépett a trónra, mindannyian elhatározták, hogy saját akaratuk szerint [fognak uralkodni], és függetlenítik magukat. Ez oknál fogva sok bég fellázadt, és nem ismerték el Iszkendert [padisahnak].

Ez oknál fogva Iszkender Korint nevű várba, mely Mora legfőbb vára, és Törökországban [-----] várának hívják, lement, és

magas divánt tartott. Ebben a dívánban sok fellázadt Rúm bég főnemesei és követei tiszteletüket tették Iszkendernek, és elfogadták öt a padisahságra, és meghódoltak neki.

Ezután Ádám próféta időszámítása szerint [-----] évben trón-
49 ját és kapuját feldíszítve katonaságot gyűjtött, hogy apja ellenségén, Dáráb sahon bosszút álljon, mert Adzsem padisahjainak bujtogatásai következtében állandó volt a háborúskodás és veszekedés Rúm tartományában.

Ez oknál fogva Iszkender idejében is a távolabb fekvő országrészek bégjei abban reménykedtek, hogy Adzsem padisahjának serege siet majd segítségükre, fellázadtak Iszkender ellen. Iszkender pedig vezíreivel úgy határozott, hogy egy ellenségből ne legyen kettő, de ha kettő lesz, akkor amíg az egyiket eltávolítja, a másikkal színlelt barátságot kell kötni.

Mivel Iszkender tudomást szerzett a körülötte levő ellenség mozdulatairól, lemondott az Adzsem padisahja elleni hadba indulásról, és sok béggel színlelt barátságot kötött. Először Atina bégjeire sújtott le, mivel Iszkender trónra lépése után Atina, Szelanik és az azon a vidéken levő nevezetes várak bégjei elfor-
50 dították arcukat Iszkendertől, és lázadók lettek. Ezek szövetkeztek, hogy Iszkendert eltávolítják, s e célból Dáráb sahhoz titokban Domosztenesz nevű előkelő béget küldték követségbe, hogy segítségét kérjék.

És ilyen reménnyel abban a segítségben bízva Iszkender elöl váraik tornyait és erődjeit elhagyták. Iszkender azonban tudomást szerzett intézkedéseikről, s ez oknál fogva Atina bégjei ellen támadt, bevette kapuikat, azután a környékbeli lázadó ellenséget is leverte, sokuknak a várát is elvette, és vérükkel vörös színűre festette a földet.

Sokan közülük mikor látták Iszkender rettenthetetlenségét, halotti leplet öltöttek magukra, eljöttek hozzá, és meghódoltak neki. De közben sok kiváló atinai bég [minden] vagyonával hajóra szállt, s Dáráb sah oltalmához folyamodva elmenekült.

A hírmondók úgy beszélik, hogy Iszkender és Dáráb sah kö-
51 zött főleg azért tört ki az ellenségeskedés és háború, mert a menekülő atinai bégek vagyonukat magukkal vitték Dáráb sahhoz. Iszkender azonnal levelet írt Dáráb sahnak, és egy előkelő emberével elküldte neki.

Mihelyt Iszkender követe megérkezett Dáráb sahhoz, Iszkender levelét megcsókolta, a [saját] fejére tette, és [csak] azután nyújtotta át a sahnak.

Amint Dáráb sah Iszkender levelét átvette, és megtekintette, mit tartalmaz a levél, látta, hogy először Isten neve van odaírva, és azután így szól [a levél]:

"*Én Iszkender vagyok, Isten kegyelméből Rúm padisahja, korszakunk legyőzhetetlen hőse lettem. Te az Arab és Adzsem [országainak] uralkodója vagy. Mihelyt hozzád érkezik levelem, szolgáljon tudomásul, hogy atinai szolgáim közül néhányan lázadók lettek, vagyonukat magukkal vitték, és hozzád menekültek. Valamennyiüket verd bilincsekbe, add át őket a hozzád küldött szolgámnak, aki jelen parancsomat vitte, és küldd el őket az én küszöbömhöz. Se egy pillanatot, se egy órát ne késlekedj. És*
együttal mondj le a legyőzhetetlenség eszméjéről, ismerj el engem 52
korunk legyőzhetetlen hősének és a hét földöv padisahjának, mert ahogy egy hüvelyben nem fér el két kard, egy korszakban [egyidejűleg] nem fér el két legyőzhetetlen hős." Fejezte be levelét [Iszkender].

Mihelyt Dáráb sah figyelmesen végighallgatta, mit tartalmaz a levél, rendkívül szeget ütött a fejébe, és elhatározta, hogy Iszkender követét megalázza, de vezírei ettől visszatartották.

"*Hatalmas padisah! Ősi szokás szerint a követnek bántódása nem lehet, mert ő élőszóval semmiféle sértő feleletet Önnek nem adott. Ami történt, az csak egy levél béli hír, ő pedig csak szolga, aki nem tehet semmiről*."

A padisahnak megtetszett a vezírek jó tanácsa és éleselméjűsége, megírta a válaszlevelet, átadta a követnek, és engedélyt adott [a távozásra], hogy azt átadja Iszkendernek.

Mihelyt Dáráb sah levele megérkezett Iszkenderhez, megnézte, mit tartalmaz a levél, tudta, hogy Adzsem uralkodóját el-
lenséges kéz még nem sebesítette meg. Az öklét vasból képzeli, 53
karjának ereje kifogyhatatlan, azt hiszi és abban ringatja magát, hogy rajta kívül nincs más legyőzhetetlen hős. Együttal a levele őt [Iszkendert] szidalmazó szót tartalmazott.

Iszkender pedig a lázasan összegyűjtött katonaságot összeíratta, látta, hogy harminckétezer gyalogos és ötezer-ötszáz lovas gyűlt egybe, de egytől egyig kiváló legények.

Közben ennek a katonaságnak körülbelül száznyolcvan hajót készíttetett, a katonákat behajózta, és az volt a terve, hogy áthajóz az anatóliai partokhoz. Ekkor azt az asszonyt, akit az apja vett el, és a hozzá tartozó rokonságot megölette, és saját rokonai közül is azokat, akiknek az elméjében uralkodási vágy volt. Mindnyájukat kardélre hányatta. Azokat pedig, akik engedelmesek maradtak neki, mindnyájukat arra a hadjáratra magával vitte, és országaik elfoglalása céljából a maga helyére helytartónak kinevezte egyik kiváló rokonát, akit Anti Petirnek hívtak. Sok más helyre pedig embereket nevezett ki, hogy őrizzék az országot.

54 Ő maga pedig katonaságával egy áldott napon és egy boldog órában hajóra szállt. Azután az ellenség földjének határait kémlelve Anadoli irányában elindult. A többi hajó parancsnokainak azonban megparancsolta, hogy ha a hajók szárazföldet érnek, senkit se engedjenek partra szállni. A parancsnokok a padisah parancsa szerint a tilalomra ügyelve horgonyt vetettek.

Azután Iszkender megparancsolta, hogy a saját hajóját vontassák közel a szárazföldhöz. Abban a pillanatban, amikor a hajót kikötötték, Iszkender azonnal magára vette páncélzatát, felövezte kardját, kezébe vette pajzsát, és boldogságos lábával elsőnek lépett ki a szárazföldre.

Mivel Iszkender Anadoli partján Dáráb sah tartományának a határára lépett boldogságos lábával, arcát az ég felé fordította, és az Istenhez, aki legyen felmagasztalva, fohászkodott, hogy a napkeleti tartományok elfoglalását könnyítse meg neki.

Azután a szárazföldre engedte népét, és megtiltotta nekik, hogy az alattvalókat bántsák és országukat pusztítsák. Ezeket
55 mondta:

"*Nem az a szándékom, hogy ezeket az országokat pusztulásba döntsük, [hanem az, hogy] elfoglaljuk. Alattvalók nélküli ország semmit sem ér, másrészt nekik semmi bűnük sincs. Az én további szándékom az, hogy Dáráb sahhal találkozzam, vele megküzdjek, hadd lássuk, az Isten, aki legyen felmagasztalva, kinek rendeli sorsául a győzhetetlenséget és a hét földöv padisahságát*."

Iszkender szívében [őszintén vallotta] az ima állandó szükségességét. Az összes katonanépség is szívből elrepeste az imát, és győzelmet kértek [Istentől]. És mindegyikük [megfogadta], hogy

a harc napjain becsületesen fog dolgozni, Iszkenderért lelküket és fejüket adják.

És az összes katonanép csodálkozással gondolt az Adzsem padisahjától zsákmányolandó kincsekre. "*Bárcsak már meghozná a sors Dáráb sahhal a csatát*!"

Ilyen gondolatokkal és elképzeléssel hatoltak be azokba az országokba, mint ahogy éhes farkasok törnek a juhokra. De az azon á vidéken levő határszéli bégek Dáráb sahnak, Adzsem padisahjának jelentették, hogy: "*Iszkender a te elpusztításodra katonaságot vont össze, és hajói készen állnak, hogy Anadoli partjain* 56
kikössenek."

Dáráb sah pedig üzenetet küldött a határszéli bégeknek, hogy nagy figyelemmel kíséreljék Iszkender (hadmozdulatait]. Egy nap a határszéli bégek Iszkender felé kémeket küldtek, hogy Iszkender intézkedéseiről hírt szerezzenek és Dáráb sahnak jelentsék. Amikor a kémek Iszkender közelébe érkeztek, látták, hogy a hajók készen állnak, csupán egy szerencsés napra és boldog órára várnak, hogy hajóikkal Anadoli tartományában partra szálljanak.

Amikor a kémek ezt látták, és Iszkender minden intézkedéséről hírt szereztek, sebtében visszasiettek a határ menti bégekhez, és hírül adták nekik a történteket. A bégek pedig azokat a kémeket Dáráb sahhoz küldték, hogy őt a helyzetről tudósítsák, és ha valami parancsot küldene az ellenségre vonatkozólag, katonaságot vonhassanak össze, és feltartóztathassák az ellenfelet.

Mikor a kémek Dáráb sahhoz érkeztek, és elmondták az Iszkenderről szerzett híreket, meghallgatta őket, majd vezíreivel 57
tanácskozott, véleményüket és tanácsaikat kérte. A vezírek pedig ezt mondták:

"*Hatalmas padisah, tanácsunk a következő: küldjünk parancsot a határszéli bégeknek, hogy vonják össze seregeiket, szállják meg azokat a partokat, ahol Iszkender hajóinak kell kikötniük, és ne engedjék őket kihajózni*."

De Dáráb sah mérhetetlen vagyonában és kincseiben, valamint megszámlálhatatlan katonaságában bízva más véleményen volt. "*Ilyen maroknyi katonasággal semmit sem tehet*" – mondogatta. De a vezírek így szóltak:

"*Hatalmas padisah, ha csak hangya nagyságú lenne is az ellenség, akkor sem szabad semmibe venni*".

De Dáráb sah egyáltalában nem akarta elfogadni vezírei tanácsát. ő [saját] magán kívül senkit sem akart elismerni padisahul ezen a világon. így szólt vezíreihez:

"*Úgy látszik, Iszkender a saját vérére szomjazik. A férfiasság az, hogy amíg az ellenségünk nem lép az országunkba, semmit*
58 *sem kell tennünk, de mihelyt katonaságát kihajózza és a szárazföldre lép, körülvesszük, és mindnyájukat lekaszaboljuk, Iszkender nevét kitörüljük a világból, és elpusztítjuk*!"

Ezzel az elhatározással azonnal parancsot küldött az ország összes bégjeinek: "*Katonáitokkal gyorsan jöjjetek kapumhoz*!" És valamennyi határszéli béghez: "*Összes hadi felszereléstekkel és a parancsnokságtok alatt álló katonasággal készenlétben legyetek, s amikor az ellenség behatol az országba, ne álljatok ellen, [szabad] utat adjatok neki*!"

Amikor ez a parancs megérkezett a határszéli bégekhez, azok ennek a padisahi parancsnak nem tulajdonítottak fontosságot.

Ezenközben Iszkender is hajóival megérkezett arra a vidékre, és katonaságával kiszállt a szárazföldre, kibontotta zászlait és lobogóit. "*Ki az, aki rajtam kívül győzhetetlen, és milyen ember a hét világsáv padisahja*?" - mondván, elindult.

Útközben néhány várhoz érkezett, ostrom alá fogta, némelyiküket bevette, másokat ostromzár alá fogott. Közben Dáráb sah is összegyűjtötte katonaságát. Ekkor a következő hír érkezett:

"*Hatalmas padisah, mire várakozol? Íme, Iszkender egy*
59 *csomó várat ostromol, némelyiküket már be is vett. Méltó dolog-e ez, hogy te ép egészségben lévén, az ország alattvalóit az ellenség lábbal tapossa*?"

Akkor a sah azonnal haragra gerjedt, rövid időn belül hatszor százezer arab, adzsem és tatár katonát gyűjtött össze. Ezzel a, hatalmas sereggel Edresztesz síkságára vonult, és letáborozott.

Ezekben a napokban Iszkendernek Dáráb sah udvarában volt egy előkelő kémje. Ez a kém pedig Dáráb sahhal Edresztesz síkságára érkezett, és amikor a katonaság letáborozott, minden intézkedésről tudomást szerzett. Tovább [aztán már ott] nem időzött, útra kelt, s rövidesen Iszkenderhez érkezett, és így szólt:

60 "*Oh, Iszkender, a várostromot hagyd abba, most pedig készülj fel, hogy csatamezőn ütközz meg Dáráb sahhal, aki tenger-*

nyi sereggel közeledik megsemmisítésedre." így szólt, és minden dolgáról hírt adott.

Iszkender pedig a gondolkozás tengerébe merült, vezíreire vetette tekintetét, hogy az ellenség [elleni] teendőket tanácskozzák meg. Ebben a pillanatban hirtelen [a semmiből] egy személy jelent meg előttük, és így szólt:

"*Oh, Iszkender, a tennivaló a következő: a várostromot és az ország elfoglalását halaszd el. Menj, és szállj szembe Dáráb sahhal, harcolj meg vele, ejtsd fogságba, azután az összes vár a tied lesz, mert ha elmegy a fej, a láb állva nem maradhat. Azután, oh, Iszkender, amíg ilyen nagy ellenség létezik, nem okos dolog, hogy katonanépedet a várakon hagyod pusztulni. De, oh, Iszkender, ne késlekedj, mert az Isten, aki legyen felmagasztalva, sok ilyen nagy ellenség legyőzésében megsegít majd téged*."

Amikor Iszkender végighallgatta ennek a személynek a híradását, minden gondjától és aggodalmától megszabadult, jókedvre derült. Abban a pillanatban az a személy eltűnt. Iszkender pedig arccal a földre borult, és imát mondott.

Azután lóra pattant, csapatait hullámzó menetoszlopaival Dáráb sah ellen indította. Egy nap Iszkender szerencsésen Dáráb sah seregéhez érkezett, és vele szemben letáborozott.

Másnap reggel, [amikor] a nap beragyogta fényével a világot, megperdültek a kis és nagy dobok, megszólaltak a sípok és harci kürtök, és elharsogták a végzet dalát, mindkét fél katonái lovaikra
pattantak, aztán kibontották zászlaikat, és megálltak egymással 61
szemben. Ebben a pillanatban az adzsem katonaság Iszkender katonáira tekintett. Látták, hogy milyen kevesen vannak, de kitűnő katonák, és hogyha összetömörülnek, vasból való várhoz hasonlítanak. De ezer adzsem katonára csak egy Iszkender-katona esik.

Másrészt Iszkender katonái is Dáráb sah katonáira néztek, látták, hogy hatalmas sereg. Mindegyikük állig aranyban és ezüstben szállt lóra oldalvást, [mintha azzal] dicsekednének, hogy „*[látod, ki] vagyok én*!" Olyan [öntudatosan feszítettek], hogy ha a hét világsáv katonaságával [is] állnának szemben, [akkor sem] hátrálnának meg, hanem kardot rántanának.

Eközben Iszkender is lovára ült, katonái között járva biztatta őket: "*Ej, katonanépem! Ne nézz az adzsem nép cicomájára, az*

emberhez férfiasság illik! Akik ezen a világon jó nevet hagyva eltávoznak, azok élők lesznek, amilyenek ezen a földön nincsenek!"

[--------------------]

"*Azután, oh, katonanépem, úgy dolgozzál, hogy ebből a vendég-hánból*[37] *hősiességgel távozzál, hogy neved hősiességet még a világtörténelemben is olvashassák*!"

Mikor Iszkender ilyen [buzdító] szavakkal volt elfoglalva, azon az oldalon az adzsem katonaság Iszkender katonáira rabló módon rárontott lovaikkal. Iszkender serege is hirtelen támadásba lendült, szembeszállt, óriási kaszabol ás kezdődött. Mindaddig, míg fent volt a nap, folyt a bőszült csata, és [másnap] reggeltől egész délig harcoltak.

Végül is az Igazság[38] aki legyen megdicsőítve és felmagasztalva, Iszkender katonáinak kapuját megnyitotta, az adzsem sereg megveretett és megfutamodott.

Iszkender okos irányítása és katonáinak hősiessége következtében az adzsem hadseregnek sok kiváló embere fogyott el és esett le a földre. Iszkender seregéből pedig az összes gyalogságból nyolc ember és a lovasságból [csak] százhúsz személy pusztult el.

Közben zsákmányul esett Adzsem padisahjának a kincse, [amiért] hálát adtak az Istennek.

Azután néhány jelentős várat ostromoltak és foglaltak el. Ezekbe a várakba kiváló embereket rakott [várőrségül], maga pedig végezetül a Gürdzsi tartományba vonult. Mikor azt is elfoglalta, Dáráb sah megsebesülve Bagdadba menekült.

63 Onnan leveleket írt vissza a szomszéd bégeknek, és rövid időn belül háromszázezer gyalogost és százezer lovast gyűjtött össze. Iszkender ezalatt újból ostrom alá fogta azokat a várakat, melyeket [közben] elvették tőle, sokukat visszafoglalt, és a bennük találtakat kardélre hányatta.

---

[37] *Vendég-hán - képes kifejezés* = ez a mulandó világ, melynek csak vendégei vagyunk. *Hán* = keleti vendégfogadó-hotel. (Karaván-szeráj).

[38] Iszkendert (Nagy Sándort) a keleti irodalomban isteni származásúnak tartják. Anyját tehát az isteni hatalom ejtette teherbe. Ez volt az az "igazság és valóság", amit Iszkender keresett: származásának titka.

Ezenkívül Rúm vilájetébe, Atinába és az azon a környéken fekvő sok város bégjeinek híradást küldött: tudják meg igazán, hogy Iszkender összes katonáival elpusztult, neve és hírneve [emlékezete] semmivé vált. Ennek a megtévesztő híresztelésnek alapján sok rúmi vár bégje [gondolván], hogy most jött meg az alkalmas pillanat, Iszkender ellen fellázadtak, és meghódolt ak Dáráb sahnak.

Mikor azonban menekültek érkeztek Iszkenderhez, és ezt mondták:

"*Ah, Iszkender! A várakat, melyeket elfoglaltál Adzsem padisahjától, Dáráb sah [egymás után] foglalja vissza, sokat már vissza is foglalt, és a bennük levő kiváló embereidet kardélre hányatta. Kiváló Rúm váraid is Dáráb sah hamis híradása következtében számodra elvesztek, árulók lettek, Dáráb sah parancsainak engedelmeskednek*."

Ekkor így szóltak Iszkender vezírei: 64

"*Hatalmas padisah! Az lesz hozzád méltó, ha lemondasz ezeknek az országoknak az óhajtásáról, és amíg Dáráb sahot félre nem állítod, ne nyúlj a többi tartományok után*. "

Iszkender ezt a tanácsot jónak találta, és azonnal visszavonult azokból a tartományokból, és katonaságával Dáráb sah ellen tört. A két sereg rövidesen találkozott, és nagy csatát vívott. Ebben a csatában az Igazság, aki legyen felmagasztalva, kegyeivel és pártfogásával Iszkender kerekedett felül, s alkalma nyílt Dáráb sah [közelébe férkőznie], s Dáráb sah zászlait felgyújtotta és hadseregét széjjelszórta.

Ebben a csatában Dáráb sah hadseregéből hatvanegyezer gyalogos és tízezer lovas esett el, és tizennégyezer kiváló embere és rokona esett fogságba. A foglyok között volt Dáráb sah anyja, felesége, egy nővére és két lánya. Rajtuk kivül mérhetetlen vagyon és kincs esett zsákmányul. Ezeket a foglyokat átadták 65
Iszkendernek.

Ekkor Iszkender megparancsolta, hogy ezek számára a saját fejedelmi sátrai közül egyet üssenek fel. Azután ezt az öt foglyot ebben a sátorban helyezte el, kiváló őröket rendelt szolgálatukra, nehogy valaki őket bánthassa. Azután Iszkender jókedvűen elindult, hogy megvigasztalja őket, és elment lábaikhoz a sátorba. Mihelyt azok Iszkendert meglátták, nagyon féltek, Iszkender lábai

eléborultak, és sírva fakadtak. Mikor Iszkender látta, hogy sírnak, vigasztalni akarta őket, és ezt mondta:

"*Ne féljetek, uratok épségben van. Ha Isten is úgy akarja, még egyszer találkozunk.*" És sok kegyben részesítette őket.

Azután ellenőrizte saját hadseregét, s megszámlálták az elesetteket. Látták, hogy a Rúm seregből százharminc gyalogos és százötven lovas esett el. Iszkender imát mondott értük, majd öszszegyűjtötték Dáráb sah kincseit, és megszámlálták. Száztizenegyezer kantar arany és ötvenháromezer kantar ezüst lett átvéve. Mikor Iszkender ezt a vagyont látta, tetszettek neki Dáráb sah
66 kincsei, és arccal a földre borult, és hálás köszönetet mondott az alkalmat és győzelmet adó Istennek.

Azután fejedelmi lakomát rendezett, a mellette levő vezéreire és bégjeire díszköpenyt öltetett, és számos kegyben részesítette őket. Azután a zsákmányolt kincseket katonanépének küldte.

"*Nem az arany és az ezüst a kincs* – így szólt hozzájuk –, *hanem a katona*!"

Továbbá, mivel Dáráb sah felesége nagyon szép volt, azon az ünnepségen Iszkender őt magáévá tette. Az [asszony] Iszkendertől teherbe esett, fia született, [akinek] Iszkender a Herkulosz nevet adta.

Azután Iszkender nagy pompával felkerekedett, és a következő napokban a napkeleti furcsa és különös tartományokat hódította meg. Azután a Miszir környéki tartományokat egészen Hind tartományáig elfoglalta. Végezetül is az azon a vidéken levő tartományok bégjei, mihelyt meghallották Iszkender félelmetes nagyságát, megtelt a szívük félelemmel és rettegéssel, mivel tudták, hogy Iszkender kardjával nem mérhetik össze erejüket. Ennél
67 az oknál fogva sokan elhagyták trónjukat és koronájukat, s elmenekültek országukból. Sokan pedig zsinórt akasztva nyakukba Iszkendernek meghódoltak, és alávetették magukat parancsainak.

Az ezekhez hasonlókat Iszkender különféle megtisztelésben részesítette, mindegyiküknek díszköpenyt ajándékozott, kegyes jóakaratot tanúsított [irántuk], meghagyta őket a maguk helyén [és méltóságában], azzal a feltétellel, ha őt mind a hét világsáv padisahjának elismerik. Ezenkívül mindegyikük kiváló fiait és rokonait saját szolgálatába fogadta és magával vitte.

A napkeleti és Hind tartományok bégjei, egészen Mekkáig, mindnyájan alattvalói lettek. Ezek fölé egy alantas szolgáját nevezte ki szultánul, aki Rúmban egy kertész fia volt, és Abartanosznak hívták, azzal [a paranccsal], hogy az összes ottani tartományok bégjei az ő keze alatt legyenek, és parancsainak engedelmeskedjenek. Hogy az egész világ [teremtményei] Iszkender kegyességét, emberiességét, bőkezűségét, hősiességét és igazságosságát mondhassák el.

Ezután Iszkender Rodosz szigetét foglalta el. Azután arra a
vidékre ment, melyet Iszkenderijjének neveznek. Abban az idő- 68
ben azon a helyen egy hatalmas dzsámi állt. Ebben a dzsámiban tartózkodtak az akkori idők főpapjai és aggastyánjai [bölcsei], és szentjeik is itt szoktak lenni. Iszkender szerfölött vágyakozott arra a vidékre menni, hogy bemenjen abba [a dzsámiba], meglátogassa azokat a szenteket, és sok rejtett titkot kérdezzen meg tőlük, és hogy megtudja, kitől származik a valóság [azaz ő saját maga].

Ezzel a céllal indult el Iszkender abba az irányba. Mikor oda megérkezett, és találkozott a főpapokkal, [elmondta, hogy] sok kétsége van, s emiatt nyugtalanság van a szívében. Mikor azokat fa főpapokat] megkérdezte, [azok] eloszlatták kétségeit, s nyugtalansága is elmúlt.

Azután Iszkender bölcsen megkérdezte a szenteket, így szólván hozzájuk:

"*Atyám gyilkosát nekem kell-e meggyilkolnom*?"

A főpapok így feleltek neki:

"*Ah, Iszkender, atyádat senki sem ölte meg, mert őt senki sem képes megölni*!" – mondták.

Ez Iszkendernek kinyilatkoztatás volt, hogy Filiposz padisah nem volt az ő atyja, hanem Isten hatalmából lett fogantatva. Ez
Iszkendert nagyon meg örvendeztette. Ez a főpap ott Iszkenderért 69
imádkozott, és aztán Iszkendernek egy pecsétgyűrűt adott át.

"*Ah, Iszkender*! – így szólt. – *Távolítsd el szívedből a nyugtalanságot és zavart, hisz a legyőzhetetlenség és a hét világsáv padisahsága a tied*."

Mivel Iszkendernek ezen a helyen ilyen rejtett titkok lettek felfedve, ő is azon a helyen a vallásfő tiszteletére parancsot adott, hogy ott tornyos erődítményes várat építsenek. Ez oknál fogva a padisah parancsa szerint felépült Iszkenderijje vára, Ádám próféta

időszámításának négyezer-nyolcszázhetvenegyedik évében. Tizenhét nap alatt készült el, és a várfalának kerülete hatezer lépésnyi volt.

Mialatt Iszkender azokon a vidékeken tartózkodott, a sebesült Dáráb sah Bagdadba jött. Szégyen és gyalázat, hogy annyi katonája leve re tett és annyi kincse-vagyona elvétetett. Azután a környék szomszédos bégjeinek leveleket küldött segítségért könyörögve, hogy küldjenek megsegítésére katonaságot. Némelyikük katonákat adott, némelyikük pedig katonáival maga jött Dáráb sahhoz. Némelyikük azonban gondolkozott, és azt mondta, hogy ha mostanáig semmi sikerünk sem volt Iszkender ellen, s miután
70 annyi kiváló katonanépünk letöretett, most volna sikerünk? És Iszkendertől valófélelmükben nem küldtek segítségére katonaságot.

Ebben a katonai gyülekezetben azt mondták a bégek és vezírek a sahnak: "*Hatalmas padisah, elsősorban az szükséges, hogy nem szabad az ellenséget lekicsinyelni. Mostanáig az ellenség annyi alkalmat és győzelmet talált ellenünk, hogy a mi katonanépünk szíve teljesen elkeseredett. Az lesz I most] a helyes, ha megvárjuk azt az időt, amikor majd felénk közeledik, és szükséges lesz az ellenséggel színlelni a barátságot*."

A sah ezt a tanácsot helyesnek találta, és egy alkalmas követet küldött Iszkenderhez, aki így szólt:

"*Ah, Iszkender, bocsásd szabadon foglyaidat, bármennyi kincset akarsz értük, megadom*."

Iszkender válaszolt a követnek, és így szólt: "*Nekem nincs szükségem kincsekre. Az én kincsem az én kiváló katonanépem. Amíg ők velem lesznek, kincsekre nincs szükségem. Ellenben mondjon le a legyőzhetetlenség [utáni] szerelemről, ismerjen el*
71 *engem az egész világ padisahjának, ismerje el, hogy alábbvaló nálam, és ha a hibáját bevallja, foglyait visszaadom, de ha [ajánlatomat] nem fogadja el, idejére készüljön fel*! "[39]

Ezt a választ adta a követnek, azután engedélyt adott neki [a távozásra], és elküldte.

Azután a követ ezzel az üzenettel Dáráb sahhoz érkezett, és előadta mindazt, amit Iszkender mondott neki. Dáráb sah most

[39] . Idejére legyen felkészülve, azaz az "utolsó idejére" (órájára).

már tudta, hogy a dolognak nem lesz jó vége, végső elkeseredéssel négyszázötven ezer gyalogos és százezer lovaskatonát gyűjtött össze. Eközben elérkezett Dáráb sahhoz az a hír, hogy felesége Iszkendertől teherbe esett, és egy fiúgyermeket hozott a világra, akinek a Herkulosz nevet adta.

Amikor Dáráb sah ezeket a híreket hallotta, egész testében remegni kezdett, és a bánat tengerébe merülve azt kérte, hogy mérgezzék meg. De vezírei ezt a tanácsot adták neki:

"*Hatalmas padisah, ne tedd magad nevetségessé az ellenség
előtt! Most az lesz a legjobb, ha követet küldesz Iszkenderhez,* 72
hogy béküljünk ki. Majd ha megjön annak az ideje, és alkalmunk lesz rá, akkor bosszút állhatunk."

Szegény Dáráb sahnak ezek a hírek egészen megzavarták az elméjét. Követet küldött tehát Iszkenderhez, és ezt üzente:

"*Oh, Iszkender! Ezért a maholnapi életért, mulandó padisahságért és szultánságért sokat harcoltunk és küzdöttünk, [sok] embert áldoztunk! Ennek a világnak a szultánsága majdnem [csak] egy keszkenőhöz hasonlít. Mivel ezt az országot óhajt játok, szépszerével nektek adom a félig elfoglalt országaimat, és a nálatok fogságban levő lányomat is neked adom feleségül, és ezenkívül a nálatok levő foglyaimért harmincezer kantar aranyat adok, csupán csak azért, hogy fogadj engem barátságodba, és bocsásd szabadon a foglyokat*."

Iszkender pedig válaszolt a követnek, és ezt mondta:

"*Én Dáráb sahnak összes kívánságát teljesítem azzal a feltétellel, ha meghódol nekem, elismeri, hogy alábbvaló, mint én, alattvalóm lesz, elismer engem az összesek legyőzhetetlenjének és
padisahjának,*[40] *azután [halotti] leplet borítva vállára eljön, és* 73
tőlem bűnének bocsánatát kéri. Hajtson fejet előttem, én pedig az elfoglalt országokat visszaadom neki, mert aminthogy két helyen nem kel fel a nap, a világon két legyőzhetetlen [hős] és padisah sem fér el. Ezt ma gondolja meg, és kérjen tőlem bűnbocsánatot, vagy pedig holnap készüljön fel a csatára."

Amikor a követ Iszkender válaszával visszaérkezett Dáráb sahhoz, és Iszkender üzenetét teljességgel elmondta, Dáráb sah már bizonyosan tudta, hogy kardon kívül nincs más orvosság. A

[40] Az összesek legyőzhetetlenje, azaz a világ legnagyobb hőse, a világ ura.

barátságról és a kegyelem reményéről lemondott, és felkészítette katonaságát a másnapi csatára.

Mihelyt reggel lett, és a nap Kaf várából felemelte a fejét, isteni fényével beragyogta a világot, a két sereg mozgolódni kezdett, egymással szemben elrendezték soraikat és csapataikat, s harckészen állottak.

De azon a napon Iszkendert nagy gondjai miatt elnyomta az
74 álom, és elaludt. Volt azonban Iszkendernek egy nagyvezíre, akit [-----]nak hívtak. Ez látta, hogy mindkét fél katonasága harcra készen áll, Iszkender pedig a fejedelmi sátorban alszik.

A vezír azonnal a padisah sátrába ment, s amint belépett, Iszkender is felocsúdott. A vezír leborulva így szólt:

"*Padisahom, mindmostanáig szembeszállt az ellenséggel, és még egyszer sem aludt el. Most pedig a mai csata előtt elaludt. Mi ennek az oka*?"

"*Túlságos gondokkal [terhelve] és felzaklatva mentem aludni, de álmomban láttam, hogy az adzsem hadsereg vereséget szenvedett, felbomlott, és kardom csapásától két darabra hullott. Ez nagyon megörvendeztetett*!"

Azonnal felöltötte harci fegyverzetét, imát mondott az Istennek, arcát a földre hajtotta, aztán felugrott a lovára, körüllovagolta seregét, buzdította népét és csatára szólította.

Dáráb sah is seregének minden részén dübörgést és lelkesedést keltett. Azután ez a két tengernyi sereg kardot rántva egymás
75 életére tört. Hatalmas öldöklés kezdődött, s a harcmezőt emberi vér borította el teljesen.

Azon a napon reggeltől délutánig verekedtek, végül is Dáráb serege Iszkender katonái kardjának nem tudott ellenállni, vereséget szenvedett és megfutamodott, s arcuknak "*a vizét a földre szórták*."[41] Dáráb sah is azt kívánta, hogy öljék meg őt ebben a csatában, de a kíséretében levő több kiváló rokona azt mondta neki:

"*Hatalmas sah, ami történt, megtörtént, még egyszer sereget gyűjtünk, országodat visszafoglaljuk*." Aztán megszöktették őt, noha tudták, hogy végül is saját maguknak sem maradt annyi

[41] *Arca vizét a földre szórja* – török szólásmondás = elveszti a becsületét, megvetett ember lesz

erejük, hogy szembeszálljanak [Iszkenderrel] egy [újabb] hadsereggel. Ez oknál fogva az volt a gondolatuk, hogy a sahot magukkal viszik egy helyre, levágják a fejét, és elküldik Iszkendernek, hogy ezáltal Iszkender előtt megbecsülést szerezzenek. Azután Dáráb sahot néhány menzilnyi[42] távolságra megszöktették, levágták a fejét, és elhozták Iszkendernek, hogy elismerést nyerjenek nála.

[--------------------]

Minthogy Iszkender uralkodásának ötödik évében annyi ha- 76
talmas csatát vívott, és az Isten – aki legyen felmagasztalva – alkalmat nyújtott neki a győzelemre, ezen csaták következtében elnyerte a legyőzhetetlenséget, és az Arab, Adzsem és a többi napkeleti országok padisahja lett. Azután pedig a Hind tartományban a napkeleti területeken levő bégek, akik egy-egy szultánság birtokosai voltak, felismerték, hogy Iszkender kardjával össze nem mérhetik erejüket. Mivel mindegyikük félt Iszkender vitézségétől, leplet borítottak magukra, és eljöttek, hogy kegyelmet kérjenek és hódoljanak.

Aztán Iszkender [-----] várába vonult, melyben megtalálta Dáráb sahnak kilencvenezer kant ar aranyát. Ezenközben Iszkender színe elé hozták Dáráb sah fejét. Iszkender azonnal nagy haragra lobbant azok ellen, akik hozták, maga elé sem engedte őket, hanem parancsot adott, hogy börtönözzék be valamennyiüket.

"*Mi jót tehetnek nekem, vagy [akárki] másnak az ilyen személyek, akik saját jótevőjükkel ilyen gyalázatosan bántak*?" – mondta.

Azután Iszkender seregével elindult Adzsem tartomány fővá-
rosa [-----] ellen, és azt harccal elfoglalta. Abban a várban is 77
negyvenezer kantar aranyat és ezüstöt, háromezer-háromszáz kantar ezüstöt talált, ami mind Adzsem padisahjának a kincse volt.

Ebben a várban nyolcszáz derék Rúm foglyot is talált. De még mielőtt Iszkender ebbe a várba jött volna, útközben egy tóban megtalálta Dáráb sah holttestét. Látta, hogy rokonai a testet összevissza metélték. Iszkender pedig elmélkedett a világ mulan-

[42] *Menzil* = országutak állomáshelye.

dósága felett, elmondta ezt [az alábbi] verset, és sokat sírt, [mert] tudta, hogy mihelyt az Idő [sors] elfordítja arcát az embertől, [még] rokonai és ismerősei [is] ellenségeivé válnak.

[-------------------]

[-------------------]

Azután Iszkender parancsára Dáráb sahot fejedelmi szertartás szerint [ünnepélyesen] eltemették.

Ö maga [Iszkender] nagy pompával Bagdadba ment, örömmel és vidáman ült trónjára.

Közben váratlanul napnyugati irányból egy csomó menekült
78 jött, és elmondták, hogy Iszkender anyjának a testvére, akit szintén Iszkendernek hívtak, Firenk tartományában egész seregével elpusztult. Mikor Iszkender ezt a hírt meghallotta, nagyon elszomorodott, három egész napon át gyászt tartott. [Ekkor eszébe jutott, hogy] amikor ő először sebesítette meg Dáráb sahot és a Kürd és Gürdzsi tartományok ellen vonult, anyjának testvérét, Iszkendert negyvenezer katonájával a napnyugaton levő szultánsággal rendelkező bégek legyőzésére küldte. Mikor Iszkender a menekült panaszkodóktól ezt a hírt hallotta, megkérdezte tőlük:

"*Hát ti milyen módon menekültetek meg*?" így feleltek:

"*Hatalmas padisah, amikor Ön parancsot küldött Iszkendernek, hogy induljon el azok ellen a padisahok ellen, Iszkender pedig az Ön [uralkodásának] boldog napjaiban felkerekedett seregével, először a Tatár, Leh, Cseh és Alaman [tartományokat] foglalta el. Mikor azonban a Firenk tartomány ellen vonultunk, több Firenk bég és fejedelem jött hozzánk, és meghó-*
79 *doltak. Onnan tovább haladva Polját hódítottuk meg. De annak a Firenk tartománynak a királya, melyet most Firendzsi tartománynak hívnak, Iszkendernek meghódolt, vele testvériséget kötött, és nagy barátságot mutatott. De titokban azután szövetkezett Firenk és Nimcse bégjeivel, akikhez embert küldött [ezzel az üzenettel]: »Én Iszkenderrel egy lettem, testvér lettem, mindezt higgyétek el nekem, és legyetek készen, mert én őt tőrbe csalom, s alkalmat találva teljes seregével megsemmisítjük.«*

Erre a szövetségre [támaszkodva] egy nap alkalmat talált, és Iszkendert összes katonáival megsemmisítették. Iszkender vezérei mindig azt tanácsolták és mondogatták neki:

»Hatalmas padisah, [-----] *az ellenség cselvetésétől ne érezd magad biztonságban. Ha nem vigyázol, váratlanul meglepőt.« Sokszor így szóltak hozzá, de nem használt semmit, mindaddig míg ez [a cselvetés] el nem érte, s végezetül befestette a vére a földet*."

[-----]

Amikor Iszkender ezeket a híreket meghallotta, nagyon el- 80
szomorodott, és egy embert küldött Firenk tartományába Iszkender testéért. Firenk bégjei pedig Iszkendertől való félelmükben [a holttestet] kiadták. Azután Iszkender a holttestet fejedelmi módon megmosatta, és Tireben eltemettette.

Azután Iszkender megesküdött, hogy Iszkender vérét nem bocsátja meg Firenk bégjeinek. Azonnal parancsot adott, hogy az összes katonanép a szükséges módon készüljön fel a napnyugati tartományok elleni hadjáratra. És ezzel a buzgó [elhatározással] az Adzsem padisahjától elvett kincseket katonanépének küldötte [ajándékul]. Azután a katonák levetették a rúmi ruházatot, és Adzsem öltözetet vettek fel, úgyhogy oldalpáncéljaik és vértjeik csupa aranyból és ezüstből voltak. Lovaikat és magukat [valósággal] aranyba fullasztották, úgyhogy a legalacsonyabb [rangú] szipáhi is szemkápráztatóan ragyogott az aranytól és ezüsttől, mivelhogy az összes katonaság ebből készítette el fegyverzetét.

Ezenközben Iszkender egy nap magas dívánt tartott, és a teljes padisahi szertartás szerint trónját feldíszítette, fejére tette az uralkodói koronát, és trónjára ült. Bal és jobb oldalán arany és ezüst karosszékeken ültek a vezírek és az ilyen megtiszteltetésre méltó királyfiak, és részesültek a sahinsah kegyeiben. Lakmároztak, majd köszönetet mondtak.[43]

Azután Iszkender felállt, a jobb és baloldalán levő vezíreire tekintett, és így szólt:

"*Ha volna egy székhelynek megfelelő városunk, azt székesfővárosunkká tennénk, azután rátennénk a kezünket a körülötte levő országokra, s hogy Iszkendert megbosszuljuk, [mi a véleményetek], könnyű lenne-e [onnan] leigázni a Leh, Cseh, Nemcse és a Firenk tartományokat* ?"

---

[43] Lakmároztak, majd köszönetet mondtak. – török szólásmondás, mely tökéletes megelégedettséget fejez ki.

Mikor ezt kérdezte, az ország összes fő emirjei lehajtották fejüket, a csodálkozás tengerébe merültek, és senki sem adott feleletet.

Azután Iszkenderre nagyon ránehezedtek a gondok, és teljesen belefáradt a hosszú gondolkozásba. Ekkor látták, hogy váratlanul és észrevétlenül megjelent egy személy, Iszkender színe elé jött, és így szólt:

"*Oh, uralkodó, szolgáljon tudomásul, hogy Panonija orszá-*
gának van egy fővárosa, számotokra nagyon alkalmas és megfe-
lelő. Ha szükségtek lesz rá, [onnan] az összes tartományok leigá-
83 *zására kinyújthatjátok kezeteket. Ennél jobb hely és székhely*
nincs. Oh, uralkodó, most már távolítsd el elmédből a gondot és
szívedből a kétséget, mert azt az országot [a sors] neked rendelte,
azután a hét világsáv is a te parancsodnak lesz alárendelve" -
mondván, ezt a hírt közölte.

Azután Iszkendernek a szíve a dolgok ilyen állapota következtében vidám és örvendező lett, minden gond eltávozott szíve talajából, és szerette volna megkérdezni ettől a hírt és kinyilatkoztatást hozott személytől a világi dolgok néhány rejtett titkát és több más állapotát. De az a személy azonnal eltűnt – fejezte be elbeszélését Kattar kán.

Mikor Hunor népe Kattar kántól megtudta Iszkender dicső történetét és Iszkender legyőzhetetlenségét és hősiességét, mindnyájan tetszésüket nyilvánították. Ekkor Hunor népe és katonái megértették, hogy üngürüsz tartományánál jobb tartomány nincs. Az egész nép örvendezett, és felkészülődött a hadjáratra, abba [a Pannonija felé vezető] irányba.

Azután Kattar kán Hunor bégjeinek nagyjaival összeült egy
83 nap, és lakomáztak. Közben Szikamberijja székhely helyzetéről
kezdtek el beszélgetni. Némelyik bég felkelvén ezt mondta:

"*Ej, Kattar, vajon Szikamberija székhelyet eredetileg melyik nemzet és melyik fejedelem építtette, hogy olyan nagy székhelynek mondják*?"

Amikor ezt kérdezték, Kattar fővezér végignézett bégjein, és belekezdett annak a történetnek az elbeszélésébe, hogy Szikamberiját története elején milyen nemzetségből származó és miféle egyén építtette, így szólt:

A régi időkben a tenger partján egy Trója nevű híres és hatalmas vár volt. Azután egy Elejna nevű asszony miatt egy hatalmas ellenség támadta meg, s a várat romba döntötte és elpusztította. Ezen háború folyamán keletkezett a Tug, melyet a mai hadjáratok alkalmával is hordoznak.

Azután annak a várnak egy padisahja volt, akit Paradisznak
hívtak. Ennek a Paradisznak volt egy fia, akinek Firanko volt a
neve. Amikor atyja, Paradisz elfoglalta a trónt, Firanko egy cso-
mó katonájával elindult Panonijja tartományába. Ezt a tartományt 84
kellemesnek találták. Széltében-hosszában bejárták azt a vidéket,
ettek, ittak, sétálva tették meg az utat.

Egy nap a Duna folyó partján egy hegy tetejére értek, mely Szikan néven volt ismeretes. Mikor erre a pompás helyre néztek, látták, hogy szerfölött kellemes, füves, madárdalos, úgyhogy mindenfelé virággal van díszítve, és körös-körül virágdísszel ékeskedik, madarai kellemes dalolással énekelnek.

Vers:

A kanyargó patakok egyik kerten át
a másikba folydogálnak,
az élet örömére teremtett virágok ró-
zsáskertben
(felütött) fejedelmi sátorokhoz (hason-
lítanak).

Minden tája különféle gyümölcsökkel tele, minden oldalon színes gyümölcsökben bővelkedik, levegője kellemes, minden tája jól bejárható, áldása [terményei] és kenyere bőséges, úgyhogy minden tekintetben bővelkedő tartomány.

Ezt a paradicsomi vidéket ö azonnal megkedvelte, és megparancsolta, hogy a Szikan hegy tetejére egy hatalmas várat építsenek. Azután egy szerencsés órában felhúzták a várfalakat és tornyokat. Jó ideig dolgoztak, végül is [a vár] készen lett.

Mivel szerfölött gazdag és terményekben bővelkedő tarto-
mány volt, ez oknál fogva nevezték el Pannonijának, ami latin
nyelven "*kenyerest*" jelent. Azután, mivel Firanko azt a várost a 85
Szikan hegy tetején építette fel, mert annak a hegynek Szikan volt
a neve, azt találta megfelelőnek, hogy a városnak Szikamberijja
nevet adja.

Amikor Szikamberijja városa régi alakjában teljesen felépült, Firanko a trónra lépett, a tartomány népe is meghódolt neki, és ott uralkodott.

Egy idő múlva Iszkender is, azon oknál fogva, hogy anyjának testvére, Iszkender elpusztult, megrajzolta szívében, hogy [Szikamberijja] ellen megy, és elfoglalja. Azután egy nap Iszkender kiadta a parancsot, hogy a katonaság gyűljön össze.

Rövid időn belül megszámlálhatatlan katonaság gyűlt össze, és egy áldott pillanatban elindultak Pannonija tartománya elleni hadjáratra. De ott, Szikamberijja székhelyen még Firanko ült, éppen lakmározásban lévén, amikor napkelet felől egy személy érkezett.

"*Gyorsan vezessetek a padisah elé, elmondani való hírem van*!" Mikor ezt mondta, Firanko színe elé vezették, és az a személy így szólt:

"*Hatalmas király, szolgáljon tudomásul, hogy napkelet irá-*
86 *nyában Iszkender legyőzte Adzsem padisahját, és az abban az irányban fekvő összes országokat elfoglalta és a maga hatalma alá hajtotta. S mivel meghallotta, hogy anyjának testvére, Iszkender, Firenk tartományában megöletett, Arab, Adzsem és a legyőzött [országok] népéből [szervezett] megszámlálhatatlan és mérhetetlen seregével ellened jön. Ne légy figyelmetlen*!"

Mikor ezt a hírt elmondta, Firanko nagy rémületbe esett, mert abban az időben, amikor Iszkender a napkeleti tartományokat elfoglalta, a Rúm határon [túli] szomszédok is állandóan figyelemmel kísérték, "*vajon eljön-e mihozzánk is*?" kérdezgették.

Amikor ilyen hírek érkeztek a királyhoz, a hírhozók szavának nem adott hitelt, azonnal kémeket küldött arra a vidékre, hogy fürkésszék ki [az igazságot]. Azok a kémek pedig odalopakodva Iszkender seregéhez csatlakoztak, és megtudták annak az utazását és történetét.

Azonnal visszatértek, és Firanko színe elé járultak, leírták
87 neki Iszkender roppant rettenthetetlenségét és hatalmasságát. Firankónak inába szállt a bátorsága, mert tudta, hogy olyan világ[hódító] hőssel, mint Iszkender, nem mér heti össze az erejét, ahogy Dáráb sah tette. Ha magához hasonló ellenfél lenne, [akkor] merne ellenállni.

Azonnal előkészítette fegyvereit, összehordatta minden kincsét, Szikamberija székhely és Panonijja tartománya iránti szerelmét kidobta elméjéből, és azon gondolkozott, [hol talál] egy másik árnyékot [=védelmet] nyújtó tartományt.

Várta a szerencsés pillanatot és a boldog órát, s elhagyta székhelyét. Napnyugat irányában egy másik országba ment. Vándorolva-megpihenve egy nap Firancsijja tartományába érkezett. Ezt a tartományt lakatlanul találta és elfoglalta.

Azonnal parancsot adott, hogy egy alkalmasnak való és kellemes helyen egy nagy várost építsenek. Találtak is a városnak egy alkalmas helyet. Egy szívet örvendeztető jó levegőjű helyen [a várost] életre keltve befejezték. Mivel apjának Paradisz volt a neve, ennek a névnek a tiszteletére, és hogy a viligori a hírét-
nevét megemlegessék, a felépített városnak a Pariz nevet adta. 88
Attól a kortól a mostani időkig Pariz városa Firandzsijja tartományának székesfővárosa, és mivel a saját neve Firanko volt, annak az országnak a Firandzsijja nevet adta.

Itten a mi történetünk Iszkenderhez érkezett. A hírmondók a következőképpen mondják el:

Egy nap Iszkender azzal a céllal, hogy anyja testvéréért bosszút álljon, és a napnyugati tartományokat magának szerezze meg, azzal a hatalmas seregével menetelve Panonijja tartományának a határára érkezett. Innen vándorolva-megpihenve, evéssel-ivással, egyik pihenőtől a másikig menetelve betették lábukat Szikamberijjába, [ahol] nagy vidámság és öröm közepette [Iszkender] a trónra ült.

A körülöttük levő szomszédos bégek féltvén fejüket, mindnyájan eljöttek, és Iszkender előtt leborultak.

Azon a télen Iszkender ott mulatozott. Egy nap azonban parancsot adott, hogy IQ hadjáratra fegyvereiket készítsék elő.

Parancsa szerint az összes katonai alakzatok felkészültek, vértjeiket és a sodronyingeket, összes fegyverzetüket előkészítették, s fulladásig (öltöztek] aranyba és ezüstbe.

Mivel közben megérkezett a tavaszi időszak, a világot sok-
színű díszbe öltöztette. Iszkender azonnal, ismét túláradó lelkese- 89
déssel, [mint] abban a boldog időben, amikor Szikambrijja székhely felé elindult, egy szerencsés és boldog órában kibontotta zászlait, megszámlálhatatlan és töméntelen vassal felövezett ka-

tonájával Pícs irányába indulva elmenetelt. Mikor azt elfoglalta, [mivel] az összes Leh, Cseh és Alaman gyengék voltak, [engedték], hadd menjen a Firenk tartományok ellen.

Innen most visszaérkeztünk Kattar kán történetéhez. A krónikás szerint ekkor Kattar fővezér a következőket mondta bégjeinek:

"*Ha a hét világöv padisahja, mint amilyen Iszkender [volt], [először] Szikambrija székhelyet foglalta el, [és csak azután] folytatta tovább útját, akkor mihozzánk is az az illő és méltó, hogy gyerünk, és [először] hódítsuk meg ezt az országot, onnan aztán mi is sok ország után kinyújthatjuk kezünket, és elfoglalhatjuk azokat*!"

Amikor Kattar fővezérnek ezeket a szavait a bégek hallották, Kattar tervét és szép bölcsességét roppantul megcsodálták, és
90 megéljenezték öt. És abban a pillanatban megesküdtek, hogy annak a tartománynak az elfoglalására azonnal elindulnak.

"*Hol vagy, Pannonija tartománya*!" kiáltással kibontották zászlaikat, megszólaltatták a kis és nagy dobokat, és Íszá próféta [Jézus Krisztus], aki legyen megdicsőítve és felmagasztalva, háromszázhetvenharmadik évében csapataik egymás után elindultak.

Meneteltek, megpihentek, ettek, ittak, és egy nap a Tatár tartomány határára érkeztek. Ezt a tartományt megtámadták, és sok kárt és rosszat tettek benne. A Tatár tartomány népe a [sok] szenvedés miatt a kán hoz fordult segítségért, és igazságtételt kért. A tatár kán pedig felfigyelt arra a vidékre, és látta, hogy teljesen fel van dúlva, és Tatárország teljesen fel van forgatva. A kán azonnal összegyűjtötte a tatár sereget, és ellenük ment [a támadóknak]. A két fél felsorakoztatta katonaságát egymással szemben, és felkészültek a harcra. Azon a napon hajnaltól estig bőszült csatát vívtak. Végül Kattar fővezér népe felülkerekedett, és legyőzte a tatár kán seregét. A tatár sereg sok katonája kardélre hányva elesett.

A kán maradék seregével megfutamodott és elmenekült. Mi-
91 után a tatár kánt legyőzték, egy ideig nyugodtan maradtak, és ott megpihentek. De azután onnan is felkerekedtek, és elfoglalták Kara Bugdan és Iflah tartományokat.

Azután azokban a tartományokban egy hegyes vidéken megszakítás nélkül háromhónapnyi ideig pihentek. Mikor letelt a há-

rom hónap, egy napon Hunor népe hirtelen lóra termett, s mint egy tengeráramlat rázúdult Erdel tartományára. Erdei népének lehetőséget sem adtak [a védekezésre], karjuk erejével Erdelt is bevették és elfoglalták.

Mikor [ezt az] említett tartományt széltében-hosszában bejárták, látták, hogy minden zuga a paradicsomkerteknek és az édenkert rózsásberkeinek egy-egy mutatványpéldánya, minden oldalról folyóvizek csobogva folydogálnak, minden táján magas ciprusok tűnnek elő, körös-körül tele virágokkal, és a síkság tele gyümölccsel, úgyhogy a minden oldalról árnyékot vető fák a kaméleon színeiben mutatkoztak.

Vers: 92
Lengeti ágait a ciprus és puszpáng,
A gerlice és fülemüle keserves dalt búgnak,
A színes nárcisznak fekete szeme,
A rózsáskertnek bódító esküvőjét tartja.

Egy síkság ez, mely paradicsomkerthez hasonló, s melynek leírására a nyelv nem képes. Azon a vidéken annyi arany- és ezüstbánya van, amennyi a többi tartományokban összesen sincs, sehol sem lehet annyit látni és annyiról hallani.

Önkéntelenül megkedvelték Erdeit, [hogy] parancsukat és kormányzásukat rá kiterjesszék, de azt is meggondolták, hogy az arany- és ezüstbányák révén [itt] kincseket lehet szerezni.

Hunor népe a Tisza nevű híres folyóvíz partján azonnal hazát alapított, és kincsek gyűjtésévei foglalkozott, mivelhogy Hunor népe az erdeli tartományban, de a Tisza partján telepedett le és uralkodott. A Tisza folyót azonban állandóan átlépték, és támadásokat intéztek Panonijja tartományába, ahol mindenféle kárt és veszteséget okoztak, azután visszatértek, átkelvén az említett folyón megpihentek.

Ilyen módon sokszor átkelvén [a Tiszán] Pannonijja tartomá- 93
nyát megtámadták, és annak az országnak sok kárt és veszteséget okoztak. Végül is a Tiszán átkelő Hunor népe egyesült Hunornak azzal a népével, amelyik Adzsem padisahjával erre a tájra költözött és itt telepedett le.

De ebben az időben Pannonijának volt egy királya, a neve Metrinusz volt. Ennek a katonanépe különféle nemzetek keverékéből állt. A Nemcse tartomány fővárosának, Pecsnek is volt egy királya, akit Tetrikosznak hívtak. Ezek a királyok barátságban és jó viszonyban éltek. Mivel Hunor népe Erdeiből gyakran betört Panonijjába, károkat okozott és zsákmányolt, Metrinusz király szíve megtelt nyugtalansággal és panasszal.

"*Végül is ellenem jönnek* – mondván, rettentő félelem szállta meg –, *és mi lesz ennek a vége*?" Súlyos gondok tengerébe merült. A végén az a gondolat telepedett meg az elméjében, hogy levelet küld Pedzs királyának segítségért.

94 Ezt a gondolatot szükségesnek és fontosnak találta. Pídzs királyának egy levelet fogalmazott, és kiváló embereivel elküldte neki. Amikor a levél Tetrikosz királyhoz érkezett, az megtekintette, mit tartalmaz.

"*Legyen tudomásul* – így szólt a [levél] –, *hogy a Dzsidijja országbeli Hunor népe, akik szintén tatárok, elhagyták országukat, aztán Erdel tartományához érkeztek. A tartományokat, melyeken átvonultak, kirabolták és kizsákmányolták. Azután elözönlötték Erdelt, s azt is elfoglalták, és néhányszor az én országomba is küldtek katonákat. Tartományomban töméntelen kárt okoztak, engem pedig rendkívül megsértettek. A jelen pillanatban a fegyverük ellenem van irányítva. Most szolgáljon tudomásodra [az a mondás, hogy] »ha ma nekem, holnap neked !«. Mivel ez így van, barátságra és jó viszonyra most van szükségünk. Légy szíves, sürgősen gyere segítségemre, vagy saját magad, vagy pedig küldj katonaságot*" – mondván, [a levél] szavait befejezte.

95 Mikor Tetrikosz ezt a hírt tudomásul vette, kérését elfogadta, és azonnal parancsot adott.

Vers:
Kezükbe vették a [levél]írók a tollat,
[S] a bégeknek sok levelet írtak.

Azután a környékbeli [jelentős] embereknek leveleket küldött szét. Nemcse és Firancsija népből rövid időn belül megszámlálhatatlan katonaságot toborzott össze, teljes fegyverzetüket és felszerelésüket előkészítette.

Itt most a mi történetünk Kattar kánnak a királlyal való csatájáról szól. De a krónikások úgy adják elő, hogy Kattar fővezér Dzsidijja tartományából azzal a szándékkal indult el, hogy Pannonijja tartományába menjen. Amikor elindult, akkor Erdeiben telepedett le, hogy onnan Pannonijja tartományát alaposan kikémleltesse, és annak minden állapotáról tudomást szerezzen. Sokszor átkelt a Tisza folyón, betört [Pannonijjába], sok kárt és rosszat tett.

Egy nap Kattar fővezér [hadi]tanácsot tartott, és parancsot adott a Szikamberija székhely elleni támadásra. Roppant katonaságot gyűjtött össze, és "*Hol vagy, Szikamberija*?" kiáltással útnak indult.

Ezenközben Pedzs királya is [Szikamberija királyának] meg- 96
segítésére számtalan katonaságot gyűjtött össze, és Pedzsből elindult. Amikor menetelve-megpihenve Szikamberijjához közeli helyre értek, és Metrinusz király ezt hírül vitte, nagyon megörült, és előkelő bégjeivel eléjük ment fogadásukra. Ő is összegyűjtötte Panonijja tartományának hatalmas seregét.

Onnan felkerekedtek, és Szikamberijja alatt letáboroztak. Metrinusz király pedig három nap, három éjjel tartó hatalmas lakomát rendezett. Azután összejöttek, és tanácsot tartottak.

De ezenközben Kattar fővezér Hunor népével behatolt Panonijjába, rátört néhány helyre, és kifosztotta. A terve az volt, hogy a Tuna [túlsó] partján fekvő Tolna néven ismert városnál az említett folyón átkel. Ezzel a tervvel indult el Tolna felé.

Az üngürüsz nép panasztevői [menekültjei] pedig a királyhoz mentek, és a helyzet miatt panaszkodtak.

A király pedig gyorsan kémeket küldött Hunor népéhez,
hogy [a helyzetet] kémleljék ki azonnal. A kémek elmentek, és 97
mihelyt megtudták, mi a helyzet Kattar fővezérrel, és merre szándékozik menni, azonnal visszafordultak. A király szolgálatába siettek, s miután az ellenség minden tervéről értesültek, az egész helyzetről beszámoltak [a királynak], s arról [is, hogy] Tolna közelében fog átvonulni [átkelni].

Azok pedig tanácsot tartottak, s úgy döntöttek, hogy Tolna elé vonulnak, ott letáboroznak, ott szállnak majd szembe Hunor népével, s ott legyen a csatatér.

De Kattar kán is kémeket küldött a hitetlenek seregéhez. De a királyok is azzal a hatalmas nagy hitvány sereggel[44] megérkeztek a [bővelkedő] Tolnába, és a Tuna partján egy kellemes füvesmezős síkság megtetszett nekik, melyet csatatérnek alkalmasnak találtak, és tábort vertek. Gondtalanul és az ellenségtől való félelem nélkül időztek ott, s evés-ivással foglalkoztak.

Ezenközben megérkeztek Kattar kémjei is, és hírül adták,
98 hogy [az ellenfél] a bővelkedő Tolnában gondtalanul időzik. Közben Kattar fővezér is nap mint nap előrenyomult. Egy nap a Tisza vidékéről elérkezett a Tuna folyó mellé arra a helyre, és a hitetlenek seregével szemben a Tuna innenső oldalán tábort ütött. [Ekkor] mind a két tengernyi seregben kihirdették a készültséget, mivelhogy nem tudták, mikor fogja Kattar a Tuna folyót átlépni. Közben azonban beesteledett, és a [sötétség] elfedte őket a többi [földi] teremtmények elől, de Kattar fővezér nem pihent le, hanem Hunor népének bégjeit színe elé hivatta, és parancsot adott nekik, hogy nyergeljenek fel. Hunor népe egyszeriben lóra termett, de mozdulataikat nem vette észre a [többi] világ. A tengernyi tatár átkelt a Tuna folyón, de az ellenség nem vette őket észre. [Kattar] seregét két részre osztotta, az ellenség ellen felsorakoztatta, csapatait [csata]sorba állította, és kiválasztott egy alakulatot, s megparancsolta nekik, hogy éjjeli rajtaütéssel rohanják meg annak a [két] királynak a seregét.

[Ezek azonnal] minden oldalról rátámadtak a [két] király seregére, alkalmat sem nyújtva [nekik a védekezésre], és sokukat
99 kardélre hányták. Az a nyomorult katonaság[45] az éjjeli rohamtól megrémült, talpra ugráltak, s mivel az ellenséget [a sötétségben] nem tudták megkülönböztetni, a két király serege egymásnak rohant, s mivel nem is értették egymás [nyelvét], estétől egészen reggelig szörnyű kaszabolást műveltek [egymás soraiban], úgyhogy helyzetük nagyon súlyosra fordult.

E miatt az öldöklés miatt a két király nagyon megrémült, s vajon mitevők legyenek, aggodalommal a tépelődés tengerébe merültek. Ilyen állapotban egészen reggelig tartott a harc.

[44] *Hitvány sereg* = hitetlen, keresztény.
[45] *Nyomorult katonaság* = hitetlen, keresztény.

Amikor reggel lett, és a szem láthatta a szemet, nézték és látták, hogy az ellenséges sereg éjjeli támadása következtében sok katonájuk lett a földdel egyenlővé. És most ez a nyomorult sereg egymást felismerte, és látta, hogy ott nincs ellenség. Egymásra annyira megharagudtak, hogy azt elszámlálni és elbeszélni nem lehet.

Miután reggel lett, egymást meg tudták különböztetni, rátá- 100
madtak arra a katonaságra, amelyik az éjjeli rajtaütést végezte. Mikor a királyok ezt a váratlan szerencsétlenséget látták, még jobban elkeseredtek és elszomorodtak. Amint azonban körülnéztek, látták, hogy Kattar fővezér szép rendben felsorakoztatta csapatait, még jobban elszomorodtak és elkeseredtek. Igyekeztek harci rendbe sorakoztatni csapataikat, mert a nap felsiklott az ég boltozatára, s ellenség az ellenséget megkülönböztethette.

A királyok pedig haragra gyúltak: „*[Ezeket] ne hagyjátok*!"[46] – és a rajtaütő seregre mutattak. És Hunor népe estétől nyeregben lévén, erejük a harcban fogyni [kezdett], és elgyengültek, mivelhogy [közben] az átkozott sereg[47] támadást intézett.

Kattar serege kissé hátrálva hatalmasan küzdött, de a hitetlenek serege kerekedett felül, Kattar seregét visszaszorította, rájuk zúdult, és azon a helyen sok kiváló emberük esett el vagy sebesült meg.

Amikor Kattar ezt az állapotot látta, azonnal jelt adott, s
Kattar seregéből Hunor népe is hatalmasan felvonult, és hősies 101
támadásba lendült. Azután megindult a harc, s nekilendülve a két fél egymásnak rontott. A két tengernyi sereg összekeveredett, [úgyhogy] nem lehetett őket egymástól megkülönböztetni, és olyan hatalmas csata kezdődött, hogy azt leírni nem lehet.

Vers:

A két sereg összekeveredve csatázott,
A kiváló hősök ordítottak, mint a tigris,
A lovak lába alól az égig verődött fel a por,
Azon a helyen hatalmas harcot és jajgatást okoztak,
Ilyen képét alakították ki a csatának:

[46] *[Ezeket] ne hagyjátok* = ne hagyjátok életben, pusztítsátok el.
[47] *Átkozott sereg* = hitetlen, keresztény.

A vértől tulipánszínűre vált a hegy és síkság.

Próza: Azon a napon így folyt a harc estig. Miután beesteledett, mindkét félen megperdítették a pihenés nagydobját, egymástól [a felek] elváltak és letelepedtek. Mind a két sereg nagyon elfáradt és kimerült.

102 Azon az éjjelen mindkét sereg parancsot kapott, hogy a sebesülteket kötözzék be, az elesetteket sirassák meg. Mindkét fél megszámlálta és összeírta az elesetteket. A panonijjai és a Nemcse seregből kétszáztízezer személy, Kattar népéből pedig százhuszonötezer személy hányatott kardélre.

Azon az éjjelen mindkét fél nyugalomban volt. Reggel azonban, mihelyt a világot beragyogó nap fényével bevilágította és fényessé tette az egész természetet, a két sereg kis és nagy dobjainak a hangja az égbolt csúcspontjáig felhangzott. A két sereg lóhátra ugrott, és egymással szemben felállították csapataikat és elrendezték soraikat, és a csatateret harcra feldíszítették. Amikor a csatatéren minden elrendeződött, megindultak a csapatok egymás után, és csodálatosan csatáztak, és az egész térséget vörösre festették. Az öldöklés egészen addig tartott, amíg a nap nyugovóra le nem hanyatlott.

Minthogy ily módon folyt a harc, Kattar fővezér jelt adott azonnal, és elindult. Amikor ezt a királyok látták, két oldalról egyszerre támadásba kezdtek. A két sereg összekavarodott, hogy egymástól nem lehetett őket megkülönböztetni. Közben leszállt az éj is, de Hunor népe még akkor is oly hevesen rontott az ellenségre és csatázott, hogy azt elmondani nem lehet. Végezetül az Igazság, aki legyen felmagasztalva, alkalmat adott [Hunor népének], hogy elérjék a királyok seregének középpontját, zászlaikat
103 és lobogóikat elragadták, s ebben a harcban Szikambrijja királyát, Metrinuszt keresték. Alkalmat találván, késedelem nélkül megölték. Azon a helyen olyan hatalmas csata kezdődött, melyben a hitetlenek seregének túlnyomó részét lekaszabolták. Amikor ezt a hitetlenek serege látta, fejvesztetten elmenekült.

Az éj is leszállt, Pícs királya, Tetrikusz az alkalmat megragadva egy csomó emberével az éj sötétségében megfutamodván elmenekült.

Vers:
Megnyargalt Tetrikusz egy kiváló paripát
menekült és nem nézett sem előre sem hátra
az ellenség kezétől megmentette életét
átnyargalva hegyen-völgyön s pusztaságon.

Próza: Ezek után Kattar kán pedig köszönetet mondott az Istennek. A hadizsákmány és a királyi sátor is a kezére került, s ez megörvendeztette.

[Kattar] a sebesülteket kezelésben részesítette, az elesteket megszámláltatta, és látta, hogy Hunor népéből negyvenhétezren estek el.

Erről a helyről azonnal Szikambrija ellen indult, és egy nap 104
megérkezett. Szikambrija trónjára ült, s nagy öröm és vidámsággal lakomázott. Az ellenség bosszúságára evéssel-ivással kellemesen töltötte idejét.

Jó idő múltán a kor[szellem] elfordította arcát Kattartól, és egy nap lehajtotta fejét a végzet párnájára. Mikor rosszra fordult az állapota, és tudta, hogy meg fog halni, parancsot adott, hogy nyissák ki a kincstárát. Összes kincsét szétosztotta népének, és így jó nevet hagyott hátra. Azután még néhány nap betegeskedett, végül is lehunyta a világ elől szemét, és meghalt.

Vers:
Ha ad is boldogságot néhány napra valakinek ez az alsó
[földi]sors
A végén eltaszít ja őt a Végzet poharától.
Az az [igazi] férfi, akit a világi szerencse nem tesz dölyfössé
S nem örvendezik [csupán] e múlandó
Rózsáskertben való mulatozásnak.

Próza:
Mikor Kattar fővezér meghalt, alattvalói és bégjei mindnyájan meggyászolták, feketébe öltöztek, drága testét rózsavízben megmosták, és letették a fold mélyébe.

Ezek után Szikambrija trónja megürült, Kattar bégjei és előkelő emberei összegyűltek, és így szóltak:

105 "*Ennek a tartománynak a megszerzéséért annyi időn keresztül olyan sok fáradságot és nehézséget viseltünk el, míg Allah kegyéből alkalmat találtunk [elfoglalására], és most, amikor elfoglaltuk, döntő pillanathoz érkeztünk. Ebben a pillanatban tehát nekünk az volna a jó, ha egy előkelő neves egyént szívvel-lélekkel megválasztanánk, a trónra ültetnénk, s nem kellene félnünk, hogy az országot elveszítjük – mondván, tanácskoztak. – És hogy miféle egyént válasszunk*?" – mondván, a gondok tengerébe merültek és elmélkedtek.

ATILUSZ KIRÁLY PADISAHSÁGÁRÓL SZÓLÓ ELBESZÉLÉS

A hírmondók így beszélik: Hunor nemzetségéből két testvér volt közöttük, az egyiket Atilusznak, a másikat Budának hívták. Atilusz jó természetű, bátor, éles eszű és okos ember volt, s szerfölött alkalmasnak látták őt a királyságra, és igyekezettel arra törekedtek, hogy Atiluszt a trónra juttassák. Végül is az összes bégek és a többi előkelőségek összejöttek és tanácsot tartottak.

Atiluszt méltónak látták a királyságra, mindnyájan meghódoltak, és engedelmességet fogadtak [neki]. A trónra és a koronára 106 érdemesnek találták, és Hazret-i Íszá[48] időszámítása szerint a háromszáznyolcvanhetedik évben. Atiluszt megkoronázták, a szultáni trónra ültették, és királlyá választották. így tehát Atilusz lett a király, okosan és igazságosan kezdett uralkodni.

Egy nap lóra ült, és elindult, hogy körülnézzen [a környéken]. A Tuna mellett felüdülve, az említett folyó partján egy magas helyre ért, ahonnan az egész környéket megszemlélhette. Ezt a helyet nagyon kellemesnek találta és megszerette. Látta, hogy onnan nagyon szép kilátás nyílik [a vidékre], és körös-körül kellemes, üdítő és gyönyör részei vannak.

Azonnal megragadta szívét, [s elhatározta], hogy azon a helyen székhelynek alkalmas hatalmas palotát épít.

---

[48] *Hazret-i Íszá* = Jézus őfényessége, őexcellenciája. Az iszlám vallás szerint Jézus Krisztus az utolsó előtti próféta volt, akit nagy tisztelettel emlegetnek.

Mikor azonban király lett, testvérét, Budát erdeli bánná nevezte ki, és a Tiszát jelölte ki [a bánság] határául.

Arra a helyre [vonatkozólag pedig], mely megragadta a szívét, parancsot adott, hogy az összes építészek legyenek készültségben, és az építéshez szükséges dolgokat készítsék elő, és várják meg a szerencsés órát [az építés megkezdésére]. Egy nap, 107 Hazret-i Iszá születése után a háromszázkilencvenkilencedik évben egy szerencsés óra tiszteletére azt a helyet felépítették. Hosszú ideig fáradoztak, amíg befejezték, és a régi székhelyet. átköltöztették erre a helyre, és ezt a helyet jelölték ki székvárosnak. Mivel az ő neve Atilusz volt, a felépített [szék]helynek Atil nevet adta, és ez a mostani Budin [nevű] székváros.

Mivel Atilusz király ennyi dicsőséget és nagyságot szerzett, az volt a kívánsága, hogy hadjáratot indítson a nimcse és a firancsija országok ellen. Állandóan ezzel a gondolattal foglalkozott.

Fentebb említettük, hogy Panonijja és Pécs országainak királyai Kattar fővezérrel csatát vívtak Tolna városában, és abban a harcban Panonijja királya elesett. Pidzs királya azonban egy csapat emberével elmenekült, és visszatért székhelyére. Egy bizonyos idő múlva meg nem értés keletkezett közte és bégjei között. Panaszkodott rájuk, hogy megsértették. De egyúttal azt is meghallotta, hogy Atilusz már elhatározta a hadjáratot. Ezért Pecs ki- 108 rálya most Atiluszhoz jött, barátságot kötöttek, és az volt a szándéka, hogy bosszút áll a lázadó bégjein.

Ez volt a [titkos] gondolata, de nem akarta, hogy elterjedjen ennek a híre, hogy ezt ő maga tervezte el, mivelhogy Atilusz már felkészült a hadjáratra. Ezért amikor Pedzs királya [Atilusszal] tanácskozott, így szólt hozzá:

"*Felséges király, az lesz a szükséges, ha először Szolvin ellen indulsz, és elfoglalod azt a vidéket. [Onnan] könnyű lesz megtámadni némely Nimcse országbeli barátomat*. " Ezt a tanácsot adta. Atilusz király a tanácsot nem utasította vissza, hanem elfogadta, és a hadjáratot elhatározta.

Az volt a kívánsága, hogy testvérét, Budát, aki Erdel tartományának a bánja, a saját helyére helytartónak kinevezi, amíg a hadjáratról vissza nem tér. Azonnal levelet irt neki: "*Nagy hadjá*-

ratra megyek, minél gyorsabban gyere ide!" S egy előkelőemberével elküldte.

Amikor a levél [Budához] érkezett, tudomásul vette a helyzetet, előkészítette fegyverzetét, és útra kelt.

A környékbeli alattvaló bégekhez is embert küldött, hogy
109 fontos hadjárata van, [teljes] fegyverzetükkel jöjjenek szolgálatára. Ennek a parancsnak az értelmében töméntelen alázatos katona[49] érkezett csapatosan Szikamberijába. Amikor az eltévelyedett katonaságot[50] összeírták, látták, hogy háromszáztizenegyezer a vértezett lovas és száztízezer gyalogos, összesen négyszáznegyvenezer katona gyűlt össze.

Azután Atilusz király azon a helyen Budát a helyére helytartónak nevezte ki, és Hazret-i Íszának négyszázkettedik évében Szolvin vidéke ellen indult, melyet elfoglalt és hatalma alá hajtott. De a király ott nem időzött, hanem visszatért, és a Nimcse országok ellen indult.

A hírmondók és a történetek elbeszélői úgy adják elő [tovább], hogy amikor Atilusz királya Nimcse tartomány ellen indult, az egyik táborhelyen tanácsot tartott, és fejedelmi sátrában díszes trónusát felékesítette, fejére tette a szultanátus koronáját, trónjára lépett és leült. Jobb és bal oldalán arany, ezüst és acél ka-
110 rosszékeken Üngürüsz fejedelmei, hősei és főurai ültek, s némelyikük karba tett kézzel szolgálatára készen állt. Tetrikusz, a régi nimcse király Atilusz jobb oldalára ment, és helyet foglalt. Akkor aztán megkezdték a tanácskozást.

Atilusz király megkérdezte Tetrikusz királytól:

"*Íme, most a Nimcse tartomány ellen akarunk indulni. De nekünk most azt kellene [tudnunk], mivelhogy velük ellenségek lettünk és országuk ellen támadtunk, vajon először melyik város vagy tartomány ellen induljunk és foglaljuk el, hogy az nekünk hasznos legyen, hogy nevünk és hírnevünk azokban a tartományokban elterjedjen, s rettegjenek az összes bégek, és ezenkívül az az előny is származzék ebből, hogy a többi országok elfoglalása és legyőzése ez oknál fogva könnyű legyen*."

[49] Alázatos katona, azaz Allah alázatos szolgája = mohamedán katona.

[50] Eltévelyedett katona, azaz hitetlen, nem muszlim, keresztény, aki nem találta (vagy nem akarta megtalálni) az egy igaz vallás útját.

Amikor ezt mondta, Tetrikusz király így válaszolt:

"*Hatalmas király, ha azt akarod, hogy hírneved és hatalmad a nyugati és keleti [országokban] elterjedjen, félelmetességed és
rettenthetetlenséged betöltse az összes tartományokat, szükséges,* 111
*hogy először Pídzs vára ellen indulj. Vedd ostrom alá, és foglald el, mivel ez az összes tartományok népeinek a székesfővárosa és egyúttal a kulcsa is. Hogyha ezt beveszed és elfoglalod, a többi tartományok is feltétlenül kezedre kerülnek, és megadják magukat. Éppen úgy, mint a régi időkben, amikor Iszkender padisah Szikamberija fővárosából elindult, hogy seregével elfoglalja az egész világot. Ebből a célból dicsőségesen először Budin székvárosából indult el Pídzs ellen, és azt foglalta el. Volt egy vezíre, akit Perszevüznek hívtak, aki később Szakiz szigetét tette virágzóvá és ott egy várat építtetett. Ez tapasztalt és okos ember volt, és ezért Pídzs várában hagyta öt hátra [mint helytartóját], és katonaságából az idősebbeket és öregeket melléje rendelte. Azután ő a többi derék és bátor [emberével] nyugati irányba indult el, hogy a
firenk bégeken és a firancsi királyon megbosszulja [nagybátyját]* 112
Iszkendert.

Amikor Iszkender bevette Pídzset, és győzelme híre tartományról tartományra elterjedt az egész világon, s miután az öszszes ország királyainak és bégjeinek a füléhez jutott, s ez oknál fogva gondba, aggodalomba és kétségbe estek, s mindegyikük valami mentő ötlettel volt elfoglalva. Némelyikük halotti leplet borított a fejére, kardját fogai közé véve[51] *Iszkender elé ment, és meghódolt neki. Némelyikük koronáját és székhelyét elhagyta, [s elmenekült], némelyek pedig összefogtak, összegyűjtötték hősi seregüket, s közös erővel Iszkender ellen vonultak, nagy öldöklést és kaszabolást végeztek. De az ezekhez hasonlók nem menekültek meg, elvesztvén fejüket és vagyonukat, vérükkel festették be a földet.*

Vers:

Abban az időben bevette Iszkender Pícset,
irgalom nélkül letörte az összes ellenséget,
elterjedt a világon ennek a híre,

[51] *A kardot a fogak közé venni* = a teljes meg alázkodás és megadás jele.

113 *a bégek közt elterjedtek a rémhírek,*
mindegyikük rettegett és szomorkodott,
félelmükben mindnyájan jajveszékeltek,
a gond tengerébe merült mindegyik király,
s azt mondták: »Mikor lesz vége ennek .a helyzetnek?«
Akkor mindegyikük egy tervet gondolt ki,
ki jót, ki rosszat gondolt ki,
némelyikük összegyűjtötte összes kincseit
és Iszkender sah elé szórta.
Némelyikük halotti leplet öltött a fejére,
némelyikük kardját fogai közé vette,
mindenhonnan összejöttek a bégek, oh, lélek,
kegyelmet kértek Iszkender sahtól.
Némelyikük összegyűjtötte seregét, oh, barátom,
kegyelmet kértek Iszkender sahtól.
de ezek nem értek el győzelmet,
némelyiküknek a pokolban lett a helye,
Iszkender sah pedig örvendezett a győzelemnek.
Ezer köszönetet mondott Neked, a szolgák urának:
»Aki nekem Pícs [elfoglalását] sikeressé
s a világ főbánjává tettél. «
Meghallgattad ezt a történetet, mely világos,
ez volt az én célom rögtön.
Az állam, a hit és vallás napja:
korunk felséges szultán Szülejmánja,
hozzá is, mint sahhoz. az volna méltó,
ha elindulna és Pídzs felett győzelmet aratna,
a hitetlen néptől azt a vidéket megtisztítaná,
114 *templomaikat lerombolná, s a földdel tenné egyenlővé,*
hogy féljenek hitetlen imát mondani
az összes templomok mind mecsetekké legyenek [átalakítva],
fáilátün fáilátün fáilát[52]

[52] A klasszikus verslábak megjegyzését meg könnyítő, értelem nélküli szócsoport: fáilátüli fdilá

mondj imát az igaz útra térés kertjére.

Próza: *így tehát a hatalmas király, Iszkender először azt a székvárost foglalta el, ezért rettenthetetlenségének a híre bejárta az egész világot, s híre és dicsősége a napnál világosabb lett, és nyilvánvalóvá vált az egész Föld színén. Emiatt a világ összes bégjeinek a lelkébe szállt a félelem, és testüket elfogta a remegés. Ez oknál fogva [Iszkender] könnyűszerrel elfoglalta az összes tartományokat. [Most] tehát, felséges király, nektek is az lesz a szükséges, hogy azonnal Pídzs ellen induljatok, és foglaljátok el, mert akkor az összes hitetlen tartományokban nevetek híressé lesz, és az összes városok fejedelmei félni fognak tőletek, és így a többi tartományok [elfoglalására] könnyen alkalmat találtok.*"

Amikor ezt a tanácsot adták, Atilusz nagyon megörült szavaiknak. Azonnal kiadta a parancsot, hogy Tetrikusz királyra öltsék fel a fejedelmi palástot. Felnyittatta kincstárát, egy csomó rubint és drágakövet adott neki és egy arany szerszámú lovat. Azon az éjjelen fejedelmi lakomát rendeztek, ettek, ittak, s egész világos reggelig mulatoztak. 115

Amikor reggel lett és a nap felbukkant a Kaf hegy csúcsán, és isteni fényével bevilágította a világot, Atilusz megkérdezte Tetrikuszt, s így szólt hozzá:

" *Vajon Pícs várát hajdanta ki és miért alapította, és ki lehetett az, aki létrehozta* ?" Amikor ezt kérdezte, Tetrikusz király így válaszolt;

"*A régi időkben összegyűltek a Nimcse, Firenk, Rím, Cseh és több más tartományok királyai, előkelő bégjei és hősei, s elhatározták, hogy közösen találnak egy helyet, s ott egy hatalmas várost építenek, amelyik majd az összes tartományok kulcsa lesz, és az legyen majd az összes Nimcse tartományok székesfővárosa. Miután ezt megtárgyalták, elméjük búvárját a gondolkozás tengerébe vetették. Vajon hol építsék fel azt a várost?*

Volt azonban abban a társaságban egy öreg, világlátott és tapasztalt rími bég, akit Vij-Annusznak hívtak. Nagyon híres és 116

tün fáilát — ∪ — — / — ∪ — — / — ∪ — /
azaz tá-ti-tá-tá / tá-ti-tá-tá / tá-ti-tá .Ebben az esetben kifejezi az ún. tujúg versforma verslábát, melyben ez a vers íródott

tiszteletre méltó személy volt, akit az [említett] országok szultánjai sokra becsültek. Szólásra emelkedett, és így szólt:

»Hatalmas királyok és bégek! Ha elfogadjátok tanácsomat, egy ajánlatom van számotokra, előterjesztem.«

»Parancsolj! « – szóltak mindnyájan, és [csupa] fül és szem lettek.

»A Nimcse, Cseh és Panonijja területeinek határvidékén, a Duna folyó partján van egy hely. Nincs a föld színén annál kellemesebb és alkalmasabb hely. Ha azt a hatalmas várost ott építik fel, szerfölött szép lesz, és szerfölött ésszerű dolog lesz, ha az összes tartományok kulcsául fog szolgálni. A régi időkben a Nimcse tartomány fejedelmei itt gyűjtötték össze számtalan katonaságukat Panonijja királya elleni támadásra. Abban az időben Panonijja urai a rómaiak voltak. Amikor ennek ők [a rómaiak] hírét vették, sereget gyűjtöttek, azon a helyen szembeszálltak velük, és hatalmas csatát vívtak. És azon az áldott helyen a nimcse katonaság
117 *alkalmat talált a rómaiak legyőzésére. Onnan aztán felkerekedtek, és Panonija székhely tartománya ellen indultak, és azt elfoglalták. Hosszú ideig, több korszakon keresztül hatalmukban tartották. így tehát hozzátok az lesz a méltó és célotokhoz illő, ha a szerencsés jóslat alapján azon a helyen egy hatalmas várat építetek, és azt a várost székhellyé teszitek, hogy hatalmatok szilárd és trónotok tartós legyen.«*

Miután ezt [a történetet] elmondta, a gyülekezet nagyjai és bégjei nagyon csodálkoztak, és mindnyájan helyeselték [az öreg] szavait. Elfogadták ajánlatát, és javaslatát megéljenezték.

Azután elküldték a tapasztalt nagy bégeket, némely római béget és Vij-Annuszt, aki azt a helyet ismertette, hogy menjenek oda, és tegyék virágzóvá azt a helyet. Amikor odaértek, megtekintették és bejárták azt a helyet, [látták, hogy] nagyon kellemes és kívánatos hely. Azonnal előkészítették a várépítéshez szükséges dolgokat, összehívták az építészeket, és egy szerencsés pillanatban megkezdték az építkezést.

Sok napon keresztül fáradoztak, végül az idő múlásával elké-
118 *szült a vár. Mivel az építtető bégnek Vij-Annusz volt a neve, az erődöt utána Vij Janának nevezték, [amelyet ma] Pics vára [néven ismerünk].*"

Amikor Atilusz király Tetrikusztól ezt a feleletet hallotta, azonnal Pídzs ellen indult, ostrom alá fogta, és rövid időn belül bevette. Azon a környéken nagy kaszabolást végzett, sok országot legyőzött és parancsa alá hajtott. Így lettek tehát elfoglalva a Nimcse tartományok.

Azután Firandzsijja tartománya ellen indult. Abban az időben azonban Firandzsijja tartományának volt egy királya, akit [-----]-nak hívtak. Amikor Atilusz király ellene indult, elhagyta országát és elmenekült. Azután Atilusz kardjának csapásaival elfoglalta azokat az országokat, hogy elfoglalásuk után a Firenk tartományok elleni hadjáratra indulhasson. Ekkor Pídzs királya, Tetrikusz ezt mondta neki:

"*Hatalmas király, ha elhatároztad, hogy a Firenk tartomány
ellen indulsz, először Marcsilja városa ellen menj. Azt kell elfog-* 119
lalnod, mielőtt a többi tartomány felé kinyújtod a kezedet, mivel ez a Firenk tartomány legfőbb vára."

Mikor ezt mondta, Marcsilja városának tulajdonságait oly mértékben magyarázta el, hogy Atilusz király csodálkozásba esett, és így szólt:

"*Vajon ezt a tartományt kik alapították, és ki volt az indítványozója az építésének? Mondd el [az eseményeket] úgy, ahogy tudjátok, hadd halljuk*!" – mondta.

MARCSILJA VÁROS TÖRTÉNETÉNEK ELBESZÉLÉSE

Tetrikusz király pedig állva ezeket mondotta:

"*A régi időkben a Róm vidékek fejedelmei együttesen elhatározták, hogy a királytól egy vár építésére alkalmas helyet kémek a Firandzsijja ország határán, hogy ott egy várat építsenek, oly módon, hogy a város a tenger partján legyen, hogy a Rómból tengeri úton jövő kereskedők abban megpihenjenek. De titokban az volt a szándékuk, hogy ha majd elérkezik az alkalmas pillanat, innen Firandzsijja tartományát elfoglalhatják. Mivelhogy ezzel a tervvel foglalkoztak, elhatározták, hogy kiküldenek arra a tájra
néhány alkalmas személyt, hogy jó nevű építészeket szerezzenek* 120

nekik, járják be a vidéket, találjanak egy alkalmas helyet, azután térjenek vissza, és mondják el értesüléseiket. Azután majd Firandzsijja királyának kérőlevelet küldenek.

Abban az időben két becsületes, ügyes és kiváló bégfi élt Róm vidékén. Az egyiket Perjánusznak, a másikat Furijusznak hívták. Ez a két bégfi az építészet tudományában tökéletesen jártas embereket küldött Firandzsijja tartományába. Azok el is mentek, és az említett tartományt alaposan bejárták. Utazásuk végén a Rodan nevű híres folyóhoz értek. A tenger partjához közel egy helyt találtak, ahol megpihentek, vizét és levegőjét is megízlelték, s látták, hogy roppant kellemes hely. Azt a helyet rendkívül megszerették, majd visszatértek Róm tartományába.

Róm bégjeinek teljes részletességgel elmagyarázták annak a helynek a tulajdonságait, kellemes levegőjét, [s elmondták, hogy] az semmihez sem hasonlítható hely [kellemesség tekintetében].

121 *Abban az időben Firandzsijja tartományának volt egy királya, akit Szananusznak hívtak. Mivel azok a [kiküldött] bégek a Firandzsijja tartományban [kiküldetésük] parancsát szabályosan végrehajtották, Róm fejedelmei gazdag ajándékok kíséretében Szananusznak egy kérő levelet írtak. Útra készítették [az ajándékot] vivő bégeket és az összes építészeket, hajóra ültették [mindnyájukat], és a tengeren Firandzsijja királyához küldték őket.*

Egy nap Róm követe Firandzsijja királyának a színe elé járult, s előadta kívánságukat. Véletlenül éppen akkor volt Firandzsijja királyánál lakodalom. [A király] összehívta udvarába a szomszédos bégeket és a tartomány népét, [mert] a saját lányát akarta férjhez adni.

122 *Abban az időben az egyik legérdekesebb szokás az volt, hogy ha férjhez akarták adni a tartomány királyának lányát, hatalmas lakodalmat rendeztek, de a vőlegényt nem jelölték ki. Amikor a lakodalom elő volt készítve, egy nagy tér közepén felállítottak egyaranyos-drágaköves [karos]-széket. A szomszédos előkelő bégek azon a téren gyülekeztek, úgyhogy mindegyikük szerencsét próbálhatott.*

Amikor a széket a téren elhelyezték, a férjhez adandó lányt, olyan nagyszerű tisztelettel, mint amikor a menyasszonyi szobába vezetik, arra a székre ültették. Azután a király [a lány] kezébe egy

vízzel telt poharat adott. A lány a kezében levő vízzel telt poharat annak adta, akinek akarta, és ahhoz adták feleségül.

Éppen a lakodalom napjaiban hozta a királynak az ajándékokat a római követ. [A király] tisztelettel fogadta, megvendégelte és azután szokásaik szerint meghívta a lakodalomba a követet. Az eljött, és helyet foglalt a pompás gyülekezetben, ahol étel, ital és különféle ünnepségek voltak, mint egy nagy lakodalomban.

Régi hagyományaik szerint a lányt elhalmozták ezernyi tisztelettel és kedvességgel, s mint egy paradicsomkerti pávát ciprushoz hasonló hajlongó termetével bevezették, és a székre ültették. A [lány] a gyönyörűséges karosszékben napként ragyogott a világra, vagy ahogy a Hold tizennegyedike[53] *tündöklik a hegyek csúcsa felett, oly szépséggel ragyogott.*

Karosszékben ülve úgy [ragyogott], mint a Nap 123
homloka fénye bevilágította a világot,
szemöldökét irigyelve a Hold sarlóvá változott,
szegény és gazdag látni akarta az arcát,
elbűvölő báj ragyogott a szemében.
Szavai a halottakba is lelket öntöttek,
ahányszor az a hold-arcú meglibben
[olyan] mintha a paradicsomi Tuba[54] *lengetné [ágát]*
üdvözlésre,
mert most ez az ezüst tisztaságú, cukor ajakú [lány]
a karosszéken ülve elhatározta már magát.

A krónikás szavai szerint aztán egy vízzel telt aranypoharat adtak a kezébe, hogy adja annak, akit férjéül kiválaszt. A követ is ebben a társaságban ült és szórakozott. A lány pedig, amikor a gyülekezetben levő bégfiakat szemének mérlegére tette és értékelte, a szeme hirtelen megakadt a [római] követen. Méltónak találta őt magához, s nem akarta az alkalmat elszalasztani, a kezében levő aranypoharat ezernyi kedvességgel és bájjal a római

---

[53] A Hold tizennegyedike, vagyis a holdtölte mely a szépség legtökéletesebb foka a keleti költészetben.

[54] A Szidrében a mennyország hetedik, legfelsőbb helyén áll a csodálatos *Tubafa,* mely beárnyékolja az egész Paradicsomot.

Pir-Janusznak adta.

Mivel Pir-Janusznak adta a poharat,
tisztelettel és bájjal, haIlgasd [a történetet,] oh, te
nemeslelkű [olvasó]:
124 *Ezernyi udvariassággal vette át azonnal a poharat,*
túláradó öröm töltötte el Pirjanuszt,
hallgasd meg most milyen hír terjedt el:
abban a nagy gyülekezetben azonban
sok királyfi várta szerencséjét,
mindegyikük szeretett volna kedvesével találkozni.
Miután ezt a helyzetet látták, elszomorodtak,
mert eszeveszetten beleszerettek abba a lányba.
Akiknek a vak sors nem juttatta ezt a boldogságot,
az emiatt sok rossz fájdalmat érzett.
Ha a vak sorsod a sötétség [világában] is van,
végül megtalál téged, ej, testvér.

A krónikás szavai szerint: Mivel a szerencse Pirjanusznak nyújtotta a kezét, régi szokás szerint azonnal megkötötték a lánnyal a házasságot. Azután [a király] teljesítette a követek kérését, és azt a várost a tenger partjához közel, a Tuna[55] *[folyó] mellett Marcsilja városa [néven] felépítették.*

Azután, felséges király, az lenne a jó, ha Marcsilja városához vonulnál, azt elfoglalnád, és onnan aztán a többi tartományokra is kiterjeszthetnéd a hatalmadat. Mivel a római bégek építették fel
125 *azt a várost, sok hasznot húztak belőle és hatalomra tettek szert*" – fejezte be szavait.

Mikor Atilusz ezt a feleletet hallotta, azonnal összetoborozta seregét, Marcsilja ellen indult és elfoglalta. Atilusz aztán úgy határozott, hogy átkel a [-----] folyón, és előnyomul egészen Firenk tartományáig.

Abban az időben élt ott egy nagy hegységben egy tapasztalt vallási nagyság,[56] aki hosszú idő óta élt abban a hegységben, ahova emberfia nem jutott el, ott imádkozott, és megalázkodva az Igazság előtt könyörgéssel töltötte idejét.

[55] Mahmúd téves adata: Tuna folyót írt Rodan (Rhone) helyett.
[56] *Vallási "nagyság"* :c= szent ember, remete.

Ennek a szentnek a hírét elhozták a királyhoz. A király azonnal elhatározta, hogy felkeresi és beszél vele. Néhány belső előkelő emberével felkerekedett, annak a remetének a színe elé mentek, és engedelmével betértek hozzá. Atilusz ránézett, és látta, hogy nagy kort ért meg az öreg, s az élet folyásával nagyon elaggott, és közel jutott az elmúláshoz. Tisztelettel üdvözölték, az aggastyán fogadta az üdvözletet, helyet mutatott nekik, és leültek. Azután a király előadta a régi kívánságát:

"*Vajon ha én bejárom a világot, mint Iszkender, sikerül-e nekem is megtalálnom a hírnevet*?" – töprengett. [Azután] burkoltan 126
kérdezte attól a ragyogószívű aggastyántól. Az jó tanácsként így felelt:

Vers:

Azt mondta neki az aggastyán: "Ej, Atilusz,
Ha a nemzet sahja akarsz lenni, [gondolkozz el
azon, hogy] az a magas Tengri[57]*, aki az egész világot*
a semmiből teremtette meg, s annyi embert,
vadállatot, madarat és a dzsinneket. Az emberiség
és minden, ami van, az ö parancsa alapján létezik.
Ez az a padisah, az örökké való,
akinek keresve sem találod párját,
tartsd be az ő parancsát, és mindig aszerint cselekedj,
hogy a nép között az arcod mindig becsületben marad-
jon."

Próza: A krónikás szavai szerint az aggastyán ezeket mondta:

"*Ej, Atilusz, ez az örökké való padisah a mostani pillanatban a te kezedbe helyezte a győzelem kardját. De ne gondold, hogy azoknak a tartományoknak az elfoglalása katonaságod sokaságának [köszönhető]. Talán az Igazság, aki legyen felmagasztalva, a te vitézségeddel a saját nagyságát és felségét akarja a világ népének tudomására adni, s hogy az egész világ népei tudják meg, hogy egy marék porból teremtett egyénnek milyen hatalmat és tö-*

[57] "Tengri" volt az iszlám felvétele előtt a török népek legfőbb istene.

kéletességet adott. Most pedig, oh, Atilusz, ne bizakodj el hatal-
127 *madban. Teremtőd ellen ne lázadj fel, ismerd el, hogy minden hatalom és bölcsesség az Övé. Az ő akarata nélkül még egy porszemecske sem mozdulhat. így tehát, oh, Atilusz, [jól] gondold meg, hogy a végén mivé leszel, ne bizakodj el ennek a mulandó szultánságnak a kedvéért, ne légy öntelt és lázadó, mert ez kegy, amit neked pillanatnyilag az Igazság, aki legyen felmagasztalva, ajándékozott. Sohase távolítsd el szívedből a köszönetet, hogy Isten, a tökéletesség, minél több alkalmat és győzelmet juttasson neked, és bármi után kinyújtod a kezed, azt elérjed, és amíg élsz, senkinek se maradj adósa.*" Ezt mondta, és sok más tanácsot [is] adott neki.

128 Amikor Atilusz király a remetétől ezeket a tanácsokat hallotta, sok köszönetet mondott annak a küszöbnek [azaz Isten trónusának]. Azt az aggastyánt pedig kegyeivel és jótéteményeivel elhalmozta, de az aggastyán nem fogadott el semmit, és így szólt:

"*Oh, padisah, azt kívánom tőled, hogy hagyj engem békében, és ne zavarj. Semmi más kívánságom nincs.*"

Vers:

Ekkor {gy szólt az aggastyán: oh, világ sahja,
ezen kivül semmi óhajom nincs,
hagyj engem a helyemen [békében],
menj és végezd a dolgodat,
nincs szükségem vagyonra és kegyre,
ez az én szavam először is hozzád,
a vagyon [nekem csak] annyit ér, mint mellettem ezek a kövek.
Adjon neked, oh, sah, az Igazság hosszú életet,
ez az én tanácsom neked, de oh, sah,
hallgasd meg szavamat, légy figyelmes,
légy mindig teljesen igazságos,
úgyhogy a világban célodat elérjed,
egy pillanatra se űzd ki szívedből a köszönetet az Igazságnak,
miután a testedet a lélek-madár kalitkává tette,
óvakodj az ellenség cselszövésétől,
minden erődet feszítsd meg, hogy attól megmenekülj.

Próza: A krónikás szavai szerint Atilusz király látta, hogy a megvénhedt aggastyán elméjéből kiveszett a világ örömei iránti 129
vágy, és szívének rejtekében felébredt a túlvilág óhajtása. Ekkor elvált a vallás szolgájától, és a saját állapotával kezdett foglalkozni, nagyon vidám és örvendező lett.

Ezenközben Firandzsijja királya elmenekült, de miután [Atilusz] Marcsilját elfoglalta, kénytelen-kelletlen ő is eljött, Atilusz lába elé borult, bűneinek bocsánatát kérte, és így szólt:

"*Hatalmas király! Mivel annyi országot sikerült legyőznöd, megértettem, hogy villámkorbácsú vagy*!" És meghódolt neki. Ez a szó aztán a katonák fülébe jutott, akik elhíresztelték Atilusznak [ezt] a villámkorbácsú [mellék]nevét. Az összes tartományok népének nyelvében [ezután] ismeretessé vált a villámkorbácsú név.

De a krónikások úgy beszélik, hogy Atilusz király Firandzsijja királyának vétkét megbocsátotta, és azt kívánta, hogy foglalja el [méltó] helyét országában. Ily módon Atilusz király őt maga melléfogadta, és közeli [emberévé] tette.

Végül azonban Szananusz király cselszövéshez folyamodott. 130
Az összes Firenk tartományok fejedelmeinek és a római pápának titokban hírt küldött, melyben a következőket izente:

"*Én, Atilusz királlyal állandóan színlelt barátságban vagyok. Ha tehát győzelem lesz, az most lesz. Ha akarjátok az alkalmat [megragadni], én tovább színlelem a vele való barátságot. Gyűjtsetek gyorsan katonaságot, és támadjatok ellene, hogy őt innen eltávolítsuk, és gonoszságától a világot megszabadítsuk. De ha nem sikerül alkalmat találnotok, akkor vele kell egyesülnöm.*"

Ezekkel a szavakkal zavarba ejtette őket, végül is összegyűjtötték Firenk és Rím katonaságát, és Atilusz ellen indultak. De amikor a Firenk bégek a római pápával összefogva hatalmas hadsereget gyűjtöttek, arról Atilusz is értesült. [Tervük] meghiúsítására [Atilusz] Firandzsijja[58] királyával tanácskozott, hogy milyen 131
intézkedéseket tegyen, mivel a Firenk tartományok helyzetét ő

[58] Mahmúd tévedése. Tetrikusz nem firandzsa, (francia), hanem nimcse (német) császár volt.

jobban ismerte. De Tetrikusz király óva intette Atilusz királyt, és ezt mondta neki:

"*Hatalmas király! Jó nem származhat az olyan ellenségtől, aki a kardtól való félelmében hódolt meg és baráttá vált. Állandóan lesi az alkalmat, s hozzád az lesz a méltó, ha az ehhez hasonló barátoktól óvakodni fogsz.*"

Vers:
Óvakodj mindig az ellenségtől,
nehogy aztán életeddel fizess,
ne hidd, hogy az ellenségből barát lesz,
az ellenség [szavára] hallgatva rosszat ne tegyél,
utólag megbánod [s bánatodban] ne harapd meg a kezedet.[59]

Próza: A krónikás szavai szerint Atilusz bölcs és okos ember volt, s Tetrikusz tanácsára mindig a gondolkozás tengerébe merült, és Firandzsi királyától óvakodott.

Miközben a Firenk sereg szemben állt Atilusszal, Firandzsijja
királya azt mondta, hogy tőrbe kellene Atilusz királyt ejteni, de
132 mivel a király minden tekintetben óvatos volt, látta, hogy nem
talál rá módot. Megtudná, gondolta, s ezért inkább cselszövéshez
folyamodott.

"*Hatalmas király*!" – így szólt Atilusz királyhoz. – "*Adjon nekem engedélyt, hogy a parancsom alatti katonanéppel felkerekedjek és az ellenség hátába támadjak. Ezzel akarom [önnek] értésére adni, hogy az [ön] szolgája [vagyis én] őszinteségével milyen módon dolgozik az [ön sikereinek az] útján.*"

Ezzel a cselvetéssel Firandzsijja tartományának neves és előkelő bégjei közül sok személyt és nagyon sok más országbeli béget maga alá rendelve megszöktek, és a Firenk sereghez csatlakoztak, és Atilusz királlyal szembeszállva harcba bocsátkoztak. Atilusz király azonban e miatt nem szomorkodott, mert bátor ember volt, és oly rettenthetetlenül harcolt, amilyent még szem nem látott.

[59] *Bánatában megharapta a kezét* = a legnagyobb bánat kifejezése.

Vers:
A két sereg akkor összekeveredett,
egymás életére törtek,
az igaz hősök bőszülten [harcoltak], mint a hímoroszlánok,
mindegyikük megmutatta ügyességét és erényét.
Kiabáltak, ordítoztak: húj-haj,
a sebesültek jajgattak: vaj, vaj. 133
Három nap, három éjjel így folyt a csata,
a föld színe a vértől piros lett.

Próza: A krónikás szavai szerint három nap, három éjjel tartott a harc és öldöklés, végül is Atilusz király alkalmat talált [a győzelemre]. A firenk és rím sereget kardélre hányta. A két oldalon száznyolcvanezer katona esett el. Mivel Firandzsijja királya ismét ellenséggé vált, Atilusz haragra gyúlt. Végül is Firandzsijja országa ellen indult, kardjának csapásával legyőzte, elfoglalta, s [ezáltal] katonanépének hatalmas zsákmányt szerzett.

A csatában levert Firenk és Rím bégek ismét katonaságot
akartak gyűjteni, hogy Atilusz király ellen indulnak, és vele meg-
ütköznek. Azonnal el is kezdték toborozni a katonaságot, de
Atilusz király értesült erről a kalandjukról. Hadseregét azonnal
teljesen felkészítette, a Nimcse és Firandzsijja tartományokat és
számtalan sok országot a hatalma aláhajtott, sok kiváló és neves 134
béget legyőzött. Azoknak a tartományoknak a legyőzésével hosz-
szú ideig bíbelődött, sok hónapot és évszakot töltött el.

Ahogy Firenk és Rím bégjei ismét sereget kezdtek gyűjteni, Atilusz király [villám] gyorsan betört Firandzsijja országába, és feldúlta. Onnan azonnal visszatért székhelyére.

Vers:
Amikor Atilusz király újból visszatért
és megérkezett a trónjára, oh, lélek,
mivel legyözte a Firandzsi tartományt,
újból útra kelt és megint visszatért,
miután azokat [az ellenségeket] elűzte. Hallgasd meg,
hogyan alakult a helyzet, elmondom neked sorjában.

135 A krónikások és hírmondók úgy adják elő, hogy amikor Atilusz király testvérét, Budát a helyére helytartónak kinevezte, és hadjáratra ment, az az esztelen a sok mulatozás miatt azt gondolta, hogy immár elmúlt az ideje annak, hogy Atilusz király visszatérjen ezekbe [a hazai] tartományokba. Ha vissza akart volna jönni, annyi idő óta már visszajött volna, gondolta [magában]. Szívét megragadta az uralom utáni vágy, és az országot magának akarta megkaparintani. Szikamberija székhelynek a nevét, [ami most] Ó-Budin, megváltoztatta. Mivel az ő neve Buda volt, mindkét székhelynek a Buda nevet adta, s ezek a mai napig is Ó-Buda [Eszki Buda] és Új-Buda [Jeni-Buda] néven ismertek.

Vers:

A világ állapota furcsa volt mindig,
lelkesen hallgasd meg szavamat, oh, széparcú,
egy-két napig tart csak egy ember élete,
de sok ezer éve gondolkodik [az emberiség], mi ennek az
értelme?
Van, aki a világi vagyonra törekszik,
van, aki az uralkodás után vágyódik,
aki pedig a hatalmat elnyeri és gyakorolja,
nincs tekintettel a testvér a testvérre,
a fiút az apja ellenségévé teszi.
Ha valakit valamire kényszerítenek, az fellázad,
ilyen a szerencse kerekének a forgása,
mindig lefordul, de újonnan visszatér.
A figyelmetlenséget tedd félre, nyisd ki egy pillanatra a
szemed és láss,
hogy fényes [= becsületes] legyen az arcod, bárhol is le-
szel.

136 Próza: Röviden, úgy beszélik, hogy azokban az időkben Kosztantinijjének volt egy padisahja, akit Szekiz-Muduznak hívtak. Buda barátságban volt vele, és ezt az aljavalóságot is annak a bujtogatására tette.

Innen térjünk vissza: Ezenközben Atilusz király hazatért, és saját országa földjére lépett. Atilusz hívei közül néhányan titokban a király elé terjesztették, és tudtára adták neki Buda cselekedetét. A király megérkezését Buda is hírül vette, [áruló] cselekedetét megbánta. A király pedig a híradókat elkergette és elűzte. Másrészt Buda tanácstalan volt, és elhatározta, hogy katonaságot gyűjt, és testvérével szembeszáll. De látta, hogy az ország népéből senki sem jön segítségére. Sőt az egész ország népe a királytól való félelmében vért vizelt. Ezért, [úgy gondolta], hiába is menne a király elé, hogy fogadja, egy táborhelyen találkozzanak és beszéljen vele. 137

[Atilusz] ezalatt vándorolva, táborozva egy nap megérkezett a városba, és trónjára ült. Mivel testvére, Buda, trónja és élete ellen tört, nagyon elszomorodott. Az is nagyon nehezére esett, hogy mind a két székhelynek a nevét a saját nevére, [vagyis Budára] változtatta.

Ez oknál fogva Budát egy nap a színe elé hívatta. Mihelyt megjött, abban az órában késedelem nélkül parancsot adott, hogy üssék le a fejét, és testét vessék a Dunába. Azután megtiltotta az országban [az új városnevek használatát, és elrendelte], hogy ezentúl a két székhelyet ismét a régi nevükön nevezzék. De bármennyire is tiltotta a király, az ország népe nem tartotta meg a parancsát, mert a mai napig mind a régi, mind az új székhelyet Budának hivják.

Emiatt azonban Kosztantinijje padisahja, Szekizmunduz, Firenk és Rím bégjei újból hadsereget gyűjtöttek, és elhatározták, hogy ellene támadnak. Emiatt Atilusz gyűlölte őket. De miután a Nimcse tartományt és Firandzsát elfoglalta, a következő teljes öt éven keresztül trónján békében ült és uralkodott.

Azután elhatározta, hogy Kosztantinijje fejedelme, Szekizmunduz ellen hadjáratot indít. Azonnal leveleket küldött szét a környező országokba, és megszámlálhatatlan katonaságot gyűjtött össze. Egy tavasszal "*hol vagy, Kosztantinijje*!" kiáltással elindult. 138

Sok napon keresztül meneteltek, és nagy távolságokat gyűrtek le. Végül egy nap seregének előcsapatai Csorlu környékére érkeztek. Szekizmunduz azonban sokat hallott Atilusz király kilétéről és hősiességéről, s amint hírét vette, hogy közelre érkezett, óvatos lett. Nem volt nagy kedve szembeszállni és harcba bocsátkozni, végül is Szekizmunduz király aggodalma folytonosan szaporodott. Azonnal összehívta a dívánt, és vezéreivel tanácskozást tartott. Azok pedig ezt mondták:

"*A tennivaló a következő: vagy ellenállunk, és az országot elveszítjük, vagy meghódolunk neki, s parancsainak alávetjük magunkat. Ekét eshetőségen kivül más orvosság nincs*."

Szekizmunduz király pedig a gond tengerébe merült, és [valami] megoldáson gondolkozott, majd igy szólt:

"*Most számunkra egyetlen megoldás a képmutatás*!"

139 Azonnal parancsot adott, hogy nyissák ki a kincstárát. Különböző díszes-drágaköves kincseiből ajándékot állított össze, és két kiváló, tiszteletre méltó vezírével Atilusz királynak küldte. Azok pedig elindultak, és Csorlu néven ismeretes helyen Atilusz királlyal találkoztak, Kosztantinijje padisahjának, Szekizmunduznak embereit és ajándékait [Atilusznak] felajánlották.

Ez alkalommal Atilusz király határozott választ nem adott, nehézségeiket nem oldotta meg. Amikor ismételten a színe elé járultak, Atilusz a következő választ adta:

"*Mindaddig, mig Szekizmunduz nekem meg nem hódol és parancsomnak nem engedelmeskedik, nem vonulok vissza*!"

Mikor ezt kijelentette, Szekizmunduz emberei ezt az ügyet részletesen megírták és Szekizmunduz tudomására hozták. Szekizmunduz most már tudta, hogy egyszerűen, barátságszínleléssel ez a dolog nem ér véget. Nem volt más hátra, önként beleegyezett a hadisarcba, és vállalta az engedelmességet, így aztán ott megbékéltek, és örök barátságot kötöttek.

140 Szekizmunduz királynak volt egy szépséges lánya, holdsarlószemöldökű, pézsmaillatú, ciprus-termetű, tökéletes arányú, cukorajkú, ezüstszínű tokájú, gyönyörűséges szépség.

Vers:

Az Igazság adta neki ezt a gyönyörű szépséget, a
z arca [olyan] volt, mint a telihold, szemöldöke újhold,
termete ciprussal versenyez,
nárcisz színű szeme mattot adott,
tokája úgy tűnt fel, mint a délibáb,
ajkai mint az olvasztott rubin,
ha Szidre termetét látod, teljesen tökéletes,
mintha a paradicsomkertben állna és imádkozna.

Próza: Ezt a lányát Atilusz királynak adta feleségül. Közben megkötötték a teljes békét. Atilusz királynak Szekizmunduz lányától egy Kaba nevű fia született. Szóval barátságot kötöttek, s azután [Atilusz] Szekizmunduztól elbúcsúzott és visszatért.

Mivel azonban Firenk és Rím bégjeivel régóta ellenséges viszonyban volt, ahogy fentebb említettem, azonnal elhatározta, hogy Firenk tartománya ellen indul. A régi Nimcse királlyal, Tetrikusz királlyal Atilusz tanácskozást tartott.

"*Hatalmas király* – így szólt Tetrikusz -, *mivel elhatároztad a Firenkország elleni hadjáratot, az lesz a szükséges, hogy először Rim ellen menj, mert a hét égövnek az a székhelye. Ha azt sikerül elfoglalnod, senki sem lesz képes neked ellenállni*." 141

Miután ezt a feleletet adta, Atilusz király így szólt:

"*Mivelhogy megemlítetted Rimet, mondd el, hadd halljuk, vajon kezdetben ki épitette fel, és mi módon lett virágzóvá*?"

RIM TÖRTÉNELMÉNEK ELBESZÉLÉSE ÉS [TOVÁBBI] TÖRTÉNETEI

A krónikások elbeszélése szerint, amikor Atilusz megkérdezte Tetrikusztól Rim történetét, [Tetrikusz] beszélni kezdett, és ezeket mondta:

"*Jusztin részletesen megírta könyvében, hiánytalanul és nem túlozva, a hét világövnek, a régmúlt idők padisahjainak, királyainak és nagy városaik alapításának történetét. Abban [a könyvben] a következőképpen van [mindez] elmondva:*

Egy időben Firenk földjén volt egy nagy padisah. Két fia volt neki. Az egyiket Nomitornak, a másikat Ernulusznak hívták. Amikor atyjuk elköltözött a világból, helyére Emulusz lépett, és padisah lett. Azután mérget adott testvérének, és eltette láb alól. 142

Nomitornak azonban volt egy lánya, akit Reának hívtak. Elfogatta őt, és egy rejtett [helyen] fogházba zárta, mert attól félt, hogy ha ennek a lánynak fia születne, nagyapja vérét megbosszulná rajta. De mit [tett] az isteni bölcsesség? Annak a lánynak, amikor a börtönben volt, iker fiúgyermekei születtek, de ezt az isteni titkot senki sem tudta meg.

Amikor ezt Emulusz király [mégis megtudta], [égi] figyelmeztetésnek vette, nagyon megijedt, és így szólt:

»Ez nem jó jel [számomra]!« A lánynak mérget adott, és el-
143 *tette láb alól. Aztán parancsot adott, hogy a csöppségeket vigyék el, és dobják ki a pusztaságba, hogy ott pusztuljanak el.*

De az emberi történelem krónikásai és a világ eseményeinek hírmondói úgy beszélik, hogy amikor a csöppnyi fiúcskákat a vad vidékre kivitték, azon a vad tájon bódultan egy anyafarkas kóborolt, mely elvesztette kölykeit. Egy nap rábukkant a csöppnyi fiúcskákra, felébredt benne az [anyai] szeretet, s az isteni hatalom és végtelen bölcsesség [úgy rendelte], hogy azokat táplálni kezdte.

Egy [kis] idő telt el. Azon vidék tulajdonosának volt egy pásztora, akit Fausztulusznak hívtak. Ez a pásztor azon a környéken szokta juhait legeltetni. Egy nap váratlanul egy tölgyes ligetben, az anyafarkas odújában rábukkant a fiúcskákra. Amikor megpillantotta őket, eszébe jutott a kalandjuk, mivel a történetükről hallott valamit, kivette őket az odúból, és táplálta, amíg fel nem nőttek.

A pásztor az egyiknek a Rómusz, a másiknak a Remulusz nevet adta. Tövétől hegyéig elmondta nekik történetüket, és így tudomást szereztek erről a titokról. Aztán megszokták a pásztorok népét.

144 *A király állandóan vadászatra szokott járni. Mindig a pásztorokhoz ment, és vadászterület után kérdezősködött. Azután egy nap a két legény összeszövetkezett a pásztornéppel, hogy ragadják meg az alkalmat a vadászaton, és öljék meg a királyt.*

Ennek a szövetségnek [az alapján] aztán, amikor egy nap hozzájuk jött a király, és vad után kérdezősködött, mivel azon a helyen nagyon sűrű tölgyfacserjés volt, azt mondták, hogy ebben a tölgyfacserjésben tökéletesen megfelelő hely van a vadászatra.

A pásztornépség azután a királyt a sűrű tölgyes felé kalauzolta és odavezette. Amikor [a legények] a királyt abban [a tölgyesben] egyedül látták, azonnal rátámadtak, s alkalmat sem adva [a védekezésre], meggyilkolták. Amikor a világ népe előtt elterjedt a legények átélt kalandjainak a híre, az ország népe egyiküket, akit Rómusznak hívtak, a trónra ültette.

Rómusz tehát trónra lépett, és egy ideig csak evéssel-ivással
töltötte idejét. Egy nap a gondoskodás tengerébe merült, és elha- 145
tározta, hogy egy hatalmas virágzó [várost] fog építeni, hogy e miatt őt az ítélet napjáig megemlegessék. Egy nap, amint a tenger partján sétált, egy hely nagyon megtetszett neki. Bégjeivel azon tanácskozott, hogy ott egy hatalmas várost épít. Ezt a tervét mindnyájan jónak találták.

Azután Adám próféta őfényességének korától [számított] négyezer-négyszáznegyvenharmadik évben[60] *megvetették Rimnek az alapjait, és felépítették [a várost]. Rímet aztán a Firenk országok székhelyévé tették, ahonnan kiterjeszthették hatalmukat a környező világ[sávokra], s legtöbbször innen ejtették hatalmukba [mind] a hét világövet. Ezért aztán a világ népei meghajoltak Rim előtt, és az összes tartományok népe engedelmeskedett neki."*

Amikor Tetrikusz király ezt a történetet így előadta, Atilusz
király azonnal parancsot adott, hogy Firenk és Rím ellen hadjárat-
ra induljanak. Arról a táborhelyről [a mai] Herszek tartománya 146
felé vették útjukat, és megindultak Firenk ellen.

De Firenk bégjei is összejöttek, és tanácsot tartottak, mert tudták, hogy Atilusz ellenük fog jönni. Végül is a helyzetet megírták és a Rím pápáak tudomására juttatták:

"*Atilusz Kosztantinije uralkodója ellen viselt hadjáratot, behódoltatta őt, majd egyesült vele, és most hatalmas hadsereget vont össze, hogy ellenünk jöjjön. Maholnap ideér, ránk támad, hisz »villámkorbácsúnak« nevezik. Egyszer már találkoztunk vele, mint erről tudomása van, s mi hasznát láttuk? Most kegyeskedjék, mert bajunkra irt és orvosságot csak öntől remélhetünk.*" S ezt a levelet elküldték.

Amikor a levél a Rím pápa színe elé jutott, beletekintett, és tudomásul vette a titkos üzenetet, majd hosszú időre a gondolkodás tengerébe merült. Végül is azt tartotta helyesnek, ha ő maga megy Atilusz király elé, találkozik vele, és kieszközli tőle a békét és biztonságot.

Azonnal útra kelt Rímből, találkozott Atilusszal, és kénytelen 147
volt beleegyezni hadisarc fizetésébe. Ily módon a Firenk bégek

[60] Ádám próféta időszámítása szerint a 4443. év = i. e. 762.

Atilusz királlyal megkötötték a békét azzal [a feltétellel], hogy az összes Firenk országok bégjei Atilusznak meghódolnak.

Ezenközben Atilusz király felesége, aki Kosztantinijje uralkodójának a lánya volt, eltávozott [ebből] a világból. Volt azonban a Nimcse bégek között egy hatalmas bég, akit Szivatapoludnak hívtak. Volt neki egy szép lánya. Atilusz király ezt a lányt vette el, s tőle egy Aladorinusz nevű fia született.

A krónikás elbeszélése szerint azonban amikor [Atilusz] a Rím és Firenk országokat meghódította, létezett egy hatalmas várszékhely, mely Akbalija néven volt ismeretes, s ennek más fejedelme volt. Ez sohasem akart Atilusz királlyal kibékülni.
148 Emiatt Atilusz király, mihelyt lakodalmat ült és elvette azt a lányt, a lakodalmi [ünnepségen] részt vevő katonaságot azonnal összegyűjtötte, kibontotta zászlait, befestette lobogóit, megszólaltatta a kis és nagy dobokat, elindította seregének csapatait, és az ellen a vár ellen indult.

Egy nap megérkeztek, és ostrom alá fogta a várat. A vár fejedelmei azonban alaposan megerősítették várukat, harci eszközökkel tökéletesen ellátták és felszerelték. Atilusz király azonban olyan hősiesen és oroszlán módra harcolt, hogy az említett vár fejedelmeinek [ellenállását] megtörte. Oly hevesen folyt a harc, hogy kő kövön nem maradt, fejükre omlott, s romhalmazzá vált. Végül is a várat [Atilusz serege] bevette.

Eközben a végzet szele újból fújni kezdett, Tetrikusz király egészsége megrendült, néhány napig betegeskedett, végül is egész lényével megízlelvén a halált, elhunyt és a másvilágra költözött.

Mikor Atilusz ezt látta, nagyon elszomorodott. Parancsot adott, hogy Tetrikuszt fejedelmi szertartás szerint mossák meg, fekete atlasz halotti lepelbe burkolják be, és gyászzenével temessék el a föld mélyébe.

149

VENEDIK TÖRTÉNETÉRŐL SZÓLÓ ELBESZÉLÉSEK

A krónikások és a titkok tudósai a következőképpen beszélik:

Abban az időben Venedik városa a tengertől nagy távolságban feküdt. Abban a korszakban a Firenk országok többnyire a Venedik bégek fennhatósága alatt állottak.

Amikor Atilusz király Akbalja várát elfoglalta, úgy határozott, hogy onnan Venedik ellen megy. Ennek pedig az volt az oka, hogy amikor Atilusz király ennek előtte behatolt a Firenk tartományba, Venedik bégjei nagy barátsággal viselkedtek vele szemben, és mindenünnen híreket küldözgettek neki, de a szívük tele volt lenézéssel és gyűlölettel, s titokban a királynak sok katonáját tették el láb alól. Atilusz király ezekről a dolgairól egyszer-kétszer tudomást is szerzett, és kérdést intézett hozzájuk. '

"*Azok a bujtogatók* – így válaszoltak –, *akik a ti seregetekben vannak, nem 'a mi [embereink] közül valók, csak a mi nevünkkel*
takaródznak. A név a mienk, de Isten ments, hogy mi olyan gyalá- 150
zatosságot követnénk el ellened, amiből károtok származna. "

Amikor ezek történtek, Venedik bégjei elfogták Atilusz királynak egyik előkelő bégjét, és bőséges kincseit elzsákmányolták. De annak a bégnek az emberei őket [a venedikieket] megfutamították, és Atilusz királynak [a történteket] hírül adták. A király pedig egy embert küldött hozzájuk, és a fogoly kiadatását kérte. Megtagadták. Ebből Atilusz kétségbevonhatatlanul meggyőződött alávalóságukról, és elhatározta, hogy meglepi őket, és ostrom alá fogja [a várost].

De a venediki bégek kémei állandóan kémkedtek Atilusz környezetében, és a történtek miatt rendkívül éberen figyelték, vajon ellenük. jön-e Atilusz. Egyszer csak megjöttek a kémek, és jelentették, hogy: "*Atilusz kardjának csapásával az egész környéket elfoglalta. Néhány várost felgyújtott, lerombolt, néhányat meghódított, sőt mostanában Akbalija várát is elpusztította. Most az a célja, hogy ellenetek jön, mert roppantul fel van bőszülve.* " Ezt a hírt hozták.

A kémek ecsetelése következtében Venedik bégjeinek inukba szállt a bátorságuk, és nagy aggodalomba estek. Azonnal össze- 151
hívták a környezetükben található csillagjósokat, elpanaszolták nekik szerencsétlen helyzetüket, s megkérdezték tőlük, hogy a baj elhárítására mi az orvosság. A csillagjósok pedig az asztrológiába tekintettek, és ezt a feleletet adták:

"*Sorsotok rendkívül szerencsétlen, de hogy megmeneküljetek az ellenség gonoszságától, egy várra van szükségtek, melynek a kapuja és falai deszkából vannak építve. Ha ti abban lesztek, semmi más gyógyszerre szükségtek nem lesz.*"

Ezt a feleletet adták.

Amikor Venedik bégjei ezt a választ hallották, a deszkavár gondolatán ámulatba és csodálkozásba estek. Azután így szóltak a csillagjósokhoz:

152 "*Az a deszkavár, amit jósoltok, előttünk teljesen érthetetlen. Mondjátok meg nekünk, hogy tulajdonképpen mi az ?*"

Ekkor azonban a csillagjósok jöttek zavarba, háromnapi gondolkodási időt kértek, és a gondok tengerébe merültek. Végül kitalálták, hogy a deszkavár [nem más], mint a hajó.

"*A deszkavárnak a jelentése hajó* – így szóltak a bégekhez. – *Ezen kívül más orvosság nincs. Azonnal szálljunk hajókra, és tenger színén találjunk magunknak hazát.*"

Innen [térjünk vissza Atiluszhoz]: Ezenközben Atilusz király is felkerekedett Akbalijából, és Venedik ellen indult. Mihelyt [ennek híre] Venedik bégjeinek a fülébe jutott, azonnal összeszedték vagyonukat, fiaikat, lányaikat, s rögtön hajóra szálltak, kifeszítették vitorláikat, és a tengerre menekültek. Venedik városát aztán felépítették a tengeren. Mind a mai napig ott vannak letelepedve.

Közben Atilusz király is hírét vette annak, hogy Venedik népe a tengerre menekült, így aztán visszafordult, és táborozvamenetelve visszatért székhelyére. A krónikás énekek szerint abban az időben azonban meghalt a felesége, aki a Szivatapolu nevű nimcse bégnek volt a lánya.

Atilusz király azután egy jó ideig székhelyén tartózkodott. Egy nap azonban elhatározta, hogy a tengerre kel. A célja az volt,
153 hogy a tengert széltében-hosszában bejárja, és kézre keríti a tengerparti tartományokat. De a végső és legfontosabb célja az volt, hogy bosszút álljon a venedikieken. Ezenkívül az volt a szándéka, hogy a Duna folyón hajóhadat építtet, lehajózik a Fekete-tengerre, majd a Földközi-tengerre.

Amikor ez az elhatározás megérett a szívében, parancsot adott, hogy hajóhadat építsenek a Duna folyón.

Mivel a felesége meghalt, elhatározta, hogy újból megnősül. Tetrikusz királynak, Pedzs régi királyának, akivel Atilusz királya Firenk országok ellen viselt hadjáratot és aki a hadjárat folyamán elhalálozott, volt egy gyönyörű szépséges lánya.

Atilusz király ezt a lányt vette el. A lakodalmi ünnepségre meghívták a környező tartományok bégjeit, és hatalmas lakodalmat rendeztek. A lakodalmi gyülekezetben jelen volt Kosztantinijje fejedelmének lányától származó fia, Kaba, és a nimcse bégnek, Szivatopulónak lányától származó fia, Aladorinusz is.

Azután Atilusz királyhoz vezették Tetrikusz király lányát,
ivásba és mulatozásba kezdtek. De abban az időben Atilusz király 154
már túlhaladta életének a százhuszonnegyedik évét, nagyon megöregedett és elvén ült. A lakodalom egyik napján a lány után való vágyódástól annyira elbódult, hogy holtrészegre itta le magát. Ekkor huszonnégy éve ült a királyi méltóságban.

Mivel azon az éjjelen a mámortól teljesen el volt bódulva, és a nászéjszakán magánkívüli részegségben feküdt eszméletlen állapotban magára maradva, megindult az orra vére, és annyira folyt, hogy a lelke elvált a testétől, és életének deftere befejeződött.

A menyasszonynak erről a váratlan szerencsétlenségről nem volt tudomása. Egy idő múlva az álom függönye ellebbent szeméről, és felocsúdott.

Látta, hogy a király meg sem mozdul. Figyelmesen megnézte, és látta, hogy a patakzó vértől Atilusz király megfulladt.

Mikor melléje lépett, meggyőződött, hogy a sors elfordította 155
tőle az arcát, és testének fészkéből a lélek-madár kirepült. Rémületében elkezdett jajveszékelni. Sírására és jajgatására összefutott a palota népe. Amikor meglátták, mi történt, mindnyájan elcsodálkoztak és sírva fakadtak.

Látták azonban, hogy a sírás semmit sem használ, királyi szertartás szerint rózsavízben megmosták testét, fekete atlasz halotti lepelbe csavarták, és Budin székvárosában eltemették

Gazel :[61]

Bosszúálló katonáját a sors szultánja leküldte a világra,
az alsó világban újra dívánt tartott a végzet.
Lóra szállt bőszülten a halállovasa,
kezében a sors dárdája, s a fejeket célba vette.
A trónra ült uralkodni, mivel szultán volt,
156 *Nézd Atiluszt, hogy [általa] mily sok áldozata lett a sorsnak.*
Barátaim, ez a világ egy vendégfogadó ház,
mindenki meghalt, aki ennek az épületébe jött, s a végzet vendége lett.
Ez az öt-tíz napnyi élet, amit ezen a világon tölt az ember,
tudd meg, hogy csak ennyi a kegyes sors ajándéka
bármily beteg, gyengélkedő és jelentéktelen vagy
minden bajodra a sors írja: a halál serbetje,
életünket, mely csak utazás, egy rossz áradat elpusztítja, oh,
állandóan esik a világra a sors esője,
nincs egy szív se, melyet meg nem perzselt a vágy tüze,
és van-e oly kebel, melyet a sors meg nem égetett?
Ha a tanulság szemével nézel erre a mulandó rózsáskertre,
nincs olyan szem, melyet meg nem ríkatna a sors.

157 A krónikások és hírek tudói a következőképpen beszélik:

Amikor Atilusz király a Nimcse tartományt elfoglalta, Nimcse tartomány nagy bégjeinek és előkelő híres embereinek legnagyobb része Atilusz királynak lett az alattvalója, akinek- a környezetében szerfölött sok nimcse nép volt. Amikor- a király eltávozott ebből a világból, Kaba és Aladorinusz nevű fiai a szultanátus [megszerzése] miatt azonnal ellenségekké és ellenfelekké váltak.

[61] *Gazel* = klasszikus versfajta, amely kétsoros versszakokból áll. Leggyakoribb versláb a remel: —u— — / —u— — / —u— — / —u— / azaz tá-ti-tá-tá / tá-ti-tá-tá / tá-ti-tá-tá / tá-ti-tá

Végül is üngürüsz népe pártokra szakadt, és [az üngürüszök] Kabát ismerték el uruknak, mivel Kaba a kosztantinijjei fejedelem lányától származott. Aladorinuszhoz pedig, mivel nimcse nemzetségből származott, az összes nimcse bég és nép hozzája pártolt. Trónviszály alakult ki köztük, és egymás ellen fordultak. A nimcse-pártiak szövetkeztek, és egy helyen összegyűltek.

"*A világon többet ilyen alkalmunk nem lesz* – mondták – *Nem szalajtjuk el ezt az alkalmat, csatába szállunk*!"

Aztán mind a két fél lóra pattant, és a szultánság elnyeréséért tizenöt nap csatáztak, melynek híre szájról szájra járt.

A krónikás elbeszélése szerint a nimcse-pártiakat Kaba annyira megtörte, hogy csaknem [teljesen] legyőzettek. De mivel 158
Atilusz királya Nimcse királynak, Tetrikusznak a lányát vette el, ámbár nem érte el vágyát, mert a nászéjszakán elöntötte arcát a vér és meghalt, a lánynak az volt az óhaja, hogy az ország a nimcse-pártiak kezére kerüljön. Volt ugyanis annak [az asszonynak] a Nimcse tartományban egy Vincse Laos nevű testvére, ennek levelet irt, és tudtára adta az eseményeket. Vincse Laos pedig testvére kedvéért sereget gyűjtött, és Aladorinusz segítségére sietett.

Innen [térjünk vissza]: Amikor Kaba és Aladorinusz egy nap ismét nyeregbe szálltak és a két párt ismét összecsapott, mindkét oldalon töméntelen ember pusztult el. A nimcse-pártiak kifáradtak és elgyengültek, nem sok híja, Hunor népétől vereséget szenvedtek, és kezdtek megfutamodni.

Ekkor azon a helyen azt látták, hogy az ég csúcspontja felé oszlopokban száll a por. Mindkét hadseregből [embereket] küld- 159
tek abba az irányba, hogy megtudják, mi ennek az oka. A nimcse seregben azonnal megperdült a hírdob. Ekkor már Kaba teljesen ki volt merülve.

Amikor Vincse Laos odaérkezett és szemügyre vette a csatát, látta, hogy a nimcse-pártiak egymásba vannak keveredve, kevés híja, hogy futásnak eredjenek, másrészt látta, hogy Kaba seregének a közepébe intéznek támadást. A két sereg egész napnyugtáig olyan szörnyű öldöklést művelt, hogy a vér patakokban folyt, s gőzével az ég arcát ködbe burkolta. Végül a nimcse sereg győzött, és Kaba serege legyőzetve futásnak eredt.

A krónikások és hírmondók úgy adják elő tovább, hogy mivel Kaba Kosztantin fejedelmének, Szekizmunduznak a lányától származott, maradék hőseivel útra kelt Kosztantinijje felé, és éjjel-nappal megállás nélkül folytatta útját.

Innen [térjünk vissza]: Mivelhogy Kaba vereséget szenvedett
160 és elmenekült, Pannonija tartománya a nimcse-pártiaké lett. Vincse Laos megérkezése okozta Kaba vereségét, ezért őt találták méltónak a trónra, és a trónra ültették. De a trón és a korona Aladorinuszt illette volna, ezért őt [kárpótlásul] Erdel tartománya bánjává nevezték ki. Abban időben az ő népét Szikulinak hívták.

De innen gyerünk vissza Kabához. Amikor Kaba elmenekült és elindult Kosztantinijjébe, Kosztantin császár éberen figyelte [sorsát], mert tudta, hogy Kaba mint legyőzött jön hozzá. Emiatt szerfölött bánkódott, és a szíve megtört. Figyelte érkezését, és amikor Kaba már közelre jött, Kosztantinijje császárának bölcs előkelői és bégjei fogadására eléje mentek, és nagy megbecsüléssel a [császár elé] kísérték.

Kosztantin fejedelem a Rúm tartományokban egy jó helyet [területet] ajándékozott nekik, és ajándékokkal halmozta el őket. A Rúm tartományban tizenhárom évig éltek nyugodtan, [védve] a világi viszályoktól. De Kaba rokonsága Kabának állandóan emlegette, hogy Dzsidijja tartományában volt atyjaiknak azelőtt hazája, és az ott levőrokonság után vágyódott.

161 Ez oknál fogva Kabában is felébredt a vágy és szeretet az után a tartomány után. Szóval azt kivánta, hogy költözzenek vissza Szidijja tartományába. Végül is egy nap Kosztantinije uralkodójának színe elé járult, hogy engedélyt kérjen a távozásra. Panaszkodott neki, és elmondta a szükséges teendőket. Ezt mondta:

Vers:

Ah, nagyapó, szívem trónján szultánom vagy
s lelkem mélyéből szeretlek téged,
ah, lábadnak pora szálljon a fejemre, [mint] királyi korona,
de akinek a kapujára [oltalmára] rászorulnak még a sahok is,
azt kívánom tőled, ej, világ sahja,

nyújts most nekem, szolgádnak, segítséget,
legyen az arany-, vagy ezüstkincs és állatok,
ajándékozd nekem, szolgádnak, ej, kedves,
hogy eljussak egészen Szidijja tartományába
és abban a tartományban járhassak szemlélődve.

Próza: A krónikások a következőképpen adják elő: amikor Kosztantin császár ezt a hírt megtudta, azonnal engedélyt adott, töméntelen aranyat, ezüstöt, rubint és drágakövet adott neki, és sok segítségben részesítette.

Azután [Kaba] felkészült az útra. Kosztantin császártól elbú-
csúzott, és egy nap útra kelt. Hajóra szálltak, és "*Merre vagy,* 162
Szidijja tartománya?" kiáltással a tengeren elhajóztak.

A krónikás azt mondja, hogy Kaba az útba [eső tartományok] fejedelmeivel lakmározott és barátságot kötött. Ily módon éjjel-nappal vándorolva-táborozva nagy távolságot győzött le [népével]. Közben egy év múlt el felettük. Végül is Szidijja tartományához közel eső helyre érve megtelepedtek. A krónikás elbeszélése szerint abban az időben Szidijja tartományának volt egy uralkodója, aki Hunor fiainak a nemzetségéből származott. Atilusz király nővérének a fia volt, Bendekusznak hívták, s így Kabának rokona volt.

Amikor Kaba Szidijja tartományának a határára érkezett, a határ menti bégek Kaba érkezését és kalandos történetét Dzsidija uralkodójának, Bendekusznak részletesen elbeszélték. Bendekusz jól tudta, hogy Kaba rokona neki, hisz Kaba kalandos életét és végső célját Bendegusznak levélben már tudomására hozta. Bendekusz pedig megparancsolta bégjeinek, hogy menjenek Kaba
elé, fogadják őt, és tisztelettel kísérjék el őt hozzája. [Aztán Kaba] 163
Bendekusz királlyal találkozott, egymás hogyléte felől tudakozódtak, hol nevettek, hol pedig sírtak örömükben.

Azután Bendekusz királyi lakomákat rendezett, majd Kabának és előkelő kíséretének [letelepedésre kitűnő] helyet ajándékozott, és ezzel romba dőlt szíveiket virágzóvá tette. Azok pedig ott családtagjaikkal letelepedtek, és hosszú időn keresztül ott laktak.

Egy nap Kaba letette fejét a végzet párnájára, és [lelke] a mulandó világból az örökké tartó világba röppent. Kaba gyerme-

kei és hozzátartozói azon a vidéken megsokasodtak, és jó hírnevet szereztek maguknak. Emiatt aztán Szidijja népe nem jó szemmel nézte őket, és így beszéltek:

"*Ezeknek az atyjaik és öregatyjaik üngürüsz országában hősiesen éltek, de ők gyávaságuk következtében a mi tartományunkon kivül nem találtak más helyet, ahol maradhattak.* "

Állandóan ilyen rágalmazás okra panaszkodtak, végül is a rágalmazás nyila a szívükbe fúródott, és az irigység tüze hamuvá égette őket.

164 Kaba nemzetségéből abban a tartományban volt hét bégzáde, akiket abban az időben kapudánoknak neveztek. Ezeknek volt egy vezérük, aki Kabának egyenes leszármazottja volt, Árpádnak hívták. Amikor a tartomány népének ezeket a célzatos beszédeit hallotta, az irigység tüze és a rágalmazás baja megtették rá a hatásukat.

Egy nap a hét kapudán közül hatan önként, bánatosan és megtörten Árpád kapudán színe eléjöttek, és panaszkodva elmondták a nép célzatos beszédét.

"*Kell-e nekünk ezt a népet és lekicsinylő szavait hallgatnunk?" Így szóltak. "Az egész teremtett világon őseink és nemzetségünk hősiességgel szerepeltek a történelem alakításán, [úgyhogy még] ma is szól erről széles e világon a hősi ének. Hova lett szemérmünk és lelkesedésünk, ha egy ilyen félreeső helyen levő népnek az ostoba szavai szívünket elkeserítik*?" Mondták hangosan siránkozva és bánkódva.

165 Amikor Árpád kapudán ezt a beszédet hallotta, elszomorodott. Emiatt titokban a szíve mélyén el volt keseredve, és forróság öntötte el, amikor a hat kapudán ily módon panaszkodott. A krónikások elbeszélését és a hírmondók beszédét úgy lehet magyarázni, hogy akkor azon a helyen szövetséget kötöttek, hogy onnan felkerekednek, és visszafoglalják azt az országot, melyet őseik karddal megszereztek, azután [azt] tőlük [az ellenségeik] elvették, vagy pedig azon az úton mindnyájan elpusztulnak. Az így [megalakult] szövetség értelmében aztán felkerekedtek, Szidijja országának uralkodójától kérték, hogy bocsássa el őket, és egyúttal segítségét is kérték.

Amikor Szidijja uralkodója tudomást szerzett helyzetükről, kérésüket nem utasította vissza, elengedte őket, és segítséget is

nyújtott nekik. Ők pedig összegyűjtötték a hozzájuk tartozó összes népet, számba vették, és látták, hogy éppen kétszáztizenhétezer ember gyűlt össze.

Azután Szidijja uralkodója dívánt tartott, s ezen a dívánon Árpádot tették meg az összegyűlt hat kapudán és a vitéz hadsereg 166 fővezérének.

Azután Szidijja uralkodójától engedélyt kaptak, és egy nap boldog órájában, Atilusz király halála után háromszáz év elmúltával, Íszá őkegyességének hétszáznegyvenötödik esztendejében Szidijja padisahjától elbúcsúztak, s onnan a tatár kán országa felé csapatonként elindultak.

Mivel régen, abban az időben, amikor Kattar fővezér elindult, ő is arrafelé vette a menetirányt, harcba bocsátkozott a [tatár] kánnal, s kardjának csapásával azt [az országot] elfoglalta. Árpád fővezér is ezen az útvonalon indult útnak.

Vándoroltak, táboroztak, ettek, ittak, s egy nap a tatár tartomány határára érkeztek. Ott néhány napra megálltak, és tanácskoztak. Levelet írtak a kánnak, és egy vitéz emberrel elküldték neki. Az pedig a levelet a kán színe elé vitte. A kán átvette a levelet, beletekintett, és látta, hogy ez állt a levélben:

"*Te, aki a tatár kán vagy, tudd meg, hogy ősapánk, Kattar fővezér [hajdan] üngürüsz országának elfoglalására indult. [Először] ezt a [te] országodat győzte le kardjával, és csak azután* 167 *foglalta el Kara Bugdan tartományát, Erdelt és [végül] Üngürüsz vidékeit. Mivel nagyon régen eltávoztak ők ebből a világból, az országot elvesztettük. Azokra a tartományokra nekünk van jogunk, és most elindultunk, hogy azokat az országokat visszakövetteljük. Így tehát azt kívánjuk tőled, hogy szépszerével mutass [nekünk] utat ezen [a te] tartományodon keresztül, és ha lehetséges, adj nekünk élelmet. Rossz szándékunk a te tartományod ellen nincs, légy benne boldog, de ha makacskodsz, és azt mondod, hogy nem, akkor azonnal készülj fel, mert aztán ne mondd, hogy nem tu*dtad."

Amikor a tatár kán tudomásul vette a levél tartalmát, megértette, és tudta, hogy ha szépszerével nem enged, rossz vége lesz oa dolognak. Végül is a kán jóakarattal utat engedélyezett a tatár tartományon keresztül, és az ország határára annyi ennivalót kül-

dött, amennyit csak tudott, és nyugodtan áteresztette őket tartományán.

168 A krónikások elbeszélése szerint azzal a feltétellel vonultak az országon keresztül, hogy egyetlen embernek sem okoznak kárt vagy veszteséget. Ezzel az ígérettel Árpád fővezér egy nap onnan [a határról] elvonult, és épségben, rendben átvonult a kán tartományán.

[Ekkor] az erdeli vidékek ellen indult, azokat foglalta el. Ott hosszabb ideig megpihent. Közben Árpád fővezér ott egy várat építtetett, melynek Zibin nevet adta, s tökéletesen felszerelte. A többi hat kapudán is választott magának egy-egy vidéket, és kívánságuk szerinti helyen egy-egy várat építtettek, úgyhogy Erdei tartományában hét erőd készült el. Emiatt azt a vidéket Zibin Burugnak hívták, ami annyit jelent: "*Hét vár*."

Azután mindegyik kapudán a saját maga építtette várba költözött, ahol lakmározással töltötték az időt.

De abban az időben üngürüsz országának volt egy királya, akit [-----]nak hívtak. Amikor Árpád szerdár és a többi kapudán

169 Erdelt elfoglalták, ott hosszú ideig éltek és uralkodtak. Közben üngürüsz tartományát alaposan szemmel tartották, minden állapotát és tulajdonságát kifürkészték. Állandóan azt hallották, hogy Üngürüsz minden tekintetben bővelkedő tartomány, minden szeglete kert és szőlőskert, mező, rét, és minden tekintetben virágzó. Tulajdonságainak elbeszélését [a hírszerzők] olyan fokban és mértékben adták elő, hogy dicséretükön nem győztek csodálkozni. Vágy és kívánság fogta el őket az után a tartomány után, vajon olyan-e, mint amilyennek ezek elbeszélték.

Végül is a kapudánok összejöttek, és üngürüsz tartományának tulajdonságairól kezdtek beszélni.

"*Mivel ez a vidék ennyire híres és ismeretes* – mondták –, *olyan embert kell találnunk, aki azt a vidéket ismeri, aztán elküldjük őt abba a tartományba, járja be minden szegletét keresztül-kasul, széltében-hosszában, és hozzon nekünk igaz híreket annak a vidéknek a tulajdonságairól*."

Ebben megegyeztek, és ezzel a szándékkal azonnal találtak

170 egy személyt, akit rögtön elküldtek arra a vidékre. Megparancsolták neki, hogy azt az országot járja be széltében-hosszában, és

hozzon kielégítő választ. Az a személy pedig engedelmeskedett a parancsnak, felkészült az útra, és elindult.

Ezenközben a kapudánok így szóltak:

"*Mivel őseink és mi is annak a vidéknek az elnyeréséért a világ haragját vállaltuk magunkra, és ezért a vidékért jöttünk ide, most az lenne a jó, ha ezt az óhajtásunkat kielégíthetnénk, amennyire csak tőlünk telik. De hogyan indokoljuk meg a tartomány elnyerésére [irányuló] óhajtásunkat*?"

A gondolkodás tengerébe merültek, végül is a következő ürügyet találták az ellenségeskedés és viszály [megkezdésére]:

"*Küldjünk egy követet, aki vigyen ajándékul egy fehér lovat, ezüstnyerget, drágakövekkel díszített kantárt és más ajándékokat*." De ők azon a véleményen voltak, hogy ez az ajándék annak a vidéknek a vételára legyen és az ellenségeskedés megkezdésére ürügyül szolgáljon. Az volt a csalfa gondolatuk, hogy a fehér ló az [ország] területének az ára, az ezüstnyereg a folyóvizekért legyen, és a drágaköves kantár a különféle gyümölcsökért és a fölért legyen. Ezt a csalfa tervet szőtték.

Ezért küldték ki azt az illetőt annak a vidéknek a kikémlelé- 171
sére. Az a személy pedig a parancs szerint elment, városról városra, faluról falura bejárta és megszemlélte azt az országot. Látta, hogy minden vidéke olyan, mint egy tulipános kert, minden tája tündérkerthez hasonló díszes dalosmadár-liget, minden szeglete a paradicsomkerthez hasonló képet mutat, minden helyén – hatalmas szálfák, mint valami fejedelmi ültetvények.

Virágokkal díszesek a sziklák és földek,
Sokféle madár hancúrozik rajtuk,
Zöld mezőre vetik árnyukat a szálfák,
Agaikon feslenek a virágok.
Zöld ruhában nevető rózsák nyílnak,
Rózsákkal a tövisek barátkoznak.
Nyugalmasan hajlong a ciprus és puszpáng,
Az ősz félelmétől mentesek.
A mezőkön csurdogál a csobogó víz,
Azt csobogja, hogy Allahon kivül nincs más isten.
Felüdülni mindenki a rózsáskertbe megy
S kezében fél narancsot tart mindenki,

Csendben örvendezők lettek a mezők,
Bimbóikat ég felé nyújtják a jázminok,
A paradicsomkertre hasonlított minden kert,
172 *A Kevszerhez*[62] *hasonló patak folyik bennük.*
A tulipán kebelén pecsét[63] *volt,*
Mely éjjel-nappal mécseshez hasonlóan [virított],
Az éghajlat is vidámította ezt a képet,
Akik ezt látták, mindnyájan megadták magukat[64]

Próza: A krónikások és hírmondók Így beszélik tovább:

Az a személy aztán ezzel a megbízatással széltében-hosszában, véges-végig bejárta és megszemlélte azt az országot. Csodálatos és pompás zöldellő vidékeket, szép és kellemes rózsásberkeket, kellemes kerteket látott [mindenütt]. A táj, melyen végigsétált, tökéletes volt. Üdítő és szívet megragadó helyei és vidékei nagy számban voltak, úgyhogy azokhoz hasonlót korszakunk szemtanúja nem látott.

Végigjárta tehát azt a tartományt, és a vers [szerint] "szívébe véste annak képét". Egy idő múlva azt a vidéket elhagyta, és saját hazájába tért vissza.

Amikor hazaért, Árpád szerdár színe elé járult, és a kapu-
173 dánok jelenlétében töviről hegyire részletesen elbeszélte, hogyan járta végig azt a tartományt. Amikor a kapudánok ezt az elbeszélést hallották, szívvel-lélekkel vágyódni kezdtek az után a vidék után, és rájuk nehezedett [megszerzésének] a gondja.

Azután azonnal elhatározták, hogy Csopolug királyhoz követet küldenek. Rögtön ezüstnyereggel felnyergel tek és drágaköves kantárral felkantároztak egy fehér lovat, és Csopolug királyhoz küldték.

Abban az időpontban, [amikor a követ az ajándékokkal megérkezett], a király a trónján ült, és a hatalma alatt álló országok felett kiterjesztette árnyékát[65], vagyis uralkodott, azon a napon

[62] *Kevszer* = az iszlám szerint a paradicsomi folyó neve.
[63]. *Pecsét* = azaz olyan folt, mintha tüzes vassal rásütötték volna.
[64] *Megadták magukat* = meghódoltak ennyi szépség láttára.
[65] Kiterjesztette árnyékát = oltalmába vette.

bégjei jelentették neki, hogy Erdelből követ érkezett. A király engedélyt adott, hogy a követet színe elé bocsássák és ültessék le.

Illően megvendégelték, és mivel aznap tanácsülés volt, a követ kérését előadták a királynak, aki megparancsolta, hogy lépjen a színe elé, csókoljon kezet, adja át az ajándékokat és a levelet. Azután a levélbe tekintettek, melyben ez állt:

"*Hatalmas király! Szolgáljon tudomásodra, hogy az a ló, melyet kiválóságodnak ajándékba küldtünk, az [az országod]*
földjéért legyen, az a nyereg a folyóvizekért legyen, és az a drá- 174
gakövekkel díszített kantár pedig országod különféle növényeiért legyen. Vedd át és fogadd el!" így szólt [a levél].

Amikor a királya levél szövegét hallgatta, a gondolkozás világába merült. Végül a levél tartalmából azt értette ki, hogy azok [a kapudánok] tőle [letelepülésre] hazát akarnak, és az ő oltalma alatt az ő alattvalói akarnak lenni.

A király aztán értékes köpennyel ajándékozta meg a követet, és *ezt* a választ adta:

"*Mivel ők [a kapudánok] hazát óhajtanak, íme, királyságom bármelyik szögletét akarják, legyen [kívánságuk szerint]* !"

Azután az [elbocsátási] engedély palástját átadta a követnek, aki elindult Erdeibe. Egy nap Árpád szerdár színe elé érkezett, és előadta neki a dolgok állását. Ugyanis Árpád szerdár és a kapudánok már várakoztak rá, s mihelyt a követ válaszát meg-
tudták, azonnal közösen leveleket küldtek a környező tartomá- 175
nyokba, és összegyűjtötték katonáikat.

Rövid időn belül közel háromszázezer katona gyűlt össze. Árpád szerdár és a hat kapudán elhagyva a síkságot Csopolug király ellen indultak. Tovább haladva átkeltek a Tisza folyón, és a Szegedi néven ismert helyhez érkeztek, [ahol] letáboroztak. *Az* abban a tartományban lakó nép közül azonban senkinek sem okoztak kárt és senkit sem bántottak.

Mihelyt Szegedin városába értek, hírét vette ennek Csopolug király is. Ennek a hírnek [a hallatára] azonban nagyon megharagudott és elkomorodott. Azonnal elhatározta, hogy a mellette készenlétben levő katonasággal átkel a Dunán, és szembeszáll a kapudánokkal, de vezírei és bégjei ettől eltanácsolták. Azonnal kémeket küldtek az ellenség irányába. A környező bégekhez és a többi helyekbe leveleket küldött, hogy teljes hadi felszerelésükkel

minél gyorsabban jöjjenek kapujához. A katonaság toborzását tovább folytatta.

Ezalatt a kémek is eljutottak arra a vidékre, [ahol az ellenség
tartózkodott]. Bejárták és megszemlélték azt, s látták, hogy a
kapudánok töméntelen katonaságot vontak össze, [mellyel elle-
176 nük] ennek. Kifürkészvén a [sereg] helyzetét-állapotát, biztos hí-
rét vették annak, hogy céljuk a király ellen [irányul], és az orszá-
got akarják [elfoglalni].

Ekkor azonnal visszafordultak, és gyorsan a király színe elé járultak. Tudomására hozták annak a tévelygő katonaságnak a helyzetét és valódi történetét. A király is rövid időn belül töméntelen katonaságot gyűjtött össze.

Úgy beszélik [a krónikások], hogy ezalatt Árpád fővezér a kapudánokkal és a többi előkelőségekkel tanácskozást tartott, s azon a helyen egy levelet írtak a királynak, és elküldték neki.

Mihelyt a levél megérkezett a királyhoz, elolvasta. A levél így szólt:

"*Te, aki üngürüsz királya, Csopolug vagy, vedd tudomásul,
hogy azt a vidéket a régi időkben a mi ősünk, Kattar karddal el-
foglalta, sok ideig uralkodott, aztán meghalt, és eltávozott a vi-
lágból. Így csúszott ki kezünkből az a tartomány, de az az ország
a mi örökségünk. Ezenkívül mi azért a tartományért ellenérték
gyanánt egy [lovat], nyerget, drágaköves kantárt és egy csomó
177 rubin-drágaságot adtunk neked, és te ezeket köszönettel elfogad-
tad. Most tehát az a kívánságunk, hogy minden vagyonodat és
kincsedet tartsd meg magadnak, ebbe nem avatkozunk, de a tar-
tományt add át nekünk. Ha azt mondod, hogy nem, tudd meg,
hogy mi most azért a vidékért kardot öltöttünk és lóra szálltunk.
Add át nekünk szépszerével és beleegyezéssel. Ha nem adod,
időre készen légy*!"

Amikor a királya levelet elolvasta, hirtelen haragra gyúlt, darabokra tépte, és parancsot adott, hogy a sereg azonnal induljon el. Nagy haragjában a követet is különféle sérelmekkel illette, aztán maga is átkelt a Tuna folyón, és megindult Árpád fővezér ellen.

De Árpád kémei is megjöttek, és hírt hoztak a királynak [és seregének] a mozdulatairól. Árpád azonnal előkészítette összes harci felszerelését [még ott] Szegedin térségében, kibontotta

zászlait, felkerekedett, és elindult arról a helyről. Néhány napi 178
menettávolságnyira egy helyen szembekerült a királlyal, [ahol] a
királya Duna partján táborozott.

Árpád vele szemben szállt meg [seregével]. Mindkét fél kiküldte előőrseit, és várakozott. Azon az éjjelen nem feküdtek le és nem aludtak, amíg reggel nem lett és ki nem világosodott.

Akkor a két megszámlálhatatlan sereg tetőtől talpig felfegyverkezve lóhátra ugrott, rendezett sorokba felsorakozva egymásra rohant. mindkét fél bőszült nagy kaszabolást végzett. A csata folytonosan hevessé vált, végül is a királynak egyik vezére, aki a balján szokott ülni, a csatatérre rontott, karddal kaszabolta a csatatéren az [ellenséges] katonákat, és Árpád seregét egy pihenőhelynyi[66] távolságra visszavetette.

Amikor ezt Árpád hat kapudánja látta, kettejük rárontott [az
ellenségre], a két sereg összekeveredett, s hatalmas harcot vívtak. 179
Annyira áttörték egymás sorait, hogy csata közben [az ellenség] a
két kapudán közelébe rontott, leteperték őket, és vérükkel vörösre
festették a földet.

Amikor ezt Árpád fővezér látta, azt parancsolta, hogy egy bőszült általános támadást indítsanak. A megmaradt kapudánok tehát támadásba lendültek, a két sereget [még jobban] összebonyolították, és a húj-haj ordítások az égbolt csúcspontjáig felhallatszottak.

Végül is az történt, hogy harc közben a király vezírével szemtől szembe kerültek, egy alkalmas pillanatban azonnal leterítették, és vérét a földre folyatták.

Amikor ezt a király serege látta, hátat fordított a királynak, és megfutamodott. Mihelyt a király ezt a helyzetet látta, azonnal haragra lobbant, kirántotta kardját hüvelyéből, és támadásra indult.

Ekkor azonban Árpád fővezér is támadásba lendült, a két sereg összekeveredett, és oly hevesen kezdtek harcolni, hogy a csatatér tele lett holttestekkel, és a Tuna folyó vize a vértől zavarossá vált.

Azonnal egymásba keveredett a két sereg,
Fejek hullottak le és vér folyt a földre,

[66] *Egy pihenöhelynyi* = egynapi menettávolság.

Hújt-hajt ordítoztak és kiabáltak,
Az ellenség összevonta szemöldökét, mint az íjat,
Szárnyra keltek, s repkedtek a nyilak mindenhova,
Mindegyiket a végzet madarának képzelheted,
180 *Nyelvüket kiöltötték a lándzsák hegyei,*
Az ellenség szívet átütötték a kis vasak,
A lovak lába alól az égig szállt a por,
Meghaltak minden, akár fiatalok, akár idősebbek voltak.

A krónikások szavai szerint az a két sereg hatalmas csatát vívott, és mindkét oldalon rengeteg ember pusztult el. Végre a király seregét megbontották és legyőzték, s bégjeinek előkelő neves embereinek nagy része kardélre hányva elpusztult.

Amikor a király ezt látta, azt hitte, hogy mindennek vége. Ezzel a gondolattal elmenekült, és Peste felett át akart kelni a Tuna folyón, hogy majd Budin várát harci eszközökkel megerősíti és felszereli. De Árpád fővezér katonái a környéket elfoglalták, minden oldalról körülvették, és elzárták az utakat.

Amikor a király ezt a szerencsétlen helyzetet látta, azonnal az
181 a gondolata támadt, hogy lovastul a Tuna folyóba veti magát, át-
úsztat és megmenekül, s a várban menedékhelyet talál. Ezzel a csalóka gondolattal, akarva, nem akarva, lova fejét visszafordította, és az említett folyóba vetette magát. De azon a helyen életének folyását [a sors] összetiporta, életének defterét megállította, a kor végzetének a nyila eltalálta őt és megölte, ámbár annyira igyekezett és törekedett, hogy a folyóból kiszabaduljon, de ez sehogy sem sikerült neki, és nem találván menekvést, azon a helyen Csopolug király ruhástul-lovastul, mint a fáraó, megfulladt, s híre-neve feledésbe merült.

Gyere, ah, az igazság értelmének beváltója,
Hallgasd meg, hogy történt ez, milyen ez a történet,
Egyeseknek trónon a helye e korszakban,
Megfulladt a vízben s lett a földdel egyenlővé,
Vagy koldussá tesz a világ szultánja [Allah].
Minden ember az ő parancsának van alávetve,
Sokat szultánná tesz, másokat dervissé,
A végzet tövise megsebzi a lelket,

Csodálatos a világ állapota, csodálatos,
A fájdalom [után] örvendezésre ismét talál okot.

A krónikások szavai szerint [így szól tovább a történet]:
Miután Csopolug királya Duna folyóban megfulladt, Árpád
fővezér a hadi zsákmánnyal felkerekedett, [majd] Peste mellett
letáborozott, és azt elfoglalta. Azután átkelt a Duna folyón, a ki- 182
rály trónjára ült, és átvette az említett ország feletti uralmat.

Csakhogy abban az időben még nem volt királyi korona. Az
ő nyelvükön "*koronának*" hívták azt a királyi jelvényt, melyet a
bégek közreműködésével tették a királyok fejére, s amíg meg nem
koronázták, nem nyerhette el a királyi rangot. Mivel abban az
időben ilyen királyi r címet biztosító] korona nem volt, Árpád fő-
vezér fejedelmi címmel lépett a trónra, és [megkezdte] az uralko-
dást. Annak ellenére hosszú ideig élt, evéssel, ivással kellemesen
töltötte idejét, ellenségei közül senki sem bántotta, senki sem tá-
madt ellene, sok hónapot és évet élt át a szív nyugalmával, végül
is el kellett fogynia élete magjának. [Eljött] a napja, megörege-
dett, elgyengült, megbetegedett, a szíve megtört, a korszak elfor-
dította tőle arcát, és szemét betakarta földjével, vagyis elhaláló-
zott. Helyére egyik fiát ültették, de egy idő múlva az is elköltözött 183
a világból, és a fejedelmi trón üres maradt.

Összejöttek tehát a többi bégek és országnagyok, tanácskoztak és a [helyzet] megoldásán tanakodtak. Végül is tanácskozás közben az a vélemény alakult ki, hogy ez a trón nagy királyokhoz [méltó] trón és uralkodói szék, alap és támaszpont. Szükséges, hogy napról napra fennálljon, lehanyatlását nem lehet [megengedni]. Néhányan így szóltak:

"*Íme, ez a korona és trón, ez az uralkodói szék megüresedett, tehát most az a szükséges, hogy ebből a nemzetségből [Árpádéból] Isztefánt ültessük a trónra. mert őt látjuk erre alkalmasnak. tegyük fejére a hatalom koronáját. és ezáltal a királyi méltóság feltételét is teljesítjük. s ennek következtében a mi tekintélyünk is napról napra emelkedni fog*."

Így tehát a bégeknek megtetszett ez a javaslat. Rendkívül jónak találták. és megtették az előkészületeket a királyság [megalapozására].

A krónikások következőképp adják ezt elő:

Amikor a bégek összejöttek és tanácskoztak, úgy határoztak, hogy Isztefánt ültetik a trónra és teszik meg királlyá. Közben az egész tartomány beleegyezésével a főpapok és a többi előkelőségek együttesen jóváhagyták a koronás állam létrehozását. A bégek és kiválóságok titokban összejöttek, Isztefán színe elé járul-
184 tak, engedelmességet fogadtak, és hódolatuk jeléül fejet hajtottak neki. Aztán tisztelettel felemelték helyéről, a királyi székhez vezették és a trónra ültették. Íszá őfényességének [-----] évében Isztefán fejére tették a hatalom koronáját. [és ezzel] a királyi méltóság feltételeit teljesítették és az ezzel az üggyel [kapcsolatos] szokásnak eleget tettek. Aztán mindnyájan nagy örömmel mulatoztak.

Azután tehát Isztefán lett a király. Három éven keresztül igazságosan uralkodott és igazságot szolgáltatott. Amikor eltelt a három év, a Bulgár tartomány királyával, Keán vojvodával ellenségeskedés keletkezett, mert megsértette őt. Elhatározta, hogy hadjáratot indít Bulgária ellen. Azonnal leveleket küldött szét a környékbeli bégeknek és a többieknek, s hadsereget kezdett gyűjteni.

De eközben ennek a híre – eljutott a Bulgár tartomány uralkodójának. Keánnak a fülébe, aki túlságosan makacs hitetlen volt,
185 és nem félt a királytól. Azonnal leveleket küldött az összes bolgár katonaságnak. és hadsereget kezdett gyűjteni.

Isztefán király pedig összehívta a végtelen Üngürüsz valamennyi bégjét, kibontotta zászlait, kitűzte a harci jelvényeket, megpergette a kis és nagy dobokat, s megszámlálhatatlan fegyveres seregével elindult Keán ellen.

Miután sok útszakaszt és állomáshelyet hagytak hátra, Keán is hírüket vette, összevonta a bolgárok bátrait, és elindult a király ellen. Hatalmas [mennyiségű] harci eszközről gondoskodott, és készenlétbe helyezte.

Keán és bolgár népe Isztefán királlyal a [saját] tartományuk területén kerültek szembe. Lovaik hátára vetették magukat, hogy szerencsét próbáljanak, s hatalmas rohammal megkezdődött az öldöklés. Végül is a király kerekedett felül, és leverte a bolgár sereget. A bolgár fejedelem, Keán is súlyosan megsebesült, és abban a csatában kézre került, de súlyos sebei miatt nem sikerült felépülnie, és meghalt.

[Keán] rendkívül bőkezű és dúsgazdag ember volt. de mivel
a király kezétől elpusztult. műve semmivé vált. A király az egész 186
bolgár tartományt kifosztotta. Megtalálta Keán kincseit is, és [azokat is] zsákmányul ejtette. Azután elfoglalta a [bolgár] tartomány többi részét is.

A krónikában azonban úgy áll, hogy amikor a király összegyűjtötte seregét és a bolgár nép ellen indult, abban az időben Ilirija tartományának, mely Uszlovin országhoz tartozik, volt egy fejedelme, akit Marcsijánusnak hívtak. Amikor ez meghallotta. hogy Isztefán király sereget gyűjt. megijedt. "*Hátha rám fog támadni* ," – gondolta. Összegyűjtötte tehát az iszlavin katonaságot, s tökéletes készenlétbe helyezte. A király mozdulatait figyelmesen kísérte, és kiküldte kémeit.

Közben Isztefán király Keánt megölte, és a bolgár tartományt elfoglalta. Azután szemmel kísérte a tartomány környékét, és hírét vette. hogy Iszlavin fejedelme, Marcsijánus hadsereget gyűjtött össze. Ez a hír haragra lobbantotta, és azonnal parancsot adott, hogy [serege] Marcsijánus ellen induljon.

Mihelyt a kémek ezt megtudták, azonnal Marcsijánus színe
elé járultak, és hírül adták neki ezt az eseményt. Marcsijánus 187
megrémült, a katonaságot eltávolította onnan, és elmenekült. Volt egy megbízható kiváló bégzáde alattvalója, annak volt egy erős vára, abba a várba ment, és azt választotta menedékhelyül.

"*Ebben [megvárhatom], mit hoz az idő és mi fog történni*" – gondolta, s keblét sáncul nekifeszítette a sors nyilának.

Közben Isztefán király haladva-megpihenve egy nap Marcsijánus székesvárához érkezett, és megtalálta benne annak hátrahagyott kincseit is, [melyeket zsákmányul] ejtett. A várba embereket rakott, és kinevezte a várparancsnokot is. Aztán hírét vette Marcsijánus [tartózkodási helyének], és elindult megbüntetésére.

A krónikás úgy adja elő tovább, hogy az a bégzáde, aki a vár tulajdonosa volt, mihelyt meghallotta, hogy a király ellene fordult és jön, hogy az igazságot kikutassa, annyira megijedt ettől a hírtől, hogy ezt meg sem említette Marcsijánusnak.

"*Mi legyen az ír ennek [a bajnak] az elhárítására*?" – gon-
dolta, és az aggodalom tengerébe merülve a gond iszapjába süly- 188
lyedt. Végül az az elképzelés ötlött az eszébe, hogy amikor majd

Marcsijánus elalszik, megragadva az alkalmat levágja a fejét, és elküldi a királynak, s ezáltal elnyeri a király kegyét.

Azután ezzel a galád gondolattal Marcsijánushoz jött, és leste az alkalmat. Egy nap egyedül találta öt álomba merülve. Kihasználva az alkalmat, irgalom nélkül elválasztotta a fejét a törzsétől, és néhány bennfentes aláváló – emberével nyeregbe ült, mintha sétára menne. Marcsijánus fejét magával vitte, és a király színe elé ment vele.

Mikor azonban a király elejétől végéig megtudta, miért vágta le a fejét és hozta el, így szólt:

"*Ha valaki a saját jótevőjének az életére tör, s ilyen cselekedetet művel, mi hasznot tudna az nekem hajtani*?" Haragra gyúlt a bégzáde iránt, és megparancsolta, hogy büntessék meg. Azután a politika sakktábláján mattot adtak neki; fejét vették, és a földre ontották vérét.

A király mindkettejük várát elfoglalta, és [saját] embereit tette beléjük. Összes kincseiket elvette, s aztán Isztefán király fel-
189 kerekedett arról a helyről, és nagy örömmel visszatért székhelyére. Megelégedett első hadjáratának győzelmeivel, melyek őt nagy örömmel töltötték el, és mulatozást rendezett.

Azon tűnődött, hogy a sors által kezére került kincsekkel milyen művet alkosson, hogy neve emlékezetessé váljék a világon, s megemlegessék ennek a hadjáratnak a történetét. Mikor ezekbe a gondolatokba merülve üldögélt, egy hang érkezett a fülébe:

"*A zsákmányul ejtett kincseken építtess egy nagy várat, mely az utánad következő királyoknak legyen a székhelye és az eltávozottaknak temetési helyül szolgáljon*! "

Amikor ezt a hangot hallotta, azonnal megkezdte a vár építtetését. Az építkezéseket folytatta, és idők múlásával felépült egy hatalmas vár és egy nagy templom. Isztoini Belgirád nevet adta neki. Ez lett a székesfővárosa és temetkezőhelye mindazoknak a királyoknak, akik attól az időtől kezdve a mai napig [itt] uralkodtak.

Miután Isztefán király ennek az ünnepélyes városnak az építé-
190 sét befejezte, tsz á öfényességének ezernyolcvanadik évében Isztefán király is elhálálozott, és abba a templomba temették el, melyet őmaga építtetett Isztoini Belgirádban.

ARRÓL SZÓL, HOGY PETRUSZ LETT A KIRÁLY

Az ő defterét is megállította az ég,
Isztefán tetteit [is megállította] a pokol.
Fészkéből ismét kirepült a paradicsomi madár.
Elhagyta e mulandó világot, megtalálta az örökkévalót.
Megszakítás nélkül embereket szül ez a világ,
De senkinek sem, egy léleknek sem kegyelmez.
Hova lett Iszkender, hova lett Dárá és Dzsem,
Mindegyikük sem mivé tette a korszakuk,
A hőst is gyávává tette,
Annak is a halál angyala[67] *szabta meg az útját.*
Hol van Dzsemsid és hol van a lovag Szám?
Azokat is megette a föld, oh, barátom!
Senkihez sem marad hű ez az alanti sors[68]
[Családi]fészket és keblet lisztté őröl.

A MÁSODIK KIRÁLYRÓL SZÓL [A KRÓNIKA]

A krónikások és hírmondók a következőképpen beszélik tovább:

Tehát a király eltávozott a világból. Volt neki egy fia,
Petrusznak hívták. Közös megegyezéssel Petruszt királlyá vá- 191
lasztották, és a trónra ültették. De Isztefán királynak volt egy nővére, annak is volt egy fia, akit Abának hívtak. Ebben az időben Aba Erdel tartományának volt a bánja. Amikor Petrusz király lett,

---

[67] A "*halál angyala*" a mohamedánoknál Rafael, aki a lelkeket vezeti a túlvilágra.

[68] *Az alanti sors* = ez a földi élet.

az ország népe felett annyira zsarnokoskodott, hogy az ország összes bégjei és a többi alattvalók is nagyon panaszkodtak rá, és sokan közülük elmenekültek. Mivel mindnyájan megunták zsarnokoskodás át, egy helyen összejöttek, és elmondták Petrusz király elleni panaszaikat. így szóltak:

"*Mi mostantól kezdve megszakítjuk a vele való [kapcsolatainkat]*."

Úgy beszélték meg, hogy Isztefán király nővérének a fiát, Abát, aki Erdel tartományának a bánja, meghívják és királlyá választják. Végül is titokban Abához mentek, értesítették őt [határozatukról], és hódolatukat nyilvánították neki. Mivel Aba jól ismerte a helyzetet, elfogadta [ajánlatukat], s mivel az uralkodás vágya felé hajlott, [elhatározta, hogy] Petrosz király élete ellen tör, amiért annyira zsarnok és igazságtalan, ami miatt az ország

192 apraja-nagyja elfordította tőle az arcát, s mindnyájan ellenségeivé váltak és az alkalmat várták. Mindnyájan, a tartomány apraja-nagyja, őszintén Aba alattvalóivá váltak. Azért jöttek össze, hogy Petrusz király ellen sírva-ríva panaszt emeljenek, és így szóltak:

"*A mai naptól kezdve nem hajtunk fejet [neki]*!" S ott ezt esküvel megfogadták. Azután Abát fővezérnek választották, és Petrusz király ellen összevonták a katonaságot, hogy élete fáját kivágják.

Azután ezeknek a szavaknak [az értelmében] szívvel-lélekkel alávetették magukat Abának, és hatalmas hadsereget gyűjtvén össze, Petrusz király ellen indultak.

Eközben Petrusz király is bírt szerzett a dolgokról, és megrémült. Azt akarta, hogy gyűljön össze a katonaság, és menjenek Aba ellen. Leveleket irt [és küldött széjjel] az egész országba, de amikor a levelek megérkeztek a bégekhez, senki sem vette azokat figyelembe, és nem engedelmeskedett parancsának. Ebből Petrusz is megértette, hogy mindnyájan utálják őt és elfordították tőle arcukat. Méregbe jött és tépelődött.

Ezenközben Aba is elindult, hogy számtalan seregével a király életére törjön. Előrehaladtak, megpihentek, ettek, ittak, és egy

193 nap Üngürüsz tartományába érkeztek. Amikor ezt a királyhoz hű bégek megtudták, elmenekültek és szétfutottak.

Mihelyt ezt Petrusz király látta, néhány hü emberével a Nimcse tartományba menekült.

Abban az időben a Nimcseország császára Kolonijja városában tartózkodott, ami nem más, [mint] Kizil Elma.[69] Így tehát Petrusz király koronáját és trónját elhagyva, arról a helyről elűzetve és megcsalatva elmenekült, összetört szívvel és síró szemmel Kizil Elma városa felé vette útját.

Ezenközben Aba zavartalanul megérkezett Üngürüsz székesvárosába.

Közben azonban Petrusz király is megérkezett bánatos szívvel, szemében keserű könnyekkel, megaláztatva és megalázkodva Kizil Elma városába, és a császár színe elé járult. Arcát a földhöz súrolta,[70] .és részletesen elbeszélte s bőségesen elpanaszolta sorsa kegyetlenségét. Előadta annak a történetét, hogyan zaklatták őt, 194
hogyan törtek életére Üngürüsz bégjei, [miközben] zokogó sírásban [tört ki]. Mikor a császár meghallgatta Petrusz király történetét és látta szerencsétlenségét, nagyon elszomorodott, és vigasztalta őt.

ARRÓL SZÓL, HOGY ABA LETT A KIRÁLY ÉS AZ Ő TÖRTÉNETÉRŐL

Sírt ott akkor Petrusz,
Szeméből véres könny folyt.
A vágy körmével megtépte arcát,
Kezével a térdét verte.
Amikor a császár látta az állapotát,
Rászórta szavainak drágaköveit.
Kellemes szavával sokat beszélt neki
S a szívét egy kissé megvigasztalta.

[69] *Kizil Elma* = Piros alma. Lásd magyarázatát az Utószó 275. oldalán.
[70] *Arcát a földhöz súrolta* = a teljes hódolat és alázatosság jele.

A HARMADIK KIRÁLY TÖRTÉNETÉRŐL SZÓL

A krónikások úgy adják elő, hogy amikor üngürüsz bégjei Abát a trónra ültették, és megtették Petrusz helyére királynak, [Aba] megkérdezte, mi történt Petrusz királlyal, és hova ment el. Tudatták vele, hogy Kizil Elma császárának a szolgálatába állott.

[Aba] a jelen levő sereget azonnal kétfelé osztotta, z egyik felével átkelt a Dunán, a másik felének parancsot adott, hogy
195 törjön be a Nimcse tartományba. [Ott] sok vidéket feldúltak, zsákmányoltak és károkat okoztak. Sok családot foglyul ejtettek, kiváló bégeket fogtak el és láncra vertek. Némelyeket kardélre hánytak, vagyonukat elzsákmányolták, és olyan nagy károkat tettek a Nimcse tartományban, hogy azt elmondani sem lehet. Aztán visszatértek saját országukba.

A Nimcseország népe pedig sok helyen rémületbe esett. A menekültek egy nap a császárhoz érkeztek. Elpanaszolták országuk, családjaik s a foglyul ejtett bégek sorsát, és segítségét kérték. Tudomására hozták neki a tartományban történt fosztogatást és zsákmányolást.

Amikor a császár ezeket a baljóslatú híreket hallotta, haragra gyulladt, és így szólt:

"*Amíg én ezen a világon leszek, bosszút állok rajtuk*!"

Abban az időben a cseh tartomány is a császár uralma alatt állott, s ezért a cseh tartomány fejedelmeinek minden irányba leveleket küldött, melyekben ez állt:

"*Ti, Csehország főurai és hősei! Mihelyt hozzátok érkezik pa-*
196 *rancsom, se egy pillanatot, se egy órát ne késsetek, gyűjtsétek össze gyorsan seregeiteket, készítsétek elő az összes harci felszereléseket, és gyertek Üngürüsz fejedelme, Aba ellen. Én már elindultam*."

Ezen hír vétele után a cseh bégek azonnal összegyűjtötték katonáikat, kibontották zászlaikat, és csapatonként elindultak Üngürüsz irányába. A császár is hatalmas nimcse sereget gyűjtött össze. A nimcse parancsnokok is összegyűjtvén katonáikat, a cseh hadsereg után elindultak Üngürüsz ellen.

Üngürüsz királya eközben összekülönbözött néhány emberével, [s emiatt] titokban gyűlöletet táplált ellenük. Végül is egy nap néhány előkelő béget gonosz szándékkal megrágalmazott, néhányat ok nélkül elfogatott, megkötözve és megalázva a politika [sakk]táblájára térdepeltette, s fejüket leüttetve elpusztította őket. Emiatt Üngürüsz bégjei nagyon elkeseredtek.

De mihelyt tudomására jutott, hogy a nimcse császár hatalmas sereget vont össze és elindult ellene, megrémült és a képmu- 197
tatás hoz folyamodott. Barátságot színlelve könyörgő levelet írt a császárnak, [mely így hangzik]:

"*Hatalmas császár! Anélkül hogy tudatában lettem volna, elkövettem ezt a dolgot. Légy most kegyes, szüntesd meg az ellenségeskedést, nehogy életek elpusztulásának légy az okozója. Ha kár származott vagyonban vagy másban, egy helyett tízet adok, és a foglyokat is sértetlenül szolgálatodra bocsátom. Barátodnak barátja, ellenségednek ellensége leszek*." Ezt a levelet elküldte gyorsan a császárnak.

Mihelyt a levél megérkezett a császárhoz, tartalma őt megvigasztalta, haragja is lecsendesedett, visszafordult onnan, és Kizil Elmába ment.

De a madzsar bégek az [Aba által] meggyilkolt bégek miatt nagy aggodalomban voltak, s emiatt titokban a császárnak levelet küldtek.

"*Hatalmas császár*!" Így szólt a levél. "*Mi is alávetjük ma-* 198
gunkat parancsodnak, mert meguntuk ennek az Aba királynak a haszontalan cselekedeteit, és mostantól kezdve nem fogunk neki engedelmeskedni. [Neked], a hatalmas császár parancsainak vetjük alá magunkat.".

Amikor ez a levelük megérkezett a császárhoz, mivel annak a haragja már lecsillapodott, így válaszolt:

"*Lám, néhány napig legyünk türelemmel, meglátjuk, mi fog történni*!"

De Aba is hírül vette azoknak a bégeknek a cselekedetét, elgondolkozott, és így szólt [magában]:

"*Végül is ezektől a bégektől nem származik számomra semmi jó. Ezeket azonnal valami cselvetéssel el kell távolítani*!"

A gondolkozás tengerébe merült, végül is egy nap a tartomány összes bégjeit és bégzádéit meghívta lakomára. A hatalmas

lakmározás néhány napig tartott, [mint valami] győzelmi lakoma. A vendégeskedés végén azonban azokat a bégeket, akik titokban a császárnak levelet küldtek, hamis ürüggyel mind az ötven béget és bégzádét lefejeztette, s a pusztulás szakadékába taszította. Emiatt a cselekedete miatt azok is, akik őszinte alattvalói és barátai voltak, Aba királyt megutálták.

Azután, amikor ezeket a bégeket legyilkoltatta, birtokaikat és
199 vagyonukat eladományozta olyan idegen [országbeli] földtelen és
szegény rája osztálybeli egyéneknek, akik hozzá húztak, és [rádásul] a bégek fülé feljebbvalókul nevezte ki őket.

Amikor a megmaradt bégek és bégzádék ezt a helyzetet látták, néhány neves előkelőségük összejött, tanácskozott a helyzet felett, s találgatta, mi lesz ennek a vége.

"*Vajon mi lehetett a célja azzal* – így szóltak –, *hogy annyi ártatlan béget gyilkoltatott le és tett el láb alól? Mi volt ennek az oka, és végeredményben mi volt a szándéka? Ha az ilyenféle aljasságnak semmi oka sem lenne, hanem valami más romlott gondolat született a szívében, akkor ez rossz jel [számunkra] és gonosz előjel! Mert azokat a bégzádékat ártatlanul ölette meg, vagyonukat idegen földteleneknek adományozta. Ennek következtében a mi számunkra nem lesz jó reménység és nyugalom. Az üdvös dolog számunkra az lesz, ha azzal törődünk, hogy megment-*
200 *sük fejünket, mert ma nekik, holnap nekünk, késő bánat ebgon-*
dolat, s a levágott fej nem nő ki újonnan!"

A megmaradt bégek egy nap aztán felkerekedtek, pénzüket-vagyonukat hátrahagyva a császárhoz menekültek.

Amikor Aba király hírét vette, hogy bégjei elmenekültek, gondolkozóba esett. Tudta, hogy a végén ezek miatt ellenségeskedés származik számára, és a fejére elháríthatatlan nagy veszedelem szakad. Emiatt nagyon el volt keseredve, sajnálta a lakmározást és amit utána elkövetett. Megundorodva a gond és aggodalom tengerébe merült.

A krónikás úgy beszéli tovább, hogy a bégek, miután közösen elmenekültek, egy nap a császár palotája elé érkeztek. A színe elé járultak, trónja előtt illendően hódoltak, sipánkozva panaszkodtak Aba királyra, és előadták helyzetüket.

"*A hatalmas császárnak tudomása van arról* – így szóltak –, *hogy nemrég betört a nimcse tartományba, rabolt és pusztított.*

Sok rabot s köztük néhány béget is foglyul ejtett, akik mostanáig a
kezében vannak bebörtönözve, szenvedések és siralmak közepette. 201
Ezenkívül ezelőtt, amikor a hatalmas császárnak megérkezett a parancsa, esküt tett arra, hogy a nimcse tartományban [okozott] kárt [megtéríti], a foglyul ejtett rabokat a császár trónusához küldi és a létrejött károsodás váltságdíját megfizeti. De mindenáron igyekezett ezt elodázni. Ezenkívül Üngürüsz tartományának előkelőségeit ártatlanul legyilkoltatta, vagyonukat idegenből jött hazátlan [vagyontalan] egyéneknek osztotta szét, és a hatalmas császár ellen is állandóan lesi az alkalmat, úgyhogy a legkisebb reményt sem fűzhetjük hozzá." Így adták elő a történteket, szenvedéseiket és a rájuk nehezedő bajokat. Mélységes fájdalmukban jajveszékeltek és könnyeiket hullatták. .

Amikor a császár ezeknek a történetét és panaszát hallgatta, [eszébe jutott, hogy Aba] Petrusz királyt is kikergette hazájából, gonoszul viselkedett saját tartományában, és ezeket a bégeket is üldözte, megesett a szíve rajtuk. Már azelőtt is kereste az okot [ennek az áldatlan állapotnak] a befejezésére, mert Petrusz királyt
is kiűzte az országból, az ő [Nimcse] tartományába is betört, s 202
emiatt állandó gond, aggodalom és nyugtalanság kínozta, továbbá ezeknek a bégeknek a szavai is hatással voltak a császárra.

Azonnal leveleket küldött szét minden irányba a nimcse parancsnokoknak, hogy a legnagyobb gyorsasággal szereljék fel és készítsék elő seregeiket, és siessenek szolgálatára.

Ezenközben Aba király is hírül vette, hogy a bégek a császárhoz menekültek, megijedt, hogy ezek nagy bajt fognak okozni. Azonkívül kémeket küldött a c sászárhoz Kizil Elmába. A kémek elmentek, kémkedtek, és látták, hogy a császár hadjáratra készülődik. Célját is megértették: bizonyosan Aba király ellen indul. Ekkor néhány kém visszatért, és hírt adtak Aba királynak. A király azonnal levelet írt a császárnak, [melyben] ezt mondta:

"*Hatalmas császár! Azok az illetők, akik megszöktek [tőlünk] és szolgálatodba szegődtek, hírhedt árulók és rablók, lázadók és makacsfejű koca-fiak. Halálfélelmükben megszöktek és szolgálatodba álltak. Gonosz szándékuk nyilvánvaló: teljes ellenségeskedést akarnak [köztünk] létrehozni. Hatalmas császár! Az orszá-*
godhoz illő eljárás tehát az lesz, ha rágalmaiktól nem hagyod 203
magad félrevezetni, és nem adsz hitelt szavaiknak. Verd őket bi-

lincsekbe, és küldd el őket küszöbömhöz, hogy megbüntethessem őket."

A levelet befejezte, lepecsételte, és egy alkalmas egyénnel gyorsan a császárnak küldte. A levélvivő pedig pihenés és megállás nélkül, éjt is nappallá téve megérkezett Kizil Elmába, körülnézett, és látta, hogy megszámlálhatatlan tömegű katonaság gyűlt össze, minden zugban zsúfolva.

Amikor ez a személy ezt az óriási gyülekezetet látta, [csodálkozásában] az ujját a szájában [felejtette], s ámulatában-bámulatában ezernyi dicsérettel adózott. A császár vezíreihez ment, és átadta a király levelét.

Amikor a császár elé terjesztették a levelet és elolvasta, haragra lobbant, és a király levelét darabokra tépte. [A király] szolgáját nem fogadta, és ezt a választ adta: "*Itt az ideje, hogy készen legyetek*!"

Az a személy pedig nagy sietve Aba királyhoz érkezett, és részletesen tudatta vele a valódi helyzetet. A király [azután] a
204 tartomány minden irányába leveleket küldött, és katonaságot kezdett gyűjteni.

Ezenközben a császár is haditanácsot tartott, és a katonaság között kihirdették, hogy "*Holnap lesz az indulás*!". Amikor reggel lett, és a világ napja isteni fényével beragyogta a világot, a császári sátor előtt kibontották a zászlókat, a kis és nagy dobok és a trombiták hangja az égbolt csúcsáig felhangzott, az a roppant nyomorult hitetlen sereg hullámokban csapatonként elindult. Sok napi utat és állomást hagytak maguk után.

Közben Aba király is, miután kirobbant az ellenségeskedés, összegyűjtötte katonaságát, és egyáltalában nem törődve a császárral, nekilátott a fegyverek és harci eszközök előkészítésének és [a felszerelés] tökéletesítésének. Haditanácsot tartott, s akiknek nem volt fegyvere, fegyvert, akiknek nem volt lova, lovat adott, és minden egyes [katonát] bátorított. Aztán a katonanépnek induljt vezényeltek.

Egy nap Aba király is lóra ült, sorjában kibontotta zászlait, és elindult. Meneteltek, megpihentek, ettek, ittak, járóföldeket hagytak hátra, és eljutottak Nimcseország határára a Ribad folyóhoz, melyet Akszunak neveznek. Az említett folyó partján letele-

pedtek és megpihentek. Itt szállt szembe és állt ellen a császár- 205
nak. Azt szerette volna, ha sikerülne megakadályoznia a császárt abban, hogy a folyón átkeljen.

A krónikás a következőképpen beszéli és adja elő [a történteket]:

Amikor Petrusz király hátrahagyva trónját, koronáját elmenekült és a császárhoz folyamodott, majd Üngürüsz tartományának néhány kiváló hőse Aba király zaklatása következtében [szintén] elmenekült és a császár szolgálatába szegődött. Azután a császár Aba király megbüntetésére hadjáratra indult ellene, Petrusz király és az említett bégek is a császárral együtt mentek a hadjáratra.

De eközben a császár néhány kiváló embere a király katonáitól értékes híreket hallott, melyekből egészen pontosan megtudták a királynak azt a tervét és igyekezetét, hogy a császárt nem engedi átkelni az Akszu folyón. A császár azonban három helyen is talált gázlót, és az említett folyón átkelt a túlsó partra.

Amikor a király ezt észrevette, azonnal nyeregbe szállt az egész Üngürüsz sereggel, és elállta a császár útját. A túloldalról megjött maga a császár is, s mihelyt hírül vette a király intézkedését, egymással szemben elrendezték soraikat, sűrűn felsorakoz- 206
tatták csapataikat, és összecsaptak.

A csatatéren egyenlő eséllyel küzdöttek, majd amikor heves és bőszült roham kezdődött, a csatasor felbomlott, az öldöklés folytonosan hevesedett, a csata és tusakodás ménéke azonban egyenlő volt. Egyszer csak az Üngürüsz sereg áttörte a császár sorait, teljesen összebonyolódtak, számtalan nimcse sereget hánytak kardélre, és szűkké tették fejüknek a világot.[71] Nem sok híja volt, hogy a nimcse sereg legyőzetett és megalázva menekülni kényszerült. De amikor a nimcse sereg már majdnem megfutamodott, észrevették ezt Petrusz király és azok, akik a császárhoz menekültek, a pártfogását és támogatását kérő Üngürüsz főurak, így szóltak:

"*Ha most itt mi nem állunk bosszút, akkor mi tovább nem élhetünk. Először azért, mert kiűztek hazánkból és elűztek népünktől. Szégyenben maradtunk, mert elhagytuk szülőföldünket. Má-*

---

[71] "*Szűkké tették fejüknek a világot*" = levágták őket.

sodszor azén, mert a császár és Aba közötti elhidegülésnek és ennek a furcsa [oktalan] háborúnak mi vagyunk az okai. Ha tehát most ebben [a csatában] vereséget szenvedünk, minden becsüle-
207 *tünket elvesztjük, és el kell menekülnünk, s ha életben maradunk is, tisztességünk nem lesz. Most tehát az a szükséges, hogy bosszút álljunk, máskülönben letehetünk arról a reményről, hogy életben maradunk ezen a világon. Mikorra tartogatjuk az alkalmat*?"

Mikor ezt mondták, a császár [seregének] egyik szárnyán hirtelen támadásba lendültek, és oly csodálatos hősiességgel harcoltak, hogy atya a fiát, fia az atyját nem tudta megkülönböztetni, a fehér ló és fekete ló egyszínűvé vált, és Üngürüsz bégjei az embervérről tigrissé változtak, s a vér párája felhőként borította be az eget. A két sereg lovainak a lába alól felverődött a föld pora, mint a pamut[felleg]. Az ordítozás, jajgatás és jajveszékelés felharsogott az ég boltozatáig. A császár serege pedig ebben a gyilkos csatában ismét felülkerekedett, kardot markolva rátámadtak a királyra, csodás lendülettel oly hatalmasan csat áztak, hogy a csatamezőt nem lehetett látni a holttestektől és a [levágott] fejektől. Bekerítették a királyi sereg szívét, letépték a [királyi] zászlót, leterítették a zászlótartót, a sereget teljesen szétverték, és többségüket kardélre hányták.

Amikor a király ezt látta, azonnal a futásban keresett mene-
208 déket, becsületét elvesztve megfutamodott, és átkelt a Tuna folyón. Onnan tovább futva a Tisza folyóhoz ért, s azon is átkelt.

Volt azon a vidéken egy erős vár, egy bégzáde tulajdona volt, akiben megbízott. A bégzáde, aki a vár tulajdonosa volt, mivel [a király] megbízott benne, azon az éjjelen szállást adott neki. Vagyishogy Aba király abban a várban megpihent, de nem árulta el magát. A vár tulajdonosa semmit sem kérdezett, de [mindenről] tudott, mert értesülve volt Petrusz király elleni cselekedeteiről, Üngürüsz bégjei elleni rút viselkedéséről, a császár elleni ellenségeskedéséről, és a háborúban való legyőzetésének történetét is részben hallotta, s tudomása volt a királynak néhány [más] titkáról is.

Ekkor ez a bégzáde így szólt magában: "*Ennek most kicsúszott a kezéből a trón is, a korona is, a vagyon és a kincs is. Bár-*
209 *csak sikerülne a császárnak a koronával és trónnal [együtt] az országot is elnyernie I Vagy pedig szálljon vissza [mindez] Petrusz királyra I így tehát a császár és [Petrusz] király előtt nagyobb érdem nem lehet, mint ha most [kihasználom] a kínálkozó alkalmat, s azonnal levágom a fejét. Ennél nagyobb ajándékot és nagyszerűbb adományt nem adhatok a császárnak és királynak. S ezenfelül nem fér hozzá kétség, hogy elnyerem kedvezésüket és kegyüket, ő pedig nyerje el a büntetést mindazokért az igazságtalanságokért és károkért, amelyeket a királynak, Üngürüsz bégjeinek okozott és a császár országában [elkövetett]."*

Ezzel a gondolattal elhatározta, hogy Abát meggyilkolja. Még azon az éjjelen megragadta az alkalmat, levágta a fejét, vérét bőségesen a földre ontotta, s megfosztván öt életétől, [lelkét] a szélnek eresztette.

Volt abban a várban egy nagy monostor, a fala tövében [gödröt] ásott, és [Aba] testét abba temette el. Fejét magával vitte, és gyorsan elindult a császárhoz.

A történetírók úgy beszélik, hogy amikor Aba királya Ribád folyó mellett vereséget szenvedett és megfutamodott, a császár Petrusz királyt visszaküldte Üngürüsz tartományába. Mielőtt azonban őmaga visszafordult volna Kizil Elma irányába, még
Petrusz királlyal találkozott, elbúcsúzott tőle, és [csak] aztán in- 210
dult el Kizil Elmába.

Onnan azután Petrusz király is megérkezett Üsztüni Belgirád várába. Az ország előkelőségei is összegyűltek a színe előtt, a trónra ültették, és újból fejére tették az uralkodói koronát, s Üngürüsz tartományának a királya lett. Attól az időtől kezdve a későbbi királyok is [mind] abban [a várban] léptek a trónra.

Amikor Petrusz király az ország gyékényére[72] lépett, elhatározta, hogy egy nagy várost fog építeni, hogy ezért a teremtett világon hírneve legyen és egyúttal belekerüljön a történelembe.

Ezenközben az a bégzáde, aki levágta Aba királynak a fejét, s [Petrusz] királynak ajándékul hozta, egy nap a király küszöbéhez érkezett, díványa elé járult, megcsókolta a földet, imát mondott a királyért, elővette Aba király fejét, átadta és a trónhoz küldte. Mikor Petrusz meglátta Aba fejét, azonnal a levegőbe emelte koronáját, és keble táját szívrepeső öröm töltötte el. Még aznap nagy

---

[72] *Az ország gyékényére lépni* = elfoglalni a trónt, trónra lépni.

fejedelmi lakomát rendezett, kezébe vette a bíborszínű bort, és ivott.

211 Arra a bégzádéra, aki elhozta a lenyesett fejet, fejedelmi palástot öltetett, rengeteg aranyat, ezüstöt és rubin-drágakövet adott neki, amikkel nagyon megörvendeztette, és hívévé tette. Aztán azt a fejet [Petrusz] elküldte a császárnak.

Mivel így az ég kupolája az ő kívánsága szerint fordult, [hálából] egy nagy várat építtetett, melyben egy hatalmas kolostort állíttatott fel. Abban az időben azonban a saját nemzetségéből volt egy magas rangú vezíre, akit Andrijásnak hívtak. Amikor Petrusz már hat éve uralkodott, ennek az Andrijás vezírnek az az alávaló terve [támadt], hogy a király életére tör, mert elfogta őt az uralkodás utáni vágy. Végül is egy nap alkalmat talált, a király ételébe mérget kevert, s [így] megölte.

Amikor Petrusz király azt a nagy várost megalapította, benne egy hatalmas kolostort is építtetett. [Ennek a városnak] a Pécsova nevet adta. Annak a kolostorában temették el.

Gyere, oh te, az értelem tengerének búvára,
Hallgass meg figyelmesen egy pillanatra engem,
Ámbár amit mondok, az csak elbeszélés
És csak panasz a világ állapota ellen,
212 *[Mely] senkihez sem hőséges és folyása nem szabályos,*
Mindenkihez elmegy és valahogy eléri.
Hallgasd meg, mi történt Petrusszal,
Mivel tele pohár mérget akkor megivott,
Megölte öt a gyilkos zsarnokság,
Mivel az a méreg gyilkos méreg volt.

A világ hamis csillogása elöl behunyt a a szemét,
Fehér testét fekete földbe temették,
Szolgái jajgatva megsiratták,
Oh barátom, eltemették őt Púcsevíben.

Próza: A világtörténelem krónikásai és Adám fiai[73] kalandjainak elbeszélői Adám fiairól és az alsó világ történetéről a következőket adják elő:

Miután Andrijás vezír Petrusz királynak mérget adott és gyalázatosan megölte, a helyére trónra lépett és uralkodott. Azután egy nap ez a hír a nimcse császár fülébe jutott, nagy haragra lobbant, és szerfölött bánkódott. így szólt: "*Veszítsem el a császárságomat, ha Petrusz király vérét meg nem bosszulom*!"

[Azonnal] leveleket küldött széjjel az országba, hogy az öszszes tartományokból szállítsanak gabonát [a hadsereg élelmezésére]. [Közben] gyűjtötte a sereget. Amikor a gabonát beszállították, parancsot adott, hogy rakják hajókra. A hajókra számtalan katonát 213
ültetett, és megparancsolta, hogy menjenek Pozson vára ellen. Maga pedig összegyűjtötte a cseh és nimcse katonaságot, mely puskával vagy nyíllal felszerelt gyalogosokból és vértes lovasságból állt, oly nagy számban, hogy azt leírni nem lehet és szóval sem lehet elmondani.

Az volt a szándéka, hogy maga is Pozson vára ellen megy, azt körülzárja, és az élelmiszert szállító hajókat [a Dunán] leúsztatja. Parancsot adott tehát, hogy az élelmiszert szállító hajók induljanak el Pozson felé. Maga pedig mérhetetlen lovas és gyalogos seregével, dobjaival, zászlaival elindult Pozson vára irányába.

Közben azonban Pozson urai hoz jutott ez a hír. Azok pedig egy embert küldtek a királyhoz ezzel az üzenettel: "*A császár hajóhada jön ellenünk. Maga a császár is [annyi] katonával jön, hogy a föld nem bírja el őket* !"

De a vár urai is el voltak foglalva a készülődéssel. A vár népéből sok katonát kiküldtek, hogy keveredjenek el az ellenség katonái között. Amikor az élelmiszert szállító hajókkal Pozsonhoz 214
értek, azon az éjjel a várbeliek harci szerszámaikkal sok gabonaszállító hajót kiluggattak és elsüllyesztettek.

Azután megérkezett a császár is az említett várhoz, és ostrom alá fogta. Amikor elmondták neki, mi történt a gabonaszállító hajókkal, és a császár ezt az eseményt tudomásul vette, nagyon elszomorodott és elkeseredett. Nagyon megharagudott a [hajóhad] kapudánjára, és becsukatta őt. Ámbár halálosan el volt keseredve,

[73] *Ádám fiai* = az egész emberiség.

azonnal parancsokat íratott, hogy a nimcse tartományok ismét küldjenek gabonát. [A leveleket] lepecsételte, és futáraival elküldte.

A krónikás szavai szerint Andrijás király abban az időben erre a vidékre tolmácsokat [kémeket] küldött, akik éppen akkor érkeztek arra a tájra, és a gabonaszállítást [sürgető] parancsokat vivőkhöz csatlakoztak. Rábeszélték őket arra, hogy a király színe elé jöjjenek velük. Akkor a náluk levő parancsokba belenéztek, látták, hogy gabonaszállítási parancsok. Azonnal egy másik parancsot írtak a császár nevében, [mely így szólt]:

"*A Duna folyón levő és útnak indított hajókat azonnal térít-*
215 *sétek vissza és tartalékoljátok. Az itteni gabona évekig elégséges lesz, míg el nem fogy. Vegyétek tudomásul, hogy elindultam, és Iszkender-hídnál fogok telelni*."

Ezt a parancsot lepecsételték, és titokban a nimcse tartományba küldték. Amikor ez a parancs a nimcse fejedelmekhez érkezett, a többi gabonaszállító hajót visszatérítették és lehorgonyozva hagyták.

Közben a császár Bozon várát ostromolta. A várparancsnokoknak ezt a levelet írta: "*Ti, akik a vár parancsnokai és bégjei vagytok, tudjátok meg, hogy ha jóakarattal átadjátok nekem a várat, fejetek és vagyonotok üdvösséget nyer, és elmehettek, de ha parancsommal ellenkeztek, és nem adjátok át, akkor én követ kövön nem hagyok, és beveszem a várat*."

Azok pedig a válaszlevélben ezt írták: "*Tudd meg, hogy egy követ sem adunk, amivel beverjed a fejedet! Ne fukarkodj megtenni, ami tőled kitelik*!"

Ezenközben a császár seregében felütötte a fejét a nélkülözés, és a sereg az éhezés következtében ínséges helyzetbe került. Más-
216 részt pedig a király csapatai megakadályozták a gabonaszállítókat, mert a gabonát mind elvették.

Abban az egyben reménykedtek, hogy a nimcse tartományból megérkezik majd a szállítmány. Az éhínség következtében a ragály oly nagy fokban terjedt közöttük, hogy kezdtek szétszóródni.

Amikor a császár ezt látta, futárokat küldött a gabonáért, melynek szállítására parancsot adott. Amikor [a futárok] odaértek, látták, hogy a gabonáért küldött szolgának is nyoma veszett. Akkor lepecsételték, hogy megküldik a császárnak azt a levelet, amit

a király [a császár nevében] hozzájuk intézett. Mivel az a futár látta, hogy nyoma sincs a gabonának, azzal a paranccsal, [melyet a király cselvetésként irt], nagy gyorsasággal a császár színe elé járult, és előadta a valóságos helyzetet. A [császár] belepillantott a levélbe, és ámulatból bámulatba esett, s [rögtön] tudta, hogy ez az ellenség cselvetésének a bizonyítéka. A végén belátta, hogy az ő terve és gondolata nem valósul meg.

Azonnal barátságos levelet irt Andrijás királynak. Egyúttal sok és különféle drágaságokat küldött neki ajándékba, és kiváló követekkel elküldte neki.

A király eközben figyelte a császár mozdulatait, hadseregét jól felszerelve készenlétben tartotta, és az volt a jól megfontolt szándéka, hogy [most], mivel a császár seregét az éhezés meg- 217
törte, ellene támad. Összevonta tehát seregét, hogy a császár ellen indul. Eközben meghallotta, hogy jön a császár tiszteletbeli [nagy] követe.

"*Vajon most mi lesz*?" – gondolta. Indulását elhalasztotta, s megvárta az érkező követet. Egy nap a követ tényleg megérkezett, s a király vendégházában szállásolták el. Válogatott ételekkel vendégelték meg, aztán Andrijás király is [teljes királyi] díszben a trónteremben trónjára ült, fejére tette az ország koronáját, felöltötte a díszpalástot, és ülést tartott. üngürüsz bégjei és hősei is jelen voltak ezen az ülésen, bal- és jobboldalt arany- és ezüstszékeken ültek, vagy álltak, kezüket [mellükön] összekulcsolva, szolgálatra készen várakoztak. Azután a császár követe engedélyt nyert és belépett a tanács[terem]be. Helyet foglalt a trón előtt, és imát mondott a királyért, azután átadta a levelet.

Amikor elolvasták, látták, hogy [a császár] békét és örök barátságot kíván. A király ennek nagyon megörült, és a szíve tája megtelt örömmel, s a császár levelét és ajándékait [szívesen] elfo-
gadta. De a szíve mélyén nem hitte el az eljárás [őszinteségét], és 218
szívében tudta, hogy ez színlelés.

Volt azonban Andrijás királynak egy kis fia, akit Szalamonnak hívtak. A császárnak is volt egy lánya, Szafije volt a neve, de még kiskorú volt.

A császár azért küldte a barátságot és kibékülést óhajtó levelet, mert [őszintén] kibékülési szándéka volt, de a király ezt színlelésnek vélte, s [ezért] így szólt a követhez:

"*Mivel a császárnak barátság és kibékülés a szándéka, ezt elfogadjuk, de azzal a feltétellel, hogy adja jelét a barátságnak, úgyhogy köztünk örök barátság jöhessen létre*."

Ezzel a feltétellel a király egy okiratot írt, lepecsételte, s töméntelen ajándékkal egy emberével elküldette a követeknek.

Egy nap a követek vándorolva-megpihenve megérkeztek a császár székvárosába. Részletesen beszámoltak a király seregéről és helyzetéről. Aztán átadták a császárnak azt az okiratot.

219 [A császár] átvette, feltörte a pecsétet, és elejétől végig elolvasta. Látta, hogy a királynak az a szándéka, hogy a császár lányát eljegyeztesse fiának és elnyerje a kezét. Azután kezét szakállára téve a gondolkodás tengerébe merült. Pozson várától visszavonult, és ezáltal] véget vetett az ellenségeskedésnek, majd visszatért saját birodalmába. Azután a császár elhatározta, hogy lányát Szalamonnak adja, s ezért a következő levelet írta a királynak:

"*Hatalmas király, óhajtásodat és kívánságodat tökéletes mértékben megértettem. Most szolgáljon tudomásodra, hogy ha azt akarod, hogy kívánságod célhoz érjen, először mondj le a koronádról és trónodról fiad, Szalamon javára, és add át neki, én pedig óhajtásodnak és összes kívánságodnak eleget teszek. Ez az én elhatározott akaratom*." Ezt adta [a király] tudomására.

Amikor [a császárnak] ez az elképzelt és titkos kívánsága a királyhoz érkezett, [a király] lemondott koronájáról és trónjáról fiának, Szalamonnak a javára.

Volt azonban abban az időben Andrijásnak egy testvére, akinek Bejla volt a neve, és abban az időben Erdel tartományának volt a bánja. Mivel a király azt akarta, hogy helyére Szalamon lépjen, óvakodott attól, hogy emiatt Bejlával ne keletkezzen el-
220 lenségeskedés. A legfőbb vágya azonban az volt, hogy a császár lányát fiának megszerezze. Végül is ennek a szándéknak az érdekében, hogy a császár lányát Szalamonnak megnyerje, belenyugodott abba, hogy koronáját és trónját Szalamonnak átengedi.

Összehívta tehát a tartomány bégjeit, előkelőit és okos embereit egy hatalmas lakomára. A lakoma után a jelenlevő előkelőségek és bölcsek előtt a király szóra emelte fejét, és ezt mondta:

"*Bégek! Tudjátok meg, hogy megöregedtem, és mostani helyzetemben az a szándékom, hogy elnyerjem Szalamon számára a*

császár lányát. A ti beleegyezéstekkel mostantól kezdve a koronát és trónt átadjuk neki, azzal a feltétellel, hogy amíg ő maga alkalmas és képes lesz [az uralkodásra], az ő helytartója én legyek. Bégek, mit szóltok ehhez a gondolathoz?"

Hogy feleletet adhassanak a jelenlevő és figyelő bégek, egymás között tanácskoztak, aztán így szóltak:

"*Ha a valóságos helyzetet tekintjük, ő [a király] nagyon* 221
megöregedett, másrészt pedig az ország süvege apáról fiúra száll örökségül. Ezért tehát a király szavainak alávetjük magunkat."

A koronát és trónt Szalamon számára méltónak találván, az ország koronáját fejére tették, királyi palástba öltöztették, és királlyá kiáltották ki őt [apja] helyére. Aztán előkelő üngürüsz bégek kíséretében [a király] Szalamont a császárhoz küldte.

Szalamon tehát elindult, és a nimcse tartomány felé vette útját. Vándorolt, megpihent, evett, ivott, és amikor közel érkezett Kizil Almához, az ország összes előkelői és a birodalom emírjei mentek, fogadták, és tisztelettel bekísérték és a császár színe elé vezették. Azután a császár hét lépést eléje ment, és szívélyesen üdvözölte. Jobb oldalán helyet mutatott neki, [Szalamon] odament és leült. Azután néhány napon keresztül kitűnő lakomát rendezett. Császári palástba öltöztette, az összes jelenlevő bégeknek, az udvari nép aprajának-nagyjának gazdag ajándékokat adott, és megörvendeztette őket.

Azután a császár, ígéretéhez hűen, a lányát Szalamonnak adta. A környező tartományok minden szögletébe és minden tájára
embereket küldött, az ottani bégeket és előkelőségeket meghívat- 222
ta, nagy sokadalmat hívott össze. Fejedelmi lakodalmat rendezett, s napokon keresztül ettek, ittak, s hírvivőket küldött a királyhoz, és számtalan ajándékot osztott szét.

Eközben a király is hatalmas lakomát és lakodalmat rendezett, a kor ellenére[74] ettek, ittak, kellemesen mulattak, az akkori idők szokásai szerint felhevülve vidáman mulatoztak, [míg] a lakodalom véget nem ért.

A krónikás ezt úgy regéli, hogy amikor a király Szalamonnak átadta a helyét, fejére tette az ország koronáját, aztán a császárhoz küldte, ennek a híre elterjedt, és végül is Erdel tartománya bánjá-

---

[74] *A kor ellenére* = e mulandó korszak (világ), az elmúlás ellenére.

nak, Bejlának a fülébe jutott. Emiatt nagyon elkomorodott, és elfogta a keserűség. A gond tengerébe merült, és az aggodalom óceánjába süllyedve haragra gyúlt, dörgött és villámlott.

Közben a királyt is állandóan mardosta [a lelkiismeret] az elkövetett tette miatt, és óvakodott Bejlától, mert az a gondolat [vert gyökeret] képzeletében, hogy ő utána[75] váratlanul lázadást
223 szít majd az országban. Ámbár testben-lélekben megöregedett és [egész] testében elgyengült, elhatározta, hogy Erdel tartományából Bejlát színe elé hívatja, próbára teszi, s kifürkészi gondolatait és szavait. Azonnal embert küldött hozzá, és ezt izente:

"*Te Bejla vagy, az én testvérem, vedd tudomásul, hogy a halál betegsége úrrá lett felettem, annyira, hogy engem mostantól kezdve halottnak tudhatsz. Azt kívánom tőled, mihelyt az emberem megérkezik hozzád, se alkalmat, se egy percet ne késlekedj, gyorsan gyere hozzám, mert ha ezt figyelmen kivül hagyod és elhanyagolod, lehetetlen lesz a sikere a velem való találkozásnak. Ne mondd [aztán, hogy] ezt nem tudtad.*"

Mihelyt ez az üzenet Bejlához érkezett, egy pillanatot, egy órát sem késlelkedett, felkerekedett, s [mihelyt] a király székhelyére érkezett, azonnal jelentették [megérkezését] a királynak. Végül a király parancsot adott a vezírének, hogy az ország koronáját hozzák eléje. Ezt majd a jobb kezében tartja, a bal kezében
224 pedig egy csupasz éles kardot fog tartani. Ebben a helyzetben tiszteletteljesen állva fogja [Bejlát fogadni].

Azután Bejlát a színe elé hívatta. Ekkor Bejlát a királyi palotába kísérték. Találkoztak egymással, egymás egészsége felől kérdezősködtek, végül a király beszédbe kezdett, és beszéd közben ezeket mondotta:

"*Íme, figyelj ide! Én nagyon elgyengült öreg és jelentéktelen porszem lettem. Nyilvánvaló, hogy mostantól kezdve nem fog az állapotom javulni, és az én korszakom végéhez ért, maradt egykét napom. Most abban a kegyben részesítlek, hogy íme, itt van az ország koronája és itt van ez a meztelen kard, bármelyiket óhajtod, válassz közülük egyet, és legyen a tied.*"

Amikor a király ezeket a szavakat kiejtette, Bejla lehajtotta a fejét, és a gondolkozás tengerébe merült. A csodálkozástól és

[75] Azaz: a halála után.

ámulattól elszédült a feje, vajon a kettő közül [melyiket válassza]. Mikor aggodalma felengedett, az ott szolgálatot teljesítő vezír arcára tekintett. A vezír jelt adott Bejlának, és a [király] bal kezében levő csupasz kardra mutatott. Bejla pedig ezt a jelet megértette, 225
tudta, hogy emögött valami van. Végül is a király parancsát teljesítette, és a kardot választotta, majd megcsókolta a földet, és imát mondott a királyén.

De a királynak az volt a titkos gondolata, amikor Bejlának az ország koronáját és a kardot felajánlotta, hogy ha a korona iránt volna hajlandósága, akkor az azt jelenti, hogy az uralkodás utáni vágy van elméjében. De ha a kardot választja, akkor meg van elégedve a báni méltóságával. A király el volt tökélve, ha a királyi koronát választja, akkor Bejlát irgalom nélkül megöleti, de mivel a csupasz kardot választotta, ép egészségben megmaradt.

A krónikás úgy beszéli [tovább], hogy Bejla akkor elkeseredve az aggodalom tengerébe merült, mert tudta, hogy a végén semmi jót sem várhat a királytól. Ezért azonnal, azzal az ürüggyel, hogy visszatér Erdel tartományába, összeszedte fegyvereit, és a leh királyhoz ment. Kapujához fordult hódolattal, és elpanaszolta neki keserves sorsát és a király gonosz szándékát. Leborult a leh király előtt, és könyörgött, hogy nyújtson neki segítséget és 226
adjon segedelmet.

Amikor a leh király végighallgatta Bejla sorsát, megsajnálta öt, és kérését elfogadta. [Azután] az összes leh tartományok hőseihez leveleket küldött, és hadjáratra szólította fel őket.

Mialatt a leh bégek alapos hadi fegyverzettel csapatonként gyülekeztek a leh uralkodó kapujánál, azalatt Andrijás király is felépült, és figyelni kezdte Bejla [cselekedeteit].

Amikor meghallotta, hogy a leh királyhoz ment, vajon mi okosat lehet tenni, gondolta magában, [mert] gyanút fogott. Azonnal kémeket küldött Leh tartományába, akik [odaérkezve] látták, hogy olyan töméntelen tévelygő katona gyült össze, hogy azt nyelvvel elmagyarázni nem lehet.

Bejla pedig onnan Erdel tartománya hőseinek leveleket küldött, [melyekben] ezt írta:

"*Mihelyt parancsom hozzátok érkezik, gyorsan és alaposan szereljétek fel összes csapataitokat, és legyetek teljesen felkészülve. Mihelyt megküldöm parancsot, induljatok el, hogy velem a*

227 *Tisza folyó mellett találkozzatok, de nagyon vigyázzatok, és mást ne cselekedjetek.* "

Erdel tartományának is hatalmas serege gyűlt össze, és amint egy helyen egybegyűltek, Bejla parancsára készen várakoztak. Ezalatt a leh király segítségül rengeteg katonát toborzott össze, és fővezérükké Bejlát nevezte ki.

Mikor a kémek, akiket Andrijás király Lehországba küldött, ezt a hatalmas gyülekezetet látták, sürgették a királyt, és így szóltak:

"*Bejla a leh királyhoz ment, és egyesült vele. Fejed és országod ellen csodás töméntelen katonaságot gyűjtöttek össze, hogy a föld és az ég nem bírja el őket, nincs most arra idő, hogy hanyag légy*."

Amikor a királlyal tudatták ezt a hírt, a lelke a szájába ugrott,[76] mert annak idején kiváló és hősies bégjeinek és legjobbjainak többségét Szalamon fiának kíséretében a Nimcse tartományba küldte. Bejla pedig most a leh és erdeli seregeket egyesítve életére tör.

A krónikás úgy adja elő, hogy a király azonnal levelet írt a
228 császárnak, melyben részletesen előadta a történteket. A levelet lepecsételte, a futárok kezébe adta, és a legnagyobb gyorsasággal elküldte a császárnak. Amikor a levél megérkezett a császárhoz, feltörte a pecsétjét, elolvasta, és tudomásul vette a tartalmát. Azonnal leveleket írt Csehország fejedelmeinek és Nimcseország főurainak:

"*A legnagyobb gyorsasággal gyűjtsetek sereget, se egy pillanatot, se egy órát ne késlelkedjetek, jöjjetek seregeitekkel kapumhoz*."

Amikor a császár parancsa megérkezett azokba a tartományokba, mindegyikük összeszedte seregét, és a császár kapujához jött, ahol mérheteden sereg gyülekezett össze.'

Volt azonban a hercegi dinasztiából egy hírneves bég, akit Belhumuznak hívtak. Őt nevezte ki a császár a nimcse sereg fővezérévé. A cseh tartományi sereg fővezérévé pedig egy cseh fejedelmet, kiváló és tapasztalt béget jelölt ki. Ezekre fejedelmi palástot öltetett, és mindnyájukat megörvendeztette. Azután ezt a

[76] *A lelke a szájába ugrott* = nagyon megrémült.

tengernyi sereget Andrijás segítségére küldte. Az említett fővezéreknek meghagyta, hogy sehol se időzzenek és ne késlekedjenek, amíg a királlyal nem találkoznak.

De most mi megérkeztünk a leh király ügyéhez és Bejla bán 229
titkos dolgaihoz. A leh uralkodó nagy segítséget nyújtott neki. Az erdeli sereget is összegyűjtötte, melyhez ismét futárt küldött, hogy induljon el. Azután a leh király felnyitotta kincstárát, a leh főuraknak palástokat és bőséges ajándékokat adott. Azután Bejla a [leh] király palotájába ment, [színe] elé járult, imát mondott, kezet csókolt, engedély jeléül palástot öltöttek rá, s azzal a tömérdek főúrral és seregekkel elindult Üngürüsz felé.

Közben Andrijás király is kihirdettette a töméntelen cseh és nimcse katonaságának, hogy másnap lesz az indulás. Amikor elmúlt az éjjel, s nappal lett, a világ napja Kaf tornyából kidugta a fejét és isteni fényével beragyogta a világot, azon a napon Andrijás király is lóra ült, felszállt a hajóra, és átkelt a Tuna folyón. Utána a tévelygő sereg is csapatonként felszállt a hajókra, és
átkelt az említett folyón. A király aztán azon a helyen tanácsot 230
tartott, majd kiadták a parancsot az indulásra.

Végül felkerekedtek, és abban az irányban indultak el, ahonnan Bejla érkezését várták.

Erdel tartománya bégjeinek Bejla újból parancsot küldött: "*Gyorsan jöjjetek seregeitekkel, a Tisza folyónál találkozunk*!" Az erdeli sereg elindult, és amint az említett folyóhoz ért, letáborozott és Bejlára várakozott.

Egy nap Bejla közeledésének a hírére figyelmesek lettek, és az erdeli hősök elébe mentek. [Amikor a közeledő csapatok] odaértek, egy bámulatos nagy sereget szemlélhettek meg, amilyent még szem nem látott, és ámulatból bámulatba estek, ujjukat a szájukba dugva csodálkoztak. Azután Bejlával találkoztak, öszszejöttek, egymás egészsége iránt érdeklődtek.

Azután a két sereg hidat vert azon a helyen az említett folyón. Átkeltek rajta, és a király irányában kezdtek éberen figyelni. A király is hallott róluk, és értesült az eseményekről. A két ellenség közel ért egymáshoz. A király, életének utolsó napjaiban, 231
szemben találta magát Bejlával és tengernyi cseh, nimcse és részben üngürüsz seregével. Majd ott letáborozott és megpihent.

Azon az éjjelen mindkét oldalon őrség vigyázott egész hajnalpirkadásig. Amikor azonban a világot beragyogó nap a föld színére vetítette fényét, a két sereg tetőtől talpig felvértezve lóra ült, feldíszítették csapataikat és felékesítették soraikat. Aztán mindkét fél kardot rántott, vágtató lovakkal előrerontottak, verekedtek, csatáztak, harcoltak, és emberi vérrel pirosra festették a föld porát.

A csata egyre tovább hevesebbé vált. A cseh tartományokból jött segédcsapatok egyszerre megindulva Bejla ellen egy [össz]támadást indítottak. Ekkor azonban az erdeli vitézek és hősök kardot és lándzsát szegezve vágtató paripáikon a cseh katonaságra rontottak, összekeveredve [heves] csatát vívtak, és Andrijás király számára szűkké [kegyetlenné] tették a földkerekséget. A cseh katonaság nagy részét lenyilazták és kardélre hányták. Csata
232 közben a cseh sereg fővezére ellen törtek, és leszúrták. Végül is mikor ezt a cseh sereg látta, [cserben]hagyta a királyt, és megfutamodott.

Amikor a király ezt a zavart látta, a jobbszárnyon levő nimcse bégekre tekintett, két kezét felemelte, s miután "*Hé, ne engedjétek*!"-et kiáltott, azok megindultak, és Bejla ellep támadva egy össztámadásba lendültek, s ordítozásaik hangjával a világot szűkszívűvé tették. Mindkét oldalon megszámlálhatatlan nyomorult hitetlen népet tettek a földdel egyenlővé. És addig csat áztak, öldököltek, amíg a világot beragyogó nap le nem hanyatlott.

Végül is a király oldalán levő nimcse sereg sorait áttörték, harci zászlójukat és zászlóvivőiket leteperték. A harc folyamán alkalmat találva elfogták a főurak főparancsnokát, aki a hercegi családból való volt, és Beldzsemoznak hívták. Végül széjjelszórták és menekülésre kényszerítették a nimcse sereget, s ezáltal becstelenné tették őket. Ezektől visszafordulva a királyi testőrség ellen támadtak.

Bejla is az erdeli és leh bégekkel és előkelőségekkel egyszerre megindult, s minden oldalról támadásba lendültek és csatáztak.

Amikor a király ezt a helyzetet látta, meg nem maradhatott, sátrait és mindenét elhagyva el akart menekülni, de a támadók
233 közben a királyhoz értek és elfogták. Mivel nagyon öreg volt, legyűrték, foglyul ejtették, és Bejla színe elé hurcolták. Azon az éjjelen őrizetbe vették.

Mihelyt reggel lett, Bejla a hadsereg elé lépett, és tanácskozást tartott. Aznap Andrijás király számára leterítették a politika gyékényét, és az összetört szívű fogoly királyt elővezették. Bejla egypercnyi kegyelmet sem adott, életét vette, s életének áruját értéktelenné tette. Azt a hercegi nemzetségből való Belhumuzt, aki a nimcsepártiak fejedelme volt, mindkét szemére megvakíttatta.

Vers:

Belhomoz szemét megvakították,
Sötétté tették szemének a világot.
Mi öröme van a világból a vaknak,
Boldogság-e élni a világtalannak?

Próza: A krónikások és hírmondók úgy adják elő, hogy ami- 234
kor Andrijás királya Tisza folyó közelében vereséget szenvedett, foglyul esett, és Bejla kioltotta életét, Bejla arról a helyről elindult, és Szekszár néven ismert helyen átkelt a Duna folyón. Aztán Üngürüsz trónjára lépett, és egy ideig igazságosan és méltányosan uralkodott.

Üngürüsz országának és Erdel tartományának bégjei, népének és törzsének apraja-nagyja szívvel-lélekkel barátaivá lettek, meg voltak vele elégedve, és engedelmeskedtek neki.

Miután fejére tették az uralkodói koronát, királlyá koronázták, és őszinte szolgái lettek. Azután Bejla király azt kívánta, hogy Szekszár városa közelében, azon a helyen, ahol átkelt a Duna folyón, hogy annak az emléke fennmaradjon, egy hatalmas kolostort építsen. Aztán azon a helyen fel is építtetett egy nagy kolostort.

Aztán Üngürüsz trónjára lépett, és három éven keresztül
uralkodott, majd eltávozott a világból, és az általa felépített 235
szekszári katedrálisban temették el. Két fia maradt, az egyiket Gejzának, a másikat Ladiszlausnak hívták.

[-------------------

A világtörténelem krónikásai és Áám fiai kalandjainak a hírmondói úgy beszélik és adják elő, hogy amikor Bejla király eltávozott a világból, Andrijás királynak a fia, Szalamon, akit annak előtte királlyá választottak, felfigyelt, felkerekedett, hódolattal a

császár kapujához járult. Fejét engedelmesség jeléül lehajtotta, a császár elé terjesztette a szükséges teendőket, és ezt mondta:

"*Hatalmas császár! Tudd meg, és légy éber, hogy miután Bejla király eltávozott a világból, Üngürüsz országa üresen maradt. Tulajdonképpen az a trón jogosan nekem adatott a hatalmas császár segítségével, amikor atyám életben volt. így tehát, hatalmas császár, késedelem nélkül légy kegyes és irgalmas, s ebben az alkalmas pillanatban légy támogatóm. Ebben a nehéz pillanat-*
236 *ban légy hozzám barátsággal, fogj kézen, és emelj fel engem a megaláztatás és nyomorúság porából*!"

Így könyörgött és esdekelt, s ebben az alkalmas pillanatban támogatást és segítséget kért. A császár méltónak és alkalmasnak találta kérését, s leveleket küldött szét a tartomány oszlopaihoz[77] mind a négy [világ-]táj irányában.

"*Gyorsan szedjétek össze fegyvereiteket és harci eszközeiteket, legyetek figyelmesek és körültekintők, se egy percet, se egy órát ne késlekedjetek, [hanem] jöjjetek szolgálatomra*!"

Néhány ezer nimcse katona és kiváló bátor vértes lovas jött össze, és Szalamon régi kíséretének bégjei és főurai is fegyveresen csatlakoztak a sereghez. A császár akkor kinyitotta a kincstárát, mindegyiküknek bőségesen osztotta szét a császári palástokat és ajándékokat, [s ezzel] jó nevet szerzett [magának].

Aztán hatalmas lakomát rendezett, Szalamonra felöltötte az "*engedély-palástot*",[78] rengeteg aranyat, ezüstöt, rubint és drágakövet ajándékozott neki, és töméntelen nimcse seregét kíséretül adta melléje. Azután a császár kapujának [szolgálatára] ldozván
237 fejét, egy nap onnan nyeregbe pattanva elindult, és Üngürüsz székhelye irányában útra kelt.

De Bejla királynak Gejza és Ladiszlaus nevű két fia maradt. Közben ezek is hevesen vágyódtak a királyság elnyerése után. Ezek élénken figyelték Szalamon minden mozdulatát és titkos cselekedetét a császár környezetében, és megtudták, hogy seregével elindult, tudták, hogy mi a véleménye és nézete róluk, s számukra ebből semmi jó nem származhatott.

---

[77] *A tartomány oszlopai* = a főurak.

[78] *Engedély-palást* = fontos útra induló magas rangú személyeknek távozásukkor palástot adott az uralkodó.

Abban az időben azonban volt egy nővérük, aki a cseh királynak volt a felesége. Végül is összegyűjtötték Bejla királynak minden kincsét-vagyonát, felmálházták, és néhány ezer emberrel Lehország irányába vették útjukat. Sehol sem időztek, sem nem pihentek, éjjel-nappal haladva egy nap a leh uralkodó kapujához értek, lába elé borultak, arcukat a földre hajtották, és előadták helyzetüket. A leh Uralkodó így szólt hozzájuk:

"*Nos, várjunk néhány napot, s meglátjuk, mit mutatnak korszakunk és időnk napjai*!"

Szívélyesen fogadta őket, és a leh tartományban helyet jelölt
ki nekik. Ők aztán a leh uralkodó védelme alatt jól töltötték életü- 238
ket, evésben, ivásban, szórakozásban, mulatásban nem volt hiányuk. De állandóan kínozta őket a vágy és óhajtás a királyság elnyerése iránt.

Egy idő múlva a leh királynak nővérüktől fia született. A királlyal együtt egy ideig nagy örömmel és vidáman a szórakozásnak és mulatozás nak szentelték magukat. Egy nap így szóltak a királyhoz:

"*Hatalmas király! Rajtatok kívül más támaszunk és menedékhelyünk nincs. Tőled magas kegyet és óvó szeretetet remélünk. Atyánk helyét add nekünk vissza, hogy életed folyamán barátaink örvendezők, ellenségeink siránkozók legyenek*! " Esdekelve kívánták ezt a királytól.

"*Bárcsak úgy lenne*!" – válaszolt a király.

A krónikások és hírmondók úgy beszélik [tovább], hogy Szalamon egy nap megérkezett Üngürüsz trónjához, s azt üresen találva azonnal a trónra ült, fejére tette a királyi koronát, és ural-
kodni [kezdett] Üngürüsz országában. Közben éberen figyelt 239
Valadiszlaus felé. Tudomást szerzett annak minden cselekedetéről, dolgáról. Gejza és Valadiszlaus pedig igyekeztek az ország megszerzésére, s végül a leh királytól kértek segítséget. Ez oknál fogva a király segítséget nyújtott, és sereget gyűjtött nekik. Onnan aztán felkerekedtek, és a sereggel elindultak Erdel tartományába.

Eközben azonban Szalamon királynak, amikor tudomást szerzett arról, hogy sereget vontak össze és elindultak Erdel irányába, kétségei merültek fel, és így szólt:

"*Mivel ezek a leh királyhoz pártoltak, végül is ebből valami baj származik. Ez ellen most az az orvosság, ha fáradságot nem*

kímélve barátságot színlelünk, hogy [tervük] ne sikerüljön, és ne húzzanak belőle hasznot. Ez megéri a fáradságot."

Azonnal levelet írt, lepecsételte, és elküldte a két testvérnek. Amikor a levél hozzájuk érkezett, feltörték a pecsétet, megnézték a tartalmát, mely így szólt:

240 "*Mostanában sereget vontatok össze, és elindultatok Erdelbe. Mi ezzel a célotok? Hisz ti az én igazi testvéreim vagytok, véretek ugyanabból a vérből, testetek ugyanabból a testből van, amint az enyém. Kegyeskedjetek elűzni közülünk az ellenségeskedést, és gyertek az én trónusomhoz. A királyságon kívül bármit kívántok, teljesítjük*."

Amikor a király levelét elolvasták és megtudták szándékát, habozás nélkül elfogadták és helyeselték. De mivel közben Erdel tartománya közelében telepedtek meg, és rendbe kellett hozni birtokaikat, csak egy idő múlva szedelődzködtek össze és indultak el a királyhoz.

Egy nap megérkeztek a [király] kapujához, s találkoztak egymással. Egymás hogyléte felől kérdezősködtek, és hatalmas lakomát csaptak, sörök barátságot fogadtak. Azután a király ajándékokkal halmozta el őket, Gejzát kinevezte Erdel tartománya bánjává, Valadiszlausnak is egy bánságot adott. [Ezzel] szívüket felvidámította és megörvendeztette. Ilyen körülmények között hosszúideig biztonságban és kellemesen töltötték életüket.

De Szalamon király idejében maga a király és az Üngürüsz
241 bégek valahogy rossz viszonyba kerültek Kosztantin császárral, s elhidegültek egymástól. Erdel tartományának a bánja, Gejza azonban Kosztantin császárral barátságban volt, s mivel nagy szimpátiával és barátsággal viselkedtek egymás iránt, követeik állandóan jöttek-mentek.

Abban az időben Szalamon királynak a bolgár uralkodó fiai közül volt egy vezíre, akit Rodannak hívtak. Ez roppant álnok, kétszínű, kegyetlen és gonosz személy volt. Ez hírét vette, hogy Gejza és Kosztantin császár között barátság áll fenn. Emiatt gyűlölte őket, és mindig azon járt az esze, hogy a királlyal meggyilkoltatja Gejzát, azután Erdel tartományának bánságát magának kéri. Végül is egyszer a királyhoz ment, és így szólt:

"*Hatalmas király! Tudd meg, hogy Gejza Lehország és
Kosztantin fejedelmeivel szövetkezett, és az igazi szándéka és va-* 242
lódi elhatározása az, hogy [téged] eltegyen [az útból]."

[Ezzel] a valótlan állítással a királyt megtévesztette. A királynak kétsége támadt, és így szólt:

"*Hogyan lehetne védekezni ez ellen a baj ellen*?"

"*Hatalmas király*!" Válaszolt a vezír. "*A helyes eljárás az lesz, ha most, amíg [Gejza] semmit sem gyanít, hadsereggel ellene indulsz, kézre kerítetd őt, hogy gonoszságától megmenekül-jünk*."

A király pedig kiadta a parancsot, hogy gyűljön össze a sereg. Aztán Radvan vezír leveleket küldött szét az országba. Volt Erdel tartományában néhány bég és róm, akik hozzá húztak, azoknak is titokban leveleket küldött, és tudomásukra adta a történteket. Ezektől aztán a hír, hogy valóban igaz, Gejza fülébe jutott. Mivel testvérének, Ladiszlausnak [a bánsága alatt álló] terület a cseh tartományokkal volt határos, melynek fejedelmeivel jó barátságban volt, ezért Gejza is levelet küldött testvérének.

"*A mostani helyzetben* – írta – *a királynak az a szándéka,
hogy éket verjen közénk. Szolgáljon tudomásodra, hogy már* 243
gyűjti a seregét. Elérkezett tehát a testvéri [segítség] ideje. Légy szíves, és menj gyorsan Csehország fejedelmeihez, és kérj tőlük segítséget. Azután menj Lehországba, és mondd el nekik helyzetünket. Te pedig annyi sereget gyűjts, amennyit csak tudsz. Ami velem történt, veled is megesik, ezt valahogy el ne felejtsd."

Amikor a levél Valadiszlaushoz érkezett, egy pillanatot sem késlelkedett, a cseh fejedelemhez ment, könyörgött neki, és segítséget kért. Azok pedig sok ezer lovast, gyalogos puskásokból és íjas vértesekből álló sereget adtak neki. Ezen felül saját csapatait is összeszedte.

Közben Gejza leh királyának is könyörgő levelet küldött, és részletesen tudomására adta a kialakult helyzetet. Leh királya is azonnal parancsot adott, hogy gyűljön össze a leh hadsereg. [Valadiszlaus] csakhamar hatalmas sereget gyűjtött össze.

A krónikás úgy adja elő, hogy amikor Ladiszlaus a cseh tartományba érkezett, hogy segítséget kérjen, ez Radovan vezírnek a fülébe jutott. Azonnal a király elé ment, és így szólt:

244 "*Hatalmas király, tudd meg és légy éber, mert most Gejza
testvére, Ladiszlaus a cseh fejedelmekhez ment segítséget kérni.
Megszámlálhatatlan sereget gyűjtött össze, s maholnap találkozik
Gejzával, aztán a veszély megnövekszik*." Ezekkel a szavakkal a
királyban kétséget ébresztett. "*Mielőtt az a sereg [Gejzához]
megérkezik, el kell indulnunk, és a Gejza dolgát be kell fejez-
nünk*." Így sürgette a királyt.

"*Gyorsan készítsétek elő a hadi felszerelést és a sereget*!" Adta ki a parancsot a király.

De most a mi elbeszélésünk Erdel tartományába, Gejza bánhoz érkezett. Ő pedig összetoborozta Erdel tartománya seregét, tanácsot tartott az erdeli főurakkal, és így szólt:

"*Vajon mi lehet az oka annak, hogy a király életünk ellen tör? Micsoda dolog ez? Miféle hibát követtetek el ti és mi, hogy ez méltó lenne az elítélésre? Mi ennek az oka*?"

Tanácskozás közben a királyhoz húzó néhány bég így szólt:

"*Hatalmas bán, tudd meg, hogy a királynak ellened semmi-
245 féle rossz szándéka nincs. Ez nem lehet igaz*." De ezeknek a bé-
geknek az volt a szándékuk, hogy Gejzát, anélkül hogy észreven-
né, kiszolgáltassák a királynak.

"*Ez a sors rendelése* – válaszolt Gejza –, *de ha nekem sikerül megragadnom egy alkalmas napot, akkor olyan dolgot fogok neki elkövetni, hogy az egész világon meg fogják azt emlegetni*."

Ezek után Gejza megértette a királyhoz húzó bégek azon szavaiból, hogy "*a királynak nincs szándéka ellened törni, ez nem lehet igaz*", hogy nekik van gonosz szándékuk, s ezért így szólt:

"*Aki engem akar, az jöjjön velem. Aki mást gondol, az maradjon meg magának*!"

[Ezek után Gejza elindult onnan, és amikor a Tisza folyóhoz ért, a király irányába kémeket küldött. Közben ő maga figyelemmel kísérte testvérét, Ladiszlaust, és várakozott rá. [Ott] időzött [egy ideig], vajon mi a helyzet Lehorszägban. A leh király is töméntelen lovas ból, gyalogos puskásokból és íjászokból álló sereget gyűjtött össze. Kinyitotta kincstárát, akinek nem volt harci eszköze, annak harci eszközt, fegyvert, lovat és ruhát adott.

Fentebb említettük, hogy Gejza nővérétől a leh uralkodónak
246 egy fia született, akit Otonusznak hívtak. Öt nevezte ki a leh ki-
rály fővezérnek, és rábízta a hatalmas leh sereget.

Közben a király töméntelen katonájával átkelt a Duna vizén, és elindult Erdel felé. Íme, ezek menetelnek.

Ezalatt Gejza kérne a király seregéhez érkezett, és látta, hogy a király végtelen seregével átkelt a Duna vizén és [tovább] halad.

A kém ekkor azonnal visszafordult, lova nyakába hajolva vágtatott Gejza elé, és értesítette őt a király minden mozdulatáról. Azután Gejza a Lehorszägban [időző] testvérének levelet írt, és futárral Ladiszlaushoz küldte. Amikor a futár megérkezett Ladiszlaushoz, megcsókolta a földet, színe eléjárult, átadta a levelet, és szóval is előadta a történteket. Ladiszlaus bepillantott a levélbe, mely így szólt:

"*Te, aki testvérem, Vladiszlaus vagy, tudd meg, hogy most
ezen a helyen várakozok rád. De a király megszámlálhatatlan se-
reggel vágtatva jön ellenem, és rövid időn belül ideér. Tudd meg,
hogy az összecsapás elkerülhetetlen. Ha hű barátom vagy, rögtön
siess segítségemre, [mert] hozzám hasonló testvért hol találsz. Ha* 247
*nem jössz és nem csatlakozol hozzám, akkor tegyél le a rólam
való reményről*."

Amikor testvére ezt az értesítést elolvasta, azonnal nagy gyorsasággal sietett a leh uralkodóhoz, színe elé járult, lába elé borult, és Gejza segélykérését tudomására adta. A király azonnal parancsot adott, kinyittatta a kincstárát, fiának, Otonusznak, és Valadiszlausnak kiadták az engedélypalástokat. Azután az a hatalmas leh és cseh hadsereg lóra kapott és elindult. Gejza megsegítésére mentek, de eközben a király is éjjelt nappallá téve Gejza ellen meneteit.

Ezenközben Gejza szívében már megadta magát sorsának. Csekély és gyenge seregét buzdította, és figyelte, hogy testvérének [hadi] jelvényei vajon mikor tűnnek majd elő.

A király pedig közeledett. [Gejza] azonnal átkelt ott a Tisza
folyón, s elindult szembe a királlyal. Néhány állomásnyi utat
megtettek, amikor kora hajnalban szembekerültek egymással.
Mihelyt Gejza katonái megpillantották a király töméntelen sere- 248
gét, félelmükben elsápadtak, de nem akartak [gyáván] meghátrál-
ni. Felsorakoztak a királlyal szemben, és megütköztek a királyi
sereggel. A király [seregének] bal- és jobbszárnyát megtámadták
és leverték.

Amikor a király ezt látta, haragra gyulladt, mérgesen Radovan vezérre nézett, és dühösen így szólt hozzá:

"*Hát még egy bánnal sem bírunk? Kis híja, hogy le nem gyűrt bennünket, és testünket a megsemmisülésbe taszította*!"

Radvan méregbe jött, és néhány ezer emberrel Gejzára rontott. A két porral egyenlő sereg[79] összegomolyodva tusakodott. A lovak patkói alól a föld pora pamutgomolyagként szállt fel, és oly rettenetes csatározást és ordítozást csaptak, hogy azt leírni sem lehet.

Végezetül is a király serege kerekedett felül, Gejza seregének a szívéhez hatolt, zászlaikat letépték, csapatait széjjelverték.
249 Amikor Gejza ezt látta, félelmében elmenekült, és Lehország irányában elvágtatott.

Ezenközben Ladiszlaus egy éjjel álmában testvérét, Gejzát látta, amint kinyújtotta kezét, Szalamon király fejéről levette a koronát, és a saját fejére tette. Amikor ezt az álmot látta, örömében álmából felriadt.

Közben Gejza, a vereség után, a leh tartomány felé vette útját, és amint ment, váratlanul egy helyen látta, hogy egy hatalmas sereg táborozik. Annyi sátor díszítette a térséget, mint ahány csillag van az égen.

"*Vajon milyen sereg ez, barát vagy ellenség? Nézzük meg*!" – mondta, és távolról embereket küldött ahhoz a sereghez.

Annak a töméntelen katonának a tulajdonosa a leh király fia, Otonusz, és az ö testvére, Ladiszlaus volt, s neki hozták ezt a nagy segítséget. Amikor [az előre küldött emberek] megtudták,
250 hogy ezek barátok, azonnal hírt adtak Gejzának. Gejza azonnal megfordult, és a sereg irányába vette útját.

Eközben [Gejza] seregéből az [előre küldött] csapatnyi katona odaért [a sereghez]. A földre borultak, majd Otonuszhoz és Vladiszlaushoz mentek, és így szóltak:

"*Íme, üngürüsz országából egy sereg közeledik, de milyen különös, hogy ez a sereg nem hasonlít egy megvert sereghez*." Mondták kétségeskedve. Közben azonban Gejza is odaért, és elmagyarázta nekik az átélt eseményeket. Helyzete miatt nagyon elszomorodtak és csodálkoztak. Gejzát vigasztalták.

[79] *Porral egyenlő sereg* = hitvány, nyomorult, azaz keresztény.

"*Ne szomorkodj* – így szólt Ladiszlaus. – *Végül is bizonyára sikerül majd elnyerned a királyságot, mert álmomban láttam, hogy Szalamon király felé nyújtottad ki a kezedet, levetted a koronáját, és a saját fejedre tetted. Most tehát ne búsulj, végül is eléred célodat*."

Egész éjjel bizalmasan társalogtak, és Gejza akkor megfogadta, hogy a király ellen mennek, és meg fognak a királlyal ütközni. És ha majd megjön a győzelem napja, akkor egy hatalmas várat és egy nagy székesegyházat fog építtetni. Így társalogtak bizalmasan azon az éjjelen.

Amikor elmúlt az éj és megérkezett a nappal, felkerekedtek
onnan, átkeltek a Tisza folyón, s megindultak a király ellen. 251

A király Gejza veresége után roppant jókedvű lett. De közben híre érkezett, hogy Gejza segítséget kapott, visszafordult és a király ellen jön. Ez a hír nagyon megijesztette a királyt, és így szólt Radovan vezírhez:

"*Gondoskodj és tedd meg a [szükséges] intézkedést*!"

"*Hatalmas király*" – válaszolt a vezír. – *Most ő megmenekült a karmainkból. Azonnal ellene kell fordulnunk, mert ha megállunk, akkor nincs lehetőség a [győzelmes] csatára. Először szerezzünk híreket*!"

Gyorsan kémeket választottak, és elküldték őket.

A kémek aztán elmentek, a leh seregről értesüléseket szereztek, kipuhatolták helyzetüket, s amikor megtudták, hogy a leh király fia, Otonusz is ott van, nagyon elcsüggedtek.

Eközben Gejza [a leh sereggel] nagy távolságot tett meg, és a királyhoz közeli helyre érkezett. A király csatasorba állította és felsorakoztatta seregét, s készenlétben figyelte az ellenséget. Látta, hogy a leh király fia, Otonusz vasból [készült] várhoz hasonló 252
csapataival körülvéve, melyek tetőtől talpig acélba voltak öltözve, jobb oldalán Gejza, baloldalán pedig Ladiszlaus, rendben felsorakoztak a csatamezőn, hogy harcba bocsátkozzanak. Fegyvereiket csörtetve égig felhatoló zajt csaptak.

Mikor a király ezt a csodálni való felsorakozást és ezt a bámulatos sereget látta, mellyel meg kell ütköznie, lelkét elfogta a félelem, és egész testében reszketett. Az igyekezet hurkába és az aggodalom béklyójába keveredett. Ekkor azonban ez a két sereg megütközött. Elkezdődött a csata, fejeket vágtak le, és vért fröcs-

költek széjjel. Ladiszlaus seregében voltak a cseh csapatok, melyek többnyire puskás okból és gyalogosokból álltak, míg a leh király fiának, Otonusznak a leh katonái és Gejza erdeli serege lovasokból állott.

Mikor a két sereg a csatamezőn harcba bocsátkozott, Radovan vezír így szólt a királyhoz:

"*Hatalmas király, azonnal mennünk kell*!"

Mikor ezt mondta, a király Gejza és Ladiszlaus csapatait szemlélve megértette, hogy Radovan hamis tanáccsal őt félrevezette. Csapatával azonnal egyszerre felkerekedett, hogy Ladisz-
253 laus seregére rácsapjon. Mihelyt megindult és alighogy rácsapott Ladiszlaus seregére, azonnal megfordult, és Gejza ellen támadt. Ekkor azonban Radován is támadásba lendült, és a két sereg összekeveredve verekedett. Egymás után váltakozva folytak a heves támadások, és oly szörnyű volt a csata, hogy a föld is nyögött és a mellek döngtek.

Mindkét oldalon nagy volt a veszteség, túlságos volt a jajgatás és ordítozás. A harc folyamán a vezír Radovanra rontott, késedelem nélkül leterítette, és vérét a fekete földre folyatta.

Amikor a két sereg összekeveredve kaszabolta egymást, a leh uralkodó fia, Otonusz sem tétlenkedett, ő is egy sor katonájával
254 támadásba lendült, és oly mértékben csatáztak, hogy a világ a megsemmisülés felé sodródott. Ekkor a király csatasorait teljesen szétverték, sok kiváló bégjét és hősies vezérét kardélre hányták. A harc addig tartott, míg a nap az égen le nem hanyatlott.

A király az [egész] csatát végignézte, és látta, hogy a csatatér a vereség képét mutatja. Amikor ezt látta, reszketni kezdett, a lélegzete is elfulladt, és a szó is a nyelvén [=torkán] akadt, a feje is forgott, mint ez a világ, szemére pedig az éj sötétje szállott.

Mielőtt azonban erre a hadjáratra elindult, feleségét Pozson várába küldte. Ebben a csatában pedig a király teljes vereséget szenvedett. Mikor [emberei őt] ebben az állapotban látták, rögtön elővezettek egy paripát, felültették a nyeregbe, és azonnal elmenekült Pozson vára felé.

A király seregének legnagyobb részét lekaszabolták. Néhányan sebesülve elmenekültek. Mivelhogy a király elmenekült, összes kincsei, vagyona, fejedelmi sátra és mindene [az ellenségnek] esett zsákmányául.

Ezután Gejza azt szerette volna tudni, hogy a bégek közül kik mentek el, s a király bégjei közül kik estek el. Az elesett katonák közé ment. Mikor erre az elszomorító szemlére indult, látta, hogy 255
a király seregéből számtalan kiválóság esett el. Amint továbbment, egy helyen megpillantotta a cseh sereg fővezérének a holttestét az elesettek között, aki neki segítségére jött, és akit Szevenbutolognak hívtak. Amikor az elesett [fővezért] látta, nagyon elszomorodott, de tovább folytatta útját. Volt egy nagyon kedvelt és tiszteletre méltó bizalmi embere, amikor azt is megpillantotta az elesettek sorában, eszméletét vesztve lefordult a lováról. Szerfölött elszomorodott, és elfogta a bánat. Elkeseredve ment tovább, és egy helyen meglátta a király vezírjének a holttestét. A cselszövő és makacs Radovan is a bosszú áldozata lett, vérbe fojtva a megvetés porába volt lesújtva a feje. Amikor őt ebben az állapotban látta, eltöltötte az öröm, koronáját a fejére tette, és hálát adott az Istennek. Aztán így szólt:

"*A hatalomvágytól ösztönözve cselvetéssel foglalkoztál. Irigyelted az én báni méltóságomat, gonosz szándékkal ellenséges-* 256
kedést szítottál közöttünk. Most ez a hatalomvágy és az irigységed ezt a szerencsétlenséget hozta a fejedre."

Amikor ellenségét megalázottan porba sújtott fejjel látta, teljesen megvigasztalódott. Aztán ott hagyta, és tovább folytatta útját pihenőhelyéig. Ott aztán megpihent, és nyugalomba helyezte magát másnap reggelig.

A csatatér másik oldalán hegyes vidék terült el. A hegyeken egy tapasztalt agg remete élt. Ez egy gyenge aggastyán volt, aki nagy hírt és nevezetességet szerzett magának. A neve Vács volt.

Végre amikor reggel lett, Gejza ennek a szentnek a tartózkodási helyérc ment, bement hozzá, és tanácsát kérte. Onnan aztán visszatért, és Peste mellett átkelt a Dunán. Üngürüsz trónját üresnek és elhagyottnak találta, és ez nagy örömmel töltötte el.

ARRÓL SZÓL, HOGY ÜNGÜRÜSZ TRÓNJÁN GEJZA LETT A KIRÁLY

Az elbeszélő szavai szerint: 257

Amikor Gejza megjött és Üngürüsz trónjához érkezett, fejére tették az uralkodói koronát. Az említett ország királya lett, és uralkodni kezdett. De amikor [Szalamon] király ellen harcolt, akkor megesküdött, hogy ha majd megjön a sikeres alkalom, a csata helyén egy várat és egy hatalmas templomot fog építeni.

Mivel a háborút [megnyerte], eljött ez az alkalom is. Mivel a hegyek közt élő híres V ács nevű szenttől is ilyen tanácsot kapott látogatása alkalmával, most elhatározta, hogy esküjét megvalósítja. Ezért azon a puszta hegyen egy nagy templomot és kolostort építtetett. Azután, esküje szerint, a csata színhelyén egy várat és benne egy hatalmas templomot építtetett. Peste városát pedig a templom részére alapítványul adományozta.

Miután Üngürüsz trónjára került és király lett, testvérét, Ladiszlaust erdélyi bánná nevezte ki.

De most történetünkkel megérkeztünk Szalamon királyhoz,
258 aki csatavesztetten Pozson várába menekült, s eltelve keserűséggel ott-tartózkodott. Azután egy nap a következő levelet írta a császárnak:

"*Hatalmas császár! Tudomásod van arról, hogy milyen szerencsétlenség és baj szakadt a fejemre. Most tehát a hatalmas császártól a kérésünk a következő: szíveskedjél nekünk segítséget nyújtani és engem támogatni*." Így könyörgött. Mivel ez a könyörgés őszintének látszott, a császár összehívta a dívánt, és a bégekkel tanácskozó tárgyalást kezdett. De némelyik bég nem mutatott beleegyezést, mások pedig így szóltak:

"*Hatalmas császár! Szalamon királynak segítettél, a trónra ültetted, ez a sérelem, ami őt érte, úgy tűnik fel, hogy magát a hatalmas császárt érinti. A döntés [ebben az ügyben] a császáré*!" – mondták.

Ez után a tanácskozás után azt a parancsot adta vezíreinek, hogy gyűjtsenek katonaságot, menjenek a király segítségére, és ültessék vissza trónjára.

Míg az előkészületek folytak, a császár környezetében volt egy Gejza királyhoz húzó egyén, aki ezekről a történtekről részletesen értesítette Gejza királyt.

259 A király pedig a császár vezíreinek a következő levelet küldte:

"*Szolgáljon tudomástokra, hogy én ezt az országot a kardommal szereztem. Most pedig az a hír terjedt el, hogy az ország [visszaszerzéséért] katonaságot gyűjtötök, hogy ellenem támadjatok, és az országot Szalamon királynak visszaadj átok. Az igazság azonban az, hogy Szalamon király egy országát vesztett egyén. Abban az esetben, ha ellenem jöttök, amíg ép egészségben leszek, és a szemem látni fog, olyan nincs, hogy saját magam jószántából [az országot] nektek adom. De ha mégis az összegyűjtött katonasággal ellenem jöttök, elhatároztam, hogy erőinket összemérjük. De szíveskedjetek [tudomásul venni], hogy egy országát vesztett személy miatt mennyi harcnak, csatának és pusztulásnak lesztek okozói. Igyekezzetek valamilyen módon lebeszélni a császárt. Cselekedetetek szerint részesültök majd ellenértékben*." [Erre] esküt tett [a király].

Amikor a császár vezírei ezt az értesítést elolvasták, a király pártjára hajlottak, a császár színe elé járultak, és így szóltak:

"*Hatalmas császár! Leveleket küldtél a tartományok bégjeinek azzal a paranccsal, hogy gyűjtsenek katonaságot. Íme, a ka-*
tonaság összegyűlt. A helyzet azonban az, hogy a király azt az or- 260
szágot kardjának csapásával szerezte. Az is szolgáljon tudomásodra, hogy Lehország királya az ő pártján van, és segítséget nyújt neki. Aztán ha most ellene megyünk, az egész Ongürüsz tartományának seregeit összegyűjti, és a leh uralkodó is útra kél seregével. Az erdeli tartomány bánja pedig testvére neki, s biztos, hogy összevonja Dimiskár és Szebis seregeit is, és [ellenünk] hozza. Mi pedig megyünk, ők meg jönnek ellenünk, és harcolni fogunk egy olyan személyért, aki rangjavesztett és koronáját szélnek eresztette. Nem tudjuk, hogy a szerencse kinek fog kedvezni. Határozatunkban nem mutatkozik szerencse országunk számára. A parancs [azonban] a hatalmas császáré!" Így válaszoltak.

Ekkor a császár is meggondolta, hogy ebből a dologból a végén nagy baj és óriási pusztulás lehet, aminek beláthatatlan vége lesz. Végül is megnyugodott, és lemondott a hadjáratról.

"*Legalább egy kevés katonaságot [testőrséget] adjunk neki, hogy kérése ne maradjon eredménytelen*" – adta ki a parancsot néhány bégnek. De végül azok sem mutattak hajlandóságot Szalamon iránt, és így az egész hadi készülődés semmivé vált.

261 Ezek után a király azt hitte, hogy a császár vezírei saját maguk határoztak így, megköszönte nekik, és örök barátok lettek.

Miután a császárt hadjárat indításáról lebeszélték, Gejza a gondok tengerébe merült, vajon a végén Szalamon királlyal hogyan alakul a helyzet.

"*Mivel Szalamon király épségben van* – így szólt egy nap –, *nem vesztegeti az idejét, hanem állandóan lesi ellenünk az alkalmat. A mi sérelmünk is felejthetetlen, ezért erre a bajra az az orvosság, hogy gyerünk és rohanjuk meg Pozson várát, vegyük ostrom alá, ő magát kerítsük kézre, hogy rosszaságától és gonoszságától megszabaduljunk*!"

Azonnal katonaságot gyűjtött, s [elindult] a szárazföldön sereggel, a Dunán hajóhaddal, és egy nap hirtelenül körülzárta a várat, és az erődöt ostrom alá vette. Mindkét oldalról megszólaltak az ágyúk. Ekkor Szalamon király látta, hogy rosszra fordult a dolog, a képmutatás [gondolatával] kezdett foglalkozni, és a következő üzenetet küldte Gejzának:

"*Egész életemben tudtam, hogy egy barátom sincs és hogy senki sem lesz hű társam. Ezért mostantól kezdve saját magam [elhatározásából] véglegesen lemondtam a hatalom utáni vágy-*
262 *ról, s ezekről a tájakról levettem valóban a kezem. Mit akartok még tőlem, mi a vádatok és kívánságtok*?"

Miután ezt a választ küldte, esküvel megfogadták [Gejzával], hogy megsemmisítik a közöttük levő ellenségeskedést, és felépítik a barátság épületét. Azután az említett vártól felkerekedtek, és Szekszár várába mentek. Ott Üngürüsz országát három részre osztották, egy részt Szalamonnak adtak, két részt pedig Gejzának.

Azután eltávoztak onnan, Szalamon visszatért Pozson várába, Gejza király pedig bevonult székvárosába, ahol még három évig élt. Azután az idők királya lezárta szemét, eltávozott ebből a világból, és meghalt. Abban a templomban temették el, melyet Vács várának építésekor emeltetett.

Vers:
Lehunyta a szemét a világ elől Gejza is,
Senkivel sem köt barátságot a világi elmúlás.
Mindenki, aki erre a világra jön, [egyszer] útra kel,
Akár alávaló, akár kiváló [ember] az, oh tiszteletre

méltó [olvasó].

EZ AZ ELBESZÉLÉS ARRÓL SZÓL, HOGY LADISZLAUS KIRÁLY LETT ÉS AZ Ő TÖRTÉNETÉRŐL 263

A világtörténelem krónikásai és Adám fiai kalandjainak mesteri elbeszélése és könyvei szerint úgy szól az elbeszélés, hogy amikor Gejza király eltávozott a világból, Üngürüsz országa király nélkül maradt. De abban az időben a királynak testvére, Ladiszlaus Erdel tartományának bánja volt, s mivel a király meghalt, Üngürüsz bégjei és magas rangú emírjei együttesen Ladiszlaushoz mentek, felajánlották neki a királyságot, és meghívták a trónra. De Ladiszlaus azt mondta, hogy neki nincs szüksége a királyságra, nem mutatott határozott beleegyezést, és nem fogadta el a [meghívást]. A tartomány bégjei és nagyjai azt mondták, hogy végül is emiatt az ország pusztulásnak indul, és az ellenség gonoszsága le fogja taposni őket. [Ismét] összejöttek, közös akarattal Ladiszlaus színe elé járultak, és igyekeztek öt rábeszélni. Ladiszlaus látta, hogy nem fogadják el az ő véleményét, végül is elfogadta a királyi méltóságot, s királlyá választották. De a bégek azt kívánták, hogy meg legyen koronázva, mert addig 264
nem egyeznek bele, hogy megkezdje az uralkodást.

Ugyanis a krónikás úgy beszéli el, hogy míg Szalamon király Pozson várában tartózkodott, s ámbár kivetette a fejéből az uralkodás utáni vágyat, állandóan azon töprengett, és mindig kereste az alkalmat, hogyan távolizhatná el Ladiszlaus királyt. Ladiszlaus kényszerű barátságban volt vele, és amikor Üngürüsz trónjára lépett, Szalamonnak sok kincset és nagy vagyont ajándékozott. De Szalamonnak állandóan cselszövésen [járt az esze], és viszály felkeltésére törekedett. Végül is ennek a híre egy nap Ladiszlaus király fülébe jutott. Ladiszlaus nem vette komolyan a dolgot, és így szólt:

"*Azzal, hogy ellenem tör, a maga élete ellen tör, és remélem, hogy maga esik majd bele abba a verembe, melyet [nekem] ásott.*"

Szalamon azonban napról napra tovább folytatta a fondorkodást. Emiatt Ladiszlaus egy nap megragadta az alkalmat, elfogatta, Visegrád várába záratta, de egy idő múlva mégis szabadon engedte.

265 [Szalamon] látta, hogy a világi szerencse elfordult tőle, senkitől sem várhat segítséget, és senki sincs, akiben megbízhat. Ekkor elfogta a keserűség, és mardosta a bánat, mely tűzként égett elméjében. Eszébe jutott a sok átélt esemény és számtalan kalandja. Látta, hogy mennyi szorongattatás között élte életét, hogy csak a szenvedés társult hozzá, a szerencse pedig elkerülte. Ekkor a világ boldogságát elméjéből elűzte, és az uralkodás utáni vágyat kebléből kitépte, a rosszakaratot szívéből kiutasította, a teljes lemondást, darócot és a szegénységet választotta.[80] Nagy fájdalmában saját hazáját elhagyta, idegen vidékre költözött, és az elválás tengerébe vetette magát. Végül is [-----] tartományába való utazás közben elérte a végzet, és a Pola nevű várban temették el.

Vers:
Öt is láthatatlanná tette a világ. [Még akkor is, ha]
az Igazság sahi rangra emelte életedet,
ez a világ olyan ház, melynek két kapuja van,
senki sem maradhat ebben a házban örökké.

266 A krónikások tovább így beszélik: Ezenközben Ladiszlaus Üngürüsz trónjára lépett, de nem engedte, hogy véglegesen megkoronázzák. Ezekben az időkben hozzája tartozott Csehország, melyet ő foglalt el. Valójában ez [az ország] a leh királyhoz tartozott felesége révén, aki neki nővére volt. De valami oknál fogva Valadiszlaus nem volt jó viszonyban a cseh főurakkal, végül is a király elhatározta a hadjáratot a cseh főurak ellen. Összevonta hadait, mire a cseh főurak megrémültek, de egyikük sem mert vele szembeszállni. Ekkor a király behatolt Csehországba, s mivel

[80] *A szegénységet választotta* = kolostorba vonult.

senki sem állt ellen, nem került harcra a sor. Azután annak az országnak a főuraitól erővel elvette kincseiket, majd visszatért saját székhelyére. A cseh zsarnokok kincseiből egy Várad nevű híres helyen egy nagyszerű várat építtetett, melyben egy. hatalmas székesegyházat is alapított.,

Ladiszlaus király hősiességének a híre az egész országban elterjedt, és nagy nevet szerzett magának.

Abban az időben Firandzsija, Ingilija és Bertanija fejedelmeitől baráti követség érkezett hozzá, s felajánlották neki barátságukat és szeretetüket.

Valadiszlaus király ezután még egyfolytában tizenkilenc évig 267
uralkodott. Végül is Íszá prófétának ezerkilencvennyolcadik évében eltávozott a világból, és az általa építtetett váradi székesegyházban temették el, nevének és cselekedeteinek dicsőségére.

KOLOMANUSZ KIRÁLYRÓL SZÓL,

Vers:
Az idő annak a helyét kijelölte a földben
Megtépázván nyakát és karjait.

Próza: A krónikások úgy beszélik, hogy Ladiszlaus királynak, miután visszatért a földbe, két fia maradt. Az egyiket Kolomanusznak, a másikat Almusznak hívták. A király még életében úgy végrendelkezett, hogy Almusz legyen az utódja, s őt tegyék meg Üngürüsz országának királyává. Ezt a végrendelkezést azonban [a főurak] nem fogadták el, és Kolomanuszt választották meg királynak, [és így Almusznak] nem volt sikere.

Mihelyt Kolomanusz trónra lépett, testvérét, Almuszt Erdel bánjává nevezte ki. Kolomanusznak is két fia volt, az egyiket Ladiszlausnak, a másikat Isztefánusnak hívták.

De amikor még erdeli bán volt, felépíttette Dimiskárt, majd egy látogatásra [búcsújárásra] szánt székesegyházat építtetett 268
benne. Dimiskárt várfalakkal és tornyokkal vette körül, és tökéletes erőddé alakította. Azután fellázadt testvére, Kolomanusz király ellen. Úgy tervezte, hogy meghívja Dimiskár megszemlélésére, és a benne épült székesegyház meglátogatására és megtekinté-

sére. A látogatást arra akarta felhasználni, hogy ez alkalmat szolgáltat majd neki [a király] meggyilkolására.

Amikor ennek a gyilkosságnak a tervét szőtte, a híre elérkezett Kolomanuszhoz, aki emiatt nagyon megharagudott Almuszra, és figyelemmel hallgatta [testvére] aljas cselszövésének és romlott gondolatának hírét.

Egy nap Almusz embert küldött a királyhoz, és meghívta őt. Miután a király tudott Almusz szándékáról, szíve mélyén bosszút forralt. A meghívás után a király felfegyverkezve elindult Dimiskárba. Abban az órában, amikor odaért, nem szalasztotta el az alkalmat, Almuszt és fiát, Bélát azonnal elfogatta, s mindkettejüket megvakíttatta. Azután életfogytiglani járadékot biztosított nekik, és elrendelte, hogy amíg élnek, Dimiskárban lakjanak.

269 Kolomanusz király pedig még huszonöt évig, hat hónapig és öt napig ült a királyi trónon. Amikor meghalt, Váradon temették el.

Vers:
Kolomanuszt a kor [szelleme] megsemmisítette,
Életének romba dőlt palotáját betakarta.
(j maga elment, megmaradt utána a neve,
Senki sem veheti el a világi érdemét [?].

Próza: A hírmondók azonban úgy beszélik el [a történetet], hogy Kolomanusznak két fia maradt, az egyiket Ladiszlausnak, a másikat Isztefánusnak hívták. Mivel Kolomanusz eltávozott a világból, Isztefanust ültették a trónra, fejére tették a hatalom koronáját, és elkezdett uralkodni.

De Isztefánus király bizonyos mértékben zsarnok és vérszomjas egyén volt. Zsarnoksága és vérszomja hirhedtté tették őt a világon.

270 De fentebb említették, hogy Kolomanusz király (Almuszt és, fiát, Bejlát Dimiskárban megvakíttatta, aki Isztefán király idejében is ott lakott és élt. Ő is megrémült Isztefán király kegyetlen zsarnokságától és vérszomjától, és kétség esett a szívébe.

"*Ez egy könyörtelen ember* – így szól [magában] –, *vakságomra való tekintettel sem fog nekem irgalmazni, aztán valami ürügy alatt meggyilkoltat.*"

Félelem fogta el a szívét, és félelmében [még] a nevét is megváltoztatta, elhagyta az országot, és idegen [földre] menekült. Kosztantinijje vidékére ért, esdekelve borult Kosztantín uralkodói trónjához, és teljes egészében elbeszélte történetét. Kosztantin Almusz állapotáról tudomást szerzett, megbecsüléssel [fogadta], megsajnálta, Rúm országában egy helyet adományozott neki, és egy várat építtetett számára, melynek Kosztantinijje nevet adott. Ott élt (Almusz,) jó ideig, aztán eltávozott a világból.

Vers:
Ő is útra kelt nagy sóvárgással,
Átadta a lelkét ezernyi bajával.
Öröktől fogva [így] szokott lenni a világon,
Minden tavasz végezetül őszre fordul.

Próza: De a hírmondó szavai arról értesítenek, hogy 271
Valadiszlaus király, aki Almusznak atyja volt, életében Almuszra hagyományozta trónját, de nem nyerte el, mert testvérének, Kolomanusznak volt sikere [a trón elnyerésében]. Miután Isztefánusz király elől elmenekült és Rúm tartományában halt meg, eljöttek érte, és hazavitték holttestét. Mivel atyja ráhagyományozta a királyságot, királyhoz illő halotti szertartással temették el. Úgy, mint a többi királyokat, őt is Üsztűni Belgirád székesegyházában helyezték örök nyugalomba.

A regös elbeszélése [tovább] arról szól, hogy Isztefánusz királynak nem volt sem fia, sem lánya, de volt egy nővére, akit Szafijének hívtak. Annak volt egy fia, akinek Szaul volt a neve. Miután Isztefánusz király tizennyolc évig uralkodott, nagyon elaggott, és a végzet szabója életének ruháját darabokra tépte. Mivel elgyengült és életének végére ért, helyére nővérének fiát, Szault rendelte.

Rövid időn belül azonban ő is eltávozott a világból, és a sors az ő országának koronáját a szélnek eresztette.

Vers:
Ha valakit a világ forgása meg is örvendeztetett, 272
Utoljára mégis jajkiáltás lett a vége.

Próza: Fentebb meg van írva, hogy Isztefánusz király trónját testvérének fiára, Szaulra hagyományozta, Kolomanusz király pedig Dimiskárban Almuszt és Bejla fiát megvakíttatta. Bejlát azonban Üngürüsz bégjei Isztefán király gonoszságától meg akarták védeni, mivelhogy vak volt. Ami azt az elbeszélést illeti, hogy Isztefán király trónját halála [előtt] nővérének fiára, Szaulra hagyományozta, de a végrendelkezését [a főurak] nem fogadták el, mert nem találták [Szault] alkalmasnak a királyi méltóságra. Végül is Bejlát ültették a trónra, és királlyá koronázták.

Bejla királynak négy fia volt. Az egyiket Gejzának, a másodikat Vladiszlausnak, a harmadikat Isztefánnak, a negyediket Alamusznak hívták.

273 Abban az időben azonban Lehországnak a határán élt egy hatalmas bégfi, aki Boruh néven volt ismeretes. Mivel Bejla király vak volt, ez a bégfi azt állította, hogy ő Kolomanusz királynak a fia, és az ország őt illeti. Ezt a vádat emelte [Bejla ellen]. Azután a rusz, leh és a többi tartományokban sereget gyűjtött, és átlépte Erdel tartományának a határát. Majd Bejla királynak levelet küldött, [melyben] ezt írta:

"*Ismerd el és vedd tudomásul, hogy Kolomanusz királynak valódi vérbeli fia vagyok, ennélfogva az ország engem illet*." Ez volt a kívánsága.

Azután Bejla király Üngürüsz országának tapasztalt bégjeit trónjához hívatta, és ezt mondta nekik.

"*Egy Boruh nevű személy azt mondja, hogy ö Kolomanusz fia. Most sereget gyűjtött, és az országot akarja. Ti mit tudtok erről?*" Kérdezte tőlük. A tapasztalt bégek így feleltek:

"*Mi magának Kolomanusz királynak a szolgái vagyunk. Erről nem tudunk, sem származását nem ismerjük, de azt tudjuk, hogy ha tényleg Kolomanusz királynak a fia lenne, [ami történt, az] számunkra figyelmeztetés, hogy nem méltó egyén á kormányzásra, egy hamissággal teli romlott ember*." Ezt a feleletet adták. Ennek ellenére viszály keletkezett az országban.

274 Így lévén [a helyzet], Üngürüsz tartományának néhány jeles bégje és fondorkodó embere titokban azt kezdte tervezni, hogy Boruhhoz mennek, vele szövetkeznek, és eltávolítják a királyt. Mivel közben gonoszságuk kitudódott, és ennek a híre a királyhoz érkezett, sokukat [a király] elfogatott és lemészároltatott. Azután

kiadta a parancsot, hogy gyűljön össze a hadsereg. De Boruh is közeledett Erdel tartománya felől. Mihelyt Bejla meghallotta, hogy közeledik, seregével ellene indult. Amikor egymással találkozott a [két] sereg, harcba bocsátkoztak. Hatalmas ütközet folyt le, végül is Boruh seregét legyőzték, többségét kardélre hányták.

Nagyon sok kiváló leh és rusz bég esett el, sokuk fogságba jutott, minden kincsük, vagyonuk zsákmányul és martalékul esett.

Azután Bejla király visszatért trónjára, és a zsákmányolt kincsekből felépítette a Tata néven ismert várat és egy templomot.

A hírmondó [továbbá] úgy beszéli el, hogy Bejla király kilenc évig, tizenegy hónapig és két napig uralkodott, azután meghalt, és Usztolni Belgirádban temették el.

A halál végez, se nem sokat, se nem keveset, A sors ez, [mely] se nem vak, se nem látó.

A hírmondó szavai szerint tehát Bejla király elköltözött a világból. Fentebb meg volt említve, hogy négy fia volt. A legidősebbet Gejzának hívták. Atyjának minden kincse-vagyona, koronája és trónja őrá szállott, [mert] őt tették meg királlyá. 275

A hírnök szava és a krónikás előadása a következő: Mihelyt Gejza lett a király és trónra lépett, a szomszédos világ oszlopaihoz[81] kémeket küldött, hogy ott fürkésszenek.

Abban az időben, amikor Bejla király meghalt, a nimcse tartomány császára Konradur volt. Ennek a keblében az a szándék csírázott ki, hogy összevonja seregét, és elfoglalja Üngürüsz tartományát. Ezzel a gondolattal parancsot küldött tartománya minden részébe, és elrendelte, hogy Bídzs környékére hatalmas sereget vonjanak össze.

Ekkor a királynak néhány kémje a császárhoz érkezett. Mihelyt értesültek [a császár] helyzetéről, azonnal visszatértek a királyhoz, és tudatták vele a császár szándékát és tervét. [A király] azonnal leveleket küldött szét Üngürüsz minden irányába parancsnokainak : 276

"*Mihelyt parancsom hozzátok érkezik, se egy pillanatot, se egy órát ne késlelkedjetek, katonaságotokkal és fegyverzetetekkel azonnal jöjjetek színem elé*!"

[81] *A szomszédos világ oszlopai* = a szomszédos országok fejedelmei.

És az egész Üngürüsz seregeit mind összegyűjtötte. Abban az időben Pécsnek volt egy bánja, akit Herrikusznak hívtak. Hites nyomorult[82] volt. A császár őt nevezte ki a nagy sereg fővezérévé és saját maga helyettesévé. Aztán megparancsolta, hogy a sereg induljon el, és foglalja el Üngürüsz országát. De Gejza király az eseményeket éberen figyelte, összegyűjtvén Üngürüsz seregeit, fel volt készülve [a csatára]. Aztán tanácsot tartott, melyen bégjeit buzdította, és így szólt:

277 "*A ti baráti hűségtek ebben a súlyos helyzetben fog megmutatkozni, én a császártól nem félek.*"

Aztán díszköpenybe öltöztette, és megajándékozta őket, s ezzel mindenki előtt jó nevet szerzett magának.

Ebben az időben azonban Gejza királynak volt egy nővére és annak egy fia, akit Avoroznak hívtak. Az említett időben a hirvát tartománynak volt a bánja. Azon a vidéken híres-neves ember volt. Amikor meghallotta, hogy a király és a császár között mi történt, haragra gerjedt, összegyűjtötte az összes hirvát sereget, és a király segítségére ment. A király azonnal fővezérnek nevezte ki öt, és egy pihenőhelynyi távolságra előreküldte. Azután ő maga is elindult, és Bídzs irányába menetelt.

A császár beglerbégje, Herrikusz is megszámlálhatatlan nemcse seregével felkerekedett Pécsből, és elindult Üngürüsz felé. Egy nap Avaroz, aki a hirvát tartomány bánja volt és egy-két pihenőhelynyi távolságban járt a király előtt, értesült Herrikusz seregéről, s miután tudomást szerzett az ellenség állapotáról, azonnal üzenetet küldött a királynak, mely így szólt:

278 "*Hatalmas király, tudd meg, és légy elővigyázatos, mert a közelgő ellenség megszámlálhatatlan, és kevés híján összeütköztünk. Légy fegyvereiddel készenlétben, ki tudja, a helyzet mivé fog alakulni. Szíveskedj teljes erőfeszítésemet figyelembe venni, a ló hátáról le nem szállok, amíg az ellenséget el nem űzöm.* "

De közben az ellenség is nagy utat megtéve közeledett. Amikor reggel lett, Avaroz azonnal parancsot adott a fegyverek készenlétbe helyezésére. A hirvát és üngürüsz katonák harci felszereléseikkel állig felfegyverkeztek, aztán ő is felugrott a lovára. A nemcse katonák is megérkeztek, és habozás nélkül lovasrohamot

[82] *Híres nyomorult* - híres keresztény.

intéztek a sereg éle ellen, de azt nem tudták áttörni. Oly hősiesen, hatalmasan és nagyszerűen harcoltak, hogy a csatatér földjét tulipánhoz hasonló vörös színűre festették, és olyan sokáig, hogy a világot beragyogó nap is már lehanyatlott.

A király is a csatatérre vágtatott, miközben a hirvát parancs- 279
nokok kardot rántva úgy rohantak a császárra, mint az éhes farkasok a juhokra, s a nimcse sereget összebonyolították. A heves harc közben látták, hogy az üngürüsz oldalon por száll fel, s a porfelhő, mint valami oszlop, az ég csúcspontjáig emelkedik. A porfelhőből töméntelen vértes katona és a király zászlai tűntek elő.

Amikor Herrikusz ezt látta, reszketni kezdett, és amikor a fővezér Avaroz őt meglátta, még jobban odalett. A nimcse sereget egy óra alatt szétszórták. A nemcse bégek és parancsnokok közül nagyon sok személyt kardélre hánytak, a hátramaradottak pedig megfutamodtak. A császár töméntelen vagyonát zsákmányul ejtették, és azonnal visszatértek hazájukba.

A hírmondó a továbbiakban előadja, hogy Gejza király még 280
húsz évig, három hónapig, tizenöt napig ült a fejedelmi trónon és uralkodott. Íszá prófétának 1161-ik évében élete végére ért, és Belgirádban temették el.

Az élet alapja nem szilárd és rendíthetetlen.
A végén bekövetkezik az utolsó rossz.

ISZTEFÁN LETT A KIRÁLY

A regösök tovább úgy magyarázzák, hogy Gejza királynak volt egy fia, Isztefánnak hívták. Atyja után ő került a trónra. Békésen tizenegy évig, kilenc hónapig és három napig ült a királyi trónon, [aztán] eltávozott a világból.

Vers:
Nézd az időt, mit tett Isztefánnal,
Vedd úgy, mintha nem is jött volna a világra.

LADISZLAUS LETT A KIRÁLY

A regös szavai szerint őt is Üsztürgonban temették el. De
amint fentebb említettük és elbeszéltük, a megvakított Bejla ki-
rálynak volt egy fia, akit Ladiszlausnak hívtak, és a múltban báni
281 méltósága volt. Amikor Gejza király meghalt, az ország bégjei és
bölcsei Ladiszlaust találták alkalmasnak és megfelelőnek az ural-
kodásra. A királyi trónra ültették, de csak hat hónapig uralkodott.
Aztán a megsemmisülés birodalmába távozott.

Vers:
Fájdalommal átadva lelkét e világból [eltávozott].
Az ég neki sem adott kegyelmet.

A hírhozók úgy beszélik, hogy a Ladiszlaus családjából származó Isztefán nevű személyt tették meg királlyá, de ez egy zsarnok ember volt. Az ország összes nagy és kis bégjei panaszkodtak rá, zsarnokságából és kegyetlenségétől sokat szenvedtek. Állandóan káromkodott, végül is kegyetlenségét nem tudták elviselni. A bégek, párthíveivel egyetértve, trónra lépése után szövetkeztek, és egy belső összejövetel alkalmával borába mérget kevertek. Öt hónapig volt király, amikor meggyilkolták. Isztefánust is Belgirádban temették el.

Neki is átnyújtotta az ég az utolsó poharat,
Befejezte élete defterét, névtelenné tette [őt]
282 *Élete elmúlt minden bajával és szerencsétlenségével.*
Ö is eltávozott a világból [fájdalmas] vágyódással.

Próza: A hírnök szavai szerint volt Isztefán királynak egy fia, akit Bejlának hívtak. Őt koronázták meg királlyá. Huszonhárom évig, egy hónapig és tizenkilenc napig uralkodott, aztán eltávozott a világból. Öt is Belgirád várában temették el.

Vers:
Furcsa sárkány ez a világ,
Elnyel [mindenkit], akár szegény, akár szultán.

Próza: A hírmondó szavai szerint Bejlának is volt egy fia, Emerikusznak hívták. Amikor apja meghalt, őt találták alkalmasnak a trónra és koronára. A hírhozó elbeszélése szerint Emerikusz király nyolcévi és héthónapi uralkodás után meghalt. Agrim városának templomában temették el.

Vers:
Megmosta homlokát az élet forrásvizében,
Lemondott a világ zajáról.

Próza: Emerikusz király tehát meghalt. Volt neki egy fia, akit
Ladiszlausnak hívtak. Ö lépett a trónra. Hathónapi és ötnapi élet 283
után meghalt. Őt is Belgirádban temették el.

Lesodorta a megsemmisülés szele a koronát a fejéről.
S mivel eltávozott a lelke,
Pihenőhelyre szállt le a megsemmisülés földjére s megszűnt létezni.

Ladiszlaus királynak volt egy Anderjás nevű fia. Őrá szállt a királyság. Harminc évig uralta a királyságot, aztán meghalt. Egrü városában temették el.

Őt is az ég tette semmivé.
A pusztulás palotájába csukta és rázárta azt.

Amikor Andrijás meghalt, egy Bejla nevű fia maradt, aki atyja koronájának és trónjának padisahja lett. A trónt elfoglalta, és országa felett uralkodni kezdett.

De még ezelőtt volt a tatároknak egy kánjuk, akit Batusz
Akdurnak hívtak. Abban az időben Batusz Akdur kánnak a tatár
tartományban különféle tatár törzsekhez tartozó öt kis kán alatt- 284
valója volt. Ezek a kis kánok abban *az* időben megegyeztek egy-
más között, és gyakran betörtek Kara Bugdan tartományába.
Bugdan tartományát feldúlták, erőszakoskodtak, és sok zsák-
mányt ejtettek.

Emiatt Bugdan népe állandóan szenvedett és végtelenül sínylődött, mert egy pillanatig sem volt a tatárok gonoszságától biztonságban.

Volt abban az időben Bugdan tartományában egy nagy vojvoda, akinek Kuten volt neve. Mivelhogy a tatároktól kíméletet nem remélhetett, és nem tudott zsarnokságuktól és kegyetlenségeiktől megszabadulni, egész törzsi népével, öreg és fiatal alattvalóival felkerekedett, elhagyta hazáját, és Üngürüsz földjére menekült.

Bugdan vojvodája Bejla király színe elé járult, és elpanaszolta helyzetüket. Amikor a király megtudta a történteket, kívánságuk szerint helyet adott nekik az országban, szívesen fogadta és vigasztalta őket.

Itt a mi történetünk Batusz Akdur kánhoz érkezett. Amikor Bugdan tartományának a népe elhagyta hazáját, a hatalma alatt levő törzsek kánjait kapujához hivatta, és tanácskozott velük.

Az egyik elbeszélés szerint a célja az volt, hogy először Ruszcsijja tartománya, majd Üngürüsz [országa] ellen fognak támadni.

285 Mivel ebben megegyeztek, megparancsolta a kánoknak, hogy menjenek és gyűjtsék össze seregeiket. Miután nekik ilyen kegyes engedélyt adott, maga Batusz Akdur kán is magához rendelte a tatár tartomány összes katonaságát.

Az az öt kán is elindult, mindegyikük összegyűjtötte seregét, és a kán kapuja előtt felsorakoztak.

Amikor azonban Ruszcsija tartományának uralkodója erről a nagy tatár seregösszevonásról értesült, aggodalmai támadtak, és a töprengés tengerébe merült.

Elbeszélésünk során oda jutottunk, hogy Batusz Akdur kán összegyűjtötte az egész tatár tartomány katonáit. Számba vették, és úgy találták, hogy százezer főnyi tatár sereg gyűlt össze. Azután a tatár sereg Íszá próféta őfényességének 1241-ik esztendejében Ruszcsija tartománya ellen támadt, nagy részét felperzselte, feldúlta és kirabolta.

Azokban a napokban Ruszcsija tartományából elindult egy kereskedő, és a történtekről tudomása volt. Ez a személy Üngürüsz országába érkezett.

Bejla király színe elé járult, és hírül adta neki, hogy Batusz Akdur kán sereget gyűjtött össze, és Ruszcsija tartományának egy részét elpusztította. 286

"*Most biztosan ellened jön, s nem olyan ellenség, akit figyelmen kívül [lehet] hagyni.*"

Amikor ezt mondta, Bejla királynak kétségei támadtak, és csodálkozott, mert annak a személynek a híradását nem hitte el. Üngürüsz országa és Ruszcsija tartománya között ugyanis egy nagy hegység van, és egy roppant szűk szoros. Ezen az úton érdemleges sereg nem tud átvonulni. Emiatt a király ezt a híradást nem vette komolyan.

Annak a szorosnak Vaskapu a neve. De a király szívében mégis felébredt a gyanú. Azonnal kémeket küldött arra a vidékre, majd leveleket küldött szét az egész országba, melyekben felszólította [a bégeket], hogy legyenek készen.

Azután a király szórakozással töltve idejét a tatár okhoz küldött kémek visszaérkezését várta, és reménykedett. Egy nap a kémek is visszatértek, és meghozták a hírt, hogy [a tatárok] a ruszcsik tartományát feldúlták, és igaz az, hogy elhatározták, hogy aztán azonnal a király ellen jönnek. Mikor [ezt a hírt elmondták], a király nagyon megrémült.

Volt azonban abban az időben a király mellett egy hatalmas bégzáde, akit palatinusznak hívtak. Azonnal magához hívatta őt, 287
és megparancsolta neki, hogy menjen, és őrizze a Vaskapu szorost, és ne engedje azon át a tatárok seregét. A [palatinusz] engedelmeskedett, és azonnal összegyűjtött néhány ezer embert. A király köpenyt öltetett rá, hogy lássa, mennyire megbecsüli, aztán engedélyt adott neki, hogy a Vaskapu szoroshoz menjen.

Közben Bejla király is összehívta Üngürüsz országának baráti parancsnokait és katonaságukat. Belgirád vára előtt gyülekeztek össze, miközben szemmel tartották a tatár katonaság [mozdulatait].

Ezalatt a palatinusz is éjt nappallá téve a szoroshoz menetelt, és amikor a Vaskapuhoz érkezett, ott megpihent. Az utat eltorlaszolta, és készenlétben várakozott, vajon mit fog tenni az ellenség.

A krónikás úgy beszéli tovább, hogy közben a király is sereget gyűjtött, hogy idejében készen legyen. Azután összegyűjtötte

288 minden értékes kincsét. A nemcse tartomány császárának leveleket irt, és kincseit feleségével együtt a nimcse tartományba küldte. Ő pedig azon töprengett, vajon mit hoz majd a sors, és a palatinusz helyzete felé fordította figyelmét.

Azután a hírmondók úgy beszélik; hogy a tatár katonaságnak Kara Bugdan tartománya elleni támadásai miatt az említett tartomány fejedelmei és népe elhagyták hazájukat, és Üngürüsz országába menekültek, ahol hazát és földet kaptak. Emiatt a tatároknak az volt a céljuk, hogy Üngürüsz országára támadnak, és behatolnak földjére. Előrehaladva egy nap ahhoz a szoroshoz értek, és amikor az előcsapataik már a Vaskapu hoz érkeztek, látták, hogy az út el van torlaszolva, és katonaság őrzi.

A tatár sereg eleje ekkor meghökkent. Végül is az egész szorost megtöltötte a tatár nép, és a torlaszokon megkezdődött a harc, melyben nagyszámú tatár katonát gyilkoltak le. Amikor a csata egyre hevesebb lett, egy küldött érkezett a kánhoz. A tatár kán átvonulást kért tőle, de a palatinusz ezt határozottan megtagadta, és
289 a küldöttet megölette. A kán ekkor támadásra indult. A torlaszon olyan hatalmas ütközet alakult ki, hogy azt elmondani sem lehet.

Végül is a tatár sereg győzött. A csatában a palatinusz súlyosan megsebesült, és elmenekült. Mivel a palatinusz elmenekült, a tatár sereg átment a szoroson, és Üngürüsz földjére lépett.

Amikor a palatinusz esetének a híre a királyhoz érkezett, mivel a cseh tartományból segítséget kért, ezért Usztolni Belgirád mellől felkerekedett, átkelt a Dunán és Moraván, s a cseh tartományba érkezett, hogy megvárja a segítséget.

Ezenközben a kán is megérkezett Üngürüsz földjére, és kánjaival való tanácskozás után úgy határoztak, hogy az egyik kánt, akit Patának hívtak, a leh tartomány ellen küldi.

A leh király sereget küldött [Pata ellen], és a Krako nevű ismert vár közelében a két sereg megütközött. Ebben a csatában Pata kán vereséget szenvedett, összes katonái kardélre hányattak.
290 Egy sem menekült meg közülük, és nyomuk semmivé vált.

A másik tatár kánt Kajkannak hívták. [Batusz] Őt is elválasztotta [a főseregtől], s néhány ezer lovas katonával Bugdan irányába menesztette. Egy nap Kajkan_átkelt Erdel nehezen járható hegyein. Zibin vára közelében, az Otla nevű ismert folyó mellett egy nagy falu volt. Ehhez érkezett, és átkelt az említett folyón.

Ezenközben Erdel népe is hírét vette [érkezésének], azonnal összegyülekeztek, és ellene mentek. [A két sereg] találkozott és harcba bocsátkozott. Végül is a tatár sereg megfutamodott, és azokban a meredek hegyekben eltűnt. De amikor az erdeli sereg visszafordult, és azon a helyen megpihent, figyelmetlenségüket a kán kihasználta, meglepetésszerűen rájuk támadt, leverte őket, és Erdel vidékét elfoglalta. A lakosságot kardélre hányatta, az egész országot felperzselte és elpusztította. Onnan aztán [a tatárok] visszafordultak a nagy kán felé, hogy [egyesüljenek a fősereggel].

Batusz Akdur kán is folytatta útját, és Szegedin mellett tábort 291
ütött. Kajkan is odaért, és találkozott a nagy kánnal. Tanácsot tartottak, és a háborús helyzetről a következő levelet írták a királynak:

"*Te, aki Üngürüsz uralkodója, Bejla vagy, vedd tudomásul, hogy vallásod és hited hamis. A királyságra nem vagy méltó. A padisahság engem illet. Két padisah nem létezhet. Ha azt akarod, hogy a kardtól megmenekülj, köss kötelet a nyakadra, gyere, és vedd fel vallásunkat, légy a szolgám, és én neked visszaadom országodat. De ha azt mondod, hogy nem, időben készülj fel, mert íme, én ellened indultam. Ne mondd [aztán], hogy ezt nem tudtad*!"

Ezt a levelet elküldte a királynak, azután ő is megindult a király ellen. De a király is elindult arról a vidékről, és katonaságával bevonult Peste városába. A várat megerősítette, és senkit sem eresztett ki a várból mindaddig, míg a kán is, legyűrve a nagy távolságot, Pesthez közeli helyhez érkezett. A környék ellen támadást intézett, fosztogatott és rabolt, de senki sem tudott adni neki megbízható hírt arról, hol tartózkodik a király.

Amikor [a király] feleségét és kincseit a nimcse tartományba 292
küldte, [egyúttal] segítséget is kért. A nimcse bégek közül egy kiváló és híres bég sok katonát gyűjtött össze, s elindult a király segítségére. Éppen akkor érkezett V ács várának közelébe, amikor a kán elrendelte a támadást. A tatár katonaság meglepetésszerűen hirtelen megrohanta Vács várát, és bevette. Katonanépét leverte, családtagjaikat rabul ejtette. Azután az említett várat felgyújtotta és lerombolta.

Amikor [Vácstól] a tatárok visszafordultak, látták, hogy velük szemben katonai csapatok tűntek elő. Mivelhogy a király

Nimcseországtól segítséget kért, ez volt a segítségül küldött katonaság. Mikor a két sereg ott egymást megpillantotta, és megtudta egymás kilétét, azonnal összeütköztek. A tatár nép nyílzáport zúdított [az ellenségre], és győzött. A nimcse sereg pedig szétmorzsolódott, széjjelszóródott, és bégjeik fogságba estek.

Onnan aztán [a rabló tatár csapatok] visszatértek, és a tatár kánhoz csatlakoztak.

292 De már előbb meg volt említve, hogy a tatárok kegyetlenkedése elől Bugdan tartományának fejedelme, Kuten vojvoda országát elhagyta, és magával hozta alattvalóit. Elhagyván szállásaikat, a [magyar] királytól kértek menedéket. Emiatt sok bégnek, szipáhinak és alattvalóiknak [a király] elvette birtokaikat, és Bugdan népének adományozta.

Emiatt az Üngürüsz bégek és a többi alattvalóik elégedetlenkedtek, és gyűlöletet tápláltak [a király iránt].

De amikor a tatár sereg betört az országba, a király szerfölött törődött és gondoskodott Kuten vojvodáról, mert nagyon szerette őt. De mielőtt még a tatár sereg betört, Üngürüsz országában töméntelen kár keletkezett, a bégek és a nép [sokat] szenvedett.

"*Most ez a Bugdan fejedelem az oka* – így szóltak –, *hogy a tatárok betörnek országunkba, mert vele szövetségben van*!" [Ez a] gyanakvás merült fel közöttük. A Bugdan népet befogadták ugyan, de palástolt gyűlölet lett úrrá közöttük.

Végül is a tatár [veszedelem] növekedésének idején Üngürüsz népe és néhány bég azt hangoztatták, hogy: "*Kuten vojvodát*
294 *el kell tenni láb alól, mert hisz őmiatta jött ránk az ellenség, s ráadásul a király erőszakkal elvette birtokainkat, s neki és népének adományozta*."

A nimcsepártiak egy része igazat adott neki k, hogy az országot pusztulásba taszították és így szóltak:

"*A király kész ellenséget hozott az országba. Menjen hát Bugdan népével az ellenséghez, és feleljen [neki]*!" – kiabálták.

Megrohanták azt a palotát, melyben Kuten tartózkodott, körülfogták, kezüket harcra és öldöklésre nyújtották. Végül is alkalmat találva behatoltak a palotába Kuten vojvodához, és irgalom nélkül lekaszabolták.

Azután [arra a hírre], hogy az ellenség [már] az országba hatolt, Bugdan népe összegyülekezett. Harci fegyverzettel felszerel-

ve éppen a királyhoz akartak menni, amikor az üngürüsz sereg előretört, s fejedelmüket, Kuten vojvodát lemészárolták.

Amikor ennek a híre elterjedt Bugdan népe között, azonnal előretörtek, és elhatározták, hogy a tatár kánhoz mennek, vele egyesülnek, és az üngürüszökön bosszút állnak. De éppen akkor, amikor [elhatározták], hogy a [tatár kánhoz] mennek, a királytól 295
egy ember jött hozzájuk, de egyáltalában nem vették figyelembe. Miután ez a követ tudatta a királlyal a helyzetet, [a király] sereget küldött ellenük. A sereg elindult, harcba bocsátkoztak, de a király seregének nagyobb részét sikerült letörniük, aztán széjjelszóródtak, és fejvesztetten elmenekülve felbomlottak.

De a történetek elbeszélői úgy adják elő, hogy ezenközben a tatár kán biztos hírét vette, hogy a király Peste [várában] van, ellene akart menni, de aztán lemondott erről [a szándékáról].

A király pedig mindenhonnan segítséget remélve várakozott. Végül a nimcse és cseh tartományokból nagyszámú segítség érkezett. Ekkor [a király] lóra ült, elhagyta Pestét, hogy a tatár kán ellen támadjon. De a kán is éber volt, saját seregét több csapatra osztotta. Az egyes csapatokat egy-egy helyen lesbe állította, és megparancsolta nekik, hogy nagyon vigyázzanak, ne ütközzenek meg a király seregével, és ne bocsátkozzanak vele harcba, hanem
csak távolról figyeljék. "*Én előremegyek, ti pedig gyertek utánam,* 296
és kövessétek öt."

Amikor ezt a parancsot adta, az volt a célja, hogy a király seregét csak később kényszeríti harcra, de szemmel tartotta a király mozdulatait, mivel a király célja nyilvánvaló volt. A kán azután lóra pattant, és egy pihenőnyi távolságra hátravonta seregét.

A király azon az éjjelen azon a helyen [nyugodtan] pihent. Beszélgetés közben egyesek azt mondták neki, hogy a tatárok serege megfutamodott. Közben hajnal lett, és a király lóháton visszafelé indult, de alighogy egy pihenőhelynyire ment, a tatár sereg a les helyről előretört. Amikor ezt látta, azt hitte, hogy a kánnal került szembe. Az üngürüsz sereg állig felfegyverkezve lóra termett.

"*Íme, itt a kán*!" És egész estig üldözték a tatár sereget. Azon
az éjjelen, egész hajnalhasadtáig, lóháton ülve virrasztottak. Ami- 297
kor reggel lett és kivilágosodott, látták, hogy ismét felbukkant az ellenség. Aznap is üldözték [a tatárokat], egészen estig a nyo-

mukban voltak, és megszalasztották őket. Olyan messzire mentek, hogy a Tisza folyó táján Agrija várának környékére érkeztek.

Közben beesteledett, elfáradva letelepedtek és megpihentek. A kán pedig az említett folyó közelében letáborozott, és egyesült seregével. Az az éjjel zavartalanul telt el. A kán magához kérette főbb parancsnokait, és így szólt hozzájuk:

"*Tudjátok meg, hogy ennél jobb alkalmunk aligha lesz. Erre nincs remény. Azonnal legyetek készen, ma éjjeli rajtaütést hajtunk végre*."

Azután seregét több csapatra osztotta, majd maga is lóra ült. A király seregét minden oldalról körülfogták, és nyílzáport zúdítottak rájuk. Azon az éjjelen, egész reggelig, töméntelen nyilat szórtak a magyarok seregére. Annyi embert és lovat pusztítottak el, hogy azt elmondani sem lehet, és számtalan katonát sebesítettek meg.

298 Amikor reggel lett, a király is lóra ült, és rendbe szedte csapatait. A királynak volt egy testvére, aki mellette jobboldalt harcolt. Baloldalán a segítségre jött nimcse sereg sorakozott fel. Azon a napon egész napnyugtáig harcoltak és viaskodtak a tatár sereggel. Mindkét oldalon sokan elestek.

Mivel a tatár sereg több csapatra oszlott, nyílzáporukkal sok katonát törtek le. Hevesen folyt a harc, és a csatatéren levő csapatok bőszülten csatáztak. Mindkét fél nyílzáport zúdított egymásra.

Végül is az üngürüsz sereg egy részét leverték, sokukat pedig megsebesítettek. A nimcse népet is teljesen legyűrték és lemészárolták.

Végül a király látta, hogy a tatárokat nem tudja legyőzni, seregének zöme meg van törve, s ezért menekülésre határozta el magát. Azon az éjjelen a király és testvére, Kolomanusz lóra ültek, és elmenekültek.

Vers:
Mi történt ezekkel, hallgasd meg barátom,
299 *Kincsét, vagyonát, trónját, családját s mindenét, amije volt,*
Mindenét elhagyta, ó, kedves [olvasó].
A menekülést választották habozás nélkül,

Válogatott lovakat nyergeltek fel,
Elmenekültek, elhagyván a becsületet és szégyent.
Mindenki így fut el útjára,
Senki sem néz sem előre, sem hátra,
Mivel testvérével szökött meg a király,
Mi lesz majd a sereggel, meglásd mi következik.

Próza: Amikor ezt a tatárok megtudták, azonnal lóra ültek, még az éjjel támadást intéztek, széjjelszórták a [magyar] sereget, s a Tisza vizének hajtották, sokukat lekaszabolták és kardélre hányták, raboltak és zsákmányoltak.

A király szomorúan menekült, a tatárok pedig a legyőzött sereg kincsét, vagyonát zsákmányul ejtették, a széles környéket felperzselték, elpusztították, az ország népét lekaszabolták, családnépüket pedig rabul ejtették.

Azután a kán elindult, átkelt a Tuna folyón, és Óbudán állapodott meg. Egy ideig ott pihent, azután a kánokat egy-egy irányba támadásra küldte. Azok aztán a környéket kirabolták és elpusztították. Volt egy kánja, akit Szafan kánnak hívtak. Ez megtámadta és elfoglalta az [egész környéket].

De már az előzőkben elbeszéltük, hogy [a király] a hadjárat
megkezdése előtt feleségét és kincseit Nimcseországba küldte. 300
Most a csatavesztés után ő is a császárhoz ment.

A krónikás úgy adja elő és úgy beszéli el, hogy a vereség után életben maradt császári bégek panaszt emeltek a császárnál a király és bégjei ellen:

"*Hatalmas császár*!" így szóltak. "*A tatár sereg mindenünket elpusztította, mert Bugdan népével az üngürüsz bégek összekülönböztek. Ellenségeskedés támadt köztük, Bugdan fejedelmét meggyilkolták, s emiatt a tatárok ezt az alkalmat kihasználva végtelen kárt és veszteséget okoztak nekünk*."

Ezt mondták, és szomorúan siránkoztak. Amikor a császár panaszukat tudomásul vette, megharagudott, Bejla királyt elfogatta, és egy erős várban fogságba vetette.

Azután a krónikás szavai arról szólnak, hogy amikor a király harcban állt a tatár kánnal, a királyi pecsét a kán hatalmába jutott. Ezenkívül kézre került a király divánjához tartozó néhány írnok

301 [titkár], akik mint foglyok és rabok kerültek a tatár kán hatalmába.

A király testvére, Kolomanusz azonban, aki a csatából elmenekült, azon a vidéken egy járhatatlan hegységben talált menedéket, és figyelte az eseményeket. Amikor a kán erről tudomást szerzett, azonnal levelet irt Kolomanusznak a király nevében, és ezt írta:

"*Te, aki testvérem, Kolomanusz vagy, tudd meg, hogy én most sereget gyűjtöttem. Így tehát légy készen, nagy gyorsan gyere hozzám sereggel, hogy aztán megtámadjuk a kánt, és bosszút állunk.*"

Aztán ezt a levelet a király pecsétjével lepecsételte. A király népéből néhányan, akik a kán alattvalói lettek, ezt a levelet elküldték Kolomanusznak. A tatár kán közben néhány ezer emberből álló sereget választott ki, és Kolomanusz útjába csapdául lesbe állította.

Amikor a levél Kolomanuszhoz érkezett, és útnak indult, a tatár sereg megtámadta, [Kolomanusz] embereit leverte és széjjelszórta. Kolomanusznak nem sikerült megmenekülnie, kézre került.

302 De akkor, amikor a nimcse császár a királyt elfogatta, a király levelet írt neki: "*Mi az értelme annak, hogy elfogattál?*"

Amikor a levél a császárhoz jutott, a következő feleletet küldte neki:

"*Ellenség támadott meg téged, azután te segítséget kértél tőlem. Én meghallgattam kérésedet, segítség címén sok kiváló és hírneves bégemet és katonámat küldtem azonnal neked. Néped között régi viszálykodás és régi ellenségeskedés van, s közöttük nagyfokú az elhidegülés. Miért szálltál szembe az ellenséggel? Emiatt feleslegesen sok kiváló emberem elpusztulását okoztad. Azon kivül, hogy egy csomó kincsem megsemmisült, összes katonámat a porba [sírba] taszítottad. Ebben nyilvánvaló a vétked. Ha tehát irgalmat akarsz a kezemtől, amíg a nekem okozott kárt meg nem térited, nem fog sikerülni neked tőlem megszabadulnod.*" Ezt a feleletet adta.

Miután a király látta, hogy fejére mennyi csapás, szerencsétlenség és ehhez hasonló baj és kaland zúdul, tudta, hogy senki sem fogja öt megsajnálni. Végül is a király összes kincseit a csá-

szárnak adta, és azonkívül egy drágakövekkel kirakott eszközt [fegyvert] is adott neki, és megfogadta, hogy ha sikerül az egész 303
országot visszaszereznie, azután abból is ajándékot fog adni a császárnak.

Miután a király összes kincsét a császárnak adta, megszabadult tőle. Egy percet és egy órát sem időzött tovább azon a környéken. Rím tartományába ment, és a pápához fordult.

A rími pápa is megtiszteléssel fogadta, és megsajnálta. A király segítségül katonaságot és pénzt kért tőle. A pápa katonaságot gyűjtött, és szolgálatára bocsátotta. Azután [a király] hajóra szállt, és kedvező széllel Rodosz szigetére utazott. Az említett sziget fejedelmeitől is katonaságot és pénzt kért. Azok is szívesen fogadták, elnyerte náluk az irgalom reményét és az emberiesség megnyilvánulását. Azok is sereget adtak neki.

Elbeszélésünkkel most oda érkeztünk, hogy a tatárok Üngürüsz népét és országát elfoglalták és a népet erőszakkal kiűzték az országból. A csatákból megmenekült bégek némelyike a nimcse tartományban, némelyek pedig a határ menti vidéken [találtak menedéket]. ,,*Lássuk, mit rajzol majd a jövendő*” – mondván, 304
egyesek ragaszkodtak hazájukhoz, mások széjjelszóródtak a várakba vagy a távolabbi városokba.

A háború következtében rossz viszonyba kerültek a nimcse néppel, másrészt a tatár kán is gyújtogatta, perzselte és pusztította az [üngürüsz] tartományokat. Amikor a császár látta, hogy a tatárok szakadatlanul pusztítják az országot, nehogy felperzseljék és elpusztítsák Üngürüsz országának a még nem érintett részét, parancsot adott, hogy menjenek a nimcsék, és dúlják fel azokat. Így aztán a nimcse nép támadást intézett azok ellen a még ki nem pusztított helyek ellen, amelyek az ő országuk határaival szomszédosak voltak, és elpusztították azokat. És megmutatták az üngürüsz népnek, hogy a nimcse néppel való rossz kapcsolat a tatár kán pusztításánál sokkal nagyobb [pusztítást okoz], és a császár erre alkalmat adott nekik.

Azután még sok más helyet is megtámadtak, kiraboltak és elpusztítottak. Az üngürüsz népből ellenségként kit megöltek, kit kifosztottak, és a parancs értelmében rengeteg szenvedést [okoztak] és erőszakot követtek el. Az üngürüsz nép ezek miatt a fosz- 305
togatások miatt nagyon sokat szenvedett.

Miután a király a római pápától segítséget kapott, Rodosz szigetének fejedelmeihez ment, hogy katonaságot kérjen. Azok is adtak katonaságot, és így elérkezett az ideje, hogy visszatérjen [országába]. Igyekezett állandóan értesüléseket szerezni.

Mivel a nimcse nép ellenségként pusztította [az országot, az üngürüsz bégek összejöttek, szorult helyzetükben arra törekedtek, hogy bevonuljanak a Hirvát tartományba, és ott egyesüljenek a királlyal. Miután ezt javasolták, felkerekedtek, és gyorsan elfoglaltak két császárhoz tartozó várat. A várak népét és családjaikat letörték, a várakat felgyújtották, kincseiket zsákmányul ejtették. A nimcse népet legyilkolták, néhány kiválóságukat pedig foglyul ejtették. Ekkor aztán behatoltak a Hirvát tartományba, és várakozva figyelték, milyen hírek jönnek a királytól.

A hírek tudói és a krónikások úgy beszélik, hogy ezenközben
306 a tatár kán a bolgár és rúm vidékek ellen támadást intézett, és azokat a vidékeket is elpusztította; népüket és családjaikat kirabolta, rabságba hurcolta, a nép nagy részét lemészárolta és elpusztította. Mindegyik r vezére] visszatért arról a vidékről, ahova mentek, [most] találkoztak a kánnal, és tanácsot tartottak. Amikor a tatár seregek összegyűltek, egyesült erővel a nimcse tartomány ellen akartak támadni, hogy leverjék és elpusztítsák.

De a császár is értesült cselekedeteikről, és kémek útján éberen figyelte mozdulataikat. Azonnal sereget gyűjtött, és megparancsolta, hogy őrizzék és erősítsék meg a határvidéki várak at, és legyenek óvatosak.

Amikor a kán értesült, hogy a császár sereget gyűjtött ellene, azonnal lemondott [a nimcsék elleni] lovasrohamról. Átkelt a Duna folyón, és a Cseh-Morava vidék ellen indult, és azt is teljesen felperzselte és pusztasággá tette. A kán azokat a tartományokat három éven keresztül hallatlan módon kirabolta, tönkretette, és az egész környéket pusztasággá változtatta.

307 Közben három év telt el.

Abban az időben Üsztürgon vára alatt a várral összefüggő hatalmas erődítmény volt. A kán a vár urait többször felszólította, hogy önként adják fel a várat, de azok egyáltalában nem voltak erre hajlandók. Végül is ellenük támadt, a várat körülvette, s nagy igyekezettel [ostrom alá fogta, de nem sikerült neki bevennie.

Végül is parancsot adott, hogy a katonaság annyi tűzifát hordjon össze, amennyit elmondani sem lehet, és vegyék körül a várat fával. Magasabbra rakatta, mint a várfalak és tornyok, aztán felgyújtatta. Az említett vár népe a tűzvész martaléka lett, és kő kövön nem maradt.

Aztán Üsztüni Belgirád vára ellen támadt. Azt is elpusztította.

Bejla király közben látta és éberen figyelte, hogy egyrészt a kán, másrészt a császár perzseli és pusztítja az országot. Hol reménykedett, hol kesergett, végül is megegyezett a rodoszi fejedelmekkel. A katonaságot hajóra ültette, vitorláit szélnek feszítette, és azzal a töméntelen sereggel elindult a kán ellen.

Mivel hajóra szálltak, oh, kellemes természet, 308
Abban a percben megfelelő lett a szél.
Égig érő árbocot emeltek, olyat, mint a sárkány.
A keresztárbocokra hellyel-közzel kötelet kötöttek,
Az égig dugta csúcsát minden oszlop
S a tengerbe csapták a hajók az összes evezőket.

Próza: A kán is tudomást szerzett erről az eseményről, és azonnal elpusztította Óbudát. Aztán egész seregével átkelt a Dunán, és elindult Tatárország felé.

Eközben Bejla is útnak indult. Egy nap Üngürüsz földjére érkezett, és látta, hogy a korszak annak minden szögletét megrajzolta.[83] Ilyen állapotban [látva az országot], bevonult és trónjához érkezett. Teljesen el volt keseredve országa pusztulásán.

Azután még tizenhat évig élt, s végül eltávozott ebből a világból. A Duna szigetén levő templomban temették el.

A szenvedés keserű poharát átnyújtotta neki a halál,
S elhagyta az elpusztított virágzó világot.

Próza: A hírnökök úgy beszélik, hogy [utána] Ötödik Isztefán 309
lett a király, akiről fentebb megemlékeztünk. Ennek is maradt egy

[83] *A korszak annak minden szögletét megrajzolta* = látta, milyen állapotban van az ország.

fia, akit Bejlának[84] hívtak. Atyja után őt ültették a trónra. Két évig uralkodott, amikor Csehország fejedelmei hadsereget gyűjtve ellene törtek. Peste városánál összeütköztek, és nagy csata keletkezett, de a cseh katonaság elvesztette a csatát, és megfutamodott. Nagy részüket kardélre hányták.

A király [ezért] úgy határozott, hogy Csehország ellen háborút indít, és elpusztítja, de [közben] hűtlen lett az életéhez, és trónra jutásának harmadik évében eltávozott a világból. Atyja mellé, az említett sziget templomában temették el.

Vers:
Vajon a Teremtő mit tesz a világ népével;
Sok sahot eltemet a földbe.

Próza: Annak is maradt egy fia, Ladiszlausnak hívták. Mivel atyja eltávozott a világból, az ő helye rámaradt. Így bizonyos ideig az uralkodás trónján ült, evett, ivott, szórakozott.

De amint fentebb elbeszéltük, abban az időben, amikor öregapja, Bejla király a tatár kánnal háborúskodott, és az üngürüsz nép szövetkezett a nimcse néppel, Bugdan tartományának régi
310 fejedelme, Kuten a tatárok támadása miatt elhagyta országát, s a királyhoz fordult. De őt ellenségként megtámadva meggyilkolták. Maradt neki egy fia, akit Aldamurnak hívtak. Ez az Aldamur Ladiszlaus királysága idején Bugdan földjének fejedelme volt, és elhatározta, hogy Üngürüsz bégjein atyja vérét megbosszulja. Megparancsolta, hogy Bugdan tartományának összes serege gyűljön össze. A nagy sereg összegyűlt.

Ezenközben azonban Ladiszlaus király erről értesült, azonnal kémeket küldött Bugdan tartományába, hogy megtudja a hír valódiságát. Azok megérkeztek Bugdanba, és kipuhatolták, hogy Aldamur [tényleg] összegyűjtötte egész Bugdan seregeit. Ekkor a kémek azonnal visszatértek, a király színe elé járultak, és a valódi hírt töviről hegyire elmondták.

311 Ez oknál fogva Ladiszlaus király is összegyűjtötte Üngürüsz seregeit, kibontotta zászlait, és elindult Bugdan irányába. Aldamur is felkerekedett a Bugdan sereggel, és megindult Üngürüsz ellen.

[84] Téves adat; V. István volt IV. Béla fia.

Miután mindkét fél sok útszakaszt és távolságot tett meg, a király kémeket küldött, hogy Bugdan népéről hírt szerezzenek. A két fél, tetőtől talpig vértbe öltözve, Üngürüsz országának a határán találkozott. A két sereg lóra szállt, és megkezdődött a csata. Sok veszedelmet legyűrve a Bugdan seregen a fáradtság jele kezdett mutatkozni. Amikor Aldamur ezt látta, félelmében megfutamodott, és a tatárok országa felé menekült. Serege a csatamezőn kardélre hányatott, összes vagyonuk, kincsük, fejedelmi sátraik Üngürüsz népének gazdag zsákmányául estek.

Aldamur megfutamodott, és egy nap a kán színe elé járult. Keserűen panaszkodott a királyra, és így könyörgött neki:

"*Hatalmas kán, kegyeskedjél megkönyörülni ezen a szerencsétlenen. Ebben a súlyos pillanatban fogd meg a kezemet, nyújts* 312
nekem támogatást és segítséget!"

Mivel a tatár kán régóta ellenséges viszonyban volt Üngürüsszel, mindig ürügyet és alkalmat keresett, hogy Üngürüszt megtámadja. Ennélfogva Aldamur jövetele ürügyül szolgált neki, és így szólt Aldamurhoz:

"*Nekem is szándékom volt, hogy az ellen az ország ellen győzedelmes hadjáratot indítok*!"

Aztán kihirdette az egész Tatárországban, hogy fontos hadjáratra készül. Mérhetetlen sereg gyülekezett össze.

De a királyt is nyugtalanította, hogy Aldamur a kánhoz menekült. Ezért azonnal kémeket küldött a kán irányába, akik mihelyt hírül vették, hogy a tatár kán megszámlálhatatlan sereget gyűjtött össze, azonnal visszatértek a király kapujához, és igy szóltak:

"*Hatalmas király! A kémkedés szolgálatát teljesítettük, és szolgáljon tudomásodra, hogy Aldamur a kán hoz ment, és megtévesztően tájékoztatta. Most az a helyzet, hogy számtalan sereget gyűjtött össze, és elhatározta, hogy ellened tör*."

Amikor ezt mondták, a királyt ez a hír megrendítette. Ebben
a nehéz helyzetben parancsot adott, hogy Üngürüsz bégjei és se- 313
regei hiánytalanul gyűljenek össze. A kán is elindult katonaságával. A király erre a hírre teljesen letörve indult útnak.

Amikor az ország határára érkeztek, Íszá próféta őfényességének ezerkétszáznegyvenedik[85] évében, Karaszcsig vára közelében a tatár kánnal találkoztak. Mindkét fél lóra pattant, harci sorokba rendeződött, és olyan hősies küzdelem indult meg, hogy a világ is elborzadt. Rengeteg katona esett el, végül is a tatár seregnek sikerült felülkerekednie, és az üngürüsz sereget legyűrte. A csatatéren a királyt is kézre kerítették és legyilkolták.

Legyilkolta akkor őt az ellenség.
Élete épületét lerombolta.

Akkor aztán [a tatárok] támadást intéztek az egész Üngürüsz ország ellen, felperzselték, romba döntötték, népét és családtagjaikat rabságba hurcolták, és Üngürüsz országát teljesen elpusz-
314 tították. Aztán visszatértek saját tartományaikba.

Ladiszlaus királynak azonban nem volt gyermeke. Még régebben Anderjás király valami oknál fogva a Firenk tartományba ment. Majlan városában egy nagy Firenk bégnek helytartója volt. Ennek volt egy gyönyörű, szeretetre méltó, ciprustermetű, [göndör] hajfürtű, hold arcú lánya. Anderjás király fülig szerelmes lett ebbe a lányba. Végül is hazahozta őt országába, [annak ellenére], hogy már volt felesége.

Amikor már látható volt, hogy a lány teherbe esett *a* király-
315 tól, a király összeveszett a feleségével. Mivelhogy nem élhettek együtt, [a lány] arra kérte a királyt, hogy engedje őt vissza hazájába. Ez volt tehát az oka, hogy [a lányt] visszaküldte firenk tartományába. Nemsokára a lánynak fia született, és Ludovikusz nevet adtak neki. Egy nap [a lány] apjának tudomására jutott, hogy [a gyerek] a királytól van. Végül is elkeseredve elhatározta, hogy a gyereket és lányát meggyilkolja.

Amikor a lány erről értesült, álruhába öltözött, és Venedik városába menekült. Ott élt hosszú ideig, anélkül azonban, hogy valaki is megtudta volna a valóságos helyzetet. Amikor a fiú felserdült, állandóan Venedik uralkodójának a szolgálatában állott. Egy nap, amikor a fejedelem figyelmesen nézegette a legényt, arcvonásaiból és viselkedéséből azonnal megértette [a valóságot],

[85] Téves évszám: 1240 helyett 1290-nek kellene lennie.

és ezt mondta [magában]: "*Egész biztosan királyi vérből származik ez a fiú, vagy pedig főnemesi [családból]*." Mindig figyelmesen viselkedett vele szemben, és a fiút szolgálatába fogadta.

Egy nap valódi hazájáról kérdezősködött tőle. A fiú pedig elejétől végig elbeszélte neki történetét. Amikor az uralkodó tudomást szerzett a [legény] származásáról, ujja a szájában maradt a csodálkozástól. Mivel apjának neve Anderjás volt, neki is Anderjás nevet adta. A legnagyobb előzékenységgel viselkedett vele szemben, mintha a saját leszármazottja lenne, és tekintete mindig rajta függött.

Mivel Ladiszlaus király a tatár harcmezőn elesett, s nem ma-
radt utódja, Venedik uralkodója azonnal sereget gyűjtött, és [a le- 316
gényt] Üngürüsz tartományába küldte.

A hírnök tovább úgy adja elő, hogy amikor Anderjás megérkezett, Üngürüsz trónjára lépett, és uralkodni kezdett. De a hírnök azt is elbeszéli, hogy köztudomású lett Ladiszlaus király gyermektelensége, és hogy a tatárokkal vívott csatában elesett. Volt azokban a napokban Rím pápájának a szolgálatában egy hatalmas bégfi, akit Karolusznak hívtak. A rími pápa akkor elhatározta, hogy Üngürüsz trónjára őt ülteti, és így Üngürüsz országát a maga hatalma alá hajtja.

Anderjás királlyal barátságot színlelve, ennek a bégfinek a rími pápa egy csomó katonát és pénzt adott, s megbízta, hogy álljon a király szolgálatába. Azután Üngűrüsz tartományába a király szolgálatára küldte. De [titokban] azt tervezték, hogy a királyt majd valahogy elteszik láb alól, és magukhoz kaparintják az országot. Ha azonban ez a cselvetés nem sikerülne, akkor élete fogytáig maradjon a király szolgálatában.

Közben azonban Anderjás király szilárdan kezében tartotta az
országot. A bégek is őszintén és lélekkel alávetették magukat, és 317
engedelmeskedtek neki. Ez oknál fogva egy ellensége sem akadt, aki képes lett volna vele szembeszállni. Tizenegy évi uralkodás után eltávozott a világból. Budán egy nagy templom volt, abban temették el.

Vers:
Mindenki, aki végül is erre a világra jött,
Elhagyván azt, eltávozott, oh vándor!

Próza: Mivel Anderjás király meghalt, néhány bég azt kívánta, hogy Karoluszt, akit a rimi pápa küldött, ültessék a trónra. De némelyek ezt ellenezték, és azzal érveltek, hogy az ő törvényeik szerint nem uralkodhat rajtuk olyan ember, aki Firenkből jött hozzájuk.

Viszály keletkezett közöttük. A bégek, akik ellenezték [Karoluszt], felkerekedtek, és Csehország császárához fordultak, mivel a cseh uralkodónak volt egy derék fiatal fia akit Vincselausnak hivtak. Amikor a bégek megérkeztek, így szóltak a cseh uralkodóhoz:

318 "*Üngürüsz tartománya jelenleg üres, a királyságra Vincselaust akarjuk megtenni. Azért jöttünk, és kérjük, hogy adja öt nekünk, és Üngürüsz tartományának uralkodójává tesszük meg*."

A király kívánságukat elfogadta, és így szólt:

"*Óhajtásokat elfogadtam, de nagyon kell vigyázni, nehogy az ország [királyság] miatt fiam fejére bajt és szerencsétlenséget okozzatok*!"

Azonnal sok béget és katonaságot adott melléje. A bégek pedig elkísérték őt, a trónra ültették, és királlyá koronázták.

Az Üngürüsz nép egy része azonban Karolusz pártján volt. Közben sok éjjel és nappal telt el. Egy nap Vincselaus király a gondolkodás tengerébe merülve törte a fejét, mivel látta, hogy az ország előkelői többségének hajlandósága és tekintete Karoluszon nyugszik, s az ő parancsa szerint cselekszik.

"*Ennek a dolognak nem lesz jó vége és következménye*." Így
319 szólt: "*Ez nem jó jel! Két kard nem fér egy hüvelyben. Mivel Karolusz az ország nagyobbik részét hatalmában tartja, itt nekem csak [üres királyi] címem van. Az Üngürüsz bégek pedig ennyi idő óta nem tudják, hogy kihez legyenek hűek. Másrészt, aki közülük hűséges lenne, az hozzám jönne*. – Így gondolkodott. – *A vége ennek egy felfordulás lesz, nekem pedig mi szükségem van erre a királyságra? Ha ez a. tartomány nem lenne, akkor Csehország [gond] és viszály nélkül az enyém lehetne*."

Aztán visszaemlékezett [saját] országára. "*Mire való és mire jó nekem ez a nagy torzsalkodás és korszakom [életem[szerencsétlensége*?" Gondolta [magában], és azonnal levelet küldött apjának, [melyben] ezt írta:

"*Üngürüsz országának van még egy királya, aki az egész országot hatalmában tartja. Nekem csak nevem [királyi titulusom] van itt. így tehát nincs lehetőség arra, hogy a helyzet elrendeződik. Ha tehát azt akarod, hogy életben maradjak, gyorsan gyere egy csomó katonával, és vigyél engem haza. Én erről az uralkodásról lemondok.*"

A levelet atyjának, a cseh uralkodónak küldte. Mihelyt a levél megérkezett, a cseh uralkodó aggódni kezdett, hogy ez nem látszik szerencsés jelnek. Azonnal katonaságot gyűjtött. A még be nem érkezett seregrészek parancsnokául egy fővezért bízott meg, 320
és megparancsolta neki, hogy mihelyt [újabb] parancsát megkapja, csapataival azonnal jöjjön utána.

Azután a készenlétben levő seregével sem egy pillanatot, sem egy órát sem késlelkedve elindult. Egy napon Peste városához ért, és Peste mellett letáborozott. Ott tálálkozott fiával, Vincselaussal.

Üngürüsz valamennyi érdemes bégje összejött a cseh király fogadására. Beszéd közben [többek közt] a cseh király ezt mondta:

"*Bégek! Nem a mi gondolatunk volt az, hanem ti jöttetek hozzám, és a fiamat kértétek tőlem, noha országotoknak már volt egy uralkodója. Miért cselekedtetek így az én fiammal? Nekem nem az a célom, hogy veszekedést és vitát támasszak. Bárkit akartok, legyen vele országtok szerencsés*."

Ezt mondta, aztán felszedte összes kincseit és fiát, Vencselaust, s visszaindult országába.

Vers:
Fiát magával vitte és visszaindult tartományába.
Nem volt kapzsi a világi uralom iránt.

Próza: A hírek tudói úgy beszélik, hogy Üngürüsz bégjei 321
egymás közt nem tudtak megegyezni, sokan fellázadtak, mert nem kívánták Karolusz királyságát.

Volt abban az időben a Bavorija törzsnek egy idegen bánja, akit Otonusznak hívtak. A fellázadt bégek érte mentek, és erőszakkal királlyá választották. De mivel idegen származású volt, az ország többi bégjei sem fogadták el öt [királynak]. Az ország előkelői sem egyeztek ebbe bele. Végül is megértette, hogy ezt a

méltóságot nem fogja tudni szilárdan megtartani, és a királyság miatt a végén nagy baj és veszedelem zúdul majd rá. De aztán elhatározta, hogy megvárja, mit hoz majd az idő.

Vers:
Tudta, hogy a végén ez a méltóság nem marad meg neki,
Más valaki kerül majd a helyére sahnak.

Próza: Emiatt aztán mindig nagyon elővigyázatos volt, és bárhova ment, mindig magával hordozta a koronát. Bejla királynak abban az időben élt egy fia, aki azonban nem törekedett a királyság elnyerésére, hanem saját birtokain Erdel tartományában visszavonulva nyugodtan élt. [-----] nak hívták.

Amióta azonban Otonusz király a trónra lépett, a tartomány
322 népe elégedetlenkedett. Emiatt maga Otonusz király is elégedetlen és bánatos, volt. Az ország népe is nyugtalankodott, állandósultak a felkelések, amik miatt a király is folytonos bizonytalanságban volt. Végül is egy nap elhatározta, hogy vadászatra indulás ürügye alatt elmegy Erdel be, ott felkeresi Bejla király fiát, megnyeri őt, és egyesül vele. Ez volt a terve. 'Azután felfegyverkezett, és felkészült az útra. [---------------] Tudomást szerzett az ő helyzetéről és az ország panaszairól.

Azután széltében-hosszában az országban elterjedt a híre annak, hogy Otonusz király teljesen felfegyverkezve vadászatra indult. De a királyi koronát állandóan magánál tartotta, azután elindult.

Őnáluk az volt a szokás, hogy rokonaik közül volt egy borászmesterük, akinél egy edényből sohasem hiányzott a bor. Amikor a király indulóban volt, a királyi koronát abba a borba
323 rejtette el. Akik [az edényt] látták, azt hitték, hogy abban a király számára bor van [elkészítve].

A király aztán vadászatra indulás ürügye alatt Erdel tartománya felé vette útját. Volt azonban a kíséretében néhány bég a rokonai közül. Amint éjjel-nappal egyfolytában mentek, a borászmester figyelmetlenségből nem vette észre, hogy az edény véletlenül leesett és elveszett. Amikor reggel lett, az illető csak akkor látta, hogy a boros edény eltűnt.

Azonnal értesítették erről a királyt. Amikor a király ezt megtudta, mindjárt visszafordult, és mivel aznap azon az úton senki sem haladt át, [az edényt] megtalálta. Így érkezett meg Bejla király fiához.

A hírnökök tovább úgy beszélik el, hogy abban az időben volt Erdel tartományának egy nagy bánja, akit Ladiszlausnak
hívtak. A régi királyok ivadékai közül való volt. Értesítették arról, 324
hogy Otonusz király az uralkodói koronát kivitte az országból. Amikor erről értesült, azonnal embereket küldött a királyi udvarba, hogy megtudják, milyen irányban távozott el a király.

Amikor azok a hírvivők megtudták a király titkát is, azonnal visszasiettek a bánhoz, és tudomására hozták, hogy a király Erdel tartományának irányában távozott el.

A bán egy csomó katonával a király elé vágtatva útját szegte. A királyt meglepve elfogták, a hatalom koronáját elvették tőle. Maga Ladiszlaus vette át [a koronát], és eltette.

Volt Erdel tartományában egy meredek [erős] vár, abba a királyt fogságba vetette. Így tehát Otonusz király fejére szakadt a szerencsétlenség, melytől mindig félt. Abban [a várban] foglyul ejtve örök rabságba esett.

Vers:
Börtönbe vetették őt megkötözve,
Sorsára az elválás pecsétjét égették.

Mivel Otonusz király rabságba esett, az ország [trónja] megüresedett. Amikor ez a hír elterjedt a világon, a ami pápa fülébe is eljutott.

Úgy regélik, hogy amióta a rimi pápa Karoluszt Üngürüsz or-
szágába küldte, azóta már tíz év telt el. Mivel Otonusz király rab- 325
ságba jutott, az ország trónja üresen maradt. Amikor ez a hír elterjedt a világon, a rimi pápa is meghallotta, s azonnal levelet küldött Üngürüsz bégjeinek, melyben ezt írta:

"*Ti, akik Üngürüsz országának bégjei és legjobbjai vagytok, az én óhajtásomat nem fogadtátok el, és Karoluszt nem vártátok meg. Mostantól kezdve ne mondjátok, hogy » [ezt] nem tudtuk«. Méltók vagytok átkomra, s ezenkívül tudjátok meg, hogy szilárdan elhatároztam, hogy katonasággal személyesen megyünk ellenetek,*

hogy az én kívánságom teljesítve legyen. Nem bocsátok meg addig, amíg kívánságomat nem teljesítitek, s ha ezt megtagadj átok, azonnal készüljetek fel." Azután a levelet lepecsételte, egy futár kezébe adta, és sürgősen Üngürüsz bégjeihez küldte.

Amikor a levél Üngürüsz bégjeihez érkezett, örömmel fogadták, felállva fejezték ki tiszteletüket, és hallgatták tartalmát. A pápa átkától nagyon megijedtek, szükségesnek tartották, hogy parancsát teljesítsék. Összejöttek és tanácskoztak, a pápa parancsát
326 elfogadták, és Karolusz királlyá választásával voltak elfoglalva. De mivel az ország koronáját Erdei bánja, Ladiszlaus ejtette hatalmába, nagy figyelemmel kezdtek Erdel felé figyelni, vajon hogyan alakul majd Üngürüsz országának a sorsa.

De gyerünk tovább. Mivel Üngürüsz bégjei meg akarták várni Karoluszt, azonnal levelet küldtek a bánhoz a királyi korona ügyében.

"*Légy kegyes* – írták –, *és az ország koronáját kiváló embereiddel küldd el Üsztüni Belgirádba. Nehogy másképp cselekedjél*!"

Amikor a levél a bánhoz érkezett, mivel ő is, a királyi családból származott, a következőket mondta:

"*Én magam is valóban királyi családi vérből való vagyok. Az országot neki, idegennek adtátok, [hát akkor] miért ne követelhessem azt én, akinek ehhez joga van*." Mondván haragra gyulladt, és nem adta át nekik a koronát. A bégek ebből megértették, hogy ő is trónkövetelő.

Összejöttek tehát Üngürüsz bégjei, és megtárgyalták [az ügyet], és újból levelet szerkesztettek a bánnak, melyben ezt írták:

"*Te, aki Erdel tartományának bánja és fejedelme vagy, levelünket az összes bégek közös megegyezésével küldjük neked, és tudatjuk, hogy te is [a királyi család] leszármazottai közül való*
327 *vagy, és elismerjük], hogy méltó vagy a hatalomra, és megértettük akaratodat, de most a pápának az a kívánsága és parancsa, hogy várjuk meg Karloszt, és teljesítsük az ő kívánságát, mert ha nem teljesítjük a parancsát, átok alá helyez bennünket, és biztos, hogy sereggel jön ellenünk. Most tehát légy kegyes, és az ország koronáját magad juttasd el hozzánk, vagy becsületes és érdemes embereiddel küldd el. Nehogy másképp cselekedjél. Küldd el, mert ha jóakarattal nem adod át, azonnal készülj fel. Nehogy azt*

mondd, hogy ezt nem tudtad. Ezután [további] követet nem küldünk. Így vedd ezt tudomásul!" Ezt a levelet küldték el a bánnak.

Azután az üngürüsz bégek katonaság gyűjtésével voltak elfoglalva, mert ha ő [a bán] megmakacsolja magát, [és nem adja vissza a koronát], sereggel mennek ellene, és bosszút állanak rajta.

Aztán ezt a levelet azonnal elküldték Erdel tartománya bánjának.

Amikor a bán megkapta a levelet, megértette tartalmát. Az üngürüsz bégek és a római pápa szövetsége alapos meggondolásra kényszerítette őt. Ezért aztán néhány kiváló emberével elküldte
az ország koronáját Üngürüsz bégjeinek. Amikor az ország koro- 328
nája megérkezett, és átvették, a római pápa parancsát teljesítették, bevárták Karloszt, és Íszá próféta őfényességének ezerháromszáztízedik évében megkoronázták.

Az ország összes bégjei meghódoltak neki. Azután Budinba mentek, ahol [Karlosz] elfoglalta a királyi trónt.

Vers:
A királyi méltóságra ő lett megkoronázva
És méltóságteljesen a trónra ült.

Karlosz király Íszá őfényességének ezerháromszázhuszonhatodik évében a Maros néven ismert folyó melletti Lipovában egy nagy kolostort építtetett.

A krónikás tovább úgy beszéli el, hogy mivel Erdel bánja az ország koronáját vonakodott visszaadni, kevés híján köztük kitört a háború. Mivel ez így történt, azt a törvényt hozták, hogy a királyi korona [ezentúl] Visegrádban legyen [elhelyezve] és megőrizve. Ahányszor új királyt választanak majd, abból a várból hozassák el a koronát, és aztán vigyék oda vissza megőrzés céljából.

Ezek után a hírek tudója úgy adja elő, hogy amikor Karlosz
király egyszer Visegrádra ment, ott váratlanul egy királyi udvar- 329
hoz tartozó ember rátámadt. Meztelen karddal rontott rá, levágta a királynak négy ujját, és megsebesítette.

Abban az időben Eftak országának volt egy fejedelme, akit Baszarat vajdának hívtak. Egyszer Karlosz király azt akarta, hogy támadjanak ellene, és kerítsék kézre. Ebből a célból hadsereget

gyűjtött, de Baszarat vajda is hírül vette a király készülődését, azonnal összeszedte Eflak lovas és gyalogos seregeit, és bátran felkészülve figyelte [a király mozdulatait]. Közben a király is elindult seregével Eflak tartománya felé. Meneteltek, vándoroltak ettek, ittak, nagy utat tettek meg, és a végén megérkeztek Eftah tartományába.

Ezenközben Eftah fejedelme az Eflah tartományban levő meredek hegyek szorosait gyalogos puskásokkal és nyilas hadsereg-
330 gel elállta, és egyes helyeken lesben állva, a lovasság egy részével a szoros kapuját megszállta. A király közben bevonult a hegyszorosba. A gyalogság előretört a lesből, körülzárta a [király seregét]. A magas sziklákról puskatűz és nyílzápor alá vette, és köveket hengerítve a sziklaszorosban, Üngürüsz tartományának sok kiválóságát elpusztította.

A király is harcba kezdett. Amikor arra a helyre ért, ahol a sziklaszoros el volt zárva, Baszarat vajda iflah seregével találta magát szemben. Aznap a király seregét teljesen letörték, és a sziklaszorosban sokan elpusztultak vagy megsebesültek. A szorosban élelemhiány és szomjúság következtében sokat szenvedtek. Mivel aznap összeütköztek az Iflah tartomány fejedelmével, mindkét oldalon heves küzdelem folyt, végül is a király seregét leverték, maradék embereit is megtörték.

Amikor a király ezt látta, volt egy kedves udvari embere, ezt
331 mondta neki: "*Légy az én helyemben helyettesem, nekem abba kell hagynom a csatát*!" Aztán elvált a seregtől. Azonnal átöltözött egy alattvalója ruháiba, és a hegyek között elmenekült.

Vers:
A félelemtől sohasem volt nyugta,
Seregét elhagyta és megszökött.

Próza: A király seregét leverték és szétszórták. A helyettesét elfogták, s mivel azt hitték, hogy ő Karlosz király, különféle kínzásokkal kivégezték. Azután a királynak minden vagyonát, kincsét és fejedelmi sátrát zsákmányul ejtették.

A hírek tudója tovább azt beszéli el, hogy Karlosz király szolgának átöltözve megmenekült. Sok veszedelmen esett keresztül, egy nap azonban visszaérkezett saját tartományába.

Több idő elteltével azonban sereget gyűjtött, és elindult Nimcseország ellen. Sok tartományt legyőzött, és adófizetésre kötelezett.

Abban az időben Lehországnak volt egy uralkodója, akit
Kaszimirosznak hívtak. Ez Íszá öfényességének ezerháromszázharmincnegyedik évében felkerekedett, és Visegrád várába jött Karlosz király meglátogatására. Nagy barátságot kötöttek, és a király sok napon keresztül fejedelmi vendéglátást rendezett számára. Azután elbúcsúztak, és a leh uralkodót szívélyes üdvözlettel hazaeresztette. 332

Abban az időben a cseh tartománynak is volt egy uralkodója, akit Johannesznek hívtak. Ö is félt a királytól, és ezért Íszá próféta 1335. évében Karlosz királyhoz [látogatásra] jött. Visegrád várában találkoztak.

Íszá őfényességének ezerháromszázötvennyolcadik évében a tartomány különböző részéről híres és neves bégek jöttek [a királyhoz], és hódolatukat fejezték ki neki.

A hírek tudója elbeszélése tovább arról szól, hogy Karlosz királynak két fia volt. Az egyiket Anderjásnak, a másikat Ludovikusznak hívták. Azután a király egy bizonyos idő múlva katonaságot gyűjtött, Anderjás fiát is magával vitte, s mivel ő maga a
puljai nemzetségből származott, azt akarta, hogy fiát, Anderjást 333
Pulja vidékének királyává válasszák meg. Azután seregét összevonta, és elindult vele Szagirijja tartományába, ami egy hercegi tartomány. Ott három évig tartózkodott, s hajókat építtetett. Aztán rábízta a sereget fiára, Anderjásra, és Pulja tartományába küldte. Ö maga azonban visszatért Visegrád várába, s ott megállapodott. Ludovikusz nevű fia is vele volt.

Ezenközben Anderjás hajóra szállt, és kedvező széllel Pulja közelébe érkezett. Egy nap partra ének a hajók, Pulja földjére léptek. Abban az időben Pulja trónja üresedésben volt, nem volt uralkodója. Miután Anderjás annak a tartománynak a földjére lépett, a nép szívélyesen fogadta és üdvözölte. Parancsainak alávetették magukat, és Pulja tartomány uralkodójává választották, ahol [aztán] sokáig uralkodott.

334 Azután Karlosz király még negyvenkét évig uralkodott Üngürüsz országában. Aztán elhagyta a mulandóság palotáját,[86] és elutazott az örökkévalóság birodalmába.

Vers:
Nézd az eget, ennek a fejedelemnek is legörbítette a termetét,
Fáklyával meggyújtotta a világot, nagy tűzvészt okozott.
Oh, barátaim, ne tegyen benneteket dölyfössé a világ íze,[87]
Sok lelkes szeretetet osztott szét és sok keserű napot okozott.

Próza: Az évszázadok ismerői, a titkok tudói és a hírek elmondói úgy beszélik el és adják elő, hogy amikor Karolusz király meghalt, az uralkodás fiára, Ludovikuszra maradt, aki trónra lépett. Mint ahogy előbb már elbeszéltük, Erdeiben volt egy törzs, mely szikuli néven volt ismeretes. Ezenközben azonban Ladiszlaus bán is eltávozott a világból. Ö volt az, aki a királyi koronát
335 makacskodott visszaadni. Neki maradt egy fia, akit szintén erdeli bánná neveztek ki.

Amikor Karolusz király meghalt, és fia, Ludovikusz lett a király, az Erdel tartományában élő szikuli törzs nem akarta őt elismerni királynak, megmakacsolták magukat, és fellázadtak. Ez a törzs a királynak volt adófizetője. De azelőtt, amikor Karlosz király hadat viselt Iflah vajdája, Baszarat vajda ellen, és vereséget szenvedett, s Üngürüsz kiválóságai közül sokan elestek, kincsei pedig zsákmányul estek, ennél az oknál fogva, amikor fia, Ludovikusz lett a király, bosszút akart rajtuk állni. Ezért mindig okot és ürügyet keresett, s mivel most a szejkuli törzs fellázadt, felhasználta ezt ürügyül, hogy a szejkuli nép ellen hadat indítson. Ezt ürügyül felhasználva Iflah fejedelmén is bosszút akart állni. Végül is a szejkuli nép ellen készülődött, és ezen ürügy alatt katonaságot gyűjtött.

[86] *A mulandóság palotája* = ez a világ.
[87] *A világ íze* = a világ örömei.

"*Először csak ez ellen a nép ellen indulunk hadjáratra*" – mondta Ludovikusz király, és elindult.

A szejkuli nép azonban hírét vette, hogy a király ellenük fog
jönni. Ekkor összejöttek, és tanácskoztak, mivel a királytól na- 336
gyon féltek, az aggodalom tengerébe merültek. Hűtlen cselekedetüket megbánták, [s emiatt] nagyon szomorkodtak. A király elé mentek, lábához borultak, és bocsánatért esedeztek. A király ugyan megbocsátotta bűnüket, de amikor Erdelbe érkezett, és megtekintette azt a vidéket, a lázadókat és makacskodókat elfogatta és legyilkoltatta. Az említett tartományt pedig a régi törvények betartására szorította.

De a királynak a valódi célja az volt, hogy Iflah és Bugdan fejedelmeit megbüntesse. Iflah tartományának abban az időben volt egy vajdája, Alekszander volt a neve.

Amikor a király Erdel tartományát ismét adófizetőjévé tette,
egy nap hirtelen megindult Iflah fejedelme, Alekszander ellen.' 337
Amikor ez a hír Alekszanderhoz érkezett, rettentően megrémült.

Néhány kiváló emberével és az ország előkelőivel lóra ült, és a királyhoz érve lába elé borult, és kegyelmet kért tőle. Azzal a feltétellel, hogy beleegyezett az adófizetésbe, barátjának barátja, ellenségének ellensége lesz. A király visszaadta neki országát. De azután azonnal bevonult Bugdan tartományába. Bugdan tartományának a fejedelme szembeszállt vele, de a végén meghódolt neki, és alávetette magát parancsainak. A király onnan azután visszatért székhelyére pihenni.

A krónikások úgy beszélik tovább, hogy abban az időben a tatárok serege rajtaütésszerűen betört Bugdan tartományába, gyújtogattak és pusztítottak. Bugdan népe betöréseik elől sohasem volt biztonságban. A tatár sereg ismét támadásra készült

Bugdan ellen. Amikor Bugdan fejedelme megtudta szándékukat, abban az időben Erdelnek volt egy hősies bánja, akit [-----]-nak hívtak. Bugdan vajdája azonnal értesítette a bánt:

"*Szolgáljon tudomásodra, hatalmas bán, hogy a tatár sereg-* 338
nek az a szándéka, hogy ellenünk támad. Kegyeskedjél most [megengedni], hogy ezt a helyzetünket a királynak bejelentsük."

Mivel így esedeztek, a bán a helyzetüket a valóság szerint felterjesztette a király trónjához. A király azonnal fegyverbe hívott néhány béget, és saját seregéből is néhány ezer katonát adott.

Fővezérükül Erdel bánj át nevezte ki, és a következő parancsot küldte neki:

"*Te, aki Erdel tartományának a bánja vagy, mihelyt parancsom hozzád érkezik, legyen tudomásodra, hogy ha a tatár sereg Bugdan tartományába betörne, íme ezzel a hozzád küldött sereggel és az erdeli csapatokkal szállj velük szembe, és meg őket. Nehogy másképpen cselekedjél*."

Amikor ez a parancs megérkezett, a bán a parancs szerint hatalmas sereget gyűjtött össze, és készen várta [a tatárok támadását].

Miután azonban a tatár kánhoz megérkezett annak a híre, hogy Erdel tartományában a bánnak erős hadserege áll készen, lemondott arról, hogy betörjön Bugdan tartományába. Azonnal felkerekedett a tatár tartományból, és elindult a bán ellen.

De a bán is értesült [a kán] cselekedetéről cs szándékáról, s
339 elindult seregével ellene. Az ország határán találkoztak a kán és a bán. Mindkét fél nyeregbe pattant, és megkezdődött a csata, melyben rengeteg tatár katona esett el. Végül is az üngürüsz seregnek kedvezett a szerencse, a kán sereget legyőzte és széjjelverte. Magát a kánt is elevenen kézre kerítették és elfogták.

Közben Ludovikusz király, aki abban az időben Visegrádon tartózkodott, figyelemmel kísérte a bán cselekedeteit. Mivel a kán kézre került, [a bán] megkötözve azonnal a királyhoz küldte. Egy nap a kánt a király trónjához vezették, és a színe elé bocsátották. A királyt pedig ez az esemény nagyon megörvendeztette, és a bánnak s összes bégeknek értékes ajándékokat adott. Aztán megparancsolta, hogy az egész országot díszítsék fel, majd néhány napig ittak, mulattak.

Azután rövid időn belül a király összegyűjtötte seregét, és
340 elindult a Hirvát és Szalavin országok ellen. Azoknak az országoknak a fejedelmei nagyon féltek a királytól, eléje járultak, meghódoltak, adófizetőivé váltak, és így megmenekültek.

Miután a király ezeknek a tartományoknak az ügyét elrendezte, Damacsija tartományába ment, mely hercegi tartomány és Venedikhez tartozik. Itt elfoglalta Zadrát, Sebeniket s ezeken kívül sok várat. Itt a tenger partján időzvén, hirtelen megérkezett a tengeren Venedik hajóhada, megrohanták a király seregét, és Üngürüsz kiváló és híres emberei közül sokat legyilkoltak.

A királynak ezzel a hadjárattal az volt a célja, hogy átkeljen Pulia tartományába, mivel Ludovikusz testvére, Anderjás Pulia .környékének volt az uralkodója. Azon a vidéken egy nagy firenk bégnek volt egy szépséges lánya, s Anderjás király ezt a lányt vette el feleségül. Volt azon a környéken egy nagy, virágzó város, melyet Tarentnek hívtak. Annak a városnak volt egy uralkodója, akinek Ludivikusz volt a neve.

341 A hírek ismerője elbeszélése arról szól, hogy Anderjás király felesége ezzel a Ludivikusz nevű béggel összeszűrte a levet, és vele szeretkezett. Annak a vidéknek a bégjei pedig Anderjás királyt üngürüszi származása miatt nem szerették, és csak a kardtól való félelmükben színlelték az engedelmességet. Néha, amikor összejöttek, mondogatták egymásnak:

"*Nem akadt egy közülünk való alkalmas bégfi [királyunknak]? Mi értelme van annak, hogy idegen tartományból őt hozták a nyakunkra* ?"

Allandóan ilyen beszédeket hangoztattak. Közben Anderjás király felesége Ludivikusszal élte világát.

Egy nap az a bég [Ludivikusz] a római pápának a következő izenetet küldte: "*Kegyeskedjék Anderjás király helyét [királyságát] és feleségét nekem odaítélni. Ha nekem ezt megadja, akkor Kegyelmességednek nagy kincset fizetünk*." Ezt az ajánlatot tette. A római pápa pedig kincsvágyó lévén, ezt mondta: "*Barátságot színlelve Anderjással, fejezzétek be az ügyét. Mi Anderjás helyét és feleségét elvesszük*!" Ezt a választ adta.

Amikor Ludivikusz ilyen választ kapott a római pápától,
342 azonnal értesítette erről Anderjás király feleségét, és vele teljes egyetértésben elhatározták, hogy rövid időn belül a király életére törnek. Azon törték nagy igyekezettel a fejüket, hogy cselvetéssel teszik el láb alól a királyt. Végül is egy nap alkalmat talált az asszony, és a király ételébe mérget kevert.

Vers:
Ne higgy az asszonynak mégha huri is,
Ha híres is jóságáról és szépségéről.

Próza: Mikor az az átkozott asszony a királyt elpusztította, Ludivikusszal eljegyezte magát, és Ludivikuszt Pulja trónjára ül-

tette. Ez oknál fogva határozta el Ludivikusz [magyar] király, hogy testvére vérét megbosszulja. Amikor a tenger partvidékén időzött és a Puljába való átkelés előkészületeivel foglalkozott, a Firenk hajóhad őt megtámadta, és sok katonáját megölte. A király azután nem maradt ott, hanem közben hajóra szállt, felszerelte vitorláit, és kedvező széllel elindult Pulia tartománya felé.

343 De még mielőtt odaérkezett volna, [elindulásának aJ híre fülébe jutott Pulia fejedelmének, Ludivikusznak. Lelkét eltöltötte a félelem, és reszketni kezdett. Azonnal összegyűjtötte minden kincsét, feleségét is magával vitte, hajóra szállt, és a tengerre szökött.

Ezek után egy nap Ludivikusz [magyar] király Pulia tartományának földjére lépett, és a trónt elhagyva találta. Mulatozással töltött előtt néhány napot. Volt két kiváló üngürüsz bégje, az egyiket Bolfikarnak hívták. Mivel a királynak; vissza kellett onnan térnie saját országába, ezeket nevezte ki Pulia trónjára helytartóknak. Megszámlálhatatlan katonaságot hagyott rendelkezésükre, aztán visszatért Üngürüsz tartományába.

Annak a két bégnek pedig, akiket helytartóknak nevezett ki, megparancsolta, hogy azoknak a helyeknek, melyek önként meghódolnak, adjanak kegyelmet, de amelyek nem hódolnak meg, azokat kíméletlenül verj ék le, rabolják és fosszák ki. Azok pedig úgy cselekedtek.

Pulia tartományának a székhelyét Napoljának hívták. Egy idő elteltével a firenk bégek nem voltak megelégedve azokkal a
344 helytartókkal, akiket a [magyar] király kinevezett. Ezért tehát elhagyták az országot. Az elmenekült Ludivikusz rokonai közül azon a vidéken volt egy hatalmas bég, Duka Verneri volt a neve. Miután azok a bégek egymás közt nem tudtak megegyezni, összejöttek tehát, és Duka Verne ri színe elé járultak, őt találván a legalkalmasabbnak, s fővezérükké választották. Mindannyian azt kívánták tőle, hogy Napolját vegye el az üngürüsz bégektől, vagy verje ki, vagy űzze el őket a tartományból. Ezek aztán közös akarattal összegyűjtötték a firenk sereget, Duka Vernerit állították az élére, és fegyverkezni kezdtek.

De azután erről a lázadásról a napoljai bégek is tudomást szereztek. Azonnal kémeket küldtek arrafelé. Azok megérkeztek, és látták, hogy megszámlálhatatlan firenk sereg gyűlt össze. Jó ideig figyelték mozdulataikat. Mivel Napolja városában a régi firenk

nép lakott, azok is szövetkeztek a firenk sereggel, és megesküdtek, hogy Napolját átadják nekik.

Amikor a kémek a helyzetet kifürkészték és híreket szereztek, néhányan közülük visszatértek, mindent elmondtak
Bolfikardnak, és pontos hírt adtak neki arról, hogy a firenk sereg 345
ellenük fog jönni. Ezek [a helytartók] pedig az áruló firenkeket a várban összefogdosták és kivégezték.

Duka Verneri közben levelet írt Napolja bégjeinek, lepecsételte és elküldte. Amikor a levél megérkezett, elolvasták, és ezt tartalmazta:

"*Én a firenk hősök fővezére, Duka Verneri vagyok. Ti, akik üngürüsz bégek vagytok, ide jöttetek, az üres tartományt kezetekre kerítettétek és elfoglaltátok. Most az ország saját birtokotok lett, de ne gondoljátok, hogy ez a tartomány annyira erőtlen, hogy azt elfoglalva királyi birtoknak tekintsétek. Íme, most mindnyájatok bűnét megbocsátottam, megmenekültök kardjainktól azzal a feltétellel, hogy mihelyt ez a parancsom hozzátok érkezik, se egy pillanatot, se egy órát se késlekedjetek, készüljetek fel utolsó órátokra, mert mindnyájatokat, apraját és nagyját kardélre hányatlak. [Így van ez] elhatározva, vegyétek tudomásul*!"

Mikor a levél tartalmát Bolfikard [megtudta], ettentő haragra 346
gyúlt, és megparancsolta, hogy a követnek vágják le az orrát és fülét; Ez nagy sértés volt. Aztán levelet írt, melyben ez állt:

"*Országtokat nem adjuk vissza. Ha saját birtokaitokat kívánjátok, [gyertek] és nyugodt szívvel foglaljátok el és vegyétek birtokba. Gyertek gyorsan! Halotti leplet öltsetek nyakatokra, s kardot tartva fogaitok között, hódoljatok meg a mi királyunknak. Akkor majd mi felterjesztjük az ügyet királyunk trónjához, és [kegyelmet] kérünk számotokra. Ha azt mondjátok, hogy nem, és makacskodni fogtok, mi majd elmegyünk hozzája, és a király színe előtt feltárjuk [az igazságot]. Az alkalom a mi kezünkben van, s tőletek egy szemernyit sem félünk*!"

Aztán elküldte a levelet azzal a követtel, aki [a firenkektől] jött. Az pedig megalázva Duka Verneri színe elé érkezett. "*Jaj, de dübörgött, mint a villámcsapás utáni mennydörgés*",[88] mintha ez a sérelem saját magát érte volna. Oly rettentő méregbe jött, hogy

---

[88] *Vay ki kakidi, yildirim gibi sakidi* = török szólás a nagy harag kifejezésére.

majdnem megütötte a guta. Fogta a levelet, és amint elolvasta, rettenetes haragra gyulladt. Aztán így szólt a mellette levő bégekhez:

347 "*Ezek a becstelenek a halál fiai lettek! Ezzel a felelettel az a céljuk, hogy minket megijesszenek, s ezért lármáznak. Ellenük kell mennünk, és majd én megmutatom, mit teszek majd nekik*!"

Aztán megesküdtek, és seregük nagy számában bizakodva néhány nap múlva kibontották zászlaikat, lóra szálltak, és az állig felfegyverkezett gyalogosokkal, puskás okkal és vértcsekkel elindultak Napolja irányába.

Ezenközben az üngürüsz bégek is sereget gyűjtöttek, és felkészülve várták [az eseményeket]. Duka Verneri pedig abban reménykedett, hogy a [napoljai] firenk nép segítségével teljes győzelmet fog aratni. De amikor megérkezett a híre, hogy a [városbeli] népet letörték és a porba sújtották, nagy aggodalom töltötte őt el. Végül is [Duka Verneri] ki tudakolta a helyzetüket, és [megtudta], hogy a nép néhány híres és ki váló előkelősége eltávozott, de egy részük életben maradt, újból reménykedni kezdett.

348 Közben Bolfikardnak is voltak kémei a firenk seregben. Hírül hozták, hogy a lázadók közül néhányat nem sikerült kézre keríteni. Ezt azonnal tudomására adták Napolja urainak, akik valamennyiüket elfogták, hogy magukat ártatlanoknak tüntessék fel.

Ezenközben a firenk sereg Napolja közelébe érkezett. A hírek tudói és a krónikások úgy adják elő tovább, hogy közben Bolfikard Napolja várát, tornyait és várfalait megerősítette és teljes hadi felszereléssel látta el. Aztán összehívta a haditanácsot, úgy döntöttek, hogy jobb lesz, ha hősiesen kardjukra bízva magukat kirohanást intéznek a várból, mint ha gyáván bezárkózva a várban pusztulnának el.

Aztán felkészültek, és kiadták a parancsot, hogy az áruló firenk népség előkelőit Duka Verneri szeme láttára fogják majd felakasztani, s e célból a vár előtt egy csomó akasztófát állítottak fel. Duka Verneri pedig eltávozott a vártól, és Napolja közelében, a várostól egynapi távolságban letelepedett, és az éjszakát nyugalomban töltötte el.

349 Közben Bolfikard hajnalban kinyittatta a vár kapuit, lóra termett, és eltávozott a várból. A firenk sereggel szemben csatasorba állította seregét. De ekkor már a nap Kaf várából felemelte

a fejét, és beragyogta a világot. Mikor azonban a firenk sereg közelre érkezve látta, hogy a vár kapui nyitva vannak, a napoljai bégek pedig tetőtől talpig felfegyverkezve csapataikkal csatasorba rendezve állnak, ekkor ők is megragadták fegyvereiket, lóra szálltak, és zászlaikat kibontva csatasorba álltak.

Eközben Bolfikard kiadta a parancsot, hogy az áruló firenk népséget Duka Verneri szeme láttára akasszák fel. Aztán ekkor mindkét sereg egymásra rontott, összebonyolódott, és a becsületért folyó küzdelemben tulipánszínűre festették vérrel a földet.

Vers:
A két sereg összekeveredett akkor,
S ott nagy pusztítást végeztek.
A sereg nyilat szórt, hogy vért ontson,
A lándzsákat előre szegezték a gyilkolásra.
Az ellenségre mérgesen néztek,
A nyilak hegyén jajveszékelés tört ki
S mint a villám csapkodtak a kardok,
Mint a patak folyt a vér, 350
A földre terítették a hullákat,
A mezőn nagy rakásokban feküdtek a halottak,
Mint a tenger, annyi vér ömlött a földre,
A hullák nagy rakásokban feküdtek, mint a máglya,
A két sereg oly rettenetesen harcolt,
A vértől tulipánszínűre vált a föld.

Próza: A kor ismerői tovább úgy beszélik, hogy a harc egyre hevesebben folyt. A napoljai bégek között volt egy Birnebard nevezetű, akire harc közben a firenk hősök rátámadtak és megölték. Amikor Napolja serege ezt látta, azt akarták, hogy vonuljanak vissza a várba, de Bolfikard erről lebeszélte, és ezeket mondta:

"*Hova lett az eskütök, ha egy ember elpusztulása miatt csorbát ejtenétek a nevünkön? Az a férfiasság és hősiesség, ha a csatatéren karddal [a kezünkben] halunk meg, és senkitől sem kérünk segítséget [irgalmat]. Vajon miért jöttünk ide? Most itt kell meghalnunk*!" Ezekkel a szavakkal lebeszél te őket.

Aztán újból támadást intézett a firenk sereg ellen. Oly bátran 351
és hősiesen forgatták a kardjukat, és oly kétségbeesetten harcol-

tak, hogy a firenk sereget összetörték, zászlajukat és zászlóvivőjüket a földre tiporták. Amikor a firenk sereg ezt látta, azonnal menekülni kezdett. Harc közben a Dukát is letaszították lováról, és foglyul ejtették. A firenk sereg nagy részét kardélre hányták. Vagyonukat, kincseiket zsákmányul ejtették. Duka Vernerit pedig megbilincselve a királyhoz küldték. A király pedig Visegrádban fogságba vetette, és Bolfikarnak gazdag ajándékokat adott, és megvendégelte őt.

Ezek után [gyerünk tovább]. A lehek és ruszcsik tartománya között egy másik nép lakott, s országuknak Letonija volt a neve. Volt nekik egy fejedelmük. Ekkor a király sereget gyűjtött, és Letonija ellen indult. Fejedelmét elfogatta, és alattvalójává tette.

Innen aztán a Rusz tartomány ellen folytatott hadjáratot. Azt is engedelmességre kényszerítve adófizetőjévé tette. Onnan aztán visszatért országába.

Volt abban az időben egy Bulgárország. Ez fellázadt a király
352 ellen. A király hadjáratot akart ellene vezetni. Amikor a bolgár fejedelmek megtudták, hogy a király ellenük indul, azonnal elébe mentek, engedelmességet fogadtak, és adófizetőivé váltak.

A király onnan hazatérve trónjára ült és megpihent. De a könyv szerzőjének elbeszélése szerint ezután közte és a Nemcseország császára között keletkezett valami oknál fogva elhidegülés és ellenségeskedés. Mindkét fél sereg gyűjtésével volt elfoglalva. Végül is a tartomány híres bégjei összejöttek, és a két felet egymással kibékített ék, és békeszerződést kötöttek egymással.

Azután a király egy idő múlva felkerekedett, átkelt a Duna folyón, Cseh és Morava ellen indult, és alattvalóivá tette.

Abban az időben a királynak egy nővére élt Lehorszàgban, akinek nem volt gyermeke. Amikor a király Cseh- és Moravaországot elfoglalta, a leh király eltávozott a világból, és Lehország
353 uralkodó nélkül maradt. Ez oknál fogva azt az országot is magáévá tette, és uralkodott benne.

Azután bármely ország ellen viselt háborút, olyan szerencséje volt, hogy azt elfoglalta. De aztán élete elgyengült, miután negyven évig, egy hónapig és huszonkét napig uralkodott, eltávozott a világból. üsztüni Belgirád várában temették el.

Vers:
A megsemmisülés országába tért ő is.
Mindenki csak rövid ideig örvendhet evilágon.

Próza: A krónikások úgy mesélik tovább, hogy Ludivikusz királynak volt egy fia [!], akit Karlosznak hívtak. Amikor a király eltávozott e világból, ez a Karlosz Pulia országának volt a fejedelme. [A királynak] két lánya is volt. Az idősebbiket Marijának nevezték. De abban az időben a Nemcse tartomány császárának volt egy fia. Még kiskorában annak jegyezték el Mariját. A császár fiát Szekizmundusznak hívták. Mivel még [kiskorú] gyermek volt, emiatt [apja] a császár mellett tartózkodott.

Mikor apja meghalt, Mariját voltak kénytelenek Üngürüsz
trónjára ültetni, akit megkoronáztak, és uralkodni kezdett. Mi- 354
helyt azonban Karlosz hírül vette, hogy atyja[89] meghalt, azonnal kémeket küldött abba a tartományba [a valóság] kifürkészése céljából.

Két év telt el azóta, hogy Marija királynő lett, de az ország népe nem volt megelégedve. Egyes vidékeken az ország népe lázadozott, felkelt, és zavargások keletkeztek az országban. Végül is a tartományok bégjei látták, hogy a lázadás elharapódzott, összejöttek, és megértették, hogy az asszony uralkodása rossz vért szül, s mivel a tartomány népe nyugtalankodott, nagy aggodalomba estek.

Azután abban állapodtak meg, hogy ennek elejét kell venni, mivel országuk népe makacskodik, és már biztos, hogy teljesen fellázad és az ország pusztulásnak indul. Ez ellen az lesz az orvosság, hogy Napolja városában testvére, Karlosz az uralkodó, hírt küldenek neki, hogy jöjjön ide, és foglalja el az országot. Ebben megegyeztek, és Karlosznak levelet írtak, melyben ezt közölték:

"*Hatalmas király! Légy elővigyázatos, és vedd tudomásul,*
hogy amióta atyád, Ludovikusz király a világból eltávozott, két év 355
telt el, és a trónra testvéred, Marija lépett, de a mostani helyzet az, hogy az ország népe nincs Marija királynő uralkodásával megelégedve, helyenként fel-fellázad, és kevés híja, hogy az or-

[89] Téves adat. Karlosz (II. Károly) nem volt Ludovikusz (Nagy Lajos) király fia.

szág nem ment tönkre. Világos tehát, hogy a királynő alkalmatlan az uralkodásra. Ezért tehát az országban minden jó vagy rossz [ügy intézése] egy király becsületéhez illik. Ha tehát ennek az országnak a javát akarod, most az lesz a legjobb, ha elindulsz, és atyád örökségét nem hagyod elpusztulni, hanem virágzóvá teszed."

Így panaszkodtak. A levelet lepecsételték, egy becsületes egyénnek a kezébe adták, és Karlosz királyhoz küldték.

De még ezelőtt Karlosz király kémeket küldött Üngürüsz tartományába, azok is tudomást szereztek ezekről a beszédekről, és mindenről, ami a helyzetre vonatkozik.

Amikor ezt a levelet Napolja uralkodójának elküldték, ezek a kémek is útra keltek, hajóra szálltak, és kedvező széllel a tengeren
356 elindultak. Egy 356 nap aztán megérkeztek Napolja kikötőjébe, és horgonyt vetettek. Az üngürüsz bégek követe is megjött, és a király színe elé vezették. De mielőtt a király színe elé jutott, a király kémei hamarabb jutottak a királyhoz, és Napolja uralkodóját, Karoluszt értesítették Üngürüsz tartományának állapotáról és arról, hogy mi az oka a követ érkezésének.

A király parancsot adott, hogy a követet szállásolják el a vendégpalotában, és vendégelj ék meg. Aztán előterjesztették neki a követ levelét, és kikérdezték őt a tartomány helyzetéről. A követ a következő választ adta:

"*Hatalmas király! Ha azt az országot nem tiszteled meg látogatásoddal, hamarosan kitör a lázadás, és a tartomány minden bizonnyal elpusztul*."

Mikor ezt mondta, mindnyájan elhallgattak, a király pedig fejedelmi palásttal ajándékozta meg a követet, és megvendégelte. Aztán Üngürüsz bégjeinek és Budin főurainak barátságos levelet irt, lepecsételte és elküldte. Aztán megszámlálhatatlan sereget gyűjtött össze, minden kincsét is magával vitte, és számtalan se-
357 regével hajóra szállt. Kedvező szél keltével felvonta a vitorlákat, és elhajózott Hirvátország felé.

Néhány nap múlva kedvező széllel megérkeztek a Hirvát tartományhoz tartozó Sebenk várának kikötőjébe, és lehorgonyoztak. Amint kihajózták a sereget a szárazföldre, azonnal zászlókat bontottak, és elindultak Szadra várába, amelyben néhány napig megpihentek. Ott [a király] rendbe szedte seregét, és a környék bégjeit is magához hívatta.

Aztán elindult, és Üngürüsz határához közel eső helyen tábort ütött. De eközben Marija királynő is hírét vette, hogy testvére, Karlosz megszámlálhatatlan puljai sereggel megérkezett és Üngürüsz földjére lépett. Mikor ezt neki hírül adták, a királynő a gondolkodás tengerébe merült, hogy vajon mi lehet jövetelük célja.

Végül is belső emberei közül néhányat a király elé küldött, hogy vele tanácskozzanak, és megbízta őket, hogy fürkésszék ki, vajon mi a király szándéka. Azok pedig a parancsnak engedelmeskedve a király elé mentek, s megbízatásuknak eleget tettek.

A király, mintha titokban megtudta volna ezek, küldetésének 358
a célját, felébredt benne a gyanakvás. Azonnal serege megszervezésébe kezdett.

Ezenközben a király találkozott azokkal, akik üdvözlésére eléje jöttek, és beszéd közben elmondták, hogy a királynő az üngürüsz bégekkel nincs jó viszonyban és hogy a tartomány népe is fellázadt.

[A király] azt válaszolta nekik, hogy a lázadókat megbünteti, és a királynőnek szerencsét kíván. Ilyen értelembe adta tudtára [jóakaratát]. Azután elbocsátotta őket. Amikor elbúcsúzni jöttek a követek, kifejezték a királynak jókívánságukat, és tudomására hozták, hogy a királynő el van jegyezve a császár fiával, Szekizmundusszal.

"*Ez nagyon üdvös dolog, ezt nekünk is tudnunk kell*", mondta a király.

A király azonban újonnan leveleket küldött a bégeknek és Budin várparancsnokának, melyekben arra szólította fel őket, hogy valami megbízható kifogással harc nélkül igyekezzenek a királynő kezéből hatalmukba keríteni [a várost]. De közben a királynő embere is megjött, és elmondta neki a király szavait. A királynő szíve ezeknek a híreknek a hallatára elkeseredett, mert felébredt benne a gyanakvás.

A király pedig elindult, és amikor Budinhoz közeledett, a ki- 359
rálynő elébe sietett. Szívélyesen üdvözölték egymást, s egymás egészsége felől kérdezősködtek. Aztán Budin fővárosában tisztelettel egy palotát ajánlott fel neki szállásul. Majd hatalmas lako-

mát csaptak, és ivásnak adták magukat. Beszéd közben a királynő azt kérdezte tőle:

"*Hatalmas testvérem, vajon miért hagytad el országodat és trónodat, a mi országunkba fáradtál és megtiszteltél bennünket*?"

"*Ej, kedves Marija* – válaszolt a király. – *Ne gondold, hogy őrizetlenül hagytam országomat. Helytartóm és katonaságom van ott*."

"*Százezer köszönet a magas Teremtőnek* – válaszolt tréfásan a királynő –, *mert megérte a szemem, hogy viszontlássalak téged*."

A valóság az, hogy mind a ketten barátságosan társalogtak. A király azonban azon törte a fejét, mi módon tudná biztosan kézre keríteni a trónt a királynő kezéből. Összebeszélt tehát néhány béggel és a várőrséggel. Vendégeskedés és szórakozás ideje lévén, a két sereg [katonái] a város körzetében sétáltak és nézelődtek. Végül is a királyhoz húzó bégek felhasználva [az alkalmat]
360 összebeszéltek. A király hírneves emberei közül egy csomó hőst és nevezetes egyént állig felfegyvereztek. Palástot öltöttek rájuk, és sétálás ürügye alatt egyesével-kettesével beengedték a palotába, és teljesen megtöltötték a palotát a király embereivel.

A királynő hívei látták, hogy a király kiváló emberei közül milyen sokan kerültek be a palotába, azonnal a királynő elé járultak, és figyelmeztették, hogy vigyázzon. A királynő azt kívánta tőlük, hogy menjenek a királyhoz, és hivják őt hozzá.

"*Én bizonyos mértékben vágyódtam utánad, és jóakaród voltam* – mondta [a király]. – *Elhagytam országomat, és a te kedvedért sok fáradságot kiállva eljöttem hozzád, de te egy percet sem szenteltél nekem, és el akarsz menni*."

Amikor ezt mondta, a királynő meglepetésében egy szót sem tudott szólni.

Eközben a királypártiak a király számára elfoglalták a trónt. Amikor a királynő emberei ezt látták, azonnal összegyűltek, és a királynő színe eléjárultak.

"*Mennyire tévedtél, hogy szeretett testvéred, akinek hittél, trónodat elvette kezedből, és elfoglalta palotádat. Mostantól kezdve fejed megmentésével törődj*!"

Amikor ezt mondták, a királynő elhallgatott. Volt azonban
361 belső szolgálatában néhány közel álló bég, meghagyta nekik, hogy alkalmas órában a lakoma színhelyén gyilkolják meg a királyt, hogy az ügynek vége legyen. De azok meggondolták [a dolgot], mikor látták, hogy az üngürüsz bégek nagy része a király pártján van, s azok nem fogják ezt tétlenül nézni. Ezért [szándékukról] lemondtak.

Amikor a király ezt a helyzetet látta, megijedt, hogy halálveszélybe került. [A királynő] így szólt a királyhoz:

"*Hatalmas testvérem! Éjjel-nappal benned reménykedtem. Azt reméltem, hogy hűséges segítőtársam leszel. Mit jelentsen az, hogy most trónomat cselvetéssel elvetted, és párthíveim előtt porig aláztál engem*?"

Mikor ezeket a szemrehányó szavakat mondta, a király így válaszolt:

"*Én erről a dologról nem tudtam. Ez a bégek határozata*!"

Azután behívatták a bégeket. Amikor a bégek összejöttek, így szóltak a királynőhöz és királyhoz:

"*A hatalmas király ezt a határozatot egyáltalában nem helyeselte. Ennek [a határozatunknak] az az oka, hogy sérti hírünket-becsületünket, hogy egy nő uralkodjék felettünk. Másrészt az egész ország népe ellenséged lett és fellázadt. Ezt az ország megalázásának lehet [minősíteni]. Ez oknál fogva a királyt mi hívtuk be hozzánk*."

Azután nagy megtiszteléssel és megbecsüléssel a királyt ab-
ból a palotából a trónra kisérték, és hódolattal fejüket lehajtva 362
szolgálatába állottak. A király pedig, hogy Marija királynőt megvigasztalja, a következő üzenetet küldte neki:

"*Testvérem, légy kegyes, és ne aggódjál, mert ha én nem jöttem volna ide, az ország népe ellenségeddé vált volna, és valami bajt hozott volna a fejedre*."

"*Kihez voltak az üngürüsz bégek ezen a világon hűségesek*?" Válaszolt a királynő. "*Ami engem és ezt [a dolgot] illeti, szánalomra méltó helyzetbe hoztak, és képmutatással a világ előtt megaláztak*."

Azután [a bégek] a királlyal elindultak, s amikor Üsztüni Belgirádba érkeztek, megkoronázták, és [ezzel] a királyi méltóság feltételét megteremtették. Aztán néhány napon keresztül lakmároztak, majd visszatértek Budinba, ahol [a király] megkezdte uralkodását.

A hírek tudói úgy beszélik tovább, hogy egy év elmúltával megunták Karlosz királyt, és megharagudtak rá.

Amikor még Ludvikusz király életben volt, egy Palati-
362 nusznak nevezett híres embert főemberévé és belső [bizalmi] em-
berévé nevezett ki. Ez pedig a király kegyéből és iránta való tisz-
teletből a királynénak állt szolgálatában, aki őt [szintén] belsőem-
berévé nevezte ki. A királynő pedig a császár fiának, Szekiz-
munduznak volt a jegyese.

Közben [a palatinusz] a királynő szolgálatába egy tehetséges embert küldött, akinek Balázs Farkas volt a neve. Ez pedig a királynőnek bizalmi embere lett, és amióta a trónról letették, állandóan a királynő szolgálatában volt. Ezt a két embert a királynő magához hívatta, és azt a tervet szőtték, hogy valami cselvetéssel a királyt közösen elteszik láb alól. Végül is a királynő ezt mondta:

"*A mi sebünkre az az orvosság és ir lesz jó, ha most elhíresztelem, hogy megbetegedtem. Ti pedig a lakosztályomban rejtőzködjetek el. Aztán hírt küldünk a királynak, hogy feltétlenül jöjjön engem megnézni. Biztos, hogy ő maga fut majd ide [egyedül]. Az én szobámba, rajta kivül, senkinek sem szabad belépni. Ennél jobb tervünk nem lehet. Mihelyt a király belép a szobámba, a dolgot végrehajtjátok*." Ezt beszélték meg. Aztán ez az álnok [asszony] azonnal üzenetet küldött a királynak:

364 "*Most súlyos betegség támadott meg engem. Nincs reményem*
az életben maradásra. Így tehát a hatalmas királytó! az a kíván-
ságom, hogy fáradjon hozzám, amíg a túlvilágra nem térek, és
remélem, hogy szerencsés idejövetele gyógyszerként fog rám hat-
ni."

Azután a palatinusz és a Balázs Farkas nevű hitetlenek állig felfegyverkezve elrejtőztek a királynőlakosztályának ablakmélyedéseiben. Amikor az üzenet a királyhoz érkezett, kötelességének tartotta, hogy azonnal testvére látogatására menjen. Felült a lóra, és egyedül indult el a királynő palotájába, és így esett tőrbe. Mihelyt a király odaérkezett, engedélyt kért a királynőtől a látogatásra. A két cselszövő azonnal előugrott rejtekhelyéről.

"*A királynő lakosztályát szabaddá tesszük*!" Így szóltak, és a két vérszomjas [gyilkos] azonnal kardot rántott, és rátámadt a királyra. Irgalom nélkül rárohantak, és darabokra szabdalták. Aztán a visegrádi székesegyházba szállították és eltemették.

Azután a királynő újból elfoglalta trónját. A palatinuszt he-
lyettesévé nevezte ki. Aztán a király hívei közül néhányat elfo- 365
gatott, és bosszút állt rajtuk.

"*Mostantól kezdve nincs több ellenségem*!" Mondta, és megkezdte az uralkodást.

A hírek tudói úgy beszélik tovább, hogy a Hirvát tartománynak volt egy bégje, akit Jodzsanisznak hívtak. Ez Karlosz királynak régi híve volt, aki sok jót tett neki. Miután- a királynő [a királyt] tőrbe csalta és árulással meggyilkoltatta, Johanisz bég e miatt a cselekedete miatt nagyon megharagudott a királynőre, és [elhatározta, hogy] a királynő ellen támad.

Azonnal összegyűjtötte a Hirvát tartomány seregeit, és elindult a királynő ellen. De a királynő még ezelőtt levelet küldött a császárnak és fiának, Szekizmunduznak, hogy a királyt már megölette, és elvette tőle a trónt.

Miután a hirvát bán, Johanisz seregével a királynő ellen tá-
madt, a királynő is összeszedte Üngürüsz seregeit, és szembe-
szállt vele. Borzasztó csatát vívtak, melyet elmondani sem lehet.
A végén a palatinusz és Balázs Farkas is elestek a csatában, s a 366
királynő serege vereséget szenvedett. Sokukat kardélre hányták,
sokan pedig megrémülve futásnak eredtek. A királynőt is elfogták
ebben a csatában, a Hirvát tartományhoz tartozó Kurpa várába
vitték, és szigorú fogságba vetették.

Amikor a királynő Hirvátországban fogságba került, tudatták ezt a császárral. A császár azonnal összegyűjtötte seregét, a sereg élére fiát, Szekizmunduzt nevezte ki, és Üngürüsz országába küldte. Szegizmunduz pedig lóra ült, és Üngürüsz országába érkezett.

Közben a bán is megbánta cselekedetét, s mivel a császártól és fiától rendkívül félt, a királynőnek üzenetet küldött, [és arra kérte], hogy mentse meg őt attól a veszedelemtől, mely a császártól és fiától fenyegeti. Ha ezt esküvel megfogadja, akkor szabadon bocsátja és visszaküldi országába.

Amikor a királynő erre megesküdött, Johanisz egy csomó kiváló katona kíséretében visszaküldte őt országába. Szegizmunduzzal találkoztak, és megbeszélték házasságkötésük feltételeit.

367 Üsztüni Belgirád várában hatalmas gyülekezet gyűlt össze, lakomát és ivászatot csaptak, és az akkori szokás szerint ettek, ittak, szórakoztak.

A királynő egy nap magához idézte a bégeket, és ezt mondta nekik:

"*Nem akartatok elfogadni engem a királyságra, most azonban a királyság teljesen az enyém lett. Most már nincs senki, aki rajtam kívül alkalmasabb lenne. Mivel engem nem találtatok alkalmasnak, most a ti intrikáitok következtében a helyemet [királyi jogomat] átadom Szegizmunduznak, mivelhogy egyrészt a törvények szerint ő a férjem, másrészt ő a császár fia, és méltó a hatalomra. Mit szóltok ehhez a határozatomhoz*?"

Mikor ezt mondta, a bégek azt felelték, hogy beleegyeznek, mert az ő akaratuk [céljuk] is ez.

Aztán megvárták a királyt, fejére tették az uralkodói koronát, meghódolt ak neki, és alávetették magukat parancsainak.

De Szegizmunduz király nagy gyűlölettel viselkedett a Hirvát
tartomány bánja, Johanisz iránt, mert elfogatta és fogságban tar-
totta a királynőt. Végül elhatározta, hogy bosszút áll rajta. E cél-
ból a bán környezetébe kémeket küldött, aki ebben az időben
368 Pozson [!] várában tartózkodott. Amikor ez a királynak tudomásá-
ra jutott, hatalmas sereget gyűjtött össze, és a sereg fővezérévé
egy hírneves béget nevezett ki. Megparancsolta nekik, hogy:
"*Menjetek, és vegyétek ostrom alá Pozsega várát, én is már elin-
dultam*." Mikor ezt a parancsot küldte, a bégek is rendben össze-
gyűjtötték katonaságukat, és elindultak Pozsega vára felé.

Egy nap megérkeztek, és az említett várat körülzárták. Körös-körül ágyútűz alá vették, és a várvédőket teljesen letörték. Amikor a bán látta, hogy a helyzet reménytelen, a várból egy rejtett kapun kimenekült. A Boszna tartományhoz tartozó Dobra néven ismert híres erődbe menekült.

Ezenközben Pozsega várának népe a várat feladta, megho-
dolt, és elmondták a királynak, hogy a bán alkalmat találva Dobra
erődjébe menekült. A király azonnal összevonta seregét, és elin-
369 dult Dobra vára felé, és azt a várat is körülzárta. A bán ismét azt
tervezte, hogy onnan is megszökik, de szökés közben váratlanul
elfogták, és megbilincselve a király színe elé vezették. Aztán a

várat is elfoglalták. Közben Boszna, Hirvát és Bulgar tartományok is meghódoltak.

A király közben onnan is visszatért, és Pecsovába érkezett. Ott elrendelte a bán megbüntetését. Felszereltetett egy katapultát, melyre rákötözték a bánt, és végighordoztatta őt Pícsova városán, és testét darabokra szaggattatva kínhalálra kárhoztatta. Nevét és rangját a világból kitörölte.

Amikor Szegizmunduz már negyedik éve volt Üngürüsz országának királya, Kara Bugdan tartományának volt egy makacs fejedelme, aki nem akarta őt elismerni királynak. Ezért a király elhatározta, hogy hadat indít ellene. Összevonta seregét és elindult. De Bugdan fejedelme, Isztefan vajda is sereget gyűjtött, és lesben állt seregével az Erdel és Bugdan országa határán elterülő hegységben.

Amikor a király megérkezett, itt-ott összecsaptak. A király 370
serege nagyszámú és beláthatatlan sokaságú volt. Amikor ezt
Isztefan vajda látta, azonnal a király elé járult, lába elé borult, bű-
nének és hibájának megbocsátását kérte, és adófizetésre kötelezte
magát. A király megbocsátott, és visszaadta neki országát. A tit-
kok tudói és a hírek elmondói úgy beszélik tovább, hogy abban az
időben Kosztantinijjének volt egy padisahja. Ludvikusz volt a ne-
ve, de ekkor eltávozott ebből a világból, és Kosztantin trónja üre-
sen maradt.

De abban az időben Aszja tartományából, mely tulajdonképpen Anadoli, az Iszlám Padisahja a türk sereggel átkelt a tengeren, és elfoglalta Geliboli várát. Aztán kinyújtotta kezét a Rúm tartományra, és győzedelmeskedett. Mivel Szegizmunduz király meghódította Bugdan tartományát, a rúm bégek és fejedelmek összejöttek és tanácskoztak, [hogy hozzája fordulnak].

"*Országunk uralkodó nélkül maradt* – mondták –, *másrészt a* 371
türk padisah behatolt tartományunkba, ami nem jelent jót. Ne-
künk most uralkodóra van szükségünk, aki megmenti országunkat.
Most kérjük ezt Üngürüsz országának uralkodójától,
Szegizmunduztól, aki nagy és hatalmas király lett. Tudassuk vele
helyzetünket, és könyörögjünk neki."

Aztán közösen egy levelet küldtek neki, melyben ezt írták:

"*Hatalmas király! Szolgáljon tudomásodra, hogy most Kosztantinijje uralkodója, Ludovikosz király eltávozott a világból,*

és tartományunk [trónja] megürült. Ez az egyik [bajunk. A másik pedig az, hogy] Aszja tartományából a türk padisah betört országunkba, átkelt a tengeren, és elfoglalta Geliboli várát. Onnan a Rúm tartományok felé nyújtotta ki karját, és sok területet elfoglalt. Most hódítását folytatja, és ahova behatolt, mint egy hatalmas sárkány, mindent felperzselt és lerombolt. Mindenhol győzedelmeskedik, meg nem áll, hanem növeli [hódítását]. Hatalmas király! Mi téged nagynak és hatalmasnak ismertünk meg, légy kegyes, se egy percet, se egy órát ne időzz azon a tájon, gyere és fáradj ide, mert a türk sereg állandóan növekszik, és senki sem fog
372 *tudni nekik ellenállni, mert ami minket érint, rövidesen a hatalmas királyt [azaz téged] is érinthet.* "

A levelet gyorsan Szekizmunduz királynak küldték.

Amikor a levél megérkezett a királyhoz, azonnal tanácskozásra hívta össze Üngürüsz bégjeit a Rúm tartomány ügyében. A dívánban megkérdezte őket, és a bégek a következő feleletet adták:

„*Hatalmas király! Mi engedelmeskedünk parancsaidnak, de ilyen kevés katonával arra a vidékre menni [hatalmas] ellenség ellen roppant óvatosságra int bennünket. Ha kapunk segítséget a Nimcse, Firandzsija és az abban [az irányban] fekvő többi országtól, akkor elindulhatunk*" – mondták.

A király okosnak találta ezt a feleletet, és a környező [országokból] katonaság gyűjtésébe kezdett.

Ezenközben a világ szultánjainak szultánja és korszakunk fejedelmeinek kánja, Allah hatalmas árnyéka, a legnagyobb sahok sahja, a hitetlenek gyilkosa, az állam és a vallás támasza, azaz Bajezid szultán kán, Muhammed kán fia őfényessége Szelanikot és környékét kardja csapásával legyőzte és elfoglalta.

Eközben az iszlám padisahja levelet küldött Üngürüsz királyának, melyben ezt írta:

373 "*Te, aki Üngürüsz országának királya, Szegizmunduz vagy, szolgáljon tudomásodra, hogy most Rúm tartományába léptem, és ezt a tartományt szerencsés kardommal elfoglaltam. Ha van a fejeden szerencse,*[90] *gyere [hozzám], hódolj meg, mert ha nem, és ellenszegülsz parancsomnak, s nem mutatsz hajlandóságot, akkor*

---

[90] *Ha van a fejeden szerencse* = ha van egy kis eszed.

készülj fel [utolsó] idődre! Ne mondd aztán, hogy »nem tudtam, nem hallottam«. Csak ennyit !"

A levelet aztán elküldte Szegizmunduznak.

Amikor a király a levelet megkapta és elolvasta és értelmét felfogta, a félelem tengerébe merült. Azonnal leveleket irt Üngürüsz bégjeinek, hogy a lehető leggyorsabban készüljenek fel seregükkel. Aztán figyelmeztető leveleket küldött szét. Az iszlám katonaság felé pedig kémeket menesztett.

Azután a Nimcse, Firandzsija és a többi országokból segítséget kért. A segítség meg is érkezett.

Amikor pedig a kémek megérkeztek az iszlám hadsereghez, látták, hogy Rúm tartományának számos nevezetes helyét elfoglalták, és [az iszlám hadseregnek] se vége, se hossza.

Vers:
Amikor pedig a kémeket kiküldték
és azok megérkeztek az iszlám katonasághoz,
látták, hogy végtelen nagy sereg az,
le voltak telepedve a mezőségen,
a sátrak tömege elborította a térséget,
Aki ezt hirtelen meglátta, elájult
[az álmélkodástól].
A sátrak előtt ki voltak tűzve a kopják,
aki ezt látta, a keble darabokra szakadt [az ijedtségtől].
Tölgyfaerdőhöz hasonlított a katonák keble,
a vörös lobogók ellepték a zöld [mezőt],
olyan rettenetes sereg volt ez a sereg,
mindegyik férfija ezer férfit volna képes letörni.

Próza: Amikor a kérnek az iszlám seregnek nagyságát meglátták és helyzetüket kifürkészték, azonnal visszatértek, és a királynak hírül adták mindazt, amit láttak. Amikor a király ezt a hírt meghallotta, rögvest megrémült.

Vers:
Abban a pillanatban reszketni kezdett, mint az őszi falevél,
nem maradt a testében, kiszáradt a vére,

félelmében remegett, mint a falevél,
arcának a színe földszínűvé vált,
az iszlám [sereg] félelmetessége megtöltötte szívét,
elámult és kicsordult az esze,
nem tudta, mit tegyen, mitevő legyen,
mely tartományba szökjön el.

375 Próza: Közben azok a bégek, akik Firandzsija tartományból segítségül jöttek, látták, hogy a király lelkét milyen nagy félelem fogta el, azonnal hozzája fordultak:

"*Hatalmas király! Miért félsz ilyen rettenetesen az ellenségtől? Mi tudjuk a módját, hogyan kell [sikeresen] harcolni a türkök ellen. Egyetlen ellenségtől sem félünk a világon*" – vigasztalták őt.

„*Hatalmas király*! – mondták az üngürüsz bégek is. – *Aminek meg kell történnie, az ellen nincs orvosság, az megtörténik. A félelem nem használ semmit. Az, amit az [isteni] rendelés írója megírt a te fejedre, az feltétlenül megtörténik. Így tehát a türk padisahtól mi okunk van félni? Egy király legyen rendíthetetlen!* "

A királyt rossz sejtelmek közepette útnak indították. Meneteltek, megpihentek, ettek, ittak, egy nap megérkeztek a Bulgár tartományba, és letáboroztak. Aztán azon is átmenetelve Vidinhez énék, és ott ütöttek [ismét] tábort.

Ezenközben az iszlám sereg is kémeket küldött a hitetlenek seregéhez. Tökéletesen kikémlelték, és amikor látták, milyen harceszközökkel vannak felszerelve, az Ahzer tengerhez hasonló megszámlálhatatlan katonaságukat a király ellen zúdították.

Vers:
Összevonták katonaságukat, s a királyra [támadtak],
Az Isten, aki legyen felmagasztalva, segít barátainak.
376 *Az iszlám katonák tömegesen elindultak,*
az úton hullámokban [csapatonként] menetelve,
mindegyikük állig felfegyverkezve,
harcra szánva magukat, oh, útra indulók!
Bőszülten elhatározták, hogy győzni fognak,
mindegyikük rettentő akarással,
ettek, ittak, vándoroltak, megpihentek, éjjel-nappal
elindultak győzelmi cél akarásával.

Próza: Amikor közel értek ahhoz a helyhez, ahol az ellenséggel találkozni akartak, megálltak. Közben a király is elindult Vidin közeléből a nyomorult hitetlen sereggel, és Íszá próféta őfényességének ezerháromszázkilencvenhatodik évében Eszki Nigeboli mellett megálltak, és tábort vertek. Agyúikat felállították, s készen vártak az [alkalmas] időre, és figyeltek.

Egyszer csak egy nap váratlanul meghallották, hogy megperdültek a kis és nagy dobok. Magasabb helyre hágtak, hogy megnézzék, mi történt. Látták, hogy az iszlám hadsereg, őfényességével, Mura kánnal, a győzedelmessel [gází] együtt mint az árvíz előrenyomult, és a királlyal szemben, félelem nélkül letelepedett. Az az éjjel nyugalomban telt el. Mindkét seregben a kikiáltók kihirdették, hogy másnap lesz a csata.

Mihelyt reggel lett, és a világot beragyogó nap Kaf várából 377
felütötte a fejét, és isteni fényével beragyogta a világot, mind a két acélba öltözött tengernyi sereg lóra ült. Kibontották zászlaikat, elrendezték soraikat, s felállították csapataikat. A firandzsija bégek, katonák és lovaik is tetőtől talpig fel voltak vértezve. Ezek a Firandzsija tartományból a király segítségére jöttek, és azzal dicsekedtek, hogy ők tudják, hogyan kell a türkök ellen sikeresen harcolni. Az üngürüsz csapatok előtt álltak csatasorba, és arra kérték a királyt, hogy teret [elsőséget] engedjen nekik. Azonnal szabad teret engedtek nekik, és megkezdődött a csata.

Az ütközet egyre hevesebbé vált, a haj-huj csatakiáltás felhallatszott az égig. Aznap oly [hevesen] dúlt az ütközet, hogy az iszlám katonák a hitetlen ellenség szeme láttára szűkké tették nekik a világ bárkáját. Annyira, hogy a térséget elöntötte az emberi vér, a köveket is korallszínűre festette, és az (emberi] húsból halmok keletkeztek.

Vers:
Hogyan írjam le neked, [kedves olvasó], azt a napot?
Az egekig felhangzott az ordítozás.

Az iszlám katonák Allah segítségében és Allah prófétájának csodatételében bízva, [a lelkesedés tüzétől] izzó kardjaikat kirántva, lélekből fakadó „*Allahu akbar*!" kiáltással mint a tűz beha-

378 toltak a hitetlen katonaság [soraiba], és olyan öldöklést hajtottak végre, hogy a Végzet aggastyánjának az ezretlátó (azaz mindent látó) szeme sem látott még olyat.

Az örökkévaló Teremtő az iszlám katonaságnak alkalmat és segítséget nyújtott, és a hitetlenek seregét felbomlasztotta. A harcteret ellepték a holttestek és a [levágott] fejek. A harcmezőről az ellenséget visszaszorították, és a király ellen törtek. Csakhamar a király zászlaihoz értek, a zászlókat és a zászlósokat letiporták, és kiváló harcosainak nagy többségét kardélre hányták.

Amikor a király ezt látta, becstelenül megfutamodott. Kosztantinije irányába futva elmenekült, s Kosztantinije városába érkezett. Néhány bég is megmenekült, és Üngürüsz tartományába futott.

De még mielőtt a király erre a hadjáratra elindult, Üngürüsz tartományában volt két hatalmas bégfi, akik Siklós várát bírták atyai örökségül. A király valami miatt megharagudott rájuk, elfogatta őket, és örök börtönbe záratta. Mivel a király a Nigeboli melletti csatát elvesztette, és Kosztantinijje városába menekült, ez a két fogoly bégfi is visszanyerte szabadságát és birtokait. Az
379 iszlám csatából megmenekült bégek is hazatérve szövetkeztek, és megesküdtek, hogy ha majd a király visszatér üngürüsz tartományába, elfogják, és örök rabságra kárhoztatják.

De a hírmondó elbeszélése és a könyv tulajdonosának története tovább arról szól, hogy a királynak hat hónap elteltével az volt a terve, hogy elhagyja Kosztantinijjét, Rodosz szigetére megy az ottani bégekhez, és tőlük kér segítséget. Ezzel a reménynyel hajóra szállt, és elhajózott az említett szigetre. Ott megszakítás nélkül másfél évig tartózkodott, azután ismét hajóra szállt, és a Hirvát tartományba utazott. Onnan Üngürüsz tartományába akart menni, de félt a bégek gonoszságától.

Ezenközben a Nimcse birodalom császárától kérőlevél érkezett az üngürüsz bégekhez [a király támogatására], s ebben bízva a király visszatért Üngürüsz tartományába. .

A régebben örök fogságba vetett bégfiak pedig megragadták az alkalmat, elfogták a királyt, és Siklós várában örök fogságba vetették.

Abban az időben volt Erdel tartományának egy bánja, aki a régi királyok nemzetségéből származott. Ladiszlaus volt a neve.

[A két bégfi] azt akarta, hogy őt teszik meg Üngürüsz királyának. 380
Végül is elmentek érte Erdel tartományába, és Üngürüszbe hozták őt. Amikor azonban megtudta, hogy a király fogságban van, kijelentette, hogy a királyságot nem fogadhatja el, mert a király fogságban van, és ennek nem lesz jó vége.

Azonnal visszatért Erdel tartományába, és elhatározta, hogy visszaül régi állandó báni méltóságába. A királyt fogságban tartó bégeknek volt azonban egy tapasztalt atyjuk [!] Egy nap fiai lába elé borult, és a király szabadon bocsátását kérte tőlük. A bégek nem tudták atyjuk kérését visszautasítani, s a királyt szabadon bocsátották, és a trónra ültették.

De az üngürüsz bégek többsége és a többi nép mind ellensége volt a királynak, de ezt nem merték előtte mutatni. Amikor ezt a bégfiak látták, a királyt menekülésre kényszerítették, aki aztán átkelt a Dunán, és Cseh-Moravába ment. Ott egy ideig tartózkodott, a nimcse és cseh népből sok katonát gyűjtött össze, és visszatért. De azon a helyen, ahol trónjára akart volna lépni, az üngürüsz bégek is sereget gyűjtöttek, szembeszálltak vele, és nem akarták beengedni az országba. Ezzel a szándékkal a király ellen támadtak, és csatára került a sor, de a király leverte és széjjelszórta őket. 381
Sok lázadót és bujtogatót elfogtak és lemészároltak. A tudományok ismerői és a hírek elmondói úgy adják elő tovább, hogy a király trónra lépésének huszonharmadik évében Rím tartományának a népe, amely szintén az ő alattvalója volt, azt kívánta tőle, hogy újból indítson hadjáratot az iszlám sereg ellen. E célból megküldték neki Rím vidékének koronáját, és megkoronázták.

Csehországnak is volt egy uralkodója, de eltávozott a világból. Mivel nem volt fia, Csehország népe is [közös] megegyezéssel Szekizmunduzt választotta meg királyává. Meghódoltak neki, és a cseh királyi koronát elhozták és átadták neki. Mivelhogya Nimcseország császára is ezután rövid időn belül elköltözött a világból, Nimcseország [trónja] is üresen maradt. Végezetül összejöttek a Nimcse-, Firenk- és Rímország bégjei és nagyjai és a 382
többi éles eszű emberei, és a Majlan nevű híres várban hatalmas gyülekezetet rendeztek. Elhatározták, hogy Nimcseország császárságára megfelelő és méltó embert kívánnak választani.

Aztán fontolóra vették, hogy Szegizmunduz király abban az időben már három ország trónviselő uralkodója. Másodszor, hogy

tapasztalt és érett korú ember. Harmadszor, hogy régi császári család sarja, így tehát senki alkalmasabbat nem találhattak.

Azonnal egy kiváló követet küldtek Szegizmunduzhoz, aki átadta neki azon gyülekezet bégjeinek pecsétes levelét, melyben esedeztek, hogy a király jöjjön el abba a gyülekezetbe.

Mivel annyira esedeztek, a király [kérésüket] elfogadta. Miután helytartókat nevezett ki a hatalma alatt álló területekre, egy idő múlva lóra szállt, és elindult Majlan vára felé.

Ettek, ittak, meneteltek, megpihentek, és egy nap közel érve ahhoz az óhajtott helyhez, egy helyen letáboroztak. Annak a gyülekezetnek az összes bégjei és a vallásnagyok [főpapok] elébe jöttek, hogy fogadják, és tisztelettel Majjan városába kísérték, és ott elszállásolták. Néhány napon keresztül fejedelmi lakomát rendeztek számára, ettek, ittak, és az elmúlás meghazudtolására lakmározással mulatoztak.

Azután a Nimcse, Firenk és Rím nagyjai felkeltek [az asz-
383 taltól], és Szekizmunduznak felajánlották a Nimcseország császárságát. Szekizmunduz állva hallgatta kitartó esdeklésüket, és így szólt:

"*Mivel engem a császári méltóságra méltónak láttok, bégjeitek határozatába és nagyjaitok döntésébe beleegyezek. Jó lesz*!"

Amikor ezt a feleletet adta, azonnal fejére tették a császári koronát. Azután mindnyáján, apraja-nagyja hódolatukat fejezték ki neki, kezet csókoltak, és mindnyáján méltóságuk szerint helyet foglaltak jobb és baloldalán, és beszélgettek. Kezükbe vették a júdásfavirág színű [borral telt] poharakat, balról és jobbról jázmin lábszárú szolgálók öntötték a kristálypoharakba a rubinszínű [bort], és elfelejtették a világ gondjait. Fejük kegyességgel, szívük gyengédséggel töltődött meg.

A császár mindegyiküket császári palástba öltöztette, gazdagon megajándékozta. Ily módon jóideig ettek, ittak, szórakoztak, és sok hónapot és napot töltöttek mulatozással.

Végül is a király Üngürüsz országára terelte a szót, melynek császára lett. Üngürüsz tartományában nyugtalanság ütötte fel a fejét és zavargás keletkezett, s azt hangoztatták, hogy vagy jöjjön vissza a császár, vagy [ha nem], akkor más királyt választanak.

384 Ezenkívül a Cseh tartományba kinevezett helytartója rossz viszonyba került Csehország bégjeivel, és dorbézoló életet foly-

tatott. Üngürüsz tartományának helytartója a [cseh] tartomány dolgait a valóság szerint [a császárnak] előadta:

"*Hatalmas császár! Szolgáljon tudomásodra, hogy annak a tartománynak a népe elégedetlenkedik, mert nekik király kell. Ráadásul a Cseh tartomány bégjei a helytartójukkal rossz viszonyban vannak, elhidegülés és elégedetlenség keletkezett közöttük. Kevés híja, hogy az országban nem tört ki a lázadás. A további [teendőt] a hatalmas császár tudja [azaz intézkedjen]*!"

Ezt a levelet gyorsan a császár trónjához küldte. Amikor a császár ezt a felterjesztést tudomásul vette, így szólt:

"*Valóban, azok a területek régóta üresek. A legjobb az lesz, ha oda megyünk és megnézzük*!"

Azonnal előkészíttette fegyverzetét, az ottani gyülekezet bégjeivel megtárgyalta a [teendőket], és elindult Üngürüsz tartománya felé.

Meneteltek, megpihentek, ettek, ittak, és egy nap a trónhoz értek, aztán ott tartózkodtak.

Egy idő múlva [a király] elhatározta, hogy Csehországba
megy, és kikutatja az ország [állapotát], a makacskodókat és láza- 385
dókat megbünteti, és az ország [helyzetét] megjavítja.

A cseh székes fővárost Paragának hívták. A király Paraga felé vette útját, ott egy ideig tartózkodott, és az ország [állapotát] megjavította.

De már gyenge öreg lett, Üngürüszország trónjának ötven évig volt királya. Amióta sikerült elnyernie a Rím és Cseh tartományok koronáját, azóta hatvan év telt el. Császárrá koronázása után is öt év telt el, amióta a Cseh tartomány megjavítására ment, betegség lett úrrá egészségén, reményét vesztette az élettől, és Üngürüsz bégjeit színe elé hivatta.

"*Íme, a gyengeség ejtett hatalmába, életem csaknem teljes egészében elmúlt, és végéhez közeledik. Hogy állapotom jobbra forduljon, a tiszta [=szent] Mindenható ajándéka lenne. De ha én meghalok, határozottan tudom, hogy ti a cseh bégekkel nem lesztek jóban, sajnos, emiatt az ország pusztulásának lesztek okozói.
Kegyeskedjetek engem innen elvinni és kolostoromban elhelyezni.* 386
Ha meghalok, Várad városában temessetek el." Ezt a végrendeletet tette.

A bégek pedig a császárt onnan elvitték, és a cseh-moravai pihenőhelyére szállították. Ott életét befejezte, miután az uralkodás trónján teljes hetven évet töltött, eltávozott a világból. Parancsa szerint Várad városában temették el.

Vers:
Lelke eltávozott és itt hagyta ezt a világot.
Várad városában temették el öt.
Szemét a föld porával befedték
és sírjában eltemették.

A hírek ismerői úgy beszélik tovább, hogy a császárnak volt egy fia [!], akit Albertusnak hívtak. Életében Nimcseországban neveltette. Amikor atyja eltávozott e világból. Albertus megérkezett egy csomó katonasággal, és Üngürüsz trónjára lépett. Ö is [mint atyja örökségén] a Cseh és Rim országok felett uralkodott. De az élet nem lett hozzá hűséges, egy év, kilenc hónap és nyolc nap múlva ő is elhalálozott. Üsztüni Belgirádban temették el. De maradt egy négyéves fia [!]

387 Albertusz király felesége azt akarta, hogy fia helyett ő legyen királlyá koronázva, de aztán eszébe jutott Marija királynő [sorsa], aki régebben a trónra lépett, s emiatt sok szerencsétlenség és baj zúdult a fejére. Ezen a példán okulva szívéből ezt a gondolatot elűzte.

Végül is a pártján álló bégeket magához hivatta, és tanácsot tartott velük, s így szól hozzájuk:

"*Oh, bégek! Albertusz király eltávozott a világból, fia még kiskorú. A ti hozzájárulástok szükséges ahhoz, hogy amíg felnő, örökségét átvegyem én*."

A hozzá hű bégek ezt helyesnek találták. De néhány bég ezt mégsem találta helyesnek, és ezt a megoldást nem akarták elfogadni.

„*Amíg Albertusz király fia felnő* – mondták –, *országunkba vagy más [császári] tartományba ellenség törhet be, és akkor vége mindennek. Nekünk feltétlenül királyra van szükségünk*!" Mondták makacskodva.

De Albertusz király felesége az ország koronáját elvitte, és párthívei közül meghatalmazottakat nevezett ki Visegrád várába.

Ezenközben mi megérkeztünk innen a makacskodó bégekhez. Ezek egy helyen összegyűltek, és így szóltak: 388

"Számunkra az lesz a jó, ha nekünk megfelelő királyt választunk, amíg az ország a kezünkben van. "

Volt Lehország uralkodójának egy testvére, Vuladiszlausnak hívták. Ezek a [makacskodó] bégek titokban Lehországba mentek, és meghívták öt. A leh király okosnak találta ezt a dolgot, és katonaság gyűjtésébe fogott.

Ezenközben ez a hír Albertusz király feleségének a fülébe jutott. Nagyon aggasztotta ez őt, és a gondolkodás tengerébe merült. Az a gondolata támadt, hogy Nemcseország császárához fordul, és segítséget kér tőle. Ezzel a gondolattal abban az órában magához hívatta párthíveit, és tudomásukra hozta a helyzetet.

"*Az én akaratom most az* – szólt hozzájuk –, *hogy fiamat magammal viszem, és a császár színe elé járulok*."

Ezt a tervet párthívei is jónak találták és elfogadták. De az asszony tudta, hogy nem bízhat hűségük ben, és így szólt:

"*Én most elhatároztam, hogy az ország koronáját elviszem a császárhoz, mert korona nélküli királyság vadházasságban élő asszonyhoz és zabola nélküli lóhoz hasonlít. Ez egy súlyos*!"

Aztán azonnal felkerekedett, magával Üsztüni Belgirád kulcsait, és Visegrádba ment. Ott magához vette a hatalom koronáját 389
és az említett vár kulcsait is, és elindult a nimcse császárhoz.

De azok a bégek, akik Lehországba mentek, a leh uralkodó testvérét, Vuladiszlavust a Leh tartományból elindítva Üngürüsz országába kísérték. Azt kívánták, hogy királlyá legyen koronázva.

Ezért embert küldtek Visegrád várába a koronáért. Azok [a várbeliek] azt válaszolták neki, hogy a király felesége [a koronát] elvitte, és nem tudják, mit csinált vele.

Amikor az üngürüsz bégek ezt meghallották, nagyon elszomorodtak, elbúsultak és gondokba merültek. Végül is a királyt Üsztüni Belgirádba kísérték. Mivel nem tudták, mitevők legyenek, tanácskoztak a főpapokkal, s a végén azoknak az engedélyével azt találták jónak, hogy búzakalászokból fonnak koronát, és ezzel koronázták meg királlyá. Aztán vártak, de mivel az ország népe nem egyezett bele, kitört emiatt köztük az ellenségeskedés. Azelőtt sem voltak hűek a királyhoz, és igazán sohasem hódoltak meg. A király [emiatt] közülük sokat elfogatott és kivégeztetett. 390

Az ország népével is szakadatlanul viszálykodott és háborúskodott. A tudományok ismerői és a hírek elmondói úgy beszélik tovább, hogy amikor a király állandó háborúskodásban volt népével, akkor az iszlám padisahja, Murad szultán kán, Bajezid kán fia kiválósága összegyűjtötte az iszlám országok katonaságát, és elindult Belgirád vára ellen.

Ebben az időben Johanisz volt Belgirád várának főparancsnoka, aki a Hirvát, Uszlovin és Bulgár országok bánjainak testvére [!] volt. Mivel az iszlám sereg közel ért Belgirád várához, Johanisz is előretört, és megütközött az iszlám előcsapatokkal.

Közben az iszlám padisahja is szerencsével és boldogsággal megérkezett az említett várhoz, és a vár erődítményeit körülzárta.

De a hitetlenek oldaláról a vár védője, Johanisz a vár kapuit kinyittatta, és ez a gonosz [alak] éjjeli kirohanással az iszlám katonaságnak rendkívüli kárt okozott. Ez oknál fogva a világ fejedelme és az iszlám padisahja rettenetesen megharagudott, és parancsot adott a seregnek, hogy földdel hányják körül a várat. A
391 várat annyi földdel töltötték körül, hogy a várfalak magasságáig ért. Aztán erre a sáncokra [havale] ágyúkat vontattak fel, és minden oldalról lövetni kezdték a várat, s nagy pusztítást vittek végbe.

A hírek tudói úgy beszélik tovább, hogy amikor a vár népe látta, hogy a vár elpusztul, azonnal föld alatti folyosót kezdtek ásni, melyet lőporral töltöttek meg, s ezzel az volt a céljuk, hogy végső támadás esetén a levegőbe repítik az alagutakat az iszlám néppel együtt.

Miután az [igaz] vallás népének katonái hét hónapon keresztül ostromolták a várat, hatalmas rohamot intéztek, de amikor a föld alatti folyosók fölé érkeztek, azok a gonoszok felrobbantották a folyosókat, és nagyon sok müszlimnek vértanúhalálát okozták. Végül is látták, hogy a várat nem tudják bevenni.

Azután az iszlám padisahja azt kívánta, hogy mondjanak le a vár bevételéről. Majd megtartotta a legfelső dívánt, melyen Iszhak pasának, kívánsága szerint, sereget és kegyes parancsot adott, hogy a várat őrizze. Ő maga pedig visszafordult, és hazatért az iszlám országa tájaira.

A parancs szerint Iszhak pasa a várat körülzárta, és folytatta
392 az ostromot éjjel-nappal. Amikor elterjedt a híre, hogy az iszlám

padisahja eltávozott a vártól, királyi részről Janko vajda néhány ezer főnyi serege Iszhak pasa ellen indult. Amikor Belgirád közelébe értek és Iszhak pasával találkoztak, összeütköztek. Isteni rendelés szerint Iszhak pasa vereséget szenvedett, Janko vajda pedig az iszlámhoz tartozó néhány helyet elfoglalt, felperzselt, sok kárt és pusztítást okozott.

Iszhak pasa azonban az iszlám padisahjával való találkozás [megbeszélés] után újból sereget gyűjtött, és Janko vajda ellen támadt. De Janko éber volt, Iszhak pasa ellen indult, és váratlan éjjeli megrohanással rátámadt. Az iszlám [népből] sokan elestek, a csatatéren magát Iszhak pasát is elfogták, és az iszlám sereget széjjelverték. Azután Janko vajda a fogoly Iszhak pasával visszatért Üngürüsz országába.

De még ezelőtt az iszlám padisahja Szemendire környékén a
deszpotnak rengeteg birtokát elfoglalta. Mivelhogy Iszhak pasa a 393
hitetlen ellenség fogságába került, iszlám padisahja elhatározta, hogy a deszpot birtokait visszaadja a királynak. Ennek ellenében a király sértetlenül visszaküldte Iszhak pasát a padisah őkiválóságának. Ettől kezdve megszűnt közöttük az ellenségeskedés.

Abban az időben azonban volt a király mellett egy nagy [tekintélyű] főpap, akit Polaposznak [!] hívtak. A király és az országnagyok ennek a főpapnak a [hitetlen vallás] szerinti döntései alapján cselekedtek. Előtte nagyon sok tiszteletre méltó főpap meghajolt, és ha valami nehézségük támadt, akkor ennek a színe előtt oldották azt meg.

Egy nap ez a főpap a király elé járult, és többek közt ezt mondta:

"*A mi [szent] könyveinkben úgy van megparancsolva, hogy aki nem veti magát alá a mi vallásunk [rendelkezéseinek], az azzal kötött eskü betartása nem kötelező. Így tehát, hatalmas király, ha te most az ellenséggel eskü alatt megegyezel [azaz békét kötsz], ezt az alkalmat el ne szalajtsd, mert az ellenség napról napra terjeszkedik, és serege [állandóan] növekszik. Most pedig, hogy országodnak ilyen hős vajdája van, mint Janko, nem szabad elszalajtani ezt az alkalmat*!"

Ezekkel a szavakkal a királyt teljesen félrevezette, és rossz- 394
akaratú megtévesztése következtében a király elhatározta, hogy az

iszlám [nép] ellen támad. Azonnal leveleket küldött széjjel Üngürüsz bégjeinek, hogy készüljenek fel. Megszámlálhatatlan sereget gyűjtött össze, és elindult.

De ezenközben a királynak ez a szégyenteljes cselekedete az iszlám padisahjának a fülébe jutott. Azonnal kémeket küldött Üngürüsz vidékeire. Miután a hír valódiságáról értesült, ő is megszámlálhatatlan sereget gyűjtött össze, és éberen figyelte az ellenség felől [érkező] híreket.

A király közben számtalan nyomorult katonájával felkerekedett, és a Fekete-tenger partján levő Várna nevű hely közelében letáborozott.

Az iszlám hadsereg is, csapat csapat után, zászlóalj zászlóalj után megindult a hitetlen ellenség ellen. Nagy távolságokat megtéve egy nap, egy szerencsés pillanatban és boldog órában megérkeztek, és félelmetesen letáboroztak a királlyal szemben.

Azon az éjjelen nyugalom volt. Mihelyt reggel lett, a két se-
396 reg lóra szállt, és megkezdődött a csata. Egymást öldökölve összekeveredtek, és olyan őrülten csatáztak, hogy amióta a világ kereke forog, olyan csata még nem volt. Oly hevesen folyt az ütközet, hogy az iszlám sereget már-már legyűrték, és nem sok híja, hogy arcuk vizét a földre szórták.

Ekkor azonban a hitetlenek serege elkezdett rabolni és fosztogatni. Amikor az [igaz] vallás népe ezt látta, újból megmarkolta kardját, és "*Allahu akbar*!" kiáltással a hitetlen seregre rontott. A hitetleneket annyira letörték, hogy egészen a király [vezéreinek a] csoportjához értek. Az arcátlan királyt letaszították lováról, és irgalmatlanul elválasztották fejét a testétől. Zászlait letiporták, zászlóvivőiket leméészárolták, és számtalan hitetlen katonát kaszaboltak le. A sereg maradványai félelmükben elmenekültek. Vagyonukat, sátraikat hátrahagyva senki sem maradt a csatatéren.

Vers:
Az iszlám nép nagy tettet művelt azon a helyen,
A hitetlenekkel ott nagy csatát vívtak.
Számtalan hitetlent ott letörtek,
Életüket nagy nyomorúságba döntötték.
Mindegyiküket letaszították lovuk határól,
Szívüket összetörték és megölték,

Ki megsebesült, ki elpusztult, 396
Kinek meg a véres föld lett a helye.
Levágták a királynak is a fejét.
Amikor a hitetlenek ezt látták, megfutamodtak,
Az igaz vallás népe karddal kaszabolta őket
És a pogányok ellen nem állhattak, [hanem] megfutamodtak.

Próza: Miután a nyomorult hitetlen sereg vereséget szenvedett és megfutamodott, az iszlám katonaság [kezére] szerfölött nagy hadizsákmány került.

A hírek tudói úgy beszélik tovább, hogy abban az időben Iflah tartományának volt egy fejedelme. Daragul vajda volt a neve. Mivel az üngürüsz sereg vereséget szenvedett, és a király is elesett, Janko vajda azonnal Iflah tartományába menekült. Úgy tudta, hogy Iftah fejedelme neki barátja.

De amikor Daragul megtudta a [valóságos] helyzetet, Janko vajdát elfogatta, és börtönbe záratta. Jó ideig fogságban volt, de óriási váltságdíj ellenében szabadon bocsátotta, és így megmenekült.

Mivel Üngürüsz országának uralkodója, Vuladiszlavus isz-
lám padisahja kezétől elesett, összejöttek az ország bégjei, és el-
határozták, hogy a szultanátus [királyság] palotájának felvirágoz- 397
tatása céljából királyt választanak.

"*Íme tudjátok* – szólt néhány bég –, *hogy Albertusz király felesége fiát, Ladiszlavust ezelőtt a nimcse császárhoz vitte. Most azonban már felnőtt. A császár őt fogja támogatni. Úgyhogy ha mi most másvalakit hozunk ide, biztos, hogy a császár és miközöttünk kitör az ellenségeskedés, és katonasággal jön ellenünk. Így tehát az lesz a jó, ha Albertusz király fiát, Ladiszlavust hozzuk ide, vagy pedig követet küldünk érte*. "

Ezt a határozatot Janko vajda is helyesnek találta, a többi bég és a tartomány népe is jónak látta. Az ország bégjeinek egyhangú határozata alapján tehát hírt küldtek Albertusz fiának, és meghívták őt [a trónra]. Ebben az időben azonban Ladiszlaus még gyermek volt. Végül is úgy határozott, hogy barátságos levelet ír Üngürüsz bégjeinek.

„*Amíg én felnövök, nevezzetek ki valakit helytartómnak, akit*
398 *alkalmasnak találtok.*" Aztán [a levelet] elküldte.

Amikor a bégek a levél tartalmát megértették, a parancsnak engedelmeskedtek, és Janko vajdát találva alkalmasnak a helytartóságra, megválasztották őt.

Egy idő múlva Janko vajda elhatározta, hogy Iflah fejedelmén, Darakul vajdán bosszút áll. Azonnal összegyűjtötte seregét, és elindult ellene. Darakul vajdát leverte, fiával együtt elfogta, és Erdel tartományában kemény fogságba vetette, Iflah tartománya [élére pedig] egy más vajdát nevezett ki. Aztán visszatért Üngürüsz tartományába.

Egy idő múlva [ismét] elhatározta, hogy hadjáratot indít az iszlám kapujának vidékei ellen. Ez az átkozott [Janko vajda] a hadjáratra teljesen felkészült, és az üngürüsz bégeknek is levelet küldött, hogy készüljenek fel erre a fontos hadjáratra.

Rövid időn belül végeláthatatlan sereg gy tilt össze, és elindult az iszlám vidékek ellen. De az iszlám katonaság is készenlétben volt. Amikor Janko vajda Szeverin közelében átkelt a Dunán, és közel érkezett az iszlám vidékekhez, iszlám padisahja is azonnal ellene indult, és szembefordult vele. Mindkét fél lóra szállt, és
399 oly csatát és öldöklést vittek végbe három napon keresztül, hogy
[annak a dicsősége] szájról szájra járt.

Végül is a Sorsdöntő Király [Allah] kegyelméből az iszlám katonaság kerekedett felül és győzött, s a hitvány hitetlen sereget leverte és letiporta. Ki megszökött, kit kardélre hánytak, maga Janko vajda is elmenekült.

Menekülés közben véletlenül találkozott két muszlimmal, akik vadászaton voltak. Az az átkozott, felhasználva ezt az alkalmat, az egyik muszlimot vértanúvá tette. De közben beesteledett, és [az éj leple alatt] elmenekült.

Közel ahhoz a helyhez zord hegyvidék kezdődött. Ebbe a hegységbe vette be magát, és irányvesztetten bolyongott benne. Véletlenül találkozott egy bolgár emberrel, és attól kérdezte meg az utat. Bőséges pénzt adott neki, és kalauzul fogadta fel.

Még [jóval] ez előtt az iszlám padisahja elvette a deszpot kezéből Szemendirét, de most tengernyi kegyének hullámzása következtében azt neki visszaadta.

A hírek tudója tovább úgy beszéli, hogy az a kalauz Janko vajdát Szemendire várába vezette. Mivel a deszpot az eseményekről értesülve volt, Jankót azonnal elfogatta és börtönbe vetette.
Hosszabb ideig fogságban tartotta, de azután hatalmas váltságdíj- 400
ban megegyeztek. Janko fiát kezesül elfogadta, s a végén őt szabadon engedte.

Amikor Janko vajda ily módon megmenekült, azonnal átkelt a Dunán, és Szegedinbe ment. Összegyűjtötte annak a vidéknek a csapatait, és visszafordulva átkelt az említett folyón, a deszpot hoz tartozó vidék ellen támadt, felgyújtotta, feldúlta és kirabolta.

Onnan visszatérve azonnal Csehország ellen indult, azt is elfoglalta és feldúlta. Azután visszatért székhelyére.

Az események elmondói úgy adják elő tovább, hogy ezelőtt, amikor Janko vajdát az iszlám padisahja legyőzte, elmenekült, majd a deszpot kezébe került, aki aztán őt [Jankót] szabadon bocsátotta. Ez a hír az iszlám padisahjának a fülébe jutott. Emiatt rettenetesen megharagudott a deszpotra, és azonnal sereget küldött ellene.

Amikor a deszpot erről értesült, az aggodalom tengerébe merült, és azonnal levelet irt Janko vajdának:

"*Én jót tettem neked. Szabadon engedtelek. Emiatt az iszlám*
padisahja megharagudott, és sereget küldött ellenem. Barátság és 401
baráti hű segítség számomra csak tőled származhat."

Egy hűséges emberével ezt a levelet Janko vajdának küldte, és segítséget kért tőle. Amikor Jankóhoz érkezett ez az üzenet, azonnal sereget gyűjtött, a deszpot [megsegítését] helyénvalónak ítélve, seregével elindult, és találkozott a deszpottal.

Azután egy helyen szembekerültek az iszlám sereggel, megütköztek, de az Úr bölcsessége és a Teremtő hatalma következtében leverték az iszlám sereget, s fővezéreit is elfogták. Janko vajda aztán visszafordult, és elindult Üngürüsz földjére.

Ezek maradjanak ennyiben, a mi történetünk azonban Albertusz fiához, Ludovikuszhoz [!] érkezett, aki közben az ifjúság korszakába lépett, és jóravaló legény lett. A császár trónja előtt [földre] hajtotta fejét, és így szólt:

"*Hatalmas császár! Fennkölt gondoskodásától kegyet remélek, hogy mostantól kezdve kegyes tekintettel forduljon felém, és*

küldjön el engem anyámtól [örökölt] birtokomba, és legyen az én támogatóm!"

Miután így esdekelt, a császár segítséget nyújtott neki, és rövid időn belül elküldte őt Üngürüsz országába.

Hát csak hadd menjen, mi pedig innen [gyerünk] Janko vaj-
402 dához. Ö is elindult, és egy nap Budinba érkezett. Ez akkor volt, amikor Ladiszlavus Pedzs tartományának határára érkezett.

Onnan kapta meg Janko vajda [érkezésének] hírét. Janko azonnal lóra termett a tartomány kiválóságaival és előkelőségei vel, és elindult szembe Ladiszlaus fogadására.

Pídzs közelében találkoztak a királlyal. [Janko] a király elé járult, és leborult előtte. Janko hír nevét és hősiességét a király [jól] ismerte, s ezért a legnagyobb tisztelettel és megbecsüléssel fogadta.

Azután Janko vajda Íszá próféta őfényességének ezernégyszázötvenkettedik évében Üngürüsz tartományát Ladiszlavusnak átadta. Beszéd közben ezt mondta neki:

"*Hatalmas király! Tudd meg, hogy nyolc év telt el azóta, hogy engem a te helytartódnak kineveztek. Attól az időtől a mai napig megszakítatlanul háborúskodtam, és egy pillanatnyi nyugalmam sem volt*!"

Ladiszlaus aztán szívélyesen megvendégelte Jankót, és ajándékokkal halmozta el. Onnan aztán elindultak, és Üngürüsz tar-
403 tományába érkeztek. A tartomány bégjei és apraja-nagyja [szívélyesen] fogadták a királyt, nagy tisztelettel és megbecsüléssel a palotájába kísérték.

Vers:
Nagy tisztelettel a trónjára ültették őt,
Palotájába helyezték és otthagyták őt.

Próza: Miután Ladiszlaus király megérkezett, fejére tették a hatalom koronáját, [s ezzel] a királyi hatalom feltételét megadták. Azután sok napot evéssel-ivással töltöttek el.

A király szilárd barátságot mutatott Janko vajda iránt. Királyi palásttal ajándékozta meg, és tudatta Jankóval, hogy Bisztricsa városát néhány várral együtt Erdel tartományához csatolta és neki birtokul adományozta. Aztán fejére tette a koronát, egy pecsétet

adott neki, mely oroszlán alakú volt, és a tartomány összes bégjeinek megparancsolta, hogy olyan tisztelettel viselkedjenek vele szemben, mint egy király iránt. Aztán visszaküldte őt Erdel tartományába.

A hírek tudóinak elbeszélései arról szólnak tovább, hogy Ladiszlaus király tizenhárom éves volt, amikor Íszá őfényességének ezerháromszázötvenharmadik [!] évében Üngürüsz trónjára lépett.

Az események ismerői továbbá azt beszélik el, hogy Ladiszlaus király idejében nálunk Mehmed szultán kán, a győze-
delmes, a virágzó Kosztantinijje ellen összevont a az iszlám sere- 404
get, megtámadta és ostrom alá vette. Végül is a Mindentudó Király [Allah] kegyelméből az iszlám sereg [sok] éjjeli és nappali harc után [a várost] letörte és elfoglalta. Az ellenséges sereget legyőzte. Kosztantinijje tartományát elfoglalta, a kolostorokat felgyújtatta, s helyükre mecseteket és medreszéket építtetett. Ez oknál fogva neve és dicsősége elterjedt az egész világon, és kardja csapásától valófélelem következtében a hitetlenek szíve reszketett.

Miután Muhammed szultán kán – [legyen vele Allah] kegyelme és megbocsátása – Kosztantinijje bevétele után egy idő múlva elhatározta, hogy Allah dicsőségére a hitetlen tartományok ellen győzelmes hadjáratot indít. Amikor hallotta, hogy a hajdani Murad szultán és kán az iszlám sereggel Belgirád ellen indult, és ellene sok hónapon és napon keresztül szent háborút vezetett, és az ostrom folyamán az igazhivők közül sok vértanú lett. A várat azonban nem sikerült bevennie, azonnal elhatározta, hogy ez ellen a vidék ellen fog győzelmes hadjáratot vezetni.

Az volt a célja, hogy Belgirád várán bosszút áll. Egy nap aztán parancsot adott, hogy a Tuna folyón hajóhadat építsenek. A
keze alatt levő tartományokba értesítést küldött, hogy készüljenek 405
fel a hadjáratra. Rövid időn belül számtalan igazhitű katona gyűlt össze, és elkészült a hajóhad is az említett folyón.

Egy nap aztán elindult Belgirád várának irányába. Egy nap szerencsésen és a [jó] sors irányításával megérkeztek az említett várhoz, és körülzárták. Rövidesen megérkezett a hajóhad is. A folyón és a szárazföldön a várat ostrom alá fogták, s azonnal megkezdődött a harc.

Amikor a királyhoz érkezett a hír, hogy őkiválósága Muhammed szultán és kán, a győzedelmes, akinek Kosztantinijje bevétele után a hírneve és a rettenthetetlenségének híre szárnyra kelt az egész világon és megrendítette azt, azonnal összegyűjtötte Üngürüsz seregét. Közben valódinak bizonyult az a híresztelés, hogy az iszlám és a muszlimok padisahja a hitetlenek és pogányok megsemmisítésére az iszlám kardját kirántva Belgirád környékére érkezett. Ennek a hírnek a hallatára a király az aggodalom tengerébe merült. Az iszlám padisahja elleni hadjáratot mérlegelve azonnal bezáratta Budin kapuit, felszedte seregét, és Pécs
406 határa felé elmenekült. Gondokba merülve egy hónapig időzött ott seregével. Trónja [székvárosa] elzárva, és az a hitetlen onnan figyelte az [igaz] vallás népének mozdulatait.

Ezenközben őkiválósága Muhammed szultán és kán, a győzedelmes, egy ideig Belgirád várát ostrom alatt tartotta, és az összecsapások folytak. Mikor a várostrom híre a királyhoz jutott, ismét felkerekedett seregével, és visszatért Budinba. Ott felszerelt egy hajóhadat azzal a céllal, hogy

Belgirád felé útba indítja. Amikor a hajóhad teljesen elkészült, elindította Belgirád felé.

A hírek ismerői elbeszélései szerint eközben Erdelben Janko vajda is összegyűjtötte Erdel tartományának seregét, és elhatározta, hogy az iszlám népe ellen indul a vár népének megsegítésére.

Erdel tartományából seregével felkerekedett, és egy nap, amikor a Tuna folyóhoz érkezett, ott letáborozott. Az akkor volt, amikor a király hajóhada odaérkezett, és ott találkoztak. Közben hírét vették, hogy Muhammed szultán és kán, akire szálljon [Allah] áldása és megbocsátása, hajóhada is oda [Belgirádhoz] érkezett. Janko vajda azonnal olyan rendelkezéseket és intézkedéseket tett, hogy a hajóhad egyes egységeiből a katonaságot kiürítette, és
407 átrakta a többi hajóra. Az üres hajókat azután félig megtöltötte homokkal, és ágyúkkal alaposan felszerelte, azzal a gonosz céllal, hogy az iszlám hajóhad ellen éjjeli támadást hajtsanak végre.

Az üres hajókat arcvonalba állítva, bölcs előrelátással egymással összekötözték, és a többi hajó előtt az éjjeli támadás alkalmával az iszlám hadsereg [hajóhada] ellen leúsztatták. Aztán a valódi hajókra őrséget raktak, és egészen Belgirádig lehajóztak.

Amikor az iszlám hadsereg hírül vette, hogy a király hajóhada közeleg, várakoztak az alkalmas időpontra, de nem voltak elkészülve éjjeli támadásra.

Ezenközben a király hajóhada közel ért Belgirád várához, elöl az arcvonalban összekötött üres hajókkal. A rajtuk levő ágyúkat rendesen megtöltötték [lőporral], és kanócokkal ellátva készenlétbe helyezték. A kanócgyújtókat gyors járatú csónakokba ültették, és az éjjeli támadásra így előkészített hajókat a Tuna folyón úszni engedték. Egy idő múlva a [valódi] hajóhad is elindult
utána. Ez addig tartott, míg az [üres] hajók az éj sötétjében elérték 408
az iszlám hajóhadat. Ezek ellene [akartak] támadni, de ekkor egyszerre meggyújtották a kanócokat, és [az ágyútűz] óriási kárt okozott az [igaz] vallás népének hajóiban, melyek közül egy csomót elsüllyesztettek. Az iszlám hajóhad ágyútüze [teljesen] hatástalan volt.

Azután megérkezett a hitetlenek [igazi] hajóhada. Az iszlám hajóhad [a veszteség következtében már] gyenge volt, és ismét sok hajóját elsüllyesztették. Azt látván az iszlám padisahja haragra gyulladt, és parancsot adott a vár megrohanás ára. Saját maga is boldogságos személyével az összecsapáshoz közeli helyre ment. Amint szemlélte a harcot és a vár helyzetét, úgy adják elő [a történetírók], boldogságos szívét egy várból kilőtt golyó megsebesítette.

Amikor ez történt, az iszlám nép nem törődött tovább a várral. Az iszlám padisahjával visszatért az iszlám vidékekre. A király pedig nagy örömmel visszatért trónjára.

De ezenközben Üngürüsz bégjei összekülönböztek egymással, és vak gyűlölettel intrikáltak egymás ellen a királynál. A király ezért sokat közülük megöletett, többeket pedig börtönbe vetett. Emiatt azonban a tartomány népe gyűlölte a királyt. Az egész
nemzet népe makacskodni kezdett, és mindenhol lázadás és for- 409
rongás ütötte fel a fejét. Amikor a király a forrongásoknak hírét vette, nehogy az egész ország népe egyszerre fellázadjon, és hogy eltávolítsa az ellenségeskedést, felkerekedett, és tartózkodási helyét megváltoztatva a Cseh tartományban levő Paraga városába ment.

De a királynak magva nem maradván, élete pohara is betelt, és Paraga városában eltávozott e világból, és ott is temették el.

Vers:
Ő is elment, itt hagyván evilágot,
melyben senki sem maradhat örökké.

Próza: A kor ismerői és a hírek tudói úgy adják elő tovább, hogy abban az időben élt Erdelben a régi királyok nemzedékéből [származó] bán [!], akinek Matijás volt a neve. A tartomány bégjei érte mentek, és elhozták őt. Íszá próféta őfényességének ezernégyszázötvennyolc évében Matijást a trónra ültették, és királlyá választották.

Az elbeszélő szavai szerint Matijás király nem került szembe az iszlám padisahjával, hanem barátságot színlelt, annak ellenére, hogy más országok ellen sok hadjáratot viselt. Egy nap Matijás király Lehország ellen indított hadat. Amikor ezt a tartományt
410 teljességgel legyőzte, onnan Veltüvanija és a Tatár tartományok ellen indult. Ezeket is kardja csapásával alattvalóivá tette, aztán visszatért országába.

Ezenközben az iszlám sereg felkerekedett, és Bögürdelen vára ellen támadt, s elfoglalta. Amikor Matijás visszatért Üngürüszbe, előterjesztették neki Bögürdelen helyzetét. Elhatározta, hogy az iszlám népe ellen indul, de még ezelőtt közte és a nimcse császár között valami oknál fogva kirobbant az ellenségeskedés, és nagyon elhidegültek egymástól.

De ezenközben az iszlám nép a világ fejedelmének [Allahnak] a segítségével Bögürdelen várát elfoglalta.

Vers:
Elfoglalták ők azt a tartományt,
Mivelhogy a Mindenható alkalmat nyújtott az iszlám [népnek].
Megtisztították azt a vidéket a hitetlenektől,
Szállásaikat és lakásaikat egyenlővé tették a földdel.
Elfoglalták azokat a birtokokat Allah segítségével
S azon a vidéken az iszlám nép lett uralkodó.
Felperzselték templomaikat és mecseteket emeltek helyükre,
A mecsetekben imádságokat mondtak,

Az átkozott népet az Igazság megveti,
Az igazhivők elleni gonoszságukat megállítja az Igazság.

Közben a nimcse császár és a király közötti ellenségeskedés kiélesedett. [A császár] meg akarta előzni [a királyt], s védtelen 411
tartományai ellen akart támadni, s azokat kirabolni. Ezért azonnal szigorú intézkedéseket tett, és elrendelte a Nimcse és Cseh tartományok bégjeinek, hogy seregeikkel készüljenek fel, s jöjjenek színe elé.

A császár rendelkezései és célja azonban a királynak levél útján tudomására jutott. Ez a hír akkor érkezett a királyhoz, amikor éppen elhatározta, hogy az iszlám hadsereg ellen indul hadjáratra. Mivel megtudta, hogy a császár az ő tartományai ellen készül támadásra, azonnal lemondott a Bögürdelen ellen indítandó hadjáratról, és visszatért trónjára.

Amikor visszatért székhelyére, nem oszlatta fel seregét, hanem azonnal a Nimcse tartomány ellen indult. Sok helyét legyőzve elfoglalta. Azután visszafordult, és Pedzs vára ellen ment, melyet ostrom alá vett.

Sok csatározás után trónra lépésének harminckettedik évében Pécset is elfoglalta. Három nap múlva azonban Matijás király is eltávozott a világból, és Üsztüni Belgirádban temették el.

A sors keze elvette erejét 412
S ő is elköltözött ebből a világból.

Mivel Matijás király eltávozott ebből a világból, Íszá próféta őfényességének ezernégyszázkilencvenedik évében Ladiszlaust tették a trónra. Ö is sok hadjáratot viselt a környező vidékek ellen. Trónra lépésének huszonhatodik évében meghalt. Üsztüni Belgirád várában temették el.

Vers:
Elhagyta ezt a világot és ő is eltávozott.
Ilyen a világ állapota, tudd meg, oh testvér.

A hírek tudója elbeszélése szerint Ladiszlausnak maradt egy fia, akit Ludovikusnak hívtak. Mivelhogy Ladiszlaus eltávozott a

világból, koronája, trónja, birtokai Ludovikuszra maradtak, s ezért a hatalom koronáját fejére tették, és az ország uralkodójává választották.

Annak a korszaknak az ura azonban a leghatalmasabb sahok sahja volt, a legnagyobb kán, Allah árnyéka, az emberi nem nemes lelkű dicsősége, a világ szultánjainak vezére, vagyis őfelsége, korszakunk Szülejmán szultánja – hosszabbítsa meg Allah életét és boldogságát a megbocsátás [=utolsó ítélet] napjáig!

Vers:
Oh, Allah, éjjel-nappal azt kívánom tőled, hogy
413 *Az utolsó ítéletig hosszabbítsd meg ennek a sahnak az életét!*
Forog a világ kereke éjjel[-nappal] hónapokon, éveken keresztül.
Boldogsága napjait, oh, Uram, tartsd meg örökké
Hét világtáj padisahját, igazságossággal.
Igazságosságod kegye tartja fenn evilágon a rendet,
Kardod csapásaitól való rettegés, oh Világ Sahja [Allah] !
Az ellenség katonái megfutamodnak, s [csak]
Kaf vidékén állnak meg!
Akár szegény, akár gazdag, akár dervis, vagy éhező,
Mind imát mond boldogságodért, akár előkelő, akár köznép.
A Nap aranyból van, oh, beragyogja konyhádat [!]
A telihold a fáklyája a te magas palotádnak.
Utolsó ítéletig kifogyhatatlan a dicséreted, oh sah!
Mivelhogy nekem, dervisnek, ez lett a legfőbb kívánságom.
A krónikások így mondták el ezt *a dicséneket,*
Hallgasd meg: ebben az időben ő az emberi nem padisahja.

A hírek elbeszélője szavai szerint az iszlám nép padisahja az egész földkerekség kalifája volt. Egyszer elhatározta, hogy Belgirád vára ellen bosszúhadjáratot indít. Azonnal futárokat küldött szét egész országába, és megszámlálhatatlan iszlám katonaságot

gyűjtött össze. Mivel éppen megkezdődött a tavaszi időszak, egy- 414
ségeit és csapatait elindította Belgirád vára felé.

Egy nap szerencsésen az említett várhoz ért, és körülzárta. Körös-körül villámokat szóró ágyúkat szereltetett fel, és azonnal megkezdte a támadást. Az ágyúk füstfelhője az égig emelkedett, melyek a hitetlen nép fejére a halál esőjét szórták. Ilyen módon, sem egy szemhunyorításnyi, sem egy pillanatnyi kegyelmet sem engedve, egy-két napon belül a várat minden oldalról a földig lerombolták. Egy szerencsés pillanatban rohamot intéztek. Az említett várnak mind a négy oldalát körülvevő iszlám katonaság egy fejedelmi virágcsokor hoz hasonlított.

Azon a napon az Igazság – aki legyen felmagasztalva! – kegyelmével és őfényességének, Allah prófétájának – akinek bőséges imádságok és a legtökéletesebb jókívánságok legyenek szentelve! – csodatételével a várat teljesen elfoglalták, és a benne talált átkozottak felett győzelmet aratva kardélre hányták őket. Szentélyeiket lerombolták, helyükre mecseteket építettek, és az egész várat betelepítették iszlám néppel. Onnan aztán visszatértek az iszlám területekre mint hősök, mert dicsőséget szereztek az iszlám országának.

Azután hosszabb ideig nyugalom uralkodott.

Majd Rodosz szigete ellen folytattak hadjáratot. A Győze- 415
delmes Király [Allah] kegyelméből azt is elfoglalták, a hitetleneket letörték, templomaikat lerombolták, és helyettük mecseteket és medreszéket építettek.

A padisah szíve egy nap kezdett ismét lelkesedni, és elhatározta, hogy Allah útján[91]91 Üngürüsz tartománya ellen vezet hadjáratot. Belgirád várának elfoglalása úgyis súlyosan megsebezte Ludivikusz király szívét.

Vers:
Hallgasd meg most, [kedves olvasó], hogy a világ sah-

---

[91] A klasszikus verslábak megjegyzését meg könnyítő, értelem nélküli szócso-
tün fáilát — ∪ — — /— ∪ — — / — ∪ —/
azaz tá-ti-tá-tá/tá-ti-tá-tá/tá-ti-tá
port: fáilátüli fdilá- .
Ebben az esetben ki fejezi az ún. tujúg versforma verslábát, melyben ez a vers íródott.

jainak sahja,
Vagyis korszakunk Szülejmán szultánja
Elhatározta egy nap, hogy dzsihádot indít,
Ezt kivánta nagy igyekezettel.
A hősök mind összejöttek azonnal,
Mindvalamennyien kardokat és lándzsákat hoztak
S azonnal útra keltek, ej, szerencsés [olvasó].
Mindegyikük gyorsan vértanú akart lenni.
Oh, Allah, nyújts nekik alkalmat,
Hogy a hitetlenek felett sikeresek legyenek.

Próza: Azután, Ludivikusz király trónra lépésének tizedik évében, egy nap szerencsés órájában [a szultán] Iszlámból városából elindult (seregével]. A legmagasztosabb Teremtő öfényességének jóváhagyásával és a prófétaság támaszának [azaz

Mohamed prófétának] – legyenek neki szentelve a legkivá-
416 lóbb imádságok és legtökéletesebb jókívánságok – csodatételében bizakodva elhatározta, hogy a hitetlen ellenség zsarnokságát ebből a világból kiirtja.

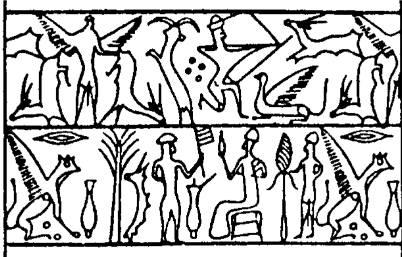
Azonnal el is indult Üngürüsz tartományának megbüntetésére. Mentek, meneteltek, letáboroztak, megpihentek, és egy nap megérkeztek az említett országba. Petrevaradin várát és Oszekin várát ostrom alá vették, és rövid időn belül halált osztó kardcsapásukkal elfoglalták, és az összes ellenséget elpusztították.

Azután onnan a győzedelmes hadsereg elindult Budin székes főváros felé.

Eközben Ludovikusz király is megszámlálhatatlan nyomorult katonaságot gyűjtött össze, s azonnal felkerekedett, és megfontolatlanul szembeszállt az iszlám padisahjával. Mihács városa néven ismert helyre érkezett, és tábort ütött. Ágyúit készültségbe helyezte, hogy idejében készen legyen.

Eközben az iszlám padisahja is megszámlálhatatlan igazhitű seregével az említett helyhez érkezett. Irgalmatlanul kardot rántva, késedelem nélkül rárohantak a hitetlenek seregére, és megkezdődött a csata. Azon a napon világos reggeltől napnyugtáig
417 olyan csatát vívtak, hogy a hitetlenek szemének szűkké tették a világot. Végül is a Megsemmisítő Király [azaz Allah] segítségével az átkozott hitetlenek seregét legyőzték, és ezzel az iszlám lett

a győztes és győzedelmes. A hitetlenek katonáit kardélre hányták. Azután (a szultán] visszatért székhelyére, a szultanátus trónjára ült, és megpihent.

A KÖNYV ZÁRÓSZAVA

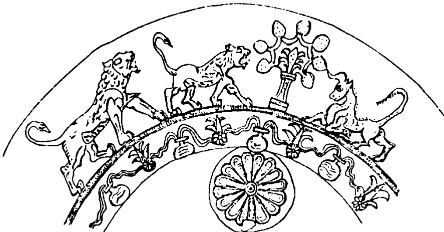
Hála legyen Allahnak, befejeződött ez a könyv
Az Igazságos [Allah] segítségével, hallgasd meg, oh, boldog [olvasó]
Ha nem lett volna :rányitóm az Igazságos kegye,
Vajon képes lettem volna-e e szép szavakat [elmondani].
Mivel kegyét nyújtotta nekem a Népek Ura,
Üdvösen befejezhettem ezt a könyvet.
Az értelem sok árnyalatát fektettem bele,
Beleötvöztem sok finom drágakövet.
Verset, prózát írtam kellemes szavakkal,
Ámbár minden dalomban akadhat egy-egy hiba,
[Nincs] olyan ember, aki tökéletes és mindentudó,
Aki a művészet terén a teljes igazságot nyújthatná,
Sohasem szabad annak csupán a hibájára tekinteni,
Oh, tiszteletre méltó [olvasó], boríts leplet minden hibájára,
Ha valaki tökéletlenségére nem borít fátylat,
Borítson leplet vétkére a Bűnbocsátó [Allah],
Oh, Allah, személyednek tisztelet és megbecsülés,
Végtelen sok tulajdonságod iránt tisztelet,
418 *Légy kegyes az engedetlenek és bűnösök iránt is,*
A Próféta becsülésére és tiszteletére.
Oh, Allah, ez az utolsó kívánságom,
Ezt óhajtom Tőled, oh, [világ] padisahja,
Hosszabbítsd meg életét a mi padisahunknak [Szülejmannak],
Aki ezen a világon a Dicsőség [=Allah] árnyéka,
Sikerét, győzelmét, igazságosságát,
E világon tiszteletét és megbecsülését,
Országa és gyermekei számára is [biztositsd mindezt], oh, Allah!
Mindegyiküket tedd a világ birtokai sahjának.

Oh, Uram, boldogságukat tedd örökkévalóvá,
Halálukig és az utolsó ítélet napjáig.
Ezen a helyen végződjék az én előadásom,

Megemlékezés és dicsőség legyen olvasójának és meghallgatójának.
Add áldásodat [Allah] mindnyájunknak a holnapi napon is,
Akkor, ha majd nagyon erőtlenek leszünk.
Íródeákodra is add áldásodat,
A pokol kínjai ne adassanak meg ennek a nyomorultnak [=nekem].
Örvendeztesd meg a mestere lelkét is,
A Te tiszteletedre, oh, Szolgák Ura [=az emberiség ura].
Befejeződik most itt ez a költemény,
Adja áldását mindnyájunkra a Könyörületes!

(Vége)

A kézirat 418-ik oldalán a "*vége*" után margón baloldalt, alul, ez a perzsa vers található:
Mindenki, aki értem imádkozik, esdekelve kérje (bűneim bocsánatát,,
Mert én [Allah] bünös szolgája vagyok!

UTÓSZÓ Mahmud Terdzsüman Üngürüsz történetéhez

A TÁRIH-I ÜNGÜRÜSZRŐL

Az utolsó két-három évtized folyamán, nemcsak tudományos körökben, hanem a nemzet széles rétegeiben, sőt külföldön is, nagy érdeklődés mutatkozott a magyarság történeti, főleg őstörténeti kérdései iránt. Ezzel kapcsolatban mint őstörténetünk egyik fontos forráscsoportja, a krónikák iránt is felébredt az érdeklődés, mert felszínre került egy latinból törökre fordított magyar krónika, a Tárih-i Üngürüsz (Magyarország története) mely Magyarország történetét az ősmondáktól a mohácsi vészig tárgyalja, és becses történelmi anyagot tartalmaz.

A latinul írt magyar krónikára Szülejmán szultán tolmácsa, Mahmúd Terdzsüman bukkant rá Székesfehérvár elfoglalása után, 1543-ban, amikor a török hódítók hatalmába került a helybéli levéltár is. Ez alkalommal jutott Mahmúd kezébe a latin nyelvű krónika, mely "*Üngürüsz tartományának a régi időktől fogva való történelmét tartalmazza, hogyan virágzott fel, miért és mi módon lett a neve Üngürüsz, Budin nevű fővárosát miért nevezték Budinnak, régi fővárosuknak mi volt a neve, kik voltak a királyaik egymás után, mikor és kik ellen harcoltak és háborúskodtak, mennyi ideig uralkodtak és hogyan töltötték életüket*". Ez annyira felkeltette. Mahmúd érdeklődését, hogy a könyvet lefordította törökre, és Szülejmán szultánnak ajánlotta.

Mahmúd Terdzsüman művét háromszáz év múlva Vámbéry Ármin fedezte fel és hozta haza törökországi útjáról a múlt század ötvenes éveiben.

A becses kézirat aztán a MTA könyvtárába került, ahol a Török F. 57. sz. könyvtári jelzet alatt található.

A 210 lapos, csinos, ún. szülüsz írástípussal írt kódex címe, későbbi kézírással bejegyezve, az első oldalon van: Tárih-i Üngürüsz. Alatta alcím: Iskendername; (Nagy Sándor könyve). A címek alatt két bejegyzés található: "*A tulajdonos neve: a nyomorult Mehmed Emin el-Vala Szuad Túszijúnzáde*" és "Ex libris

Resid el-Üngürüszí (ez Vámbéry török neve). Mindkét bejegyzés alatt egy-egy halvány, olvashatatlan pecsétlenyomat.

Vámbéry az értékes kéziratról 1860-ban a Magyar Akadémiai Értesítőben (1. köt. 4. sz. 360-362. o.), közzétett egy rövid ismertetést, melyben többek között ezeket írja: "*Azt hinném, nehezen lehetne [a török szerző] művében, hasonlítás útján is, az eredeti szövegre ráismerni. Az irály tiszta keleti. Mahmúd a török olvasóvilág ábrándos-regés olvasmánya iránt táplált hajlamának hódolt, ő Kliót nemigen kímélte, és számtalan mesével szőtte át a beszéd fonalát*." Megjegyzi továbbá, hogy Mahmúd művének megítélésénél nemcsak egy "*nyugoti tudományos mű*" fordításáról, hanem "*egészen keleti ruhába való átöltöztetéséről*" van szó.

A rákövetkező évben Budenz József tett közzé a Magyar Akadémiai Értesítőben (II. köt. 3. sz. 1861, részletesebb ismertetést (261-292. o.), melyhez mutatványokat is csatolt' a kódex fordításából (293-316. o.). Vámbéry véleményével ellentétben Budenz dicsérő szavakkal kezdi ismertetését, és a "*török nyelven írt tüzetesen magyar krónikát*" a "magyar historikus előtt igen értékes, de még magyar nyelvész előtt is igen becses irodalmi emléknek" minősíti.

Ezzel azonban Budenz kifogyott a dicsérő szavakból, és kizárólag történelmi faktográfiai szempontból veszi bírálat alá a kódexet, mellőzve őstörténeti, irodalomtörténeti és török nyelvtudományi értékeinek méltatását.

"*A török szerző előadta factumai* – folytatja Budenz – *mind a latin-magyar kútfők előadásával megegyezők, legalább azokban feltalálhatók. Nem költött tehát új történeteket, nem is használt ismeretlen kútfőket, teszem keletieket. Még a magyar őstörténeti mesék Nemrod, Hunor, Magorról, Sicambriáról, Franco Paris fiáról stb. mind ott vannak krónikáinkban. Nincs is mit csudálkoznunk ezen: hiszen maga mondja, hogy latin könyvből merített*."

De Budenz ezzel a lesújtó ítélettel sem elégedett meg. Szerinte nemcsak hogy semmi újat nem nyújt Mahmúd hanem "nagyon föltetsző az, hogy török szerzőnk a magyar történetek némely pontjait egy szóval sem említi, olyanokat is [!], amelyekről legkevésbé sem tehetjük fel, hogy magyar krónikában, akármily silány volt legyen is az, nem találhatta volna fölemlítve".

Ezután Budenz részletesen felsorolja azokat a "hiányosságokat, tévedéseket és félreértéseket", melyek Mahmúd művében találhatók. Legfőbb vádja az, Mahmúd nem tudott jól latinul, és emiatt sok helyen nem értette vagy félreértette a latin krónika szövegét, fontos eseményeket pedig (a fejedelmek kora, több Arpád-házi király kora, Mátyás király uralkodásának nagy része) egyszerűen kihagyott művéből.

Budenz ismertetéséből nyilvánvaló, hogy nem ismerte fel Mahmúd művének valódi értékét, sem célját, de még annak műfaját sem. (Erről alább lesz még szó).

Vámbéry és Budenz kedvezőtlen ismertetései után a Tárih-i Üngürüsz egy teljes évszázadra feledésbe merült. 1961-ben Hazai György *Notes sur le Tarih-i Ungurus de Terdzuman Mahmud* (AOH XIII. 1-2, pp. 71-84.), majd Grandpierre K. Endre *A csodaszarvas-monda I~j változatai egy latinból törökre fordított magyar ősgesztában* (Kortárs, 1979. 12.) c. cikke nyomán felébredt az érdeklődés Mahmud műve iránt. Dr. Sárkány Kálmán kezdeményezésére. Ő és Geönczeöl Gyula segítségével és a Magvető Kiadó közreműködésével elkészülhetett a török kódex teljes szövegének fordítása. Mindhármuknak hálás köszönettel tartozunk.

Mahmúd műve bevezetésében csak annyit mond, hogy Székesfehérvár elfoglalásakor (1543-ban, "egy latin nyelvű könyv" került a kezébe, és azt lefordította törökre. Határozottan csak egy könyvet említ, és azt "*fordította le*". Erre művében gyakran hivatkozik: a krónikás úgy adja elő (137.), az elbeszélő szavai szerint (123.), az elbeszélő és a könyv tulajdonosának előadása szerint (379.) a könyv szerzőjének szavai szerint (352.) stb.

Azonnal felvetődik néhány kérdés. Először vegyük szemügyre az "*egy könyv*" kérdését. Nehezen képzelhető el, hogy Mahmúd csak egy és éppen a legújabb (tehát legkevésbé értékes) könyvet választotta volna ki, amikor korlátlan lehetősége volt a régi értékes könyvek és kéziratok között válogatni. De ha csak egy könyv volt is az, nem volt-e az több, egy kötetbe kötött, különböző korú kéziratos mű, vagy több szakaszban folytatásokban megírt kódex? Vagy talán óvatosságból és szerénységből írta, hogy csak egy könyv került a kezébe? Ez az egy könyv tartalmazta volna Üngürüsz történetét az ősmondáktól a mohácsi csatáig? Vagy a legújabb kort, az oszmán-törökök megjelenésétől a mohácsi csa-

táig maga írta volna meg saját tudása vagy más korabeli források alapján?

Nagyobb a valószínűsége annak, hogy Mahmúd műve megírásához több forrást (kódexet, használt fel. Erre a következtetésre magának Mahmúdnak a szavai bátorítanak fel, mert ilyen kifejezésekkel támasztja alá elbeszélését: Az emberi történelem krónikásai és a világ eseményeinek elbeszélői úgy beszélik (143. o.), vagy: a világtörténelem krónikásai és Adám fiai kalandjainak elbeszélői Adám fiairól és az alsó világ történetéről a következőket adják elő (212., 235., 263. o.) stb.

További kérdés a Mahmúd elbeszélésébe szőtt epizódokkal (Iszkender története, Róma, Marseille, Bécs alapítása stb.) kapcsolatosan merül fel. Iszkender történetében szembeötlő, hogy az évszámokat "*Adám próféta időszámítása*" szerint (vagyis a világ teremtésétől, számítja, ami a nyugati krónikákban szokás. Nyugati forrásokra mutatnak az epizód egyes motívumai, de főleg az a körülmény, hogy hiányzanak a legenda keleti motívumai (az élet vizének keresése, a sötétség birodalma stb.). Vajon ezek az epizódok benne voltak-e a Mahmúd által forrásul használt "*könyvben*", vagy más forrásokból merítette?

Az a körülmény, hogy váltakozva hol egyes, hol többes számban beszél az elbeszélőről, krónikásról, azt bizonyítja, hogy Mahmúd forrásból merítette anyagát a Tárih-i üngürüsz megírásához. Ezek között kell lenni egy nagyon régi krónikának, mert hisz Mahmúd művében az őstörténeti rész részletesebb és terjedelmesebb, mint a királyok korának leírása, más a koncepciója, és több szakaszra tagolódik: a csodaszarvas-legendára, Kadar történetére és Attila korára. (Kattar neve a krónikáinkban Kadar, nem Kádár. A név a török nyelvből értelmezhető, és jelentése "*hozzácsatoló, összekapcsoló, egyesítő*". A török *kat-* igéből szabályosan képzett melléknévi igenév). A legfeltűnőbb azonban az, hogy az Árpád és Szent István kora közötti időszak eseményei hiányzanak Mahmúd művéből. Ezért olybá tűnik, mintha itt az alapul vett latin krónika vagy annak első szakasza véget ért volna, és a további kort egy másik krónika folytatná.

Ami a fordítás kérdését illeti, számos részlet tényleg fordításnak látszik, azonban a ma egészét tekintve, történelmi anyag szépirodalmi feldolgozásának jellegét viseli magán. Erre már

Budenz is önkéntelenül rátapintott, amikor ezt írja cikkének 289. oldalán: "*Szultánjának inkább kedves olvasmányt, mintsem tudományos munkát akarván nyújtani, előadása lehetőleg könnyű, és török embernek élvezhetővé igyekszik tenni, és ebben annyira célt ér, hogy nemcsak kortársait, hanem minket is, minden tárgybeli fogyatékossága mellett, élénk, egyszerű elbeszélésével gyönyörködtet*."

Ha figyelembe vesszük a Tárih-i Üngürüsz egész koncepcióját, stílusát, szerkezeti felépítését és jellegzetességeit, azonnal feltűnik, hogy a török szépirodalmi művek egy műfajával mutat közeli rokonságot, mely a török irodalomtörténetben népi desztánok vagy népi regények (halk desztánlari) néven ismeretes. Ennek a műfajnak a keletkezése a középkorba nyúlik vissza, és a legújabb időkig a török nép körében nagy közkedveltségnek örvendett.

A desztán klasszikus keleti irodalmi műfaj, mely megfelel a nálunk hősi eposznak nevezett műveknek, mint pl. az Iliász vagy Odisszea. A klasszikus desztánok versben írt művek, melyek sokszor több ezer versnyi terjedelműek. Ilyen például a per zsáknál Firdauszi (934-1021) műve, a Sahnáme (Királyok Könyve), az azerbajdzsánoknál Nizámí (1147-1206) Pentalógiája vagy a törököknél Ahmedi (1334-1413) Iskendemáméja (Nagy Sándor Könyve, stb.

A desztánoknak egyik csoportját alkotják az említett népi desztánok, mint pl. a Köroglu, Iszmail Sah, Asik Garib, Kerem és Aszli, Júszuf és Zülejha stb. Ezek a művek a rendkívül gazdag török folklór alkotásai. Jellegzetes tulajdonságaik (vö. Spies Otto: *Die türkisclze Volksliteratur*. Handbuch der Orientalistik. Bd. V. pp. 384-417- Leiden 1963.) a következők:

1. Prózában vannak írva, mely tele van tűzdelve verses részekkel, rendszerint népdalokkal és romantikus epizódokkal.

2. Nyelvezetük és stílusuk eltér a klasszikus irodalmi művekéitől: a nép nyelvén, kellemes és érdekes elbeszélő stílusban mondják el hősük vagy hőseik történetét.

3. Valamilyen csodálatos eseménnyel kezdődnek.

4. Egy titokzatos bölcs aggastyán jelenik meg a "*semmiből*", és tanácsokkal látja el a nehéz helyzetben levő hőst, aztán nyomtalanul eltűnik. Ez a titokzatos aggastyán nem más, mint Hizir

(Iljasz=Éliás) próféta, a bajban levők vagy tanácstalanok támogatója és segítője. De ha Iljasz próféta nem jelenik meg, akkor a hős felkeres egy "*vallásnagyot*" (remetét, szent életű embert), akihez bizalommal fordul jó tanácsért.

5. A verseknek fontos szerepük van a népi destánokban. Ezek legtöbbnyire hét, nyolc vagy tizenegy (tujúg) szótagos négysoros versszakokból álló népdalok, "*aaba*" vagy "*aabb*" rímeléssel, ellentétben a klasszikus versekkel, melyek csak kétsoros versszakokból, időmértékes és nem szótagszámú, egyhangú rímelésű verssorokból állnak.

6. A versek témája sokszor nem függ össze a prózai szöveggel. Legtöbbször szomorú, melankolikus hangulatot fejeznek ki, de gyakoriak a természet szépségéről vagy valamelyik hatalmasság dicsőségéről szóló versek.

A népi desztánokat az ozanok ("*regösök*" – hírmondók), később az ásikok (vándor költők, trubadúrok), népi elbeszélők (recitátorok, ráviján, nákilán) terjesztették évszázadokon keresztül szóbeli úton. Írásba foglalásuk csak a legújabb időkben történt meg.

Mahmúd tehát a népi desztánokat választotta mintául, művére ezeknek minden sajátsága ráillik. Egy "*mű*" népi desztánt alkotott. A csodálatos elem (a csodaszarvas) felbukkan mindjárt a mű elején, a titokzatos bölcs aggastyán is megjelenik a semmiből már Hunornak és Magornak, majd Iszkendernek kétszer is (59. és 81. o.), végül Szent Istvánnak (189. o.), és tanácsot ad nekik. Attila (125-128. o.) és Géza király pedig (256. o.) egy szent remetétől kérnek tanácsot.

A verseket Mahmúd a népdalok mintájára maga költötte. Versei tizenegy szótagosak, páros rímelésűek, és a szöveg hangulatához alkalmazva 4-20 sorosak. Sőt van egy 30 és egy 40 soros is köztük, de sokszor megelégszik kétsoros verssel. A versforma egy-kettő kivételével, a tujúg, mely török nemzeti versforma. Tizenegy szótagos (4-4-3) verssorokból, páros rímelésű négysoros versszakokból áll. A tujúgnak verslába is van, | — ∪ — — | — ∪ — — | — ∪ — azaz a mi skandálásunk szerint tá-ti-tá-tá! tá-ti-tá-tá! tá -ti-tá

Mahmúd_annyiban gazdagította a népi desztánokat, hogy neki nem egy vagy több személy a hőse, hanem egy nemzet. És ez nagy érdem. . Ha mindezt figyelembe vesszük, megállapíthatjuk, hogy Mahmúd irodalmi értékű művet alkotott, mely méltó helyet foglalhat el a török irodalomtörténetben. Olyan "*hibák és tévedések*", mint amilyeneket Budenz is rovására ír, pl. hogy apuliai Károly Nagy Lajos fia volt, vagy Attilát Budán temették el, Bendegusz Attila nővérének a fia volt stb., teljesen közömbösek a török olvasó számára, és a mű irodalmi értékére semmi befolyással sincsenek, mert magának a műfajnak a koncepciójából következnek. A kitűnő újkori és modern történelmi regényekben is sokszor közölnek történelmi tényekkel nem egyező adatokat az irók.

Mahmúd műve a keleti irodalom más jellegzetes tulajdonságaival is rendelkezik. Magától értetődő, hogy ha kedves olvasmányt akart nyújtani olvasóinak, és azt akarta, hogy az idegen fogalmakat, szokásokat, történeteket megértsék, alkalmaznia kellett azokat a XVI. századi török szokásokhoz, fogalmakhoz, társadalmi légkörhöz. Ezért szerepelnek művében padisahok, bégek, bégfiak, szerdárok, vezirek, diván, defter, huri, rája stb. Üngürüsz, Lengyelország, Németország stb. csak egy-egy "*tartomány*" volt az óriási oszmán birodalom lakójának szemében.

Az ókori és népvándorlás kori hely- és személyneveket is a XVI. század neveivel helyettesítette. Még Nagy Sándor korában is nemcse, leh, cseh, firenk tartományokról beszél, sőt Bécset is abban a korban említi. Mindez azonban nem Mahmúd tudatlanságát és tévedéseit bizonyítja, hanem aktualizálási törekvését, mely művének műfajából és művészeti törekvéseiből következik. A török irodalomban később is szokás volt idegen irodalmi műveknek ilyetén "*adaptálása*", mohamedán mezbe való átöltöztetése. (Vö. Shakespeare és Moliere műveinek adaptálás át a XIX. században.)

Annak ellenére, hogy a mohamedán és keresztény társadalmak között éles volt az ellentét századokon keresztül, Mahmúd a megalázó gyaur (törökül kjáfir, többes száma küffár) szót sohasem használja általánosítva valamelyik népre vagy a kereszténységre, hanem csak az ellenséges seregre vagy csapatra: a föld porával egyenlő nyomorult sereg (aszker-i küffár ve hákszár, 204), eltévelyedett katonaság (gümráh aszkeri, 109.), átkozott sereg

(lesker-i meláin, 100.). De a gyilkosokat, méregkeverőket a legsúlyosabb szavakkal bélyegzi meg: Balázs Farkas és a palatinus két vallástalan (bídín) vérszomjas (hún hór) gyilkos; a királynő, aki férjét megmérgezte, egy "*átkozott nőszemély*" (mel'ÚD avrat, 342.) vagy a "*világ boszorkánya*" (adzsúze-i dehr, 27.) stb.

A magyar, német vagy francia bégek említésekor azonban nem feledkezik meg az elismerő és dicsérő szavakról, noha a "keresztény" szót egyszer sem említi, pl. Üngürüsz kiváló hősei (jarar merdánlari, 205.), Üngürüsz kiváló (vitéz) bégjei (320.), a Nemcse tartomány kiváló (vitéz) és hírneves (jarar ve námdár) bégjei (133.), a cseh uralkodó fia derék és nemes lelkű (dzsuvánmerd, 371.) az itáliai, római és cseh tartományoknak kiváló hősei és bégjei (jarar begleri ve diláverleri, 115.) voltak stb.

Mahmúd stílusa a dagályos, terjengős klasszikus irodalmi stílussal ellentétben egyszerűbb, világosabb és gördülékenyebb. Nyelvezete közel áll a XVI. századi beszélt nyelvhez. Művének második felében azonban már sokszor homályos, mesterkélt és bőbeszédűbb, több arab szóval zsúfolja szinte végtelen hosszú mondatait. Ezeket számos helyen egyszerűsítenem, sőt néhol valósággal transzponálnom kellett, hogy a mai olvasó számára érthetők legyenek.

Mindamellett kifejezései zamatosan keletiek és számunkra is érthetők, noha sokszor teljesen szokatlanok és egzotikus színezetűek. Pl. a csillagjósok a gondolkodás tengerébe merültek; rászegezte szemét a halál, és a végzet vihara elsüllyesztvén testének hajóját s szemét lezárta a világ elől (19.); a királylány holdsarló szemöldökű, pézsmaillatú, ciprustermetű, cukorajakú, ezüstszínű tokájú gyönyörűséges szépség (140.); a szellő üdvözlete jázminszóró (1.), sőt a szolgálók is jázmin lábszárúak (383.) stb.

Néha egy kis túlzás is előfordul: Attila 124 éves korában halt meg (24.); a kis és nagy dobok hangja az égbolt csúcspontjáig felhangzott (102); a nemcse sereg kettőszáztizezer, Kattar serege százhuszonötezer katonát vesztett (102.) stb.

A tulajdonneveket és török kölcsönszavakat magyar betűkkel, fonetikusan írtam át, de lehetőleg hűen követtem a Mahmúd által jelölt kiejtésüket: Dzsidijja, dervis, szipáhi, iszlám, Bursza, Akszu stb. Az arab betűs írás hátránya, hogy némely nevet többféleképpen lehet olvasni, vagy írni: Karlosz—Karolusz, Bedzs—

Becs—Pedzs—Pidzs—Pics, Andarjás—Anderjás—Andrijás, Usztolni—Usztoni—Isztolni—Üsztüni, Szegizmunduz—Szekizmundusz. Az előzőben a török olvasó az "*üsztün*" (legfelső) az utóbbiban a "*szekiz*" (nyolc) szót véli felismerni. Tolna városa Tolun alakban is előfordul, ami viszont törökül "*telihold*"-at jelent.

A török nyelvben meghonosodott személy- és tulajdonneveket Mahmúd törökösen írta: Iszkender, Dáráb, Tuna, Kosztantinije, Arnavud, Venedik stb. A többit úgy írta, ahogy a krónikában találta (latinos alakban): Atilusz, Karolusz, Otonusz, Isztefanusz, Kolomanusz stb. Három névnél azonban -*us* [!] végzetet ír: Ladiszlavus, Valadiszlaus, Vincselaus.

Több magyar nevet azonban meghagyott változatlanul: Buda, Árpád, Aba, Erdel, Tata, Siklós, Visegrád. Néhányat kisebb változtatással alkalmazott a török kiejtéshez: Bejla, Gejza, szejkuli, Napolja, Paraga, Peste, Szekszár. Több nevet azonban erősen eltorzított: Belhemuz (Wilhelmus), Szivatopolud (Szvatopluk), Bolfikard (Wolffhard), Dimiskar (Demes), Balázs Farkas (Forgách Balázs), Veltüvanja (Litvánia) stb.

Néhány név a latin alak helyes olvasatának fel nem ismerése miatt torzult el: Kaba (Csaba), Amintam (Amintasz acc.), Agrim (Eger), Egrü (Egres), Paradisz (Paris, gen. Paridis alakból). Másolási hiba vagy az arab betűs írásban helytelenül kitett diakritikus pontok következtében keletkezett: Polapusz (Julanus, Julián), Borh (Borics), Berjanija (Bertanija, Britannia).

**

A Tárih-i Üngürüsznek mint történelmi, főleg őstörténeti forrásnak az értéke feltétlenül becses.

Azok a tévedések, melyeket Budenz felró Mahmúdnak, a történelmi forrásokkal való összehasonlítás után könnyen felismerhetők, s nehogy zavarba ejtsék a mai olvasót, a már említetteken kívül néhányat még felsorolok.

Mahmúd Kosztantinije (Bizánc) császárává teszi Szegizmunduzt, akinek feleségül vette a lányát, és tőle született Csaba nevű fia. (Attila felesége Honorius császár lánya volt. Noha Honorius 423-ban meghalt, hozzája fordult Csaba, mint nagyapjához, Attila halála után, 453-ban!)

Bécset Mahmúd már Iszkender korában említi, noha csak néhány száz évvel később alapították a rómaiak Vindobona néven mint határerődöt. Szerinte a nemcse, rím, firenk, cseh és a többi tartományok királyai alapították. (A saját korabeli népneveket belevetítette Nagy Sándor korába.)

A nemcse császár székhelyét Kolonija városába teszi, ami nem más, mint Kizil Elma (Piros alma, 193. o.). A törökök régebben Rómát Kizil Elmának nevezték a Szt. Péter templomának csúcsán levő gömbről.

Péter király Szt. István fia volt (190. o.). (Szt. István nővérének volt a fia.)

Béla herceg bátyját, András királyt kivégeztette (235-254. o.). (András a csatában szerzett sebesüléseibe halt bele.)

A megvakított Almus (†1129), Szt. László fia volt. (I. Géza fia volt, Szt. László a nagybátyja volt, Kálmán király pedig a testvére.)

Szaul anyja, Szafijc (271. o.) II. Isztefánusz király nővére volt. (Nem nővére, hanem nagynénje volt, Kálmán király lánya.)

Bejla király Isztefánusz fia volt (282. o). (III. Béla II. Géza fia volt, III. István a testvére volt.)

III. Lászlónak (†1205) volt egy András nevű fia. (II. András nem a fia volt, hanem nagybátyja, apjának, Imre királynak a testvére.)

Albert király (386-388. o.) Zsigmond királynak volt a fia. (Nem fia, hanem veje volt.)

Mahmúd Terdzsümanról kell még megemlékeznünk. (A terdzsüman szó arab eredetű, és tolmácsot jelent. Törökül dilmacs, s ebből lett a magyar tolmács szó.)

Mahmúdot Vámbéry magyar származásúnak tartotta. Ezt a nézetét arra építette, hogy Pecsevi és Szolakzáde török történetírók említenek egy magyar származású Mahmúd tolmácsot (de pontosabb kormeghatározás nélkül). Vámbéry második érve az volt, hogy a fordításról és "*keleti ruhába való átöltöztetéséről ítélve a fordítóban, minden hitváltoztatása mellett, oly tiszta honfikeblű magyarra találunk, aki azon célt látszott magának kitűzni, hogy Szolimán országnagyjaival a magyar nemzet dicső múltját, harczias jellemét, de leginkább szabadságszeretetét megismertesse*".

Az elmúlt száz év alatt azonban előkerültek olyan történelmi források és okirat ok, melyekből Mahmúd származását és élettörténetét elég részletesen megtudhatjuk. A portai tolmácsok életrajzát legújabban Matuz József, a freiburgi egyetem tudós turkológus professzora írta meg a Südostforschungen 1975. évi kötetében: *Pfortendolmetscher zur Herrschaftszeit Süleymans der Prüchtigen.* A tanulmány 49-51. oldalain foglalta össze a Mahmúd Terdzsüman életéről szóló adatokat.

Mahmúd 1550-től portai tolmács, 1573-tól portai főtolmács volt haláláig. Bajor nemesi családból származott. 1510-ben Passauban született. 1526-ban II. Lajos magyar király apródja volt, és a mohácsi csata után török fogságba került. Mint szokás volt az oszmán birodalomban, a magasabb rangú szülők gyermekeit a szultáni udvar vette pártfogásába, és az udvari tanintézetekben helyezte el, ahol kitűnő iskoláztatásban és nevelésben részesültek.

Mahmúd is egy ilyen szerájiskolába került, és Pigafetta olasz utazó állítása szerint kimagasló nyelvtudással rendelkezett. Kitűnően beszélt latinul, németül és törökül. Hamarosan elnyerte az aga 'címet, később pedig a bég rangfokozatot.

Első külföldi diplomáciai kiküldetése alkalmával, 1550-ben egy szultáni fermánt kézbesített az erdélyi szászoknak, melyben (a szultán) felhívta őket; hogy hűségesen szolgálják a fiatal magyar királyt, János Zsigmondot.

1553-ban egy lengyelországi, 1554-ben egy magyarországi, 1559-ben egy franciaországi, 1570-ben pedig egy velencei diplomáciai misszióban vett részt.

Velencében Ciprus szigetének a törökök számára való átengedéséről tárgyalt. A velenceiek azonban a szultán követelését visszautasították, és kitört a háború. Mahmúdot Veronában elfogatták. A béke a Magas Porta és Velence között csak 1573 márciusában jött létre, s Mahmúd kiszabadult a fogságból. 1573. júl. 25-én tért vissza Isztambulba.

Még ebben az évben a császári nagykövetekkel való tárgyalásokon vett részt, amiért 1000 tallér ajándékot kapott tőlük.

1574. dec. 4-én Mahmúdot Bécsbe küldték a békeszerződésnek nyolcévi időtartamra való meghosszabbítása tárgyában.

Mahmúd 1575-ben, prágai diplomáciai kiküldetése alatt halt meg. Holttestét cinkoporsóban Esztergomba szállították, – amely akkor az oszmán birodalomhoz tartozott.

Kortársai nagyra becsülték nagyszerű ítélőképessége, diplomáciai ügyessége és mérsékelt egyénisége miatt. A császári követek is bizonyították, hogy velük szemben jóakarattal viselkedett. Egyéniségét mi sem jellemzi jobban, mint az, hogy halála után három szolgája "kiszökött" az oszmán birodalomból a keresztényekhez, és nem akart a mohamedán uraknak szolgálni.

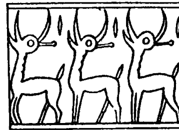
Mahmúd anyanyelve tehát a *német* volt. Minden okiratnál fényesebben bizonyítja ezt az a néhány germanizmus, mely művében szórványosan előfordul. Elég legyen megemlíteni egy hangtani változást. Ismeretes, hogy a németek a beszédben felcserélnek néhány zöngés mássalhangzót zöngétlen párjukkal, vagy fordítva. Különösen áll ez a b-p, d-t, g-k és a dzs-cs mássalhangzópárokra, pl. Pozsonyt hol Bozonnak (215.), hol Pozonnak (213.). Prágát Baragának (385), majd Parágának (385., 409.), a bürüme török szót pürlimének (377.), írja. Továbbá Detre helyett Tetrikuszt, Kadar helyett Kattart, Bendeguz (162.) helyett Bendekuszt (162., 163.), medzsál török szó helyett pedig mecsált (253.) ír.

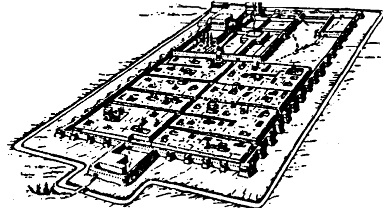
A Tárih-i Üngürüsz keletkezésének időpontjára kell még rámutatni. Mivel Mahmúd művét Szülejmán szultánnak ajánlotta, aki 1566-ban Szigetvár ostrománál meghalt, valószínűleg egy-két évvel előbb kellett művével elkészülnie. A latin könyv elolvasása is, sok más teendője mellett, évekig tarthatott, ezért közel járunk a valósághoz, ha a mű elkészítését az 1550-1560 közti évekre tesszük.

Mahmúd műve, keletkezési idejét és egyszerű, tiszta török nyelvezetét tekintve a XVI. századi török nyelvnek, az ún. középoszmánlinak becses nyelvemléke. Török nyelvtörténeti szempontból fokozza értékét az a körülmény, hogy a szöveg vokalizálva van, vagyis a magánhangzók jelölve vannak. Ez alkalmassá teszi a nyelvtörténeti feldolgozásra, ami nagyon igényes, kitűnő felkészültséget és szaktudást igénylő, de turkológiai szempontból roppant értékes munka. A műnek török nyelvtudományi szempontból való nagy értékére Hazai György, a kelet-berlini egyetem kiváló turkológus professzora hívta fel a figyelmet és vállalta fel-

dolgozását. A Tárih-i Üngürüsz részletes kritikai és nyelvtudományi feldolgozása azonban jelen kiadásunk kereteit meghaladja. Célunk és feladatunk megismertetni a művelt olvasóközönséggel Mahmúd művének hű és teljes fordítását és a vele összefüggő alapvető problémákat.

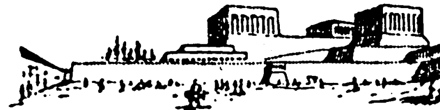
Blaskovics József

Toprak-kala

Tolsztov: Az ősi Chorezm:

Az ókori Chorezm városi településének fontos eleme a .tűz szentélye«, amely lezárja a főutcát a kapuval szemben

NÉV- ÉS TARGYMUTATÓ

A szövegben szereplő nevek következetlen írásmódját meghagytuk, s a változatokat a névmutatóban föltüntetjük. A számok az eredeti kézirat oldalszámait mutatják.

Dimiskar 260, 268, 269, 272 = Dömös község Esztergom vármegyében
Dirama kerület Filibe mellett 16, 36
díván = tanács(ülés), tanácskozás
Dobra erőd Boszniában 368
Domosztenész bég 50
Duna folyó 98, 137, 153, 175, 182, 195, 208, 214, 234, 256, 261, 289, 306, 308, 380, 398, 1. Tuna
Dzsem 190 = perzsa mitológiai hős
Dzsiddija, Dzsidijja tartomány 7-10, 94, 95, 160, 162 = Szkítia, 1. Szidiija
dzsihád 415 = a hitetlenek ellen viselt vallásháború a mohamedánoknál, melyet "szent háborúnak" is neveznek
dzsinn 126 = a keleti legendákban szereplő emberi v. állati alakban megjelenő (gonosz) szellem
Edrene város 17 = Edime város az európai Törökországban, tört. Adrianopolisz, Drinápoly
Edresztész síksága 59 = Isszus, ahol Nagy Sándor leverte Dáriuszt
Eflak tartomány 329, 330, 335, 336, 396, 398 = Valachia, Havasalföld 1. Iflah
Egrü város 283 = Egres
Elejna 83 = a trójai szép Heléna
Emerikusz király 282 = Imre király (1174-1204)
Emulusz 142
Epi Kajir tartomány 42 = 1. Arnavud
Epiro tartomány 33, 34 = Epirusz görögországi tartomány
Erdel 36, 91-95, 108, 160, 168,174,191,219,222, 223, 225, 226, 234, 239-241, 244, 246, 260,.263, 267, 273, 274, 290, 322-324, 326-328, 334-338, 369, 379-380, 398, 403, 406, 409 = Erdély
Erijja tartomány 34
Eszki Nigeboli 376 = Nikápoly
Eszter folyó 36 = Iszter, a Duna egyik görög neve Fausztulusz pásztor 143
Fekete-tenger 7, 153, 394
Filibe 14-17, 31, 33, 36 = tört. Filippopolisz, ma: Plovdiv, város Bulgáriában, 1. Burdzsubar

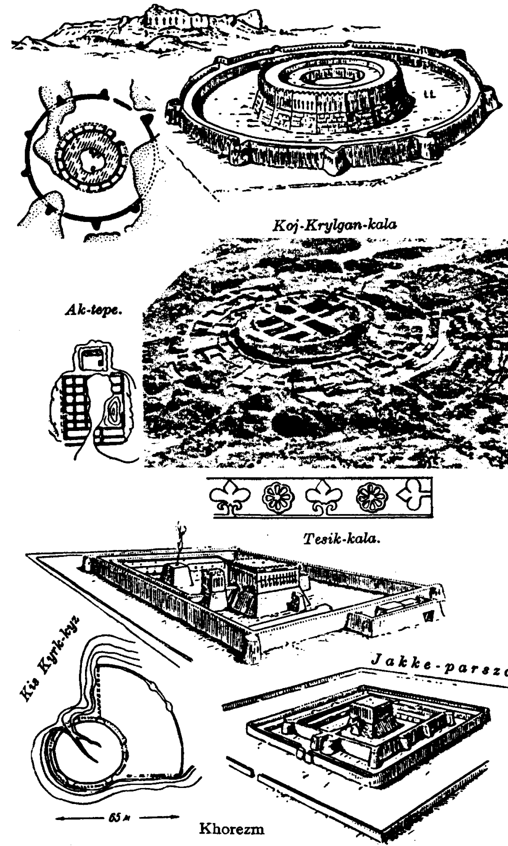
Filip vára 33 = Filibe
Filiposz padisah 19 = 1. Fülöp macedón király
Filiposz padisah 22, 28-30, 33, 34, 36-40, 42-46, 48, 68 = Nagy Fülöp, Nagy Sándor apja
firancsi, firencsi = francia
Firandzsijja, Firancsija (ország, tartomány) 87, 88, 95, 107, 118-121, 129, 131-134, 137, 266, 372, 373, 375, 377 = Franciaország
Firanko, Paradisz fia 83, 85, 86-88
firenk = olasz
Firenk tartomány 13, 43, 78-81, 86, 115, 118, 119, 125, 130-134, 137, 140, 141, 145-147, 149, 153, 314, 381 = Itália
Földközi-tenger 153
Furijusz bég 120
gazel 155 = a klasszikus keleti irodalom kedvelt versformája, mely kétsoros versszakokból áll
Gejza király) Bejla király fia 234, 237, 239, 241, 242, 244-254, 256, 257, 258, 261-263 = 1. Géza király (†1077)
Gejza király (Vak Bejla fia) 272, 274, 276, 277, 279-281 = II. Géza király (1130-1162)
Geliboli vára 00, 371 = tört. Gallipolisz, ma Gelibolu törökországi város
Gömildzsin város 17 = ma Gömürdzsin északgörögországi város
Gürdzsi tartomány 62, 78 = Gürdzsisztán (Grúzia)
Herkulosz 66, 71 = Nagy Sándor fia
Herrikusz császári fővezér 276, 277, 2.79 = Henrikusz
Hind tartomány 66 = India
Hirvát tartomány (ország) 277, 305, 339, 365-367, 369, 379, 390 = Horvátország
Hunor, Nemród fia 4, 6-9) II
Hunor népe 7, 8, 11-13, 82, 83, 91-93, 94, 96-98, 100-107, 105, 158, 162
huri = a mohamedán vallás szerint a Paradicsomban levő gyönyörű szép fiatal nő, az igazhitű mohamedán férfi túlvilági jutalma
Hüngürüsz 7 = Magyarország, 1. Üngürüsz
Iflah (tartomány) 91,
Iflakország 329 = Valachia, 1. Eflak

Kolomanusz király 267-269, 271-273, 298, 301 = Kálmán király (Könyves), (†1116)
Kolonijja város 193 = Köln
Konsztantin padisar. 35 = Constantinus, Bizánc alapítója
Konsztantin császárja 160, 161, 241, 270 = Konsztantinosz bizánci császár
Korint 15, 17, 23, 48 = Korinthosz, város Görögországban
Koront 31, 39, 40 -1. Korint
Kosztantinijje 7, 36, 136-139, 146, 147, 153, 157, 159-161, *270,* 370, 371, 378, 379, 404 = Konstantinápoly (Isztambul)
Krako, Karako város 289 = Krakkó, Lengyelországban
Kurpa vára 366 = Krupa város, ma: Jugoszláviában
Kuten vojvoda 284, 293, 294, 310 = Kuten kun fejedelem
Kürd tartomány 78 = Kurdisztán
Ladiszlaus 234, 237, 242-246, 249, 250, 252, 253, 257, 263-267 = 1. (Szent) László magyar király, 1. Valadiszlaus 239, 240
Ladiszlaus 283, 281 = II. László magyar király (1131-1163)
Ladiszlaus 285 = III. László magyar király (1199-1205)
Ladiszlaus 309, 310, 314-316 = IV. (Kun) László magyar király (1262-1290)
Ladiszlaus, Kolomanusz király fia 269 Ladiszlaus erdélyi bán 323, 326, 334
Ladiszlaus erdélyi bán 379
Ladiszlaus, Albertusz király fia 397, 402, 403 = V. László magyar király (1440-1457)
Ladiszlaus király 412 = II. Ulászló (Jagelló) magyar király (1490-1516)
Larissza 31 = (törökül Yenişehir Fenar) város Tesszáliában (Görögország)
leh = lengyel Lehország (Leh tartomány) = Lengyelország 13, 43, 78, 81, 89, 226, 237, 249, 260, 273, 289
Letonija 351 = Litvánia
Lipova 328 = Lippa vára a Maros folyó mellett
Ludivikusz (később) Anderjás 314 = III. András (velencei) magyar király
Ludivikusz (Karlosz király fia) 332-335, 339, 340, 342, 343, 353, 355, 363 = Nagy Lajos magyar király (1326-1382)

Ludivikusz 340-343 = Lajos tarantói herceg, nápolyi király (1352-1362)
Ludovikusz (Kostantinije fejedelme) 330
Ludivikusz, Albertusz király fia 401 = (téves adat) 1. Ladiszlaus 397
Ludovikusz, Ladiszlaus (II. Ulászló) király fia 412, 415, 416 = II. Lajos magyar és cseh király (1506-1526)
Macsje-Donja, Macsedonja 14 = Macedónia
madzsar 4, 36, 197 = magyar
Magor, Nemród fia 4, 6
Mahomúd Terzsuman 4
Majlan város 314, 381, 382 = Milánó (Milano)
Marcsalja, Marcsilja város 119, 124, 125, 129 = Marseille
Marcsijánus 186-188, Ilirija tartomány fejedelme
Marija királynö 353-355, 357, 359, 362, 387 = Mária, Nagy Lajos leánya (1370-1395)
Maros folyó 328
Matijás király 409-412 = I. Mátyás (1440-1490) magyar király
mecset 404 = mohamedán templom
medresze 404 = a mohamedán országokban a vallástudomány körébe tartozó tudományoknak szolgáló magasabb iskola
Mehmed szultán 404 = II. Mehmed (Fátih) török szultán (1430-1481)
Mekka 67
menzil 75, 77 = egynapi menettávolság, egynapi menetelés utáni pihenőhely
Metrinusz, Pannoni a (Szikambrija) királya 93, 96, 103
Mihács 416 = Mohács
Miszir tartomány 66 = Egyiptom
Mora tartomány 14-17, 21, 48 = Mórea (Görögországban)
Morava folyó 289
Morava tartomány 352 = Morvaország, 1. Cseh-Morava
Muhammed szultán 305, 406 = 1. Mehmed szultán
Murád szultán 590, 404 = II. Murad török szultán (1402-1451)
muszlim 391 = az iszlámvallás híve
Napolja város 343-345, 347, 348, 350, 355, 356 = Nápoly
Nemród 4, 5, 7, 8, 10, 11
Nigeboli 376, 378 = Nikápoly, 1. Eszki

Nigeboli nimcse, nemcse -osztrák, német Nimcseország, Nimcse tartomány 13, 79, 81, 93, 95, 107-110, 115, 116, 118, 133, 137, 147, 152, 153,157, 158, 193, 195, 200, 201, 204, 214-216, 221, 227, 228, 229, 275, 288, 292,2 95, 300, 303, 306, 331, 351, 353, 372, 373,379, 381, 388, 411 = (Ausztria) Németország
Nomitor 142
Ö-Buda, Öbudin vára 135, 299, 308,1. Budin
Olimpia, Nagy Sándor anyja 33, 40, 42, 44
Oszekin vára 416 = Eszék
Otla folyó 290 = Olt folyó Erdélyben
Otonusz 246, 243, 249, 251-253 = Ottó (lengyel király fia)
Otonusz 321-325 = Ottó magyar király (1261-1312)
Ovoroz, 1. Avaroz padisah = a török szultánok és más keleti uralkodók titulusa, melyet egyenrangúnak tartottak a császár címmel palatinusz 287-289, 363-366 = nádor
Pannonijja, Panonija, Pannonija, Panonijja 8-10, 12, 13, 81, 83, 85, 87, 88, 92, 95, 95, 107, 116
Paradisz, Trója padisahja 83, 87
Paraga 385, 409 = Prága. l. Baraga
Pariz város 87, 88 = Párizs
Pata tatár kán 289
Pecs, Pedzs, Pécs, Pícs 3, 10, 17, 89, 93, 107, 108, 153, 276, 277, 406, 411 = Bécs, 1. Bídzs, Pídzs, Pícs
Pecsova város, Pícsova 211, 369 = Pécs, 1. Púcsevi
Perdika, Pertika (Karalu padisah fia) 18
Perjánusz, Pir-Jánusz római bég 120, 123, 124
Perszevüz 1 1 1
Pertika 27,
Pertikasz 22 = Nagy Fülöp testvére
Peste város 180, 181, 256, 257, 291, 295, 309, 320 = Pest
Petre Varadin város 416 = Pétervárad
Petrusz király, 190-194, 201, 205, 206, 209-212 = Péter magyar király (1011-1046)
Pícs 103, 112, 115, 118 = Bécs
Pídzs 112, 113, 114, 118, 402 = Bécs
Pola vára 265 = Pola olaszországi város
Polja, 1. Pulia

Polapusz főpap 393 = Julianus bíbornok
Pozsega város 367, 368 = Pozega jugoszláviai város
Pozson vára 213, 214, 219, 254, 258, 261, 262, 264 = Pozsony 1. Bozon'
Púcseví város 212 = Pécs, 1. Pecsova
Pulia, Polja, Pulja 79, 333, 340, 342, 343, 353 = Apulia, olaszul Puglia (vidék Dél-Olaszországban)
Radovan, Radván vezír 242, 243, 248, 251-253, 255
rája 199 = keresztény alattvaló (jobbágy) a mohamedán országokban
Rea, Nomitor leánya 142
Remulusz 143
Ribad folyó 204, 209 -Rába, 1. Akszu
Rím (tartomány, város) 115, 133, 134, 137, 140, 141, 145, 147, 303,381, 385,386,409 = Róma, 1. Kizil Elma
Rím pápa 130, 146, 303, 305, 316, 317, 324, 327, 341 = római pápa
Rodan folyó 120 = Rhone folyó Franciaországban
Rodan vezír 241, 242, 1. Radvan, Radovan vezír
Rodosz szigete 67, 303, 379, 415 = Rhodosz az Égei-tengerben
Róm tartomány 119, 120, 121 = Róma vidéke
Rómusz 143, 144, 145
Rúm (tartomány, ország) 14-16, 38, 39, 43, 46-48, 51, 63, 65, 67, 77, 80, 86, 160, 270, 271, 306, 370, 371, 373 = Görögország
Rusz (tartomány) 273, 351,
Ruszcsija tartomány 284, 285, 286, 351 = Oroszország
sah = a perzsa uralkodók címe, kb. egyenrangúnak tartották a király címmel
sahinsah 81 = "*a királyok királya*"
Sebenik, Sebenk 340, 357 = Sebenik (Sinj, Sibenico), ma: jugoszláviai kikötőváros
serc = az iszlám törvényeinek, előírásainak és szabályainak öszszessége, melyet "fényesnek" (szentnek), égi kinyilatkoztatásúnak tartottak
Siklós vára 378, 379
Szadra vára 357, 1. Zára, ma Zadar Jugoszláviában Szafan tatár kán 300

Koj-Krylgan-kala
Ak-tepe.
Tesik-kala.
Kis Kyrk-kyz
Jakke-parsza
65 м
Khorezm

Az 1740. évi Névtelen MAGYAR TÖR-TÉNET

Macar Tárihi

vagyis

Madzsar Tarihi*

1 Ebben az összefoglalásban az van röviden megírva, hogy Üngürüsz népe, vagyis a madzsar nép attól az időtől kezdve, amióta felkerekedett a Sztyeppék Világsávjáról [Dest Iklimi], és elfoglalta mostani hazáját, Madzsarisztánt és Erdel országát, mit élt át és min ment keresztül a mai időkig, [továbbá] milyenek voltak a kapcsolatai a Magas Oszmán Birodalommal és a nemcsékkel.

A madzsar nép történelmi könyveiben meg van írva, hogya madzsar nép a tatár népfajták közül eredő népfajt alkot. Nagyszámú sátorlakó nép volt, mely ősidők óta megállás nélkül állandóan vándorolt kelet országaiban a Nagy Sztyepp [Dest-i Kebir] néven ismert végtelen széles pusztaságokon.

Íszá [próféta] őfényessége születésének 371. évében, ami [Mohamed] próféta – legyen számára kifejezve a legtökéletesebb jókívánság – Hidzsrája előtt 587 évvel [!] volt, az említett néptörzs a sztyeppről felkerekedett azzal a céllal, hogy a nyugati országokba vándorol.

2 Az Itil folyó és Ten folyó között elterülő tágas pusztaságon, mely Dest-i' Kipcsak[Kipcsak Sztyepp] néven ismeretes, felütötte sátrait, és egy évig az említett területen nomadizált. Azután az emlitett nép, mely tízszer százezer lelket számláit, átkelt a Ten folyón, és behatolt Avrupa országaiba. Sáskahadként minden oldalról rátámadtak Avrupa területeinek lakosságára, és darázsveszedelmet hoztak a fejükre. Országaikat elpusztították, vagyonukat és élelmüket elrabolták és kifosztották. Támadásaikkal Avrupa összes országainak népét elnyomták és nyugtalanították.

Nyolc évig tartott ez az állapot. Széltében-hosszában portyáztak és zsákmányoltak. Ezenközben szerfölött megtetszett nekik Avrupa éghajlata, vize, levegője, s ezért elhatározták, hogy a

Pannonija nevű tartományt, melyet ma Üngürüsznek vagy Madzsarisztánnak hívnak, hazájukul választják. Ebben az országban telepedtek le, és alapítottak maguknak hazát.

[Íszá próféta] születése után a 380. évben az ország területét a bégek között felosztották, és törzseiknek adományozták. Azután városokat és falvakat alapítottak, és megkezdték az ország felvirágoztatását.

Avrupában akkor sok különféle nemzet élt, melyek féltek tőlük, s emiatt teljes biztonságban érezvén magukat, az ország felvirágoztatásával és építésével voltak elfoglalva. 3

Az említett ország sokféle nép lakóhelye volt. Az említett madzsar [hon]foglalás következtében nagy részük elhagyta az országot, és a járhatatlan hegységekben keresvén menedéket szétszóródott.

Egyedül a szász nevű népnek, mely nagyszámú volt, egy csoportja Erdelben maradt, és különböző feltételek alatt meghódolt. Máig is Erdelben laknak, és az erdeli városok és erős várak legnagyobbrészt ennek a néptörzsnek az építményei. Az orosz és eflák nép egy csoportja szintén meghódolt, és Madzsarisztánban és Erdelben telepedett le.

[Íszá próféta] születésének 401. esztendejében [!] egy hős, bölcs és éles eszű, Atila nevű személyt herszek címmel fővezérüknek választottak, és mindnyájan magukra vették az engedelmesség pányváját, és meghódoltak neki. Ügyeik intézésének gyeplőjét megbízható kezébe helyezték.

[Íszá prüféta] születésének 416. esztendejében az említett hercegüknek, Atilának királyi címet adományoztak, és így ő lett a madzsar néptörzs első királya. Fenséges, hatalmas, erős és független király volt. 4

[Íszá] születése után 441-ben hadjáratot indított a Nemcseországok ellen, és négy éven keresztül tartó támadások során a legnagyobb részüket elfoglalta és elpusztította.

Azután Firancsa vidékei ellen támadt, és Tolun nevű város közelében megütközött a kétszázezer főnyi firenk sereggel. Hatalmas csata fejlődött ki, mely napkeltétől napnyugtáig tartott. A firenkek padisahja és sok kiváló vezére esett el. Atilának nyolcvanezer katonája esett el, és vereséget szenvedett.

[Atila] ezután visszatért Madzsarisztánba, és új sereget gyűjtve a következő évben Italja országába ment azzal a céllal, hogy elpusztítja Rómát.

5 De a római pápa [Roma papaszi] és Róma népe mérhetetlen kincseket fizetett neki, és így létrejött a béke, s Róma felszabadult. Ennek ellenére Italja számos városát feldúlta és kirabolta.

Ezenközben Italjának gazdagjai a puszta és elhagyott szigetekre menekültek, amelyeken ma Venedik városa van, és ott felépítették Venedik városát.

444-ben az említett Atila királya Nemcse tartományokat dúlta fel, de közben Szikamberija nevű városban százhuszonnégy éves korában [!], királyságának negyvennegyedik évében a sors kifárasztotta és meghalt.

Két fia, Csaba és Aladár között a királyság öröklése miatt viszály támadt, és a madzsar nép két pártra szakadt. A két királyfi pártja között végül is harcra került a sor. Olyan csata kezdődött, amilyent eddig senki sem látott, és egymást úgy lekaszabolták, hogy azt elmondani sem lehet. A madzsar nép többsége elpusztult.

6 Csaba királyfi seregéből az öldöklés után mintegy tizenötezer madzsar maradt, akik elhagyták Madzsarisztánt, és visszatértek ősi hazájukba, a Nagy Sztyeppre [Dest-i Kebir]. Aladár királyfi pedig a csatában elesett, seregének maradványai, az öldöklés után mintegy háromezer madzsar, Erdel országának egy részébe húzódott, és letelepedett. Azután a madzsar nevüket is megváltoztatták, és a szekel nevet vették fel. Mindmostanáig az erdeli madzsarokat szekeleknek nevezik.

[Íszá próféta] születésének 448. esztendejében az osztrogót nevű nép jött Madzsarisztánba, melyet pusztán és üresen talált. Itt letelepedett és hazát alapított. Madzsarisztán egyes vidékein a tót nevű nép volt letelepedve, mely [még az osztrogótok] előtt a madzsarok kíséretében [szövetségében] jött be a Sztyeppről.

Egy idő múlva a nemcse nép megerősödött, és a Karolus nevű nemcse [!] császár háborút indított ez ellen a nép ellen, hogy a madzsarok miatt bosszút álljon rajtuk. A lakosság nagy része elpusztult, de maradványaik a mai napig Madzsarisztánban laknak, és egy tartomány [nagyságú] területet népesítenek be.

Ezenkívül a fent említett szász néptörzs Erdelben maradt, és az eflák nép [is] Erdelben és Madzsarisztánban szétszóródva élt. 7
Ezeket erdeli vagy madzsar eflakoknak nevezik. A lengyel határ közelében levő területeken pedig az orosz nép maradt fenn. Mostanában mindezek (a népek] alattvalói az országnak.

[Íszá próféta] születésének 526. évében Avuszturjáól a longobardus nevű nép jött be Madzsarisztánba, és telepedett le. Egy ideig ott laktak, de [Íszá] születése utáni 568. évben Madzsarisztánt elhagyták, és Italja országába költöztek. Ez az említett nép ma is Italjában él.

[Attól az időtől kezdve], amióta a madzsarok [először] elhagyták a Sztyeppet, [Íszá próféta] születésének a 744. évéig háromszázhetven év [!] telt el. Ennyi idő eltelte után az említett évig, vagyis Íszá próféta születésének 744. évéig, amely [Mohamed] próféta – akire töméntelen áldás szálljon! – Hidzsrája után körülbelül a 157. évvel egyezik meg [!], a kétszázezer főnyi 8
madzsar nép másodszor felkerekedett a Nagy Sztyeppről [Dest-i Kebir], és a régebbi hazájába, Madzsarisztánba költözött, melynek megszállása után ott letelepedett.

Újonnan megkezdték az ország építését, városokat, várakat és falvakat kezdtek alapítani. Árpád, Gjula, Kend, Szabolcs, Vrs, Lejl és Bulcs nevű hét kapitányuk [kapudan] volt. Árpádot nevezték ki valamennyiük főkapitányává. Az egész Madzsarisztánt hét kerületre osztották, és mindegyik kerületet egy-egy személy parancsnoksága alá helyezték, akinek kapitányi méltóságot adtak.

Több mint száz évig így folyt az életük, amikor is [Íszá próféta] születésének 803. évében főkapitányuk, Árpád meghalt. Helyére Zoltán nevű fiát nevezték ki mindnyájuk beleegyezésével.

890-ben azonban ő is meghalt, és helyébe Taksos nevű fiát 9
nevezték ki főkapitánynak. Ilyen módon 154 éven keresztül Madzsarisztán uralkodóit főkapitányi méltósággal ruházták fel.

898-ban Taksos is meghalt, helyére Gejza nevű fia lett a főkapitány. Az említett főkapitány tudatlanságban [pogányságban] lévén, a római pápa biztatására és csábítására felvette a keresztény vallást. Elhatározta, hogy a keresztény országokhoz kíván tartozni, és felvette a királyi címet.' A királyi méltóság [felvételével] ő lett tehát most a madzsar nép első királya. De 999-ben meghalt, és

helyére Szent Istvánt nevezték ki madzsar királynak. Ő is felvette a kereszténységet. A római pápa ajándékul és megtisztelésül egy drágakövekkel díszített koronát [tadzs] küldött neki.

A madzsar nép a régi tudatlanságban [pogányságban] élt, s mivel Allahról semmi tudomásuk sem volt, semmiféle valláshoz nem voltak kötődve, ennek a két gonosz [bed yanaz] királynak az idejében mindnyájan felvették a kereszténységet.

10 [Íszá próféta] születésének 1039. évében ő is elhunyt, és mivel nem volt fia, "*a hitetlen nemzetek egysége*" elvének értelmében a keresztény népek felé mutattak [a madzsarok] hajlandóságot és barátságot. Ezzel az indokolással a nemcse fajtához tartozó Peter Alamani nevű Nemcse-[ország]belit választás útján nevezték ki királynak. Ez volt a harmadik madzsar király.

1042-ben ő is meghalt. 1042-ben Aba nevű madzsart választottak meg királynak. Az ő idejében a madzsarok a kereszténységtől [naszránílik] elfordulva visszatértek régi tudatlanságukba [dzseháler], de 1043-ban ismét visszatértek a keresztény valláshoz.

1059-ben egy Bejla nevű madzsart választottak meg királynak. Az ő idejében az egész madzsar nép elhagyta a kereszténységet, de Bejla királya lázadókat leverte és megsemmisítette. [Most már] harmadszor tértek vissza a kereszténységhez, és megnyugodtak. Attól az időtől kezdve a mostani időkig a hitetlenség zsarnoksága és a kereszténység nyomorúsága alatt állnak.

11 Ebben az állapotban lévén királyaik nem maradtak tétlenségben, városok, várak és erődök építésével és az ország felvirágoztatásával foglalkoztak. Számos várost, várat alapítottak és építettek fel, s az országot virágzóvá és műveltté tették.

[Íszá próféta] születésének 1062. évében egy Szalamon nevű magyart választottak és tették meg királyukká. Ő volt a hetedik madzsar király.

1071-ben a Szent László nevű madzsart választották meg királlyá, aki Várad várát alapította és építette fel.

1096-ban a Kálmán nevű madzsart választották meg királynak, aki a madzsarok tizedik királya volt. 1115-ben II. Istvánt választották meg királlyá, 1132-ben pedig a II. Bejla nevű madzsart tették meg királyukká.

1142-ben III. Gejza lett a király. Ez a király azzal a céllal, hogy biztosítsa alattvalói számára a nyugalmat és békét, s hogy az országot virágzóvá és gazdaggá tegye, alattvalói közül a szász 12
népnek is engedményeket tett. Általános engedélyt adott arra, hogy fallal körülvett városokat, várakat és erődöket építsenek. Ebből kifolyólag a szász nép 1146. évben belekezdett Medgjes városának építésébe, melyet körös-körül hatalmas fallal körülvett várossá építettek ki.

1160-ban a szász nép Erdelben, Szebin nevű város építésébe fogott.

1162-ben III. Istvánt választották meg királlyá. 1173-ban pedig III. Bejla lett a magyar király.

1178-ban Erdelben a madzsarok Kolozsvár nevű, falakkal körülvett város építésébe kezdtek.

1193-ban az Imre nevű madzsart választották meg királlyá. 1098-ban [!] Erdelben a szász nép a Segesvár nevű, fallal körülvett város építésébe kezdett. 1200-ban ismét Erdelben a szász nép a Szászváros nevű város építésébe fogott, 1207-ban ismét az erdeli szász nép a híres Barasó nevű, fallal körülvett város építésébe kezdett.

1206-ban Erdelben a szász nép a Pístericsa nevű, fallal körülvett város építésébe kezdett. 13

1211-ben II. Lászlót nevezték ki madzsar királynak. Az említett évben László helyébe II. Andrást nevezték ki madzsar királynak.

1235-ben IV. Bejla lett a madzsar király. 1239-ben Erdelben a madzsar nép az Enid nevű város építésébe kezdett. A város közepén két kisebb várat is építettek.

[Íszá próféta] születésének 1242. évében a tatár nép megszámlálhatatlan seregei Erdel és Madzsarisztán sok vidékét elpusztították, minden vagyonukat kirabolták és elzsákmányolták. Két évig tartott ez az állapot, aztán fáraói zsákmánnyal eltávoztak.

1245-ben a madzsarisztániak Lőcse nevű város és vár építésébe kezdtek.

1270-ben IV. Istvánt választották meg madzsar királynak. Ő 14
volt a madzsar népnek a huszadik királya.

12

1273-ban III. Lászlót választották meg madzsar királynak. 1290-ben [!] Madzsarisztánban Kasa nevű vár és város építését kezdték meg.

1291-ben III. Andrást választották meg madzsar királynak. 1300-ban Erdelben Fogaras nevű város építése kezdődött meg. A város közepén egy kisebb várat is építettek. A madzsarok és az erdeli eflakok népe ezt közösen építették.

1302-ben a cseh származású II. Vencseslavust választották meg Madzsarisztán királyának. 1305-ben pedig a nemcse származású Otót választották meg madzsar királynak.

1310-ben egy italjai olosz [olasz] származású személyt, II. Károlyt nevezték ki madzsar királynak. 1324-ben Madzsarisztánban Bardfal nevű város építését kezdték el.

1342-ben egy Lajos nevű madzsart [!] választottak meg
15 madzsar királynak. Az említett király bölcs, hős és bátor ember volt. A régi királyok idejében lázadozó szász népet megfegyelmezte, és engedelmességre kényszerítette. Az Eflak és Bugdan országokat, valamint a szirb nép területeit hatalma alá hajtotta, és valamennyit engedelmességre és parancsainak betartására kötelezte.

1380-ban egy Sejárius nevű pap feltalálta a pusztító puskák és ágyúk készítését – Allah átka szálljon rája!

1383-ban Lajos király meghalt, és helyére Marija nevű lányát nevezték ki madzsar királynak. Ez volt az első nő, aki Madzsarisztán királya lett. 1386-ban Marija férjét, Sikmondot, aki nemcse származású parancsnok volt, nevezték ki .Marija helyére királynak.

Az említett király az Oszmán dinasztia ellen akart hadjáratot indítani. [A hadjárat] költségeire a lengyel királytól nyolcvanki-
16 lencezer fekete gurus kölcsönt vett fel, és elzálogosította neki a madzsarisztáni Szepes tartományban levő három nagy várost, melyeket átengedett a lengyel király fennhatósága alá.

1393-ban ezzel az alávaló sereggel hadjáratra indult, és Nigeboli környékén megütközött Bajezid szultánnal. Serege azonban vereséget szenvedett, ő maga pedig elmenekült.

1394-ben az Eperjes nevű madzsarisztáni várost falakkal övezték körül.

1401-ben Erdel vajdája, István vajda az említett Sigmond királyt elfogta, és börtönbe vetette. Valahogy sikerült kiszabadulnia, ismét madzsar király lett. István vajdát csellel sikerült kézre kerítenie, aztán megölette.

1420-ban az Erdelben lakó madzsarok és szászok nagy tömegben elhagyták hazájukat, Bugdanba költöztek át, és ott telepedtek le.

1421-ben az Oszmán dinasztia nyolcadik padisahja, II. Murad szultán Erdel ellen hadjáratot indított. A Barasó nevü fallal körülvett várost és környékét kirabolta, Barasó városának előke-
lőit elfogatta, és bilincsbe verve elhajtotta. A várban maradottak 17
azonban megmenekültek.

1432-ben Murad szultán seregével ismét betört Erdelbe, Barasó vidékét és a széles környéket az oszmán sereg végigportyázta és kirabolta.

1437-ben Erdel alattvalói felkeltek, és fejedelmük ellen fellázadtak.

1438-ban egy nemcse származású, Albert nevű [személyt] választottak meg madzsar királynak. Az említett király Murad szultánt és seregét Madzsarisztánból kiűzte. Azután Venedik ellen indított háborút, és Dalmacsija tartományát a venedikiektől elfoglalta.

1440-ben a lengyel származású IV. Lászlót választották meg madzsar királynak. Ő volt a harmincadik madzsar király.

Az említett évben Hunjadi János nevű madzsart nevezték ki erdeli vajdává. 1441-ben az említett vajda Erdelben, Szent Imre nevű helyen csatát vívott Medzsdi béggel, és Medzsdi béget leverte. Az ő szavai szerint a csatában húszezer iszlám katona esett
el, a madzsarokból csak háromezer. 18

1443-ban az említett vajda Belgirád közelében ütközött meg az iszlám sereggel, és győzött. Ebben a csatában az ő szavai szerint az iszlám seregből harmincezer ember esett el.

Az említett évben Kolozsvár városában született Matijás királyfi, aki [a madzsarok] híres királya lett.

1444-ben IV. László nevű madzsar király az Oszmán dinasztia ellen hadat indított. Várna mellett hatalmas csatára került a sor, melyben a madzsar sereg veszteséget szenvedett. Maga László király is elesett.

1445-ben a nemcse származású V. Lászlót ötéves korában
választották meg madzsar királynak. Az említett évben a fent ne-
vezett Hunjadi Jánost nevezték ki Madzsarisztán kormányzójá-
nak, vagyis az [állam] ügyek irányítójának és a kiskorú király
helyettesének választották meg.
1452-ben az alamanországi Mogutcsija nevü városban felta-
lálták a könyvnyomtatás művészetét.
1453-ban az említett kormányzó [gubernator] a nemcséktől
19 visszakérte a madzsar koronát. Mivel a nemcsék vonakodtak visz-
szaadni, sereggel indult ellenük, Becs környékét feldúlta, kifosz-
totta és elpusztította. A "*korona*" nevezetű említett [királyi] koro-
na bizonyos ürüggyel egy idő óta Friderikus nevezetű nemcse
császár birtokában volt. Végül is akarva, nem akarva az említett
császár [a koronát] visszaadta.
Az említett évben Lászlót cseh királynak is megválasztották,
és megkoronázták. 1554-ben Budunba érkezett, és trónjára lépett.
1455-ben megkezdték Erdelben a Torda nevű város építését.
1456-ban az Oszmán dinasztia padisahja, Mehmed kán
Belgirád várát vette ostrom alá. A várat az említett Hunjadi az
[egész] ország hozzájárulásával megvédte, és nem engedte át az
oszmánoknak.
Az említett évben Hunjadi Zemlínben meghalt.
20 Az említett fiait, Hunjadi Lászlót és Hunjadi Matjást azzal a
váddal, hogy Csicslija grófját meggyilkolták, elfogták, és a
nemcse intrikája alapján Budunban börtönbe vetették. Három nap
múlva Lászlót meggyilkolták, Matjást pedig bilincsekbe verve
Becsbe küldték.
1457-ben Szilágji Miháit, egy madzsar előkelő [személyisé-
get] választották meg Erdel és Madzsarisztán kormányzójává, va-
gyis az államügyek intézésével bízták meg.
1458-ban Hunjadi Matjásért a madzsarok vérdíj címén
Podebrádi nevű cseh királynak ötvenezer aranyat fizettek, és ki
váltották. Peste nevű helyen egyhangúlag Madzsarisztán királyá-
vá választották, és 1159-ben [!] a királyi trónra ültették, s a kor-
mányzás gyeplőjét ügyes kezébe helyezték. 1465-ben az említett
Hunjadi Matjást a madzsar koronával megkoronázták. Az említett
korona huszonnégy éven keresztül Friderikusnak, a nemcse csá-
szárnak a birtokában volt.

1479-ben Erdel vajdája, Bátori István és egy erdelí főúr, Ki-
nizsi Pál Erdelben a Nán nevű pusztán nagy csatát vívtak az osz- 21
mán sereggel. Az oszmán sereget leverték, és saját elbeszélésük
szerint az oszmán népből harmincezer, a madzsar seregből nyolc-
ezer ember pusztult el.
1475-ben az említett Matjás király bosszúhadjáratot indított a
nemcsék ellen, és Becs várát ostrom alá vette, kiéheztette és el-
foglalta. 1480-ban Matjás király bécsi tartózkodása idején meg-
halt. Halála napján a Budunban tartott oroszlánok is [érdekes]
véletlen folytán elpusztultak.
Az említett évben a lengyel származású Lászlót választották
meg madzsar királynak.
[Iszá próféta] születésének 1492. évében Kolumbus nevű
spanyol kapitány felfedezte az Újvilágot.
1515-ben VI. Lászlónak a fiát, II. Lajost választották meg
magyar királynak.
1525-ben Szultán Szülejmán kán, az Oszmán dinasztia padi-
sahja seregével Belgirádhoz érkezett, melyet ostrom alá vett és el-
foglalt. 1526-ban Mohács mezején II. Lajos király Szultán
Szülejmán kánnal csatát vívott, melyben az oszmán sereg győzött,
és a madzsar sereg elpusztult. Lajos király is meghalt. 22
Az említett évben Erdel vajdáját, Zapoljaji Jánost, az elhunyt
Matjás [!] helyére madzsar királlyá választották. 1528-ban a
nemcse I. Ferdinandust párthivei [erőszakosan] madzsar királlyá
választották. Közte és János király között a királyságért megin-
duló viszályban János királyt elűzte Budunbó1. János azonban
intézkedett, és Ferdinandus kezéből Budunt felszabadította.
1530-ban a keresztény népek között vallásviszály keletkezett.
Az ogustina nevű vallás még V. Karolus nemcse császár előtt ke-
letkezett, és nem lehetett megszüntetni. Ezért megegyeztek abban,
hogy engedélyt adnak mindenki számára [annak a felvételére].
1540-ben János király meghalt, és helyére a kiskorú János
nevű fiát választották meg magyar királynak.
1541-ben Szülejmán szultán elfoglalta Budun várát. Az ifjú
János madzsar királyt és anyját, Eliszabelát Erdelbe küldte, és 23
Erdel fejedelmévé nevezte ki.

1543-ban az oszmán sereg Madzsarisztánban Alap, Siklós, Üsztörgon, Isztoni Belgirád és Tisza nevű várakat és palankákat foglalta el.

1552-ben az oszmán hadsereg Timisvár várát foglalta el.

1565-ban a nemcse származású Makszimilijánust választották meg madzsar királynak.

1567-ben Szülejmán szultán kán elfoglalta a madzsarisztáni Sziged várát. 1570-ben Madzsarisztánban megkezdték a Kalló nevű vár építését. Az említett évben János erdeli vajda meghalt, és helyére egy erdeli főurat, Bátori István vajdát nevezték ki. 1571-ben az említett Bátori Istvánt lengyel királlyá választották, és helyére Bátori Kristófot nevezték ki Erdel vajdájává.

1572-ben a nemcse II. Rudolfust választották meg Madzsarisztán királyává.

24 1581-ben Erdel vajdája, Bátori Kristóf meghalt, és helyére fiát, Bátori Zsigmondot nevezték ki Erdel vajdájává. A Magas Porta választását jóváhagyta, és oltalma alá vette őt.

1582-ben bevezették az új naptárt, melynek a firenk nemzetek nagy jelentőséget tulajdonítottak. A régi naptárt tíz nappal előre igazították.

1585-ben Gécsi Jánost nevezték ki Erdel kormányzójává.

1586-ban meghalt a lengyel király, Bátori.

1590-ben Erdelben és Madzsarisztánban nagy földrengés volt. Sok ház és épület pusztult el.

1594-ben Madzsarisztán főurai, Nádasdi és Zerím, a madzsarisztáni iszlám határvidéken néhány palankát elfoglaltak.

1595-ben Bátori Zsigmond fellázadt az oszmánok ellen, és
25 elfoglalta Lipova és Janova várait. Eflakban Szinán pasa ellen indított hadjáratot, és Szinán pasát leverte.

Az említett évben a nemcse Mansfeld nevű gróf bevette Esztergont.'

I596-ban Nádasdi Ferenc nevű gróf Madzsarisztánban az iszlám határterülethez tartozó Tata nevű várat foglalta el.

Az említett évben Makszimilijanus nevű nemcse herceg Nádasdi megbízásából elfoglalta Vács és Hatvan várait.

Az említett évben III. Mehemmed szultán százötvenezer főnyi seregével Egre várát vette ostrom alá, és húsznapi ostrom után elfoglalta. Ugyancsak az említett évben az említett avuszturjai

herceg, Makszimilijanus, és ez említett Bátori Zsigmond Keresztes mezején Afimed szultán kánnal ütköztek meg, de mindketten vereséget szenvedtek, és Ahmed szultán kán került ki [a csatából] győztesen.

1508-ban [!] a madzsar katonaság Gjőri várát egy furcsa ürüggyel az oszmánok birtokából kiszakította, és ezáltal megmenekült.

1599-ben Bátori Zsigmondot leh királlyá választották, és 26
Erdel vajdaságára Bátori Andrást nevezték ki.

Az említett évben Bugdan vajdája, Mihál vajda az erdeli vajdát, Bátori Andrást és a mellette levő Kardinál nevű papot elfogatta, megölette, és elfoglalta Erdelt.

1600-ban az oszmán sereg elfoglalta Kanizsa várát.

Az említett évben Básta nevű nemcse a nemcse sereggel Erdelbe jött, és Mihál vajdát Erdelből kiűzte. 1601-ben az erdeli befolyásos urak Bátori Zsigmondot, aki lengyel király volt s még azelőtt Lehországba ment, titokban Lehországból Bugdanba, Bugdanból ismét titokban Erdelbe hívták meg, valami ürüggyel Kolozsvár városába juttatták, s Bástának menekülnie kellett. Azután Garaszló nevű helyen az említett Bátori Zsigmond és Básta között harcra került a sor, melyből Básta került ki győztesen.

Bátori Zsigmond a Magas Portához menekült, és (katonai segítséget] kért. Nagyszámú oszmán és tatár sereggel tél idején Bugdanból behatolt Erdelbe, de Básta visszamenekült Madzsarisztánba. Bátori Zsigmond Básta párthíveit az oszmán és ta- 27
tár sereggel rabszolgaságba hurcoltatta, vagyonukat és élelmüket zsákmányul ejtette.

1602-ben [Básta] Mihál vajdát megölette. Bátori Zsigmond pedig elhagyta Madzsarisztánt, a csehországi Paraga városába ment, melyet lakóhelyéül választott.

Az említett évben azonban Básta visszatért Erdelbe, és el akarta foglalni, de az erdeli sereg szembeszállt vele. [A csatából] Básta került ki győztesen. Az erdeli sereg fővezére a művelt Székel Mózes volt, aki a vereség után a Magas Allamhoz [Portához] menekült.

Azután Básta az erdeli Piszterícsa várát vette ostrom alá, és elfoglalta.

1605-ban Székel Mózes visszatért, és tatár sereggel behatolt Erdelbe. Két vár, Szebin és Segesvár bevétele után egész Erdelt elfoglalta, s az erdeli előkelőségeket és sereget a saját hatalmába vette. Végül Barasó közelében egy csatában az említett Székel Mózes elesett.

28 1604-ben a nemcse Básta mint győztes abban bizakodott, hogy csaknem egész Erdelt és a madzsarokat hatalmában tartja, de az említett évben a madzsar előkelőségek egyike, Pocskaji István nevű madzsar a nemcsék ellen fordult, a nemcse sereget több ízben leverte, és egész Erdelt, valamint Madzsarisztán számos városát és várát a nemcséktől felszabadította, és saját hatalmába vette.

A dologban az a különös, hogy a nemcse katonaság ezen közben Erdelt hatalmába kerítette, ellepte a városokat és falvakat, hogy ott töltse a telet és nyarat. Ezáltal a lakosságnak szerfölött nagy szenvedést és nyomorúságot okoztak. Az erdelieket az éhínség és a nemcsék kínzása kétségbeejtő helyzetbe hozta.

Pocskajinak intézkedései következtében a városi és falusi lakosság összefogott, és az Igazságos [isteni] fenségtől böjtöléssel és imával az éhínség megszüntetését kérték. Megállapodtak egy napban, melynek éjjelén a Szentlélek kegyelméért [imádkozva]
29 mindegyikük megöli az elszállásolt nemcsét. Szájról szájra járt [ennek a hőstettnek a híre], hogy ily módon egyetlen éjjel az egész tartományban hatvanezer nemcsét gyilkoltak le.

1605-ben az említett Pocskaji Istvánt egyhangúlag Erdel hercegének, vagyis bégjének választották. Ez ideig az erdeli fejedelmek [hákim] kormányzó [gubernator], vagyis vajda [vojvoda] címmel uralkodtak.

Az említett évben Pocskaji Madzsarisztánban a Szakmár nevű várat vette ostrom alá. A várban levő nemcse katonaság szabad elvonulás feltétele alatt a várat Pocskajinak átadta. De amint a nemcse katonaság elhagyta a várat, az erdeli sereg rájuk támadt, és mindnyájukat lekaszabolta.

Ismét az említett évben az emlitett Pocskajit Szász-Medgjes nevű városban közös megegyezéssel [a szászokkal] megerősítették erdeli uralkodónak. Azután Madzsarisztánba a Raskó nevű mezőségen [táborozó] Oszmán dinasztia seregéhez ment. A nagy-

vezír fejedelmi palástba öltöztette, és erdeli fejedelmi minőségében, úgy, mint azelőtt [a többi fejedelmet], megerősítette.

Az említett évben Rákócsi Zsigmondot nevezték ki Erdel kormányzójává.

Az említett Pocskaji István a nemcse császárral, Rudolfus
császárral kibékült, és az ő közvetítésével az Oszmán dinasztia 30
padisahja és az említett Rudolfus nemcse császár között húszévi időszakra megkötötték a békét. Nem sokkal ezután az említett Pocskaji, Kasa városában tragikus [körülmények között] meghalt.

1607-ben Erdel kormányzóját, az említett Rákócsi Zsigmondot hercegi címmel Erdel fejedelmének választották, de mivel az emlitett [Rákócsi Zsigmond] Madzsarisztánba távozott, helyére Bátorit nevezték ki erdeli fejedelemmé.

1611-ben az emlitett Bátori Rákócsinak Szebin várában letéteményezett fáraói vagyonát jogtalanul elzsákmányolta.

1612-ben a nemcse császár, Rudolfus a sors végzete következtében Paraga városában elhalálozott. Az említett évben a nemcse Matjást választották meg Madzsarisztán királyává.

1613-ban Bátori Gábort Várat városában lesből puskagolyóval megölték. Helyére Betlen Gábort választották meg Erdel fejedelmének.

1614-ben az ország két előkelő személyét, Szilázi Jánost és
Ladáni Gergelt azzal a váddal, hogy Bátorit ők gyilkolták meg, 31
elfogták, és a harangtoronyból letaszítva az elmúlás földjébe vetették.

1618-ban a nemcse II. Ferdinandust választották meg madzsar királynak. Ő volt a negyvenedik madzsar király.

Az említett évben Betlen Gábor erős hadsereggel elindult Erdelből, és bevonult a madzsarisztáni Kasa várába. Összehívta Madzsarisztán előkelőit és nagyjait tanácskozásra, majd Pozsonba indult, és részt vett az országos tanácskozáson [országgyűlésen].

1620-ban az oszmán sereg ostrom alá vette a madzsarisztáni Vács nevű várat, és elfoglalta.

1621-ben Betlen Gábor a "*korona*" nevű madzsar királyi koronát Zolijom várából Kasára, majd onnan az Ecsed nevű várba vitette. Az említett évben Betlen Gábor elindult Kasáról és a Bisztricsa

Bána nevű városba ment, ahol egyhangú választással Madzsarisztán királyává választották.

32 Rákóczi Zsigmond a Szerencs nevű városban meghalt.

1622-ben II. Ferdinandus feleségének, Elionórának a magyar királynői cimet adományozták, és Pozsonyban megkoronázták.

[Íszá próféta] születésének 1624. évében II. Ferdinandus és Betlen Gábor békét kötöttek. 1626-ban Betlen Gábor feleségül vette Porok hercegének a lányát, Katerinát, és nagy pompával Madzsarisztánba hozatta.

Az emlitett évben a nemcse származású III. Ferdinandust választották meg Madzsarisztán királyává.

1629-ben Betlen Gábor meghalt, és az erdeli Belgirádban temették el, és 1. Rákócsi Györgyöt hívták meg az erdeli fejedelemségre.

Az emlitett évben a nemcsék és iszvecsek között ellenségeskedés és háború keletkezett, és erős iszvecs sereg hatolt be a nemcse vidékekre.

1631-ben egy Eszterházi nevű madzsar palatínus erős sereggel Felső-Madzsarisztánba [Madzsarisztán-i bálá] jött, és tanács-
33 kozásra hívta meg oda az erdeli fejedelmet. Tárgyalásuk eredménytelennek bizonyult, és Rakoman mezején csatára került a sor, melyben az erdeli sereg győzött, és a palatinus seregét leverte.

Ismét 1631-ben Madzsarisztán népe és alattvalói Kasa környékén fellázadtak, néhány ezren összejöttek, és az ország előkelőinek vagyonát kifosztották és kirabolták. Nagy fáradsággal a lázadás tüzét lecsendesítették, sok lázadónak levágták a fülét és orrát, s fővezérüket, egy Császár Péter nevű rablót kivégezték.

1636-ban a Szalonta nevű helyen a madzsar sereg leverte az oszmánok seregét.

1637-ben a római és nemcse császár, II. Ferdinandus a sors végzete következtében meghalt. Gyarmat és Ónod madzsarisztáni városokat és környéküket az oszmán hadsereg feldúlta és felperzselte. Debrecsin nevű nagy városnak számos negyedét a tűzvész elpusztította.

1641-ben a madzsarisztáni Nitra nevű tartományt az oszmán
34 katonaság kirabolta és kifosztotta. A lakosság nagy részét foglyul ejtette és rabszolgaságba hurcolta.

1642-ben II. Rákócsi Györgyöt [még] atyja életében az erdeli előkelők és nép atyja trónörökösévé választotta.

1644-ben az emlitett I. Rákócsi György erős sereggel behatolt Madzsarisztánba. 1646-ban a római császár és Rákócsi békét kötöttek, melynek értelmében Rákócsinak visszaadták azt a néhány kerületet [vármegyét], melyet a nemcsék tartottak megszállva.

1647-ben visszaadták a madzsaroknak azt a kilencven templomot, melyet [ezelőtt] a kálvin és luterán vallású madzsaroktól elvettek, akiknek a vallása ellenkezett a nemcsék vallásával.

Az említett évben a nemcse IV. Ferdinandust választották meg Madzsarisztán királyává.

1648-ban I. Rákócsi György ötvenéves korában, királyságának tizennyolcadik évében meghalt.

1651-ben Rákócsi Zsigmond a cseh királynak, V. Friderikusnak a lányát, Henrijetát vette feleségül, de még ugyanabban az 35
évben mindketten meghaltak.

1652-ben az oszmán katonaság a madzsarisztáni Nitra tartományába hatolt, s a lakosságot rabszíjra fűzte, de Érsek Újvár parancsnoka, Forgács Adám nevű generális ezerháromszáz főnyi madzsar [katonájával] eléjük vágott, és Vezek nevű helyen hatalmas csata keletkezett, melyben nyolcszáz oszmán és kétszáz madzsar esett el, s a százötven főnyi rabot kiszabadították. Ebben a csatában Eszterházi László, Ferenc, Tamás és Gáspár nevű négy kiváló gróf is elesett.

1653-ban Bugdan vajdája, Lupul rendkívül álnok és cselszövő [ember] volt. Emiatt Rákócsi katonái elhatározták, hogy elfogják. Az említett vajda azonban erről tudomást szerzett, otthagyta székhelyét, és elmenekült.

1655-ben Kolozsvár városában ezernyolcszáz ház, templomok, tornyok és harangok a tűzvész martalékává váltak, s 36
mindvalamennyi porrá égett.

Az említett évben az avuszturjai herceget, Liopoldus Ignacsius nevű nemcsét választották meg Madzsarisztán királyává. 1657-ben III. Ferdinandus nevű nemcse császár meghalt.

Az említett évben II. Rákócsi György erős sereggel Lehorság ellen hadat indított, de veszteséget szenvedett és visszatért.

1658-ban a madzsarisztáni Boros Janova nevű várat az oszmán sereg ostrom alá vette. A várőrség kegyelemre feladta a várat, s az [oszmánok] elfoglalták.

1660-ban az említett II. Rákócsi Gjalu és Fenes nevű térségen megtámadta az oszmán sereget, de vereséget szenvedett. Ő maga sebesülten elmenekült, de Váradban meghalt.

1661-ben a Szakmár nevű virágzó várost a madzsar lakosság harc nélkül átadta a nemcséknek.

Az említett évben a tatár katonaság Erdelben és Madzsarisztánban nagyszámú lakosságot hurcolt el rabságba, s töméntelen zsákmányt és vagyont harácsolt össze.

37 Az említett évben Ali Pasa nagyvezír táborában Apafi Mihál erdeli [főurat] nevezték ki Erdel fejedelmévé. Kis Kaszei nevű helyen összegyűltek az ország előkelőségei, és valamennyien alattvalóivá váltak.

1662-ben Kemín János, Erdelben, Segesvár nevű város mellett megütközött Kücsük Pasa nevű oszmán fővezérrel. Kemín János nemcsékből és madzsarokból álló serege azonban vereséget szenvedett, és ő maga is elesett.

1663-ban Kirim kánja a tatár sereggel, Eflak és Bugdan vajdáival Erdelből Budun ellen támadt, és töméntelen kárt okozott az ország lakosságának.

Az emlitett évben az oszmán sereg Érsek Újvár várat foglalta el. 1664-ben megtámadta a kolozsvári nemcse várőrséget, és lemészárolta. [A várost aztán] az erdeli fejedelem alattvalójává tette.

Az emlitett évben a nemcse császár fővezére, Monte Kukoli a
38 Gothard nevű helyen az oszmán hadsereget leverte. A csatában tizenkétezer oszmánt kaszaboltak le, és azonnal megkötötték a békét húsz évi időtartamra.

1665-ben megkezdték Liopold várának építését.

1666-ban a nemcse császár, Liopoldus Iszpanja királyának Szabijja nevű lányát feleségül vette, és nagy lakodalmat csaptak.

1669-ben az oszmánok serege elfoglalta Kandiját. Közben azonban a nemcse császár Isporik nevű fővezérét erős hadsereggel Madzsarisztánba küldte. Madzsarisztán nagy városaiba és erős várai a jogtalanul és erőszakosan nemcse helyőrségek et helyezett.

1671-ben Pozsonban [ország]gyűlést hívtak össze. A zavargások és lázongások megszüntetése céljából sok madzsarisztáni előkelőséget elfogattak és bebörtönöztek. Gróf Nádasdi Ferencset bilincsekbe verve vitték Bécsbe, és ott megölték. Az előkelő madzsar főurak közül Zerini Pétert és Frangepát Bécs Újvárjában,
Tattenbakot Grács városában, Bónis Ferencet Pozsonban végez- 39
ték ki.

1672-ben, 1673-ban és 1674-ben az Alsó- [Madzsarisztán-i Zir] és Felső-Madzsarisztánban [Madzsarisztán-i Bálá] a kálvin és luterán vallású lakosságot elnyomták, közülük sok személyt meggyilkoltak, és nagyon sok templomukat elkoboztak.

1673-ban meghalt a nemcse császárné.

A madzsarisztáni Eperjes, Pártfa és Nagy Szebin nevű városokból és várakból az összes ágyút, mozsarat és harci felszerelést és eszközt a Kasa nevű várba szállították. Eperjes erődítéseit egészen a vár faláig és a Nagy Bána nevű helyig teljesen lerombolták.

Ismét az említett esztendőben a nemcse császár Avuszturja főhercegének, Isporik hercegnek a lányát, Kalavudija Felicsitász nevű lányt feleségül vette. Lakodalmat és fényes ünnepséget rendeztek.

1674-ben a kálvin és luterán vallás papjait a szokás 40 ellen
összehívták Pozsonba. Amikor megjelentek, sokukat gályarabság- 40
ra, sokukat pedig számkivetésre és száműzetésre ítélték.

1676-ban a nemcse katonaság meglepetésszerűen megtámadta Debrecsin városát. Sok zsákmányt raboltak és vittek magukkal.

Az említett évben a nemcse császárné Kaladija is meghalt.

1677-ben a nemcse császár harmadszor is megnősült. Nav Burk hercegének a lányát, Elionora Magdalena Terezija nevű hercegnőt vette feleségül. A lakodalom és a nász a Pasau nevű városban volt előkészítve.

1678-ban Uzoni Béldi Pál párthíveivel fellázadt az erdeli fejedelem ellen, és panaszra mentek ellene az Oszmán Magas Portához. Mivel bűnük nyilvánvaló volt, kiadatott a fermán, hogy örökké tartórabsággal sújtsák őket.

Az emlitett évben Erdelben és Madzsarban nagy szarvasmarhavész pusztított.

A nemcse császárnak Jozefus nevü fia született.

41 1680 december hónapjában egy hatalmas nagyságú üstökös csillag tűnt fel, melynek csóvája 60 foknyi távolságot ölelt át, és nyolc héten keresztül volt látható.

1681-ben az erdeli Barasóban hatalmas földrengés pusztított el széles területet, Madzsarisztánban pedig Debrecsin városának a felét tűzvész pusztította el.

1682-ben az oszmán és madzsar sereg együttesen ostrom alá fogta a Filek nevű várat, melyet a várőrség feladott. A várat aztán elfoglalták és lerombolták.

1683-ban IV. Mehemed szultán nagyvezirét néhány ezer katonával Bécs ellen küldte. A vár ostroma roppant heves küzdelemmel folyt, de a keresztény [naszári] seregek győztek. Az oszmán sereg megbomlott, sok janicsár esett el, és az összes hadi felszerelést hátrahagyva [visszavonultak].

42 1684-ben a keresztények serege néhányszor legyőzte az oszmán katonaságot, és elfoglalta Visegrád, Vács és Peste várakat.

Az emlitett évben a nemcse császárnak Karolus Vencseslaus nevű fia született.

1686-ban Budun várát három oldalról való heves ostrommal kiszakították az oszmánok virágzó [államából]. Az emlitett évben a Harvatországban levő Tekija, Bolont, Csekinar, Flavics, Orakovics és Korazor, Madzsarisztánban pedig Arsó Szeg, Kalocsa, Simontoron, Püspöki, Pedzset, Csanád, Szeged, Siklós, Várda és Kapos nevű várakat és palankákat szakították ki az oszmánok ó [államából].

43 1687-ben a keresztény sereg Mohácsnál csatát kezdett a nagyvezírrel, [az oszmánok] fővezérévei, melyben a keresztény sereg az oszmán seregek felett győzelmet aratott, kiűzvén őket sáncaikból. Azután [a keresztények] elfoglalták Oszek várát is. Donavald generális bevette V árad, Alap, Pozsega és Orakovics várait, illetőleg palankáit, és egész Iszklavonja országát kitépte az oszmánok virágzó [államából].

Az emlitett évben Jozsefus császári herceget Pozsonban madzsar krállyá választották és megkoronázták.

Az emlitett évben [a keresztény sereg] Egre várát vette ostrom alá, és kiéheztetéssel kiszakította az oszmánok virágzó [államából].

1688-ban Isztoni Belgirádotkiéheztetéssel az oszmának birtokából kiragadták. Az emlitett évben Karafa nemcse generális Lipovát támadással bevette és elfoglalta. Ugyancsak az emlitett évben Bovarija hercege nemcse katonasággal Belgirádot vette ostrom alá, és rohammal elvette a virágzó oszmánoktól.

Ugyancsak [ebben az évben] Baden hercege saját katonaságával Boszna ellen vezetett támadást, az oszmán sereget legyőzte, és Hosznát elfoglalta.

1689-ben a keresztény sereg kiéheztetéssel elfoglalta Büjük Adát.

Az emlitett évben Barasót teljesen, Nagy Szombatnak pedig a felét tűzvész pusztította el. 44

1690-ben I. Jozefus császári hercegnek Ogusto nevű városban a római királyi címet, a császárnénak a római császárnő cimet adományozták.

Ismét az emlitett évben Kján Adám gróf és Csicsi István generális heves téli időszak napjain Kanizsa várát ostrom alá fogták. A várőrség megadta magát, és a várat elfoglalták.

Erdel fejedelme, Apafi Mihál huszonnégy évi [uralkodás után] Fogaras városában meghalt. Utána fia, II. Apafi Mihál lett Erdel fejedelme.

Az emlitett évben Gróf Tököli Imre, aki a Magas Allamnál nyert menedéket, oszmán seregekkel Erdel területére hatolt, és leverte az Erdelben tartózkodó nemcse és madzsar katonaságot. A csatában Tököli Imrének halálos ellensége, Tököli Mihál erdeli generális is elesett. A nemcse fővezért, Hajzer generálist pedig [élve] elfogták.

Ezek után a nemcse főhadvezér, Badon hercege Belgirád felől a nemcse sereg táborával Erdelbe hatolt. Tököli Imre azonban 45 az oszmán sereggel nem várta be a nemcse sereg közeledését, és Erdelből visszavonult. Erdel népéből sokan mentek el vele együtt.

Az emlitett évben az oszmán seregek Belgirádot, Niszt, Szemendrét és Lipovát újból visszahódították.

1691-ben az Alamanok országában sok helyen hatalmas földrengések pusztítottak. Az emlitett évben a nemcse sereg fővezére,

Badon hercege Szüvorna nevű helyen az oszmán sereget legyőzte. A csatában a nagyvezír is elesett, és az összes hadi felszerelés [az ellenség] zsákmánya lett.

1692-ben Bánfi Georgot nevezték ki erdeli kormányzónak.

1693-ban Várad várát vette ostrom alá, mely kegyelemre megadta magát. A várban levő oszmánokat visszaküldték [országukba].

Az említett évben a tatár katonaság Beregögi környékét feldúlta és kirabolta, s a lakosságot rabszíjra fűzte.

46 1695-ben Gjula vára került ostrom alá, s kiéheztetéssel elszakították az oszmánok virágzó [birodalmától].

Az emlitett évben a nemcse császár főhadvezére, Gróf Veteráni generális Sebes környékén az oszmánokkal csatába bocsátkozott, de a nemcse sereget [az oszmánok] leverték és széjjelszórták. Maga ez emlitett Veteráni is elesett.

1697-ban Eperjes és Léva városoknak a fele tűzvész áldozata lett.

1697-ben Kolozsvár várának és városának legnagyobb része és iskolája is tűzvész martalékává vált.

Az említett évben a császár főmegbízott ja és főhadvezére, Szajavodja hercege, Evgenius királyfi a nemcse sereggel a Szenta nevű helyen döntő vereséget mért az oszmán seregre. A csatában a nagyvezír, a janicsárok agája, sok pasa és huszonnégyezer oszmán [katona] pusztult el.

1699-ben a császárfi Jozefus Hanover hercegének a lányát, Vilhelma Amália hercegkisasszonyt vette el feleségül, és megkezdődött a nász és lakodalom.

47 Az említett évben a Magas Porta és a nemcse császár huszonöt évi időtartamra megkötötték a békét.

1700-ban Jozefus császárfinak fia született, akinek Liopoldus Jozefus Johanis Darius Narcsisus Antonius Ignacsius Saurius Filipus Terbus [!] nevet adtak.

1701-ben azonban az emlitett Liopoldus császárfi meghalt.

1702-ben Patak és Kanizsa várak at a nemcsék lerombolták. Erdelben megkezdték Szebin vára erődítményeinek megerősítését.

1703-ban Avrupa összes keresztény népe között viszály és egyenetlenség kezdődött. A viszály néhány éven keresztül tartott.

1704-ben Gróf Pálfi János generálist nevezték ki horvát bánná. Az emlitett évben Sibert Hajszter generális és Gróf Forgács Simon generális között a Szemere nevű helyen csatára került a sor, melyben Forgács generális elesett.

1705-ben Liopoldus nemcse császár hatvanöt éves korában, császárságának negyvenhetedik évében meghalt. 48

Az emlitett évben a nemcse főhadvezér, Gróf Erbevil generális és II. Rákócsi Ferencs erdeli fejedelem között Pudmerics térségében csatára került sor, melyben Rákócsi serege vereséget szenvedett. Rákócsi visszavonult Erdelbe, és a Szibna nevű szorost védelmi célból hatalmas sáncokkal torlaszolta el, de Erbevil nyomon követte, és újból csatára került a sor. Dani Marka királya Erbevilnek segítséget nyújtott, és Rákócsi seregét kiszorította a sáncokból, és visszavonulásra kényszerítette.

Erbevil a nemcse sereggel Erdelben téli szállásra rendezkedett be.

1706-ban Rákócsi Ferencs bevette Esztergom várát. A vár generálisa, Kuklender kapitulált, és a várat átadta Rákócsinak.

1706, 1707 és 1708-ban az avrupai keresztény népek között három évig tartó roppant heves és tüzes forrongások következtében néhány százezer ember pusztult el, és a megsemmisülés útjára lépett. A forrongásoknak az volt az oka, hogy Firancsa [ország] Iszpanjába királyt nevezett ki, és ezzel kiváltotta a keresztény ki- 49
rályok ellenkezését és az általános háború kitörését.

1707-ben a szerb nép Keskemet városa ellen rablótámadást intézett, melynek folytán néhány száz ember elpusztult. Vagyonukat és eszközeiket elrabolták és elzsákmányolták. A kár nagysága elérte a kétszázezer gurust.

1708-ban Erdel generálisa, Gróf Rabutin kegyvesztett lett, és helyére a császár Karpaumend bárót nevezte ki Erdel főgenerálisává.

Az emlitett évben Hajszter nevű nemcse főgenerális Rákócsival Trencsin nevű helyen nagy csatát vívott, melyből Hajszter került ki győztesen, és Nitra várát is elfoglalta.

Az emlitett évben Erdel kormányzója, Bánfi Georg Szebinben meghalt.

1709-ben Madzsarisztánban és Erdelben nagy marhavész pusztított.

1710-ben az avrupai keresztény királyok közt dúló heves harcok és forrongások kiterjedtek az ászjai földrész népeire is.

50 Az emlitett évben Erdel főgenerálisa, Karispamid Szebinben meghalt. Helyére Istenvii grófot nevezték ki Erdel főgenerálisává.

1711-ben a nemcse császár, Jozefus harminchárom éves korában, császárságának kilencedik évében meghalt.

Az emlitett évben a horvát bánt, Pálfi János generálist a madzsarisztáni császári seregek főgenerálisává nevezték ki.

Az emlitett évben a nemcse császár megbízottja, Karolus Lokmer közvetítésével, bizonyos kikötések és feltételek mellett, megkötötték a békét a nemcse császár és II. Rákócsi Ferencs között, aki nagyszámú madzsar sereggel kuruc néven a nemcse császár ellen fordult és fellázadt.

1712-ben a nemcse császárt, spanyol és cseh királyt, VI. Karolust Pozsonban Madzsarisztán királyává választották és megkoronázták.

1713-ban az emlitett császár, aki hercegi címmel Erdel feje-
51 delme is volt, a régóta szolgálatában álló Kornis Zsigmondot a Szebinben tartott országgyűlésen Erdel kormányzóságának méltóságával tüntette ki, és azokat az előkelőségeket, akik már előbb Erdel [köz]ügyeit intézték, méltóságukban megerősítette.

1714-ben Elszacsijja országában levő Rastad nevű városban a nemcse császár és firancsa király között megköttetett a béke. ,

Az emlitett évben a nemcse császár megkezdte az erdeli Belgirád újjáépítését. Ismét az elmúlt évben a nemcse császár feleségét, Elizsabetát Madzsarisztán királynője méltósággal ruházták fel, és Pozsonban megkoronázták.

Az említett évben Eflak vajdáját, Birankovan nevü vajdát négy fiával együtt Istanbulban kivégezték.

1715-ben az Oszmán birodalom elfoglalta Mora szigetét. Erdelben megkezdték Kolozsvár belső várának építését. Az emlí-
52 tett évben, amikor megkezdték az erdeli Belgirád építését, jelen volt Erdel generálisa Isteinvil, és Erdel kormányzója, Komis Zsigmond is. Nagy ünnepséget rendeztek az alapkő letétele alkalmából, és a nemcse császár neve után Karolina vára nevet adtak neki.

1716-ban a nemcse császárnak fia született, de az emlitett évben meghalt. Ismét az elmúlt évben a nemcse császár főhadve-

zére, Szinavedja hercege, Princs Evgenius Váradon az Oszmán dinasztia seregével csatát vívott, melyben Evgenius győzött. Váradin vára az ostromtól megmenekült, de nagyszámú oszmán katona, köztük a fővezér [szerdár] nagyvezír is elesett. Az összes hadi felszerelés [a nemcsék] zsákmányául esett.

A nimcse sereg azonnal Timisvár ellen indult, ostrom alá fogta, és hatheti roppant heves küzdelem után, néhány kikötés és feltétel mellett kapitulált, és az emlitett várat örök időkre átadták a nemcséknek.

Az elmúlt esztendőben a császár könnyűlovasságának egy alattomos bölükje behatolt Efiakba, és Bükres nevű helyen Eflak vajdáját, Nikolaj béget családostul elfogta, rabul ejtette, és az erdeli Szebin várába hurcolta. 53

1717-ben a nemcse sereg főhadvezére, az említett Evgenius Belgirádot vette ostrom alá. Hatalmas árkokkal vette körül a várat, és saját táborát is mély árkokkal sáncoltatta körül, s így igyekezett megtörni a vár védelmét. Ezenközben a nagyvezír megszámlálhatatlan oszmán sereggel megérkezett [az ostromlott vár segítségére], és a nemcsék árkait sáncokkal vette körül, s megkezdődött az ádáz küzdelem. Egy éjjel azonban, hajnaltájban a nemcsék serege váratlanul győzelmes rohamot intézett az oszmán sereg sáncai ellen. Az oszmán sereg visszavonult, és az összes hadi fejszerelés, hadi szerszámok és a kancellária defterjei mind a nemcsék zsákmányául estek.

Az említett évben negyvenezer lányi oszmán sereg Irsova irányából behatolt [az országba], és elfoglalta Mehadijét, azután Jeni Palankát vctte ostrom alá. Belgirád bevételének a híre után néhány ezer nemcse katona a Jeni Palankát ostromló oszmán se- 54
reget hátba akarta támadni, az oszmán sereg azonban hadi felszerelését hátrahagyva ismét Irsova irányába visszavonult. A palanka, a hadfelszerelés és Irsova is a nemcsék birtokába került.

Ismét az emlitett évben tizenötezer tatár katona Pistericsa felől Madzsarisztánba hatolt, de amikor meghallották, hogy Belgirádnál az oszmán sereg vereséget szenvedett, megijedtek. és azonnal visszafordultak, de közben Fődvár, Szatmár és Ugocsa környékét feldúlták, és a lakosságot rabságba hurcolták. Máramaros lakossága és az Erdelben tartózkodó nemcse katonaság megtámadta őket, és néhány ezer foglyot kiszabadított.

Az emlitett évben Erdel generálisa, Istejnvil gróf betört
Eflakba, az Olti folyó bal partján levő tartomány népét engedel-
mességre szorította. [Azután] az Erdelből, Szebin irányából ve-
zető szűk [hegyi] úton, egészen az Eflak [tartománybeli] Rebenik
55 nevű helyig, a sziklákat és hegyeket áttörette, az utat megtisztít-
tatta, és egy hatalmas utat építtetett, melyet a császár neve után
Karolina útnak nevezett el.

Ezenközben a császár az erdeli előkelőségek iránt jóakaratot mutatott, és Komis Zsigmond kormányzónak császári belső tanácsosi rangot adományozott.

1718-ban Ingiltere és Nederlanda népe közvetítésével a Magas Porta és a császár között huszonnégy évi időtartamra megkötötték a békét. A velenceiekkel is létrejött a béke.

1719-ben a Magas Porta és a nemcse császár megbízottai az
emlitett évben a békefeltételek megállapodásainak megszilárdítá-
sa céljából Pozsorofcsa nevű helyen összejöttek, és [a békeokira-
tokat] kicserélték. Mielőtt visszatértek volna hazájukba, az emlí-
tett évben, a Kiral-Jova nevű helyen, mely a császárhoz tartozó
56 Eflak vidékén van, az ország fontos és szükséges ügyeit rendezték
el. Az említett helyet a hivatalnokok és bíróságok székhelyévé
nevezték ki.

Az emlitett évben Erdelben, de leginkább Szebinben és Barasóban hatalmas pestisjárvány ütött ki, melynek következtében százezernél több ember lépett a megsemmisülés országút jára.

Az emlitett esztendőben Agusztosz lengyel király, Szakszónia hercegének a fia, Friderikusz Agusztosz feleségül vette Márija Jozsefát, a régebben elhunyt Jozefus nemcse császár idősebbik leányát.

Ismét az említett évben a nemcse császár serege a spanyol király birtokában levő Szicsilija szigetén néhány várat ostrom alá fogott, melyek kapituláltak, és aztán elfoglalta azokat.

1720-ban a császár felesége, Elionora Magdalena Terezsija nevű császárné szívszélhűdés következtében meghalt.

Ismét az emlitett évben Szicsilija szigetén a nemcse sereg néhány várat és várost kapituláció után elfoglalt, [és kiragadta] a spanyolok kezéből. A sziget többi lakosságát is a császár alattvalóivá tették.

Az emlitett évben a madzsarisztáni Eperjes városában tűz-
vész következtében porrá égett számos épület, az iskola, a ha- 57
rangtorony és a templom is. Ugyancsak Kőszeg városában is.

Erdel főgenerálisa, Istejnvii meghalt.

1721-ben Komes Virmond nemcse főhadvezér Erdelbe érkezett. Megérkezése alkalmával a megszokott fogadási ünnepséget illő módon elvégezték. 1722-ben azonban Erdelben meghalt.

Az említett évben a császár idősebbik leányának, Márija Terezsijának elismerték a madzsar királyságra és Erdel bégségére való utódlási jogát.

Az emlftett esztendőben Lotharus Jozefus Komes Kenikszik generálist erdeli marsallá, azaz fővezérré nevezték ki. Megérkezése alkalmával az ország ügyeinek vezetői, vagyis a nép előkelői fogadtatási ünnepséget rendeztek.

Az emlitett évben Bovarija hercege, Karolus Albertus a régebben elhalálozott nemcse császárnak a második lányát, Marija Amáliját vette feleségül.

1723-ban VI. Karolus nemcse császár egész udvara népével 58
és az előkelőségekkel Bécsből Csehországba indult, melynek
székhelyén, Pirag városában cseh királlyá koronázták, feleségét,
Elizabet Krisztinát pedig cseh királynővé.

1724-ben Kolozsvár városában nagy és heves tűzvész következtében számos épület pusztult el.

1725-ben VI. Karolus nemcse császár és V. Filipus, Iszpanja királya békét kötöttek.

Az emlitett évben az erdeli marsall, Komes Kenkeszik visszatért Bécsbe, és a béke megkötésére követül Iszpanja királyához küldték.

1726-ban a császár lovassági generális át és ezredesét, Karolus Báró de Tigát Erdel és a császári Eflak katonai generálisává és gondnokává nevezték ki.

1727-ben az emlitett Karolus Báró de Tiga generálist a csá- 59
szár belső [udvari] tanácsosi ranggal tüntette ki, és az udvari taná-
csosok testületébe léptette elő.

1728-ban Erdel kormányzóját, Komis Zsigmond grófot is az
udvari tanácsosok testületébe való kievezéssel tüntette ki [a csá-
szár]. Ugyancsak udvari tanácsosi rangot kaptak Erdel vezető
57 égei, Báró Veselini és Báró Kászoni.

Az emlitett évben az emlitett Báró de Tiga, Erdel generálisa meghalt.

1729-ben a püspök nevű erdeli főpapot, Báró Sörkel papot is udvari tanácsosi ranggal tüntették ki.

Az emlitett évben a katonai tanácsosok tagját, a hadsereg főparancsnokának helyettesét, ezredparancsnokot, Timisvár és Lukszemburg védերőinek generálisát, Komesz Paulusz Valisz nevű generálist Erdel és a császári Eflak főgenerálisává nevezték ki. Erdelbe való megérkezésekor fogadási szertartást rendeztek.

60 Ismét az emlitett esztendőben Erdel legfőbb előkelőségei közül hét személyt rangemeléssel tüntetett ki a császár. Kincstartókul nevezte ki őket, és kincstári biztosi címmel ruházta fel. A nevezettek az emlitett Valisz fögenerális színe előtt letették az esküt, hogy a császárt őszinte és szilárd hűséggel fogják szolgálni. Azután a császár megerősítette őket méltóságukban, és mindegyiküknek egy aranykulcsot adományozott.

1731-ben az emlitett Valisz generális Erdelből behatolt a császári Eflak tartományba, és egészen Nigeboliig nyomult előre. Bejárta és megszemlélte Eflak egész területét és a Tuna [folyó] partját.

Az emlitett évben Erdel kormányzója, Kornis Zsigmond Kolozsvárban meghalt.

1732-ben Madzsarisztán palatínus, Pálfi Miklós gróf Pozsonban meghalt.

61 Az emlitett évben a császár vejét, Lorina hercegét magyar királyi helytartó címmel tüntette ki, és néhány tartomány főbírájává [fejedelmévé] nevezte ki.

Ismét az emlitett évben, mivel Erdel kormányzói méltósága megüresedett, az emlitett Valisz generálist mindnyájuk fölé miniszternek nevezték ki. 1734-ben Kolozsvárott meghalt Báró Veselini, aki fővezére és minisztere volt az erdeli ügyeket intéző előkelőségeknek.

Az emlitett évben gróf Haller János erdeli előkelőséget nevezték ki Erdel kormányzójává.

1735-ben Pérő nevű szerb származású kapitány Madzsarisztánban és a Tisza folyó vidékén fellázadt és lázadást szított, de valamilyen úton kézre került, és párthíveivel együtt lekaszabolták.

1736-ban a császár lányát, Marija Tereziját Lorina hercege feleségül vette. A lakodalom napján Bécs városában ünnepségeket rendeztek. A lakodalom és a násá örömére Erdel népe megnyerésének jelei is megmutatkoztak. Haller Jánosnak, Erdel kormányzójának udvari tanácsosi méltóságot, Kornis Istvánnak és
Betlen András grófnak szintén udvari tanácsosi címet adomá- 62
nyoztak. Erdel legfőbb előkelőségei közül Gjulaji Istvánnak, Gjulaji Lászlónak, Haller Ferencnek és Veselini Ferenc nevű előkelőségeknek kincstárnoki rangot adományoztak, és egy-egy aranykulcsot adtak nekik.

Ismét az említett évben a nemcse császár és firancsa király, valamint Iszpanja és Szardinja királyai között dúló ellenségeskedést és háborút a barátság és békekötés váltotta fel.

A császár főmegbízottja és hírneves fővezére, Evgenius herceg Bécsben meghalt.

1737 februárjában nyugat és dél közötti irányban üstökös csillag jelent meg [az égen]. Mivel a mi országunktól ez távol esett, nálunk csak esténként [csóvájának] egy kis része.

Ismét az említett esztendőben, augusztus havában, kelet és észak közötti irányban tüzes égi jel tűnt fel. A nyári időszakban szárazság uralkodott, s mivel nem esett eső, gabonatermés ben és a kerti veteményekben bekövetkezett károk miatt éhínség ütötte fel a fejét.

Az említett évben is folyt a moszkoviak és a tatárok között az
ellenségeskedés, harc és háború, mely az előző évben tört ki. Eb- 63
ben az évben a moszkovi sereg átkelt az Özi és az Akszu folyókon, és Ak várát vette ostrom alá. Mindkét oldalon tömérdek vért ontottak. Végül is július hó 13-án rohammal elfoglalták Özi várát.

A méltóságos császár és a moszkoviak között szövetségi szerződés volt megkötve, ennek ellenére a Magas Birodalom és a moszkoviak között a nemcse császár közvetítésére bízott békekötés ebben az esetben mégsem jött létre. [Sőt] a méltóságos császár a Magas Birodalom irányában ellenséges lépést tett azzal, hogy vejét, Lorina hercegét főhadvezérnek nevezte ki, és elhatározta, hogy az oszmánok ellen háborút indít. Július hó 28-án a Szervija tartományában levő Nis várát a nemcse sereg ostrom alá vette és elfoglalta, de nemsokára [a várat tőlük az oszmánokj visszavették.

64 Az említett esztendőben Kaston herceg, aki Italja földjén Florencsija és Toszkánija nevű országokat birtokolta, mivel örökös nélkül halt meg, a nemcse császár és a firancsa király között fennálló békeszerződés szerint az említett ország örökös [tartományként] a császár vejére, Lorina hercegére szállt.

Az említett évben Erdel és a császári Eflak generálisa, az említett Valisz a vidini hadjáratról hazatérve, amikor Szebin várába visszatért, meghalt. Helyére Lobkovics herceget jelölték ki és nevezték ki Erdel generálisává.

1738-ban a timisvári bánságban fellépő tífusz Erdelben is mindjobban terjedni kezdett. Az említett évben az ország előkelőségei közül sokat és a kálvin vallás főpüspökét a császár elleni lázadás és az oszmánok felé való hajlás vádjával elfogtak és bebörtönöztek.

Az említett évben Erdelben Szebin, Barasó és Háromszék nevű helyeken nagy földrengés pusztított.

65 Augusztus hónap 15-én az oszmánok elfoglalták Irsova várát.

1739-ben Medgjes városában kérdőre vonták azokat az erdeli előlelőségeket, akiket az előző évben lázadás vádjával elfogtak és bebörtönöztek. Ekkor azonban ártatlanságuk kiderült, szabadon bocsátották őket, és ártatlanságuk tényét mindenkinek tudtára adták.

Az említett év július 22-én a nemcse sereg Goroska, azaz Hiszardzsik nevű helyen megütközött az oszmán sereggel, de a nemcse sereg visszavonult, és kénytelen volt átkelni a Duna túlsó partjára. Az oszmán sereg azonnal előnyomult, és Belgirádot ostrom alá vette. Ostrom alatt és a harcok közben folytak a béketárgyalások, s augusztus havának utolsó napján néhány feltétellel és kikötéssel a békeegyezményt eredményesen megkötötték.

66 Az említett békeegyezmény feltételei szerint Szervija tartományát és a császári Eflakot visszaadták a Magas Birodalomnak, de Belgirád várát lerombolták.

Ismét az elmúlt évben, mivel megkötötték a békét, [a Porta] kiadta a magas parancsot a háborúskodás megszüntetésére. [Ennek ellenére] egy csapat moszkovi és kazak katona elvált a moszkoviak táborától, átkelt a hegyeken, és behatolt Erdelbe. Keresztülvonult Csík és Háromszék vidékén, s Lehország irányában eltávozott.

1740-ben Erdelben éhínség és drágaság következtében az élelmiszerek, gabona, [különféle] áruk és használati cikkek ára túlságosan megdrágult.

Mindennemű élelmiszer, italok és ruházati cikkek hamis és túlzottan felvert áron cseréltek gazdát.

Az emlitett év szeptemberében a Magas Birodalom nagykövetet küldött a császárhoz. Megérkezésekor óriási pompával és fényűzéssel fogadták. [Maga] a császár is nagy pompával fogadta. 67
A fogadási és megtisztelő szertartás kellő módon volt megrendezve. A méltóságos császárnál történt fogadás alkalmával [a nagykövet] átadta a császárnak a padisah levelét és a drága fejedelmi ajándékokat. A császárnak átadott ajándékok között volt két párját ritkító, arannyal és gyöngyökkel tökéletességgel feldíszített paripa, felbecsülhetetlen értékű keleti ruhafélék és eszközök, melyeknek ára hatvanezer gurust tett ki.

MADZSARORSZÁG VISZONYAl

Régente Pannonijának, de most Hungárijának, Üngürüsznek vagy Madzsarisztánnak hivják. Az ország [területe] nagy, és a keresztény [*naszári*] uralkodók és nemzetek sorában mint királyság szerepel. A jelen korszakban "*vármegje*" és "*vidék*" néven kilenc tartományra oszlik. Ezekben a várakon és palankákon kivül öszszesen száznégy város van, melyek részben várfallal vannak körülvéve, részben várfal nélküliek. Az ország fővárosa régóta a Pozson nevű város. Bizonyos korszakokban Budun és Komaran is fővárosok voltak.

A HATALOM KÉPVISELŐI

Az emlitett országban a legfőbb hatalom képviselője keresz- 68
tény szokás szerint egy személy: a király. A második szintén egy személy: a palatínus, ami annyit jelent, hogy államminiszter, vezír és az [állam]ügyek intézője. Királyaikat régi idők óta saját maguk fajtájából közös akarattal, önként választották. Néha, fontos okoknál fogva, ha a helyzet és az idő megkívánta, önként és közös megegyezéssel idegen [származású] királyt is választottak. De ezek korlátozták szabadságukat, és saját birtokaikon és jövedelmükön kívül mással nem törődtek. Az ország ügyeit elhanyagol-

ták, a közügyek intézését az országnagyok gyűlésének – aminek szenátus a neve – közvetítésével intézték. A törvények betartásának ügyét az államminiszteri rangban levő palatínusra bízták.

Egy időben a nemcse császárok kerítették kezükbe a hatal-
mat, és erőszakkal madzsar királlyá választották és koronáztatták
meg magukat. A várakba és erődökbe saját katonaságukat ültették
69 várőrségül. Az államügyek intézését is maguk vették kézbe. A
törvények betartását is maguk szabták meg, s ezért a palatínust
eltávolították, és helyébe egy generálist neveztek ki, akinek kísé-
retül egy csapat nemcse katonát rendeltek. Aki a császár paran-
csának nem engedelmeskedett, ezzel a generálissal elfogatták és
megbüntették. Sok erőszakosságot követtek el. A katonaság
fenntartásának, összes költségeinek és szükségleteinek fedezésé-
vel a tartomány népét terhelték meg. Ámbár az országnagyok ta-
nácsának testülete megmaradt úgy, ahogy volt, és mostanáig ér-
vényben van az a szabály, hogy az ország ügyeinek intézését az ő
határozatuk szerint kell végrehajtani, de a "*győztes parancsol*"
szólásmondás alapjáIllegtöbbször az történik, amit a császár akar,
mert a császárral szembeszállni úgysem képesek. Az országgyűlés
70 tagjai az ország különböző részein a birtokukban levő falvakban
vagy városokban laknak. Szükség esetén a császár parancs leve-
leket küld nekik, hogy egy határozott napon mindnyájan gyűlje-
nek össze Pozsonban. Az említett városban néhány napon ke-
resztül gyűléseznek, hogy vitás ügyekben döntést hozzanak és az
országos ügyeket elintézzék.

Mivel az említett város a császár székhelyétől, Bécs városától [csak] nyolcórai távolságra van, a császár is néha eljön az országgyűlési tanácskozásokra, néha azonban a tanácskozás Bécs városában történik.

AZ ORSZÁG FELOSZTÁS

Madzsarisztán most, a régi felosztás szerint, kilenc tartományra oszlik, melynek "*vármegje*" a neve.

Iszklavonja országa a madzsar királynak egy tartományát képezi. Az ország székhelye Zagrab városa. A népe az iszklavun [népek] csoportjába tartozik, és a madzsarokkal össze vannak keveredve. Ennek az országnak legnagyobb része a Boszna [tartománnyal] határos.

Krovacsija országa, vagyis Horvátország. Ez is egy tartomá-
nyát képezi a madzsar királyságnak. Bánságnak nevezik, [mert]
legfőbb ura a harvát bán, akit a császár nevez ki életfogytiglan 71
[erre a méltóságra] vagy a madzsar, vagy a harvát nemzetiségből.
Az ország székhelye a Sziheb nevű város. Ez [a tartomány] is a
Boszna [tartománnyal] határos.

Szervija országa, vagyis a szerb tartomány. A régi időkben
királyság volt. Legnagyobb része az iszlám hódításon belül van.
Fennmaradó részét mint tartományt Madzsarisztánhoz sorolják, és
a nemcs ék fennhatósága alatt áll. Ennek a tartománynak a régi
székvárosa Szemendre volt, később Belgirádot tették meg
[főárossá]. Az emlitett ország az eredeti felosztás szerint tartomá-
nyokra oszlott, a későbbi felosztás szerint csak néhány szandzsak
jellegű területre oszlik. Minden ilyen területnek az élén helybeli
származású alajbégféle kapitány, báró, komtesz vagy gróf című
tisztek vagy bírák állnak. Mindegyikük földesúri jogon sok job-
bággyal és földbirtokkal rendelkezik. Sokuknak ámbár földbirto-
kuk és jobbágyaik vannak, tényleges hatalommal mégsem rendel- 72
keznek. Azok, akik szandzsakjukban bírói [hákim] hatalommal
vannak felruházva, szandzsakjuk egy meghatározott városában
havonta legalább egyszer tanácsülést tartanak, és a szandzsák
népének ügyeit intézik. Aszandzsák tanácsülésének tagjai is
[csak] kinevezett egyének [lehetnek]. A szandzsak bégjei ennek a
tanácsülésnek az elnökei.

A VÁROSOK HELYZETE

Mindegyik városban van egy, a mi bíróságunkhoz hasonló testület, mely a peres és vitás ügyeket intézi. A bíróság tagjait a város előkelőségei közül választják és jelölik ki. [Ez a testület] hetenként egyszer ülésezik, a vitás és peres ügyekben döntést hoz. A szükségesnek mutatkozó ügyeket közösen intézik.

A LAKOSSÁG HELYZETE

Madzsarisztán népe két részre oszlik. Az egyik rész a neme-
sek [nobilisz], akik szabadságot élveznek. Ez a rész azonban két
csoportból áll. Az egyik csoportnak birtokában falvak és jobbá- 73
gyok vannak. A fentebb emlitett bégek, bárók és komteszek tar-

toznak ebbe a csoportba. A másik csoportnak nincsenek sem falvai, sem jobbágyai, hanem egy-egy földbirtokkal rendelkeznek. Ezek is nemesek, és szükség esetén hadba kell vonulniuk.

A nép másik része a közönséges jobbágyok. A jobbágyok is többféle nemzetiséghez tartoznak: madzsar, szász, orosz, madzsar-eflak, tót, szerb, harvát, iszklavun. Közülük sok katona került ki.

ERDELORSZÁG

Madzsarisztánnal egybetartozik, és lakossága is nagyon hasonló a madzsar néphez. Sokan eredeti madzsarisztáni madzsar népnek tekintik. Erdel értékes népfajtával Sűrűn lakott, virágzó, művelt és független ország. Mivel körös-körül hegyekkel van körülvéve, ezért körülbástyázott épületnek is mondják. Az emlitett országot hercegségnek, vagyis bégségnek, vagy vajdaságnak ne-
74 vezik. Egy tartománynyi nagyságú terület ez. Fallal körülvett hét nagyvárosán kivül sok vára, nyílt városa, számos falva és palankája van. Az összes lakosság székvárosa az Erdel Belgirád nevű város és vár. Szebin és Barasó is nevezetes városok. Jelenleg az ország hercege, azaz bégje maga a nemcse császár.

Kormányzás: A császár egy generálist nevezett ki császári helytartónak. Az [ország] kormányzását erre bízta, de a helybeliek [erdcliek] közül egy választott fejedelme van, aki az ország ügyeinek intézője gubernátor titulussal, ami annyit jelent, mint vezír.

A peres, vitás és hasonló ügyeket egy szenátus, vagyis diván intézi, mely 15-20 tagból áll, akiket az ország előkelőségei közül és a tekintélyesebb földbirtokosok közül választanak. A császár helytartója a diván elnöke. Fontos ügyekben a döntés a gubernátort illeti. A díván [országgyűlés] tagjai az ország különböző részein, saját birtokaikon laknak. Néha Szebinben, vagy a helytartó
75 kívánsága szerint más helyen, összejönnek, néhány napig ott tartózkodnak, üléseznek és az ügyeket intézik. A császár rendelkezéseit a járásoknak tudtára adják.

Az egész ország a szandzsákokhoz és járásokhoz hasonló kerületekre oszlik. Minden szandzsáknak a helybeliek közül a mi alajbégünkhöz hasonló főbírája van. Ezek a szandzsák egy meg-

határozott helyén hetente vagy havonta egyszer üléseznek, és a szandzsák közügyeit, peres és vitás ügyeit intézik.

Az egyes kerületekben a helyőrség kisebb-nagyobb nemcse csapatokból áll. A közügyek intézése és régi szabadságjogaik gyakorlása a nemcse megszállás következtében azonban [a nemcsék] hatalmában van.

A VALLÁSI HELYZET

Madzsarisztán és Erdel népe vallás és felekezetek tekintetében tarka képet mutat. Egy részük a katolik valláshoz tartozik. batiler], azaz akik az ariánus [árjáni] és zsidó valláshoz hasonló felekezet [hívei], és görög [Rúm ájini] vallás követői is.

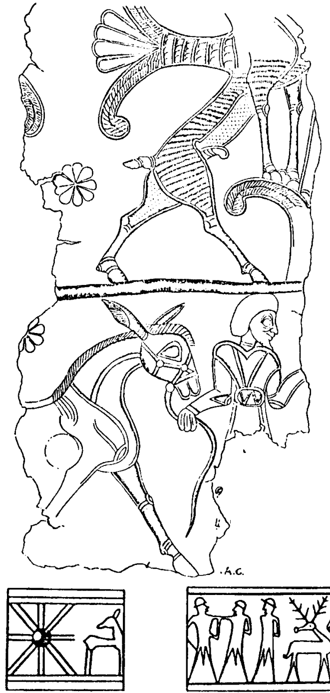
A NYELVI ÁLLAPOT

Madzsarisztánban és Erdelben teljesen hasonló nyelven, a madzsar nyelven beszélnek. A nemesek [kisizáde] és a művelt ír-
ni-olvasni tudó emberek igyekeznek elsajátítani a latin nyelvet. 76
Harvát, szirb, szász, eflak, orosz és az utóbbi időben nemcse nyelven is beszélnek.

A többi állapotuk részletesen meg vannak írva.

Nagy részük luterán és kálvin felekezet híve. Vannak szombatosok [szab

Vége

UTÓSZÓ ÉS JEGYZETEK

az 1740. évi

Névtelen szerző

Magyar történetéhez

MAGYAR TÖRTÉNET

MadzsarTárihi

Az isztambuli *Núruoszmánije* Könyvtár 3386/5. sz. kéziratán ak 63-101. lapjain egy eddig ismeretlen magyar történelmi tárgyú mű szerepel, melynek sem címe, sem szerzője nincs feltüntetve. A kéziratra Prof. Orhonlu Cengiz bukkant rá, és 1975-ben rövid ismertetést közölt róla a *Türk-Macar kültür münasebetleri* (Istanbul, 1976) c. könyv 160-169. oldalain.

A kézirat bevezető soraiban az ismeretlen szerző előadjam hogy ez a mű rövid összefoglalása az üngürüszm vagyis a madzsar nép történetének attó1 az időtől kezdve, amióta elhagyta a Nagy Azsiai Pusztát (*Dest Iklimi, Dest-i Kebir*) és beköltözött mai hazájába, Madzsarisztánba és Erdelbe. A honfoglalás két hullámban történt, az első 371-ben, a második 744-ben kezdődött. Ezután a mű felsorolja a történelmi eseményeket, mégpedig a XVI. századig nagyon röviden, aztán valamivel részletesebben, egészen 1740-ig.

A szerzőre a műben semmiféle konkrét megjegyzés nincs. Kilétére csupán egyes adatokból, illetőleg azok formájából következtethetünk. Az a körülmény, hogy a magyar személy- és helynevek csaknem kivétel nélkül helyes magyar kiejtés szerint vannak írva, a német nevek viszont sokszor erősen el vannak torzítva, a szerző magyar voltának bizonyítéka. Az viszont, hogy az erdélyi eseményekkel bővebben és részletesebben foglalkozik, mint a magyarországiakkal, erdélyi származását bizonyítja. A latinos

formában írt nevek pedig arról tanúskodnak, hogy a szerző latin forrásokat is használt, tehát magasabb műveltségű egyén lehetett.

A kálvin és luterán vallásokra való többszöri utalás, a protestánsok üldözésének, a protestáns templomok elkobzásának, illetőleg visszaadásának (34. o.) megemlítése arra vallanak, hogy a szerző erdélyi magyar protestáns volt, akiből aztán hithű jámbor muszlim és lelkes oszmán-török lett. Erre több megjegyzés is rámutat. Sejárius pappal kapcsolatban, aki feltalálta a pusztító puskák és ágyúk készítését (15. o.), el nem mulasztja a megjegyzést, hogy - "*Allah átka szálljon rája*!" Géza fejedelem és Szent István két gonosz (bedjanaz) király volt (9- o.), mert a tudatlanságban (=pogányságban) élő madzsarokat a názáreti vallásra kényszerítették. És attól kezdve a mostani időkig a "*hitetlenség zsarnoksága és a kereszténység nyomorúsága alatt állnak*" (10. o.). Az oszmánok állama viszont virágzó (*ábádi-i osmániyán*) állam volt (42. o.), melynek fennhatósága alól a XVII. század folyamán "*kiszakították*" a délvidéki várakat.

A szerző kilétét kutatva figyelembe kell vennünk, hogy a XVII. század végén és a XVIII. század elején nagyszámú magyar emigráns élt Törökországban (Thököly-emigráció, Rákóczi-emigráció). Amikor Thököly Imre Erdélyből 1690-ben visszavonult, "*sokan mentek el vele együtt*" (45. o.). Ezek többnyire protestánsok voltak, és a vallásüldözés elől menekültek Törökországba. Több művelt ember lehetett köztük, s közülük kerülhetett ki a kézirat szerzője.

Több történész Ibrahim Müteferrikára, a török könyvnyomtatás és első török nyomda megalapítójára gondolt. Ibrahim Müteferrika (1674-1745) tizennyolc éves korában mint hadifogoly került Törökországba. Kolozsvárott született, ahol protestáns teológiai tanulmányokat folytatott. Rabságba esése után felvette az iszlámot, és tehetsége révén csakhamar felkeltette Dámád Ibrahim pasa nagyvezír figyelmét, aki megbízta őt az első török (arab betűs) nyomda megalapításával. Több könyvet irt, és nagyra becsült tudós személyiség hírében állott. Egy ideig II. Rákóczi Ferenc tolmácsa is volt. (Életrajzát Prof. Halasi Kun Tibor írta meg az *Islam Ansiklopedisi* V/2. kötetének 896-900. oldalain.) Ibrahim Müteferrika szerzőségét azonban már Orhonlu Cengiz is kétségbe vonta. Szerzőségének ellentmond több tévedés és hely-

telen adat, ami ebben a műben előfordul, s melyeket Ibrahim Müteferrika nem követhetett volna el. Ugyanezt bizonyítják a II. Rákóczi Ferenccel kapcsolatos hiányos és pontatlan adatok.

Felmerült az a gondolat is, hogy a *Madzsar Tárihi* c. mű egy magyarul vagy latinul írt történelmi munkának a fordítása. Erre azonban a műben semmiféle támpontot sem lehet találni. Maga a szerző "*a madzsar nép történelmi könyveire*" hivatkozik (1. o.), melyekből anyagát merítette. Ezeket közelebbről nem jelöli meg, de valószínűleg latin nyelvű források is lehettek köztük, mert a személynevek egy részét latinos formában írta: Karolus, Ladiszlaus, Rudolfus, Friderikus stb.

A történelmi eseményanyag és név néhány téves, hiányos vagy helybeli adat kivételével mind ismert a magyar történelemből. Szembeötlő, hogy sem a hunokat, sem az avarokat nem említi meg, csak madzsar népről (kavm-i madzsar) vagy madzsar fajtáról (taife-i madzsar), de legtöbbször üngürüszökről szól, akik tatár eredetűek, a tatár népfajhoz tartoznak. A "*tatár*" névvel az oszmán irodalomban a törökökkel (türk) közeli rokon népeket, az ún. türk (török-tatár) nyelvcsalád kipcsak ágához tartozó népeket, kunokat, besenyőket, az Aranyhorda népét, kazáni tatárokat stb. jelölték. A nyelvcsalád többi tagját, üzbégeket, türkméneket azerbajdzsánokat stb. türk néven ismerték. A türk (török) elnevezés egyszer sem fordul elő a műben. Ehelyett kivétel nélkül oszmánoknak vagy iszlám népének nevezi az oszmán birodalom törökjeit, akiket a szakirodalomban "*anatóliai török*", történelmi vonatkozásban pedig oszmán-török néven ismerünk. A magyarokat a törökök közeli rokon népnek tartják. Az a meghatározás, hogy a madzsar nép a tatár fajhoz tartozik, csak annyit jelent, hogy Árpád honfoglalói leginkább a kunokhoz és kipcsakokhoz hasonló nép voltak.

Figyelemre méltók az ismeretlen szerzőnek az erdélyi szász néppel kapcsolatos adatai, akikről nagy szimpátiával nyilatkozik. Szerinte a szászok már Attila előtt (!) Erdélyben laktak (3. o.), és egy részük elhagyta ugyan a madzsarok (hunok) hódítása miatt az országot, de másik részük Erdélyben maradt, és különféle feltételek mellett meghódolt. "*Az erdélyi városok és várak legnagyobbrészt ennek a néptörzsnek az építményei*." (3. o.)

Teljesen zavaros azonban, amit a "*tót*" népről ír (6-7. o.). Ez a nép a madzsarokkal (Attilával) jött be a Nagy Sztyeppről (Desti Kebír) Madzsarisztánba, mint a madzsarok szövetségese. De egy idő múlva a nemcse császár a madzsarok (hunok) nemcseországi pusztításai miatt háborút indított ellenük, és nagy részüket elpusztította. (Nagy Károly hadjárata az avarok ellen.)

A "*madzsarok*" honfoglalásának, valamint a királyok korának évszámai között sok a téves és helytelen adat. A szerző szerint a madzsarok (hunok) a 371. évben kerekedtek fel először a Nagy Sztyeppről, azaz 587 évvel a mohamedán évszámítás kezdete (hidzsra) előtt, mely, mint ismeretes, 622. júl. 16. napjával kezdődik. Ez azonban csak 251 napév (kb. 260 holdév) a hidzsra előtt, nem pedig 5871

A második honfoglalás kezdetét a 744. évre teszi (7. o.), ami szerinte egyenlő a hidzsra 157. évével. (Ez azonban csak a 127. évi)

Az Attiláról és Árpád vezérről szóló adatok is tévesek. Attilát nem 401-ben választották meg, hanem 433-ban, nem 444-ben halt meg, hanem 453-ban, és nem 124 éves korában, hanem 52 éves korában (3. és 5. o.). Árpád nem 744-ben foglalta el a Kárpát-medencét, hanem 896-han, és nem 803-ban halt meg, hanem 907-ben.

Az Árpád-házi királyok sorából (11. o.) hiányzik I. András és I. Géza. Az említett I II. Géza valójában II. Géza volt, Szent László nem 1071-ben, hanem 1077-ben lépett a trónra.

De nemcsak az évszámok, hanem gyakran a királyok neve is téves: IV. István (13. o.) valójában V. István volt, III. László (14. o.) IV. László, az 1440-ben trónra lépő IV. László pedig I. Ulászló (Jagelló) volt.

További téves adatok: II. Lajos (21. o.) nem VI. László fia volt, hanem II. Ulászlóé; Zapoljaji (Zápolya) Jánost (22. o.) nem az elhunyt Matjás (Mátyás) helyére választották meg királynak, hanem II. Lajos helyére; I. Liopoldus (Lipót) császár felesége nem Szabijja (Izabella) volt, hanem a spanyol Margit Terézia (38. o.); Forgács Simon és Heister császári generális között 1704-ben nem a Szemere nevű helyen került csatára a sor, hanem a Győr megyei Koroncónál, és Forgács generális nem esett el a csatában, hanem 1730-ban halt meg (47. o.).

Néhány elírás is zavarólag hat: Kassát nem 1290-ben, hanem 1230-ban alapították. A 25. oldalon 1598 helyett 1508, a 20. oldalon 1459 helyett 1159 van tévesen feljegyezve.

Az országos eseményeknél is nagyobb figyelmet szentel az ismeretlen szerző az erdélyieknek. Ezek közül a legtöbb az erdélyi városokra, természeti csapásokra vagy tüneményekre vonatkozik.

Kolozsvárt háromszor is tűzvész pusztította el. Az 1655-i oly nagy volt, hogy 1800 ház esett áldozatául, az 1697-i hatalmas tűzvész alkalmával a város nagy része és iskolája is (dár-üttaclim), azaz a protestáns kollégium is porrá égett. A harmadik tűzvész 1724-ben volt. Kolozsvárnak más nevezetességeit is megemlíti: 1178-ban alapították, itt született Mátyás király 1443-ban (!), 1724-ben a belső várat újjáépítették, itt halt meg Erdély kormányzója, Kornis Zsigmond 1731-ben stb.

Brassót 1203-ban alapították (12. o.), 1421-ben II. Murad szultán kirabolta (16. o.), 1681-ben hatalmas földrengés pusztította el (41. o.), 1689-ben nagy tűzvész áldozata lett (44. o.), 1718-ban nagy pestisjárvány volt (56. o.), 1738-ban ismét földrengés pusztított (64. o.).

Szebent 1160-ban a szászok alapították (12. o.), 1603-ban Székely Mózes a várat bevette (27. o.), 1702-ben a várat megerősítették (47. o.), 1708-ban itt halt meg Erdély kormányzója, Bánffi György (49. o.), 1713-ban országgyűlés színhelye volt (51. o.), 1718-ban pestisjárvány pusztított (56. o.) stb.

Erdélyben és Magyarországban kétszer is pusztított és nagy károkat okozott a szarvasmarha vész (1678-ban és 1709-ben). 1738-ban Temesvárott pusztított a pestis, mely átterjedt Erdélybe is. 1740-ben nagy szárazság tette tönkre a termést, s emiatt éhínség keletkezett (66. o.).

1680. december havában hatalmas üstökös jelent meg az égen (40-41. o.), 1737 februárjában pedig tüzes üstökös csillag (62. o.).

A világeseményekből is találunk a műben néhányat: 1380-ban a már említett Sejárius (Sajar Bus?) feltalálta a pusztító puskák és ágyúk készítését (15. o.), 1452-ben az alamanországi Mogutcsija (németországi Mainz) városban feltalálták a könyv-

nyomtatást (18. o.), és 1492-ben Kolumbusz felfedezte az Újvilágot (21. o.).

A műhöz egy függelék is van csatolva, melyben a szerző általános tudnivalókat közöl Madzsarisztánról (67-76. o.), mint pl. az ország elnevezése, adminisztratív felosztása, városok és tartományok száma, a lakosság helyzete, vallási és nemzetiségi helyzet stb.

Röviden meg kell még emlékeznem a személy- és helynevek írásáról és kiejtéséről. Minden nevet magyar betűkkel, fonetikusan írtam át. A török nyelvben meghonosodott neveket a szerző abban a formában használja, ahogy a török nyelvben kialakultak: Avrupa-Európa, Aszja-Azsia, Iszpanja-Spanyolország, Belgirád-Belgrád, Venedik-Velence, Lehország-Lengyelország stb.

A magyar eredetű neveket a szerző magyaros alakban, fonetikusan írta át: Erdel, Kolozsvár, Pozson, Szeged, Siklós, Árpád, Szent István, Szent László, Szabolcs stb.

A magyar é*, c, gy, ny, ty* hangokat, melyek a török nyelvben hiányzanak, *í* (*ej*), *cs, nj* betűkkel, a *gy* és *ty* hangot kef betűvel írta át a szerző. Ekét utóbbi jól kifejezhető *gj*, ill. *tj* betűkkel, pl. Gjőr, Gjarmat, Gjula, Matjás, Lejl (Lél), Bejla (Béla, de néha csak Bela alakban írja), Hunjadi, Gejza stb.

A császárok, királyok, királynők neveit latinos formában írja: Karolus, Liopoldus, Friderikus, Marija Kalavudija (Claudia) stb.

A szerző a számára ismeretlen neveket gyakran erősen eltorzítja, pl. Csicslija (Cillei), Csicsi (Zichy), Gécsi (Ghyczy), Istejnvil (Steinwille), Szajavodja (Szavója), Karispamid (Kriechbaum),

A Madzsar Tárihi a több téves és hiányos adata ellenére nagyon érdekes és figyelemre méltó mű, mert híven tükrözi, hogyan látták Magyarországot, a magyar történelmet mohamedán szemmel a XVIII. század első felében.

Blaskovics József

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ

A számok az eredeti kézirat oldalszámait mutatják.

Eszterházi László, Ferencs, Gáspár, Tamás (†1652) 35
Eszterházi palatinus 32 = Esterházy Miklós nádor (1582-1645)
Evgenius királyfi 46, 52, 53, 62 = Szavojai Jenő herceg (1663-1736)
Felső = Madzsarisztán (Madzsarisztán-i bálá) 32, 39 = Felső-Magyarország
Fenes helység (Erdélyben) 36
I. Ferdinandus király (1503-1564) 22
II. Ferdinandus király (1578-1637) 31, 32, 33
III. Ferdinandus király (1608-1657) 32, 36
IV. Ferdinandus király (1633-1654) 34
Fermán 40 = szultáni parancs(levél)
Filek vára 41 = Fülek
V. Filipusz, Iszpanja királya 58 = V. Fülöp, Spanyolország királya (1683-1746)
Firancsa(ország) 4, 49, 51 = Franciaország
Firenk 4 = frank; olasz
Flavics vára 42
Florencsija 64 = Firenze
Fogaras vára 14, 44
Forgács Adám 55 = Forgách A. gróf, császári generális (1601-1681)
Forgács Simon 47 = Forgách S. generális (1669-1730)
Fődvár 54 = Tiszaföldvár
Frangepa 39 = Frangepán Ferenc (†1671)
Friderikus 19, 20 = Frigyes német király és római császár (1415-1493)
Friderikus, Agost lengyel király fia (1718) 56
V. Friderikus cseh király (1651) 35
földrengés 24, 41, 45, 64
Gécsi János, Erdel kormányzója (1585-ben) 24 = Ghyczy János
Galler János 61 = Haller János II. (†1758), Erdély kormányzója, 1. Haller
Garacs város 39 = Graz ausztriai város
Garoszló (helység) 26
Gejza fejedelem 9
III. Gejza (1142-ben) II = II. Géza magyar király (1130-1162)
Gjalu 56 = Gyalu, falu Erdélyben

Gjarmat város 33 = Balassagyarmat
Gjör vára 25 = Győr
Gjula vára 8, 46 = Gyulafehérvár
Gjulaji István 62 = Gyulai 1. erdélyi előkelőség
Gjulaji László 62 = Gyulai L. erdélyi előkelőség
Goroska helység 65 = Gorodiska, 1. Hiszarcsik
Gothard 38 = Szent Gotthárd
gurus 15 = pénzegység. Kara gurus (fekete gurus) = florén = 100 dénár. Törvényes pénzegység a Habsburg-birodalomban, mely elterjedt egész Európában. Többféle ezüstből vert florén volt, melyeket a XVII. sz.-ban egyenértékűnek tartottak a magyar forinttal. Idővel megfeketedtek, innét a "*fekete*" jelző. A gurus szó a német Grosch átvétele
Hajzer 44, Hajszter Sibert generális 47, 49 = Heister Siegbert osztrák tábornagy (1646-1718)
Haller János, Erdel kormányzója 61, 62, 1. Galler
Háromszék 64, 66 = Háromszék megye
Harvatország 42 = Horvátország
Hatvan vára 25
Henrijeta, Rákóczi Zsigmond felesége 35
hidzsret (hidzsra) 1, 8 = Mohamed próféta menekülése Mekkából Medinába 622. júl. 16-án, mely nap a mohamedán időszámítás kezdete
Hiszarcsik helység 65 = 1. Goroska
Hungarija 67
Hunjadi János 17, 18, 19 = Hunyadi János
Hunjadi László 20 = Hunyadi János fia
Hunjadi Matjás 20, 21 = Mátyás király
Imre király 12 = Imre magyar király (1196-1205)
Ingiltere 55 = Anglia
Irsova 53, 54 55 = Orsova vára
Isporik, Avuszturja föhercege 38, 39 = Sporek
Johann gróf császári tábornok (1601-1679)
Istanbul 51
Isteinvil, Istejnvil50) 52, 54, 57 = Steinwille császári tábornok
István 9 = Szent István király (975-1078)
II. István király II (1101-1131)
III. István király 12 (1162-1172)

Szenta 46 = Zenta
Szent Imre (hely) 17 = Marosszentimre falva Erdélyben
Szerencs város 32
Szepes tartomány 15 = Szepes vármegye
Szervija tartomány 63, 66, 71 = Szerbia
Szibna szoros 48 = zsibói szoros
Szicsilija 56 = Szicília
Sziheb város 71 == Sebenico
Szikamberija város 5 = Sicambria
Szilázi János 31
Szilágyi Mihál 20 = Ntagyarország kúrmányz6ja
(†1460)
Szinavedja, 52 = Szav6ja 1. Szajavodja
Szinán pasa 24 = Kodzsa Szinán pasa (†1596) Szülejmán szultán 21, 23 = 1. (Nagy) Szülejmán (1520-1566)
Szüvorna 45 = Szalánkemcn
Tattenbak 39 = Tattenbach Rázman gróf (1631-1671)
Taksos kapitány, vezér 8, 9 = Taksony
Tata vára 25
Tekra vára 42 = Tekija város, ma: Észak- Jugoszlá~
viában
Ten foly6 1 = Don
Timisvár 23, 52, 59, 64 = Temesvár
Tisza foly661
Tisza vára 23
Tolun város 4 = Catalaunum (Franciaországban TuIIn)
Torda város 19
Toszkánija 64 = Toscana nagyhercegség
Tököli Imre 44, 45 = Thököly 1. (1657-1705) Tököli Mihál, erdélyi tábornok (†1690) 44
Trencsín 49 = Trencsén
Tuna folv6 60 = Duna
tűzvész 35, 41, 44, 45, 57, 58
Ugocsa (várml'gye) 54
Újvilág 21 = Amerika
Üngürüsz 67 = Magyarország
Ürs kapitány (VCZClo) 8
Üstökös csillag 40, 62

Üsztürgon 23 = Esztergom, 1. Esztergon
Vács vára 25, 31, 42 = Vác
Val isz, Komesz Paulusz 59, 60, 61 = Wallis Paul gróf (1677-1737), császári táborszernagy
Várad II, 30 36, 52 = Nagyvárad
Váradin vára 52 = Nagyvárad
Várad vára 4 3 = Pétervárad
Várat vára 45 = Nagyvárad, 1. Várad
Várda vára 42 = Várda (Somogy m.)
Várna 18
II. Vencseslaus 14 = Vencel magyar király (III.
Václav Premysl cseh király 1289-1306) Venedik 5, 17 = Velence
Veselíni 59, 61, 62 = Wesselényi Ferenc báró
Veteráni gróf 46 = Veteráni Frigyes (1650-1695) császári fővezér
Vezek 35 = Vezekény helység, Garamvezekény
Vilhelma Amália, Jozefus császár felesége 46
Vir mond Komes nemcse fővezér (1721-ben) 57
Visegrád vára 42
Zagrab város 70 = Zágráb
Zapoljaji János 22 = Szapolyai János magyar király (1487-1540)
Zemlin vára 19 = Zimony
Zeríni főúr 24 = Zrínyi V. Mikl6s (1559-1605)
Zeríni Péter 39 = Zrínyi IV. Péter (1621-1671) Zolijom vára 31 = Z6lyom
Zoltán fejedelem 8

FÜGGELÉK

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA
BIBLIOTHECA ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE

Budapest, 1976. jun.19.
1361 V. Akadémia utca 2.
Telefon: 126-779
Postafiók: 7

Blaskovics József professzor
P r a h a

Kedves Professzor ur!

Könyvtárunk igazgatósága megbizásából fordulok Önhöz, hogy felhivjam szives figyelmét egy zavaros ügyre, amibe, sajnálatos módon, ugy látszik, Ön is belekeveredett.

Áprilisban került a kezünkbe Illés Sándornak Önnel készitett riportja, mely 1976. jan. 5-án jelent meg a Magyar Hemzet hasábjain. Ebből kiderült, hogy Ön a Tárih-i Ungurusz forditásán és kiadásán dolgozik, méghozzá a Könyvtárunk birtokában lévő kéziratról készült másolatok alapján. Reméltük, hogy ez valamiféle ujságirói félreértés. Ezt megerősiteni látszott az a tény, hogy Ön nem tett említést ilyen szándékáról tavasszal, a Keleti Gyüjteményben jártakor, mikor megtekintette a kérdéses kéziratot, holott megkérdeztük, milyen céllal érdekli az.

Ezek után májusban felkereste a Könyvtárat dr. Sárkány Kálmán azzal, hogy őt a Csehszlovák Akadémia bizta meg, kérje a Könyvtár engedélyét barátja, Blaskovics professzor számára, a Keleti Gyüjteményben lévő Tárih-i Ungurusz kiadásához. A kézirat másolatát ő csináltatta és juttatta a szükséges engedélyek nélkül külföldre, s igy kapta azt Ön Argentinából. Vagyis a riport igazat mondott!

Kedves Professzor ur! Tudomására kell hoznunk, hogy a másolatok **i l l e g á l i s** uton jutottak az Ön birtokába. Másolatok engedély nélküli kiküldése külföldre és üzleti célokra, kiadásra való felhasználása sérti mind a magyar, mind a csehszlovák szabályokat. Egy ilyen hátterü kiadáshoz a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára még akkor sem járulhatna hozzá, ha a Tárih-i Ungurusz nem szerepelne a közeli kiadási tervben. De említenünk kell azt a nemzetközi jó szokást is, mely elitéli az engedély nélküli kiadásokat. Ilyen eljárás elképzelhetetlen a Csehszlovák Tudományos Akadémia és a Magyar Tudományos Akadémia viszonylatában, mely közismert jó intézményes és személyi kapcsolatairól.

Arra kérjük tehát Professzor urat, postafordultával írásban **m o n d j o n l e k é z i r a t u n k k i a d á s á r ó l**, hogy ne legyünk kénytelenek a Csehszlovák Akadémiát kérni közbelépésre.

Ugyanakkor biztositanunk kell Professzor urat arról, hogy mindenkor örömmel vennénk olyan irányu inditványait, melyek Akadémiáink együttműködését, jó viszonyát erősitenék.

Szives válaszát várva,
tisztelettel
dr. Szeidovitz Éva
Keleti Gyüjtemény

Akadémiai Kiadó és Nyomda   Prága, 1986 augusztus 5.
Vellériné Lázár Márta főszerkesztő
1363 Budapest, pf. 24.
Alkotmány u. 21.

Kedves Főszerkesztőség!

1986 július 16-án kelt SÁ/0-10101 sz. levelükben értesítettek, hogy elállnak Az érsekújvári török adóösszeírások c. történelmi szempontból roppant értékes anyagot tartalmazó művem kiadásától. Határozatuk alapja Káldy Nagy Gyula által készített elmarasztaló lektori vélemény.

Még a legbarbárabb államokban sem tagadják meg az önvédelem jogát, amitől engem az Akadémiai Kiadó megfosztott. Ez az eljárás nem méltó egy tudományos intézményhez, az önök részére is megalázó, számomra pedig igazságtalan és sértő.

Az érsekújvári török adóösszeírások c. munkám mintegy ezer helynév és húszezer személynév desifrálását tartalmazza. Ebből a lektor csupán 3-4 helynevet és 4-5 személynevet kifogásol. Ha elfogadnánk a véleményét, akkor elég lenne ezt a néhány nevet kijavítani, ami negyed órát sem venne igénybe. De nem ez a célja. Nem is említve, hogy több száz név desifrálására képtelen.

A lektori vélemény azonban egy csomó tudománytalan, primitív, hamis, sőt hazug állítást tartalmaz. Például az általam következetesen írt akcsa szót tévesnek minősíti és akcse alakot javasol. Valamennyi török szótár és a helyesírási szótár /Yeni Yazım Kılavuzu/ is egyöntetűen az akcsa /akça/ alakot ismeri el egyedül helyesnek. Ez ugyancsak egy betűnyi különbség, de elárulja, hogy a lektor nem ismeri el a török nyelv egyik legfontosabb törvényét, a magánhangzó harmóniát, ami a magyar nyelvben is megvan. A javasolt alak annyira tudománytalan és nevetséges, mintha a magyarban alme, barne, barcse szavakat írnánk alma, barna és barcsa helyett.

Félrevezető és hamis a lektornak az a diktatórikus állítása, hogy az általam desifrált Szemed puszta neve helytelen, mert az nem más mint Mindszent puszta. A puszta nevét jelző grafikában a Szmd betűcsoport tisztán kivehető. Ez az állítás már az okirathamisításra emlékeztet. Egy arról a vidékről származó egyén ezt a pusztát a mai Karolina majorral azonosította.

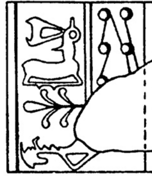
A lektori vélemény művem igazi értékeit agyonhallgatja. Például meg sem említi, hogy a mértékegységek nagyságát pontosan megállapítottam /kile, okka, vokija, pinte/, amelyek adefter feldolgozásokban fordulópontot és új korszakot jelentenek és felfedezésszámba mennek. A mezőgazdasági termények említett mértékegységét azonban sem a lektor, sem mások, a mai napig sem voltak képesek pontosan meghatározni, s emiatt értéktelenné válnak a több kötetnyi kiadott műveik termelési adatai.

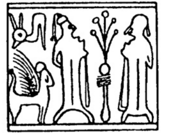
Ezt a felfedezésemet azért érzi a lektor tévesen veszélyesnek, mert megingatná szakmai véleményét és állásfoglalását, és ezért meg kellett gátolni művem megjelentetését.

A további kritikai észrevételek annyira félrevezetők és rosszakaratúak, hogy azokat nem érdemes cáfolnom és valamennyit visszautasítom.

Tisztelettel

Blaskovics József
150 00 Prága
Thákurová 14.
ČSSR

匈奴与匈牙利

一、匈奴的历史

早在公元前五至三世纪（中国战国时期）以前，在中国内蒙古草原地带有一支游牧民族叫"猃狁（音险允）"，这就是匈奴族的祖先。在今内蒙古的阴山和大青山一带，是匈奴族的诞生和兴起的摇篮。匈奴族的政治中心在头曼城，即今内蒙古五原县一带。匈奴政权是中国历史上北方民族所建立的第一个奴隶制政权。公元前59年，匈奴内乱，分成五部分。经过混战，分裂为匈奴南北两部分。南部首长名呼韩邪，投降汉朝；北部首长名郅支，徙居新疆的伊犁，后又徙去到苏联的巴尔喀什湖以西。至公元前36年，郅支被当时汉朝驻今新疆的武将陈汤所杀，北部遂亡。

匈奴南部投降汉朝后，其首长呼韩邪向汉元帝求娶公主为妻，元帝将王嫱嫁给呼韩邪，匈奴与汉和好。王莽时期，匈奴与王莽决裂，发生战争。东汉王朝建立，匈奴与汉又和好。至公元48年，匈奴内部再次发生分裂，呼韩邪之孙为单于，南下投降汉朝，号为南匈奴。其留居之匈奴在南匈奴以北，号北匈奴。

二、匈奴的西迁

匈奴自公元48年分成南北匈奴之后，北匈奴除与南匈奴互相攻战之外，对汉朝亦时战时和。公元89年，东汉派遣车骑将军窦宪攻伐北匈奴。北匈奴兵败溃，廿余万人投降汉朝，十余万人投降鲜卑，余者西迁。

西迁者度金微山（今阿尔泰山）西走康居（今俄属巴尔喀什湖以西至咸海以北之地），经咸海和里海之北而至欧洲。当时罗马皇帝兵败阵亡，全欧大震。北匈奴西迁，经历了二百八十多年的漫长时间。匈奴占据多瑙河后，于公元896年正式建立匈牙利国，第一代国王名Apad.

三、王昭君和亲

匈牙利人相传他们的祖先，父亲是匈奴人，母亲是中国人。这是根据历史记载汉朝宫女王嫱（字昭君）嫁给匈奴呼韩邪单于而留传下来的。

你三舅父春假要去看你，
是坐飞机呢？还是坐火车去呢？

在中国，王嫱是美女的代称。一个生长在富饶的中原美女，做为"和亲使者"远嫁到荒凉的草原世界过游牧生活，是一件很悲壮可歌可泣的事，因此，"王昭君出塞"被编成一个很美丽动人的故事在中国民间流传，家喻户晓。

王昭君嫁给呼韩邪单于，生有一子。呼韩邪死后，王昭君上书汉成帝要求归汉，但汉成帝下诏令，让王昭君"从胡俗"，按照匈奴人的风俗，再嫁给呼韩邪的前妻所生之长子为妻，又生二女。昭君出塞，播下了汉匈两族和平友好的种子。苏联南西伯利亚发现有中国式的宫殿遗址，据考证分析，可能是王昭君的长女伊墨居次之居住的宫殿。

四、同血统的亲戚民族

匈奴人的形貌，有上古与中古时代之不同。上古时匈奴人之皮肤为白色，高鼻多须；中古时则不然，鼻低额阔，头圆而肤呈黄色。上古时代之匈奴人与西方白人通婚最早，中古时，乃与汉种混杂之华化匈奴。匈牙利的人种学家曾谓匈牙利民族是为匈奴的后裔，然其人形貌则不象上古时之真匈奴人。匈牙利(Hungary)的"匈"(Hun)为种族名，"牙利"(gary)为地，匈牙利即匈人之地。匈牙利只称匈，而中国称之为匈奴。希腊史称匈奴为匈纳(Hunner)，ner与奴音相近。

匈奴版图横跨欧亚二洲，其文化也带一种欧亚性，其成分以北方草原式为主，参合两汉、希腊以及伊朗而成一种世界性文化。1920年俄国考古学者在外蒙古的发掘对此已做了证明。据今东西学者所考，公元前10世纪，当中国青铜时代，欧洲黑海北R. Dnapier流域发生一种青铜之文化，历史学家称之为斯基泰文化。此种文化随匈奴之武力而流布于西伯利亚及蒙古，与中国文化成对峙之局。其后匈奴分裂，南匈奴徙居中原，完全汉化；北匈奴西迁欧洲，亦投入希腊、罗马文化圈内。

匈牙利为汉人之同血统的亲戚民族，因此，匈牙利语言与匈奴相同之处要居不少，但和汉族相同的地方更多。因其祖宗是匈奴，但事实上早没有汉族的文化了。因为中国元太祖成吉思汗及元世祖[illegible]曾亲自到过匈牙利，其部下多为中国各族人，且居留匈牙利者又复不少，都免不了同化的地方。

匈奴与匈牙利的风俗习惯也多相似，如早晨拜太阳，晚间拜月亮；宾位以左方为上，以面向北坐为尊；用脱帽表示谢意等均同。

—— 完 ——

HISTORY OF THE HUNS

Early in the threehundriedts B.C.. there lived a group of herdsmen in the Inner-Mongolia area, China. Their name was "Shian Yuen". This is the place where the Huns originated from. In the area of the Wolf Mountain and the Danging Mountain. Inner-Mongolia, the Huns had built their civilization and prosperity. The political center of the Huns was in Manton City. Today this place is situated in Wunan County. The first slave system was barn here in North China, also. In the year of 59 B.C. an inner or civil war broke out. The Huns were divided into five parts. Years later, the Huns were divided into two parts: Northern Huns and Southern Huns. The head of the Southern Huns was Huhanshing and he surrendered / to Han. The head of the Northern Huns was Zhighi. who settled at Illy. Yin Tian. Later, west of Lake Balkash. Around 36 B.C. Zhighi was killed by General Chen Tang of Han Forces. In this way the Northern Huns were dissolved.

After the Southern Huns surrendered to Han. Huhanshing asked to marry a princess. The Emperor let a beauty marry Huhanshing. The friendly relationship lasted until Wang Mang took the throne. The relationship with Wang Mang. but had been reconciliated by Han. until the East Han Dynasty vas established. In 48 D.C. inner war broke out between the Huns once again. They were split into two parts at this time. Huhanshing's grandson surrendered to Han, namely the Southern Huns. The Northern Huns were remaining just North of the Southern Huns.

Moving West.

Since 48 A.D., the Northern Huns had been fighting with the Southern Huns and Han. In 89 A.D. East Han Bent General Doushian against the Northern Huns. The Northern Huns were defeated. Some 200,000 surrendered to Han and some 100.000 surrendered to Shianpi. The rest moved West.

The westward moving group passed the Jing Hui Mountain, Balkash Lake, Aral Sei, and the Caspian Sei. They defeated the Roman Emperor, and stirred III of Europe. The Northern Huns went on fighting toward the West, and occupied Danhue after more than 280 years. In 896 A.D., Hungary vas established. The first king was Apad.

Hang Zhaojn

The Hungarians of ten say that their father vas Huns and their mother was Chinese. This story comes from the story of Han's beauty, Wang Zhaojn, vho married Huhanshing, the leader of the Huns. It had been a very moving story known to every Chinese, that a Han's beauty who had grown up in the rich palace and had gone to the wild grassland as a "peace missioner".

After Wang Zhaojn married Huhanshing, they had a son. When Huhanshing died, Wang Zhojn wrote to the Han Emperor and asked for permission to return (home). The Han Emperor did not approve and ordered her to live by the Hun customs. Therefore, according to the customs of the Huns, she married Huhanshing's first Bon from a former marriage and they had ten daughters.

Wang's marriage to the Huns really laid the seeds of friendship between Han and the Huns. A Chinese-style palace vas found in

South Siberia, USSR. It is believed to be the palace of Wang's first daughter.

The appearance of the Huns vas different at the beginning of the early ancient ages and by the middle of the ancient age. In the early ancient ages the Huns had white skin. high nose bridge and were hairy. In the middle ages, because of the marriages between the Hans and Huns, the Huns became yellow and gat low nosebridge and broad forehead. The Hungarian scholars said that although the Hungarian is the offspring of the Huns, the appearance of the Hungarians is different from the Huns in the early ancient ages. About the name "Hungary", "Hun" came from the Huns and "gary" means the place to live. In Chinese, Hun is said to be Hun-Nu. In the Greek Hi story Huns were called “Hunner". One can observe the similarity between "NU" and "NER".

The territory of the Huns covered Asia and Europe. It's culture was composed mainly of the Northern Grassland and some from Han, Greece and Iran. This was also proved by the Russian archeologists in Mongolia by their discoveries there in 1924.

In the 1000's B.C. China lived in her Bronze Age period. In the meantime, along the River of Dnieper there was another Bronze period that had developed. The historians call it SCYTHA Culture. This Culture was transfered to Siberia and Mongolia. Finally, the Southern Huns became Hanized and the Northern Huns went into the Greek and Roman cultural circle.

Hungarians and Chinese are blood-related nationalities. The Hungarian language has many similarities with the language of the

Huns, but has even more in common with Chinese. One reason why the Emperor of the Han Dynasty, Ghenghis Khan and other Chinese emperors went to Hungary is because of this. Their soldiers were mainly Hans and Huns, and many of them remained there and never returned. Hungary has many common customs with the Huns, such as: pray to the Sun 1n the morning, to the Moon in the evening. The left seat 15 regarded as the upper place, etc.

A hunok története

A Kr.e. 3. század elején Belső-Mongólia, Kínában, élt egy népcsoport. Gulyás, pásztornép. Nevtik: "Shian Yüen" volt. Ez volt az a terület, ahonnan a hunok származtak. A hunok a Farkas (Wolf) és Danging hegység, Belső-Mongólia térségében építették ki civilizációjukat, műveltségüket, jólétüket, gazdagságukat. A hunok politikai központja Manton városa volt, és ma ez a hely Wunan közigazgatási területére esik. Az első rabszolgatartó rendszer megalapítása Észak-Kínában ugyancsak itt született meg. Kr.e. 59-ben egy belsőháború robbant ki közöttük. A hunok öt részre szakadtak. Évek múltán a hunok két részre voltak oszolva: az északi és a déli hunokra. A déli hunok vezetője, feje Huhanshing volt cs ő behódolt a han uralkodónak. Az északi hunok feje Zhighi volt, ő Illy, Vin Tian mellett telepedett le, majd a Balkhash tótól nyugatra. Kr.e. 36-ban Zhighi-t a han erők tábornoka Chen Tang megölte. Ezért az északi hunok szétoszlottak.

Miután a déli hunok behódoltak a han uralkodónak, Huhanshing feleségül kért egy hercegnőt és a han uralkodó engedélyt adott, hogy egy szépség feleségül menjen Huhanshinghez. A baráti állapot addig tartott, amíg Wang Mang nem lépett a trónra. Akkor a hunok megszüntették a viszonyt Wang Manggal, de a han uralkodó később kiengesztelte őket, amikor a Keleti-Han dinasztia meg lett alapítva. Kr. U. 48-ban újra polgárháború robbant ki a hunok között. Ezúttal két részre oszlottak. Huhanshing unokája behódolt a han uralkodónak, nevezetesen a déli hunok. Az északi hunok északon maradtak, északra a déli hunoktól.

A Nyugatfelé mozgás, költőzés

Az északi hunok Kr.u. 48 óta harcoltak a déli hunok és a han uralkodó ellen. 89-ben a Keleti Han uralkodó Doushian tábornokot küldte az északi hunok ellen. Az északi hunokat legyőzte. Mintegy 200000 megadta magát a han uralkodónak és mintegy 100000 Shianpi előtt tette le a fegyvert. A többiek Nyugat felé indultak. A nyugat felé vonuló rész a Jing Hui hegység, Balkhash-tó, Aral-tó és a Kaspi tenger mentén vonult el, míg végül eljutottak Európába. Megverték a római uralkodót és felkavarták egész Európát. Az északi hunok harcolva vonultak nyugat felé és mintegy 280 év múlva elfoglalták Danhue-t. 896-ban megalapították Magyarországot. Az első király Apad volt.

Wang Zhaojun

A magyarok gyakran mondják, hogy édesapjuk hun volt, édesanyjuk kínai. Ez abból a történetből ered, amikor a han uralkodóház egy szépsége, Wang Zhaojun feleségül ment Huhanshinghez, a hunok uralkodójához, vezetőjéhez. Nagyon megható történet volt ez, amelyet minden kínai jól ismert, s amely szerint a Han uralkodóház egy szépsége, akit a gazdag palotában neveltek fel, elindult a vad, füves pusztába. mint "békehirdető".

Miután Wang Zhaojun hou.áment Huhanshinghez, született egy fiuk. Huhanshing halála után Wang Zhaojun levelet írt a han uralkodónak, s engedélyt kért, hogy visszatérhessen. De a Han uralkodó ezt nem engedte meg, és megparancsolta neki, hogya hunok szokásai szerint éljen. Ezért a hunok szokásainak megfelelően Huhanshing első fiának lett a felesége, aki egy korábbi házasságból született. és akivel 10 leányuk született.

Wang házassága valóban elvetette a barátság magvait a han és a hun nép között. A Szovjetunió területén, Dél-Szibériában egy kínai stílusban épült palotát találtak, amelyről úgy hiszik, Wang első leányának palotája volt.

A hunok megjelenése különböző volt a korai ókorban és az ókor középső szakaszában. A korai ókorban arcbőrük fehér színezetű volt, az orrnyergük magas és a hajzatuk sűrű volt. A középső

szakaszban azonban, a házasságok révén a han és a hun nép között a hunok sárgábbak lettek, alacsony lett az orrnyergük, és széles a homlokuk. Magyar kutatók úgy mondják, hogy mindazonáltal, hogya magyar a hun nép egy ága, a magyar nép megjelenése nem olyan, mint a korai ókor hunjaié. Magyarország "Hungary" nevének "Hun" része a hunokra vonatkozik, núg a "gary" jelentése: a hely, ahol élni lehet, kell.

A kínaiban a hunok neve "Hun-Nu". A görög történelemben nevük "Hunner". Láthatod a hasonlóságot a "NU" és a "NER" között.

A hunok területe Azsiát és Európát foglalta magába. Kulturájuk az északi fUves puszta kultúrája, más része han, görög és iráni eredetű volt. Ezt az orosz régészek is bizonyították mongóliai felfedezéseikkel 1924-ben. Kr.e. 1000 táján Kína bronzkorát élte, abban találtatott, mialatt a Dnepier folyó mentén szintén bronzkor volt található. Ezt a bronzkort a történészek szkíta kultúrának nevezik. Ez a kultúra érkezett, lett elhozva Szibériába és Mongóliába. De végülis a déli hunok hanizálódtak, míg az északi hunok a görög és a római kulturális körbe kerültek.

A magyarok és a kínaiak vér szerint rokon népek. A magyar nyelvnek számtalan hasonlósága lelhető a hun nyelvvel, de még több a kínaival. Ez az oka annak, hogy a Han-dinasztia császára, uralkodója, Dzsingisz kán és más kínai uralkodók Magyarországra mentek. Katonáik főleg hanok és hunok voltak. Sokan közülük ott is maradtak és sohasem tértek vissza. Magyarországnak sok közös hagyománya van a hunokkal, mint: Nap-imádás reggel, Hold-imádás este, a baloldali ülőhely a magasabbrendű helynek tekintendő, stb.

Chen Moon Geum asszonya híres Pekingi Egyetem történészprofesszorának levele a hunokról.

Wang Zhaojun sírja "ohhot, Belső Mongóliában. Személyében az Árpád-ház egyik ösét tmtelhetjük. A sír me&iátogatását tervbe vettük.

Belső-ázsiai és kínai ízlés találkozása ezen az Altáj hegyvidéki Pazyrik II. kurgánban talált faliszőnyegen. Hun-szkíta művészet.

Nagy Sándornak a keleti népek történetében egészen más szerepe van, mint amilyennek mi ismerjük az európai történelemből. Nagy Sándor – Iszkender, az ókori történelem legendás hőse, valóságos prófétaként tisztelik.

Iszkender (Kr.e. 356-323) kitűnő neveltetésben részesült, Aristoteles volt a tanítómestere. Hamar kitűnt rendkívüli tehetségével. Egyszer álmában megjelent neki Ilyas (=Éliás) próféta, aki az iszlám egyik legnagyobb szentje. A keleti irodalomban Hizir próféta néven is ismeretes. (Ez a Kr.e. 9. században élt.) Bölcs és jóságos aggastyán alakjában jelenik meg és a bajban levőket átsegíti nehézségeiken és jó tanácsokkal látja el.

Iszkendert arra buzdította, hogy keljen útra, keresse meg az "élet vizét", aminek forrása valahol távol keleten van. Ha ebből a vízből iszik, halhatatlan és legyőzhetetlen lesz. Egyesítse az összes népeket uralma alatt, hogy biztosíthassa számukra a jólétet, boldogságot és egészséget.

Iszkender jól felszerelt seregével el is indult kelet felé. Rengeteg akadályt, bajt kellett leküzdenie, sok ellenséges sereget kellett legyőznie. Legnagyobb vetélytársa Dáriusz perzsa király volt. De sikerült őt legyőznie. Mérhetetlen kincsek és hatalmas ország került birtokába.

Egészen Indiáig jutott el, egyik győzelmet a másik után aratva, de serege már fáradt volt és nyugtalankodni kezdett. Különféle veszedelmeken esett át, de mindegyiket szerencsésen túlélte, mert Hizir próféta mindig megsegítette.

Különféle bonyodalmak után azonban elvesztette Hizir prófétával a kapcsolatot, és mivel serege is haza vágyott, visszatért a Közel-Keletre, és Egyiptomot is elfoglalta. Tovább ment, de Babilonban utolérte a halál, anélkül, hogy megtalálta volna az "*élet vizét*".

Iszkender csodálatos történetét, amelyhez számos legenda fűződik, először a nagy perzsa költő Firdevsí írta meg perzsául hatalmas és szép eposz alakjában. (Firdevsí 934-1021.) Utána Nizámí Gendzseli (1147-1206) azerbajdzsáni költő dolgozta fel az Iszkedernámet, szintén perzsa nyelven.

Végre Ahmedí (1334-1413) törökül is feldolgozta Iskendernáme címmel a Sándor-legendát, és számos legendával bővítette. Az eposz egyike lett a török irodalom legszebb alkotásainak.

Annyira híres alkotás volt, hogy a nyugati (latin) irodalomba is bekerült, természetesen csak prózában és alaposan lerövidítve, csupán csak a cselekmények elbeszélésére szorítkozva.

Hozzá kell fűznöm, hogy az lszkendernámék versben vannak írva, mégpedig kétsoros versszakokban. Terjedelmük 8-10 ezer dupla vers, klasszikus időmértékes verselésben. Tehát terjedelemre jóval nagyobbak, mint az Iliász és Odisszeja. Alapgondolatuk: az emberiség megszabadítása a "*sötétség erőitől*" sokkal nemesebb, mint az agyra-főre agyondicsért görög eposzok.

Hivatkozások, ajánlott irodalom

1. *Abaev, V.I.:* Osetinskij jazyk i fol'klor -Osszét nyelv és néprajz, Moszkva, 1949.
2. *l. M. Diakonoff:* The Pre-History of the Armenian People, Caravan Books, Delmar, New York, 1984.
3. *Thomas Bulftnch:* Mythology, Dell P. Co, Inc., New York, 1959.
4. *Körösi Csoma Sándor* Oolgozatai, Budapest 1985, újramásolva Buddhista Misszió, 1984.
5. *Edwin Bernbaum:* The Way to Shambhala, Anchor Books, Garden City, N.Y., 1980.
6. *Philip L Kohl:* The Bronze Age of Soviet Central Asia, M. E. Sharpe, Inc., Armonk, N. Y. 1981.
7. *Gregoire Frumkin:* Archeology in Soviet Central Asia, E.J. Brill, Köln, 1970.
8. *E. A. Wa/lis Budge:* The Book of the Dead, Dover Publ. Inc., New York, 1%7.
9. *Csurka István:* Az elfogadhatatlan realitás. Püski, New York, 1986.
10. *Speiser, E. A.:* Notes on Hurrian Phonology Journal of the American Oriental Society, March 31, 1938.
11. *Alan Rowe:* The Topography and History of Beth-Shan (Scythopolis), Philadelphia, University press, 1930.
12. *Grandpierre K. Endre:* Előtörténetünk a Tárih-i Üngürüsz Ős-Csodaszarvas mondái tükrében, Forrás, Kecskemét, 1981, nov. 67-89. o.)

13. *Borisz Per/ov:* Tatárla ka üzenete, Forrás, Kecskemét, 59-66. old, 1981. november
14. *Dr. Zakar András:* Melkizedek, Turán Printing, 1982. Garfield, N.J. 1982.
15. *Dr. Zakar András:* A Sumér Hitvilág és a Biblia, Turán Printing, Garfield, N.J. 1972.
16. *Sz. P. Tolsztov:* Az Ösi Chorezm, Nagy Szittya Történelmi Kongresszus kiadása, 1986.
17. *L A. Waddell:* Discovering Sumerians of Indus Valley, London University, 1925.
18. *Orbán Árpád:* Folio Hungarica. Kiadta Szatmáry István, Gariеld, N.). 1975.
19. *Olzsasz Szülejmanov:* Sumér és .Ázsia. Forrás, Kecskemét, 1975.
20. *Hugo Radau:* Sumerian Hymns and Prayers t'o God Nin-lb. University of Philadelphia, 1911.
21. C. *J. Ball:* Chinese and Sumerian, Oxford University Press, London, *1913.*
22. *Eric de Waele:* Bronzes du Luristan et D'amlash, Collége Érasme, Louwin-la-Neuve, 1982.

TARTALOMJEGYZÉK

KÉPEK JEGYZÉKE

(oldalszámok szerint)

Boritólap: Chorezmi Bölcsek, 6. század, Biya-Naiman-Szamarkand vidéke (csont). Szkíta aranyszarvas. Kungurszk gyűjtemény

3. "Káprázatos színekben tündökölt", (TÖ). Csodaszarvas. Bronz alapon ezüst Napkorongok. Múzeum of Anatolian Civilizations; p. 57, photo Raci Temizer, Ankara, 1979.

4. Térkép: Luristan és vidéke. Kr.e. 1000-2000. Alatta: Erek királyának viadala az oroszlánnal. Sumér pecsétnyomó, Kr.e. 2600. British Múzeum.

5. Dr. Blaskovics József és unokája Prágában, 1983. október 8-án.

6. Pecsétnyomók Sialk, Média vidékéről, Kr.e. 6-9. sz. A déli hatás megfigyelhető.

21. Scythopolis 40. tábla, Két szarvas, köztük a szent fa.

62. Scythopolis 40. tábla, Két férfi, állatfigurnkkal.

116. A szteppek művészete, Karl Jettmar.

230. Scythopolis 40. tábla, Kasszita pecsétnyomó.

232. Luristan, bronz, 11. sz. Kr.e. Életfa, mitoiógiai állatokkal.

245. Scythopolis 40. tábla, Szarvasok.
Scythopolis 39. tábla, Harc a sárkánnyal és egy bika.

260. Toprak-kala. Ebbe a vérosba, Chorezm fővárosába jött Csaba, Attila fia háztűznézőbe.

295. Chorezm, Chorezmi megerősített városok látképei

295. Luristan, bronz díszítés Kr.e. I. ezred

295. Scythopolis 40. tábla, (a bemutatott pecsétnyomők mind a szkíta, illetve az azt megelőző rétegből vannak).

301. Scythopolis 38. tábla. egy istenség két állatai.

316. Scythopolis. 40. tábla. két pecsétnyomó. két griff és két szarvas.

317. Scythopolis. 40. tábla. Szarvas, életfa; életfa körüli jelenet; két szarvas.